I D E A

artă + societate/**arts + society**
#54, 2019 30 lei/**11 €, 14 USD**

Aspirațiile celor care ar vrea să izoleze arta de lumea socială sînt asemănătoare cu cele ale porumbelului lui Kant ce-și imagina că, odată scăpat de forța de frecare a aerului, ar putea zbura cu mult mai liber. Dacă istoria ultimilor cincizeci de ani ai artei ne învață ceva, atunci cu siguranță că ea ne spune că o artă detașată de lumea socială e liberă să meargă unde vrea, numai că nu are unde să meargă. (Victor Burgin)

The aspirations of those who would isolate art from the social world are analogous to those of Kant's dove which dreamed of how much freer its flight could be if only were released from the resistance of the air. If we are to learn any lesson from the history of the past fifty years of art, it is surely that an art unattached to the social world is free to go anywhere but that it has nowhere to go. (Victor Burgin)

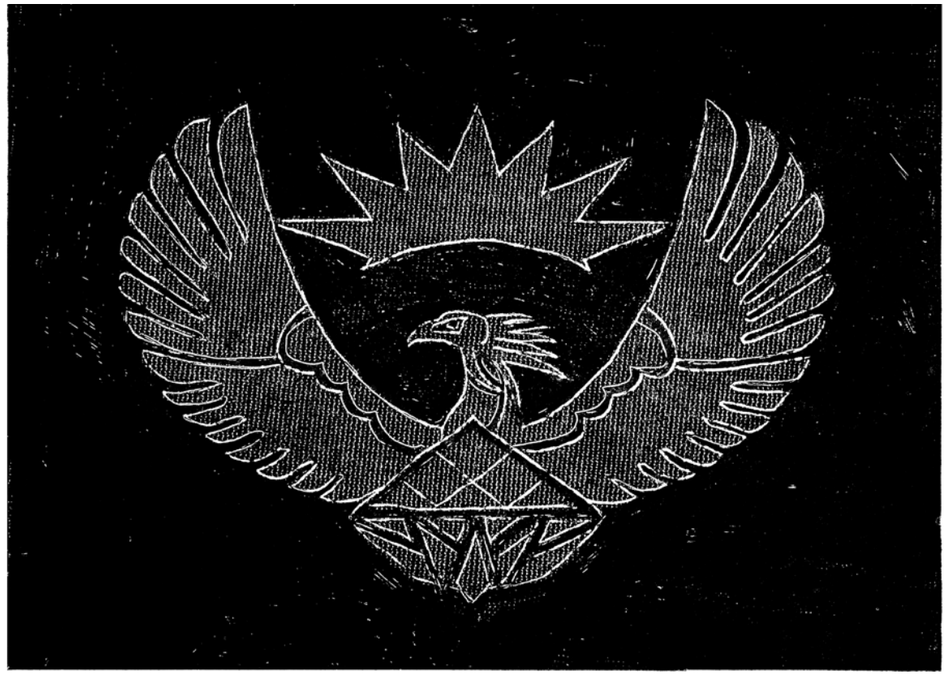

Alina Bliumis, Amateur Bird Watching at Passport Control, 2016-2017 South Africa

On the cover: **Mihai Iepure-Górski**, *Audition for a Revolution*, detail from the project in the *galerie* section of this issue, 2019

arhiva: arta comunicatelor zapatiste
the art of Zapatista communiqués

5 Introducere: arta comunicatelor zapatiste
INTRODUCTION: THE ART OF ZAPATISTA COMMUNIQUÉS
Ovidiu Țichindeleanu

7 Arta comunicatelor zapatiste (27 ianuarie – 30 decembrie 1994)
THE ART OF ZAPATISTA COMMUNIQUÉS (JANUARY 27 – DECEMBER 30, 1994)

7 O furtună și o profeție
A STORM AND A PROPHECY

13 Prima declarație din jungla Lacandon: astăzi spunem „Ajunge!"
FIRST DECLARATION OF THE LACANDON JUNGLE: TODAY WE SAY: "ENOUGH!"

15 Către Mariana Moguel, 10 ani, povestea lui Durito
LETTER TO TEN-YEAR-OLD MARIANA MOGUEL: THE STORY OF DURITO

18 Dreptul indigenilor de a se guverna singuri
THE INDIGENOUS RIGHT OF SELF-GOVERNING

19 A doua declarație din jungla Lacandon
SECOND DECLARATION OF THE LACANDON JUNGLE

25 Mexicul pe care îl vrem
THE MEXICO THAT WE WANT

27 Povestea culorilor
THE STORY OF COLORS

29 Povestea întrebărilor
THE STORY OF QUESTIONS

33 Crearea municipiilor autonome
THE CREATION OF AUTONOMOUS MUNICIPALITIES

36 Povestea cuvintelor
THE STORY OF WORDS

galerie

38 Mihai Iepure-Górski: Audiție pentru revoluție/Audition for a Revolution

#cosmopolitică, camaraderie și numitori comuni: ecologie în acțiune pentru o planetă a tuturor
cosmopolitics, comradeship, and the commons: ecology in action for a shared planet

64 La Adăpost
TAKING SHELTER
O discuție între Corina L. Apostol, Anastasia Vepreva și Ksenia Yurkova
A Conversation between Corina L. Apostol, Anastasia Vepreva and Ksenia Yurkova

75 Un format neprelucrat pentru intensificarea conștientizării interconexiunilor dintre noi
A RAW FORMAT FOR DEVELOPING AWARENESS OF OUR CONNECTEDNESS WITH EACH OTHER
Interviu cu Corina L. Apostol realizat de Raluca Voinea
Interview with Corina Apostol Realized by Raluca Voinea

80 *Ornitolog amator la punctul de control al pașapoartelor*
AMATEUR BIRD WATCHING AT PASSPORT CONTROL
Alina Bliumis

81 Ce visează păsările?
WHAT DO THE BIRDS DREAM ABOUT?
Boris Groys

#macazarevaloare

93 Măsura identității noastre politice stă în acțiunile noastre
THE MEASURE OF OUR POLITICAL IDENTITY RESTS UPON OUR ACTIONS
Dana Andrei în dialog cu Veda Popovici și Iulia Andrei
Dana Andrei in Conversation with Veda Popovici and Iulia Andrei

insert

106 Lorena Cocioni: *Armour*

+ Relații transperiferice: mișcări sociale în Haiti – Honduras – Nicaragua – Ecuador
trans-peripheral relations: social movements in Haiti, Honduras, Nicaragua, and Ecuador

110 Introducere
INTRODUCTION
Ovidiu Țichindeleanu

113 Haiti: rădăcinile mișcării pentru transparență PetroCaribe
THE ROOTS OF HAITI'S MOVEMENT FOR PETROCARIBE TRANSPARENCY
Kim Ives

115 Cronică dintr-un Haiti de un roșu fierbinte
CHRONICLE FROM A RED-HOT HAITI
Lautaro Rivara

118 Prăbușirea cea mai lungă din lume: Cronică dintr-o nouă zi de proteste în Haiti
THE LONGEST FALL IN THE WORLD: CHRONICLE OF A NEW DAY OF PROTESTS
Lautaro Rivara

120 Haiti: frontul internațional își exprimă poziția
HAITI: THE INTERNATIONAL FRONT TAKES A STANCE
Lautaro Rivara

122 Regimul lui Jovenel se prăbușește în fața furiei populare
JOVENEL'S REGIME IS CRUMBLING IN THE FACE OF POPULAR FURY
Kim Ives

124 Politicile SUA, la originea demonstrațiilor masive din Honduras
US POLICIES AT THE ROOT OF MASSIVE DEMONSTRATIONS IN HONDURAS
Soa Watch

127 10 ani după lovitura de stat, 28 iunie 2009 – 28 iunie 2019
10 YEARS AFTER THE COUP: JUNE 28, 2009 – JUNE 28, 2019
Rețeaua de solidaritate honduriană/Honduras Solidarity Network

128 Consiliul Civic al Organizațiilor Populare și Indigene din Honduras: 25 de ani de luptă și revoluție
CIVIC COUNCIL OF POPULAR AND INDIGENOUS ORGANIZATIONS OF HONDURAS: 25 YEARS OF STRUGGLE AND REVOLUTION
Roverto Barra (COPINH)

133 Cealaltă Nicaraguă: imperiul și teritoriile în rezistență
THE OTHER NICARAGUA: EMPIRE AND RESISTANCE
Yorlis Gabriela Luna Delgado

145 Ecuador: o victorie istorică a mișcărilor indigene și populare
ECUADOR: HISTORICAL VICTORY OF THE INDIGENOUS AND POPULAR MOVEMENTS
Miriam Lang

verso: anarhismul românesc
Romanian anarchism

149 Anarhismul și vechea mișcare socialistă din România
ROMANIAN ANARCHISM AND ITS OLD SOCIALIST MOVEMENT
Adrian Tătăran

154 Libertari și pacifiști din România
ROMANIAN LIBERTARS AND PACIFISTS
Eugen Relgis

160 Școala liberă
FREE SCHOOL
Panait Mușoiu, Panait Zosin

165 Reflecțiile unui proletar
REFLECTIONS OF A PROLETARIAN
Joseph Ishill

IDEA artă + societate/IDEA arts + society
Cluj, #54, 2019/Cluj, Romania, issue #54, 2019

Editată de/Edited by:
IDEA Design & Print Cluj și Fundația IDEA
Calea Turzii 160–162, 400495 Cluj
Tel.: 0748211124

www.ideamagazine.ro
e-mail: ideamagazine@gmail.com

Redactori/Editors:
DANA ANDREI
ADRIAN COSTACHE
SZILÁRD MIKLÓS
CIPRIAN MUREȘAN
TIMOTEI NĂDĂȘAN – redactor-șef/editor-in-chief
OVIDIU ȚICHINDELEANU
RALUCA VOINEA

Asistență redacțională/Editorial assistant:
GEORGE STATE

Colaboratori permanenți/Peers:
MARIUS BABIAS
AMI BARAK
AUREL CODOBAN
DAN PERJOVSCHI
ALEXANDRU POLGÁR
G. M. TAMÁS

Concepție grafică/Graphic design:
TIMOTEI NĂDĂȘAN

Asistent design/Assistant designer:
CAROLINA BANC

Corector/Proof reading:
VIRGIL LEON

Web-site:
CIPRIAN MUREȘAN
DANIEL NĂDĂȘAN

PROIECT CO-FINANȚAT DE:
Administrația Fondului Cultural Național

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sînt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.

Revistă finanțată cu sprijinul/This issue has been published with support from:
Foundation for Arts Initiatives.

Textele publicate în această revistă nu reflectă neapărat punctul de vedere al redacției.

Preluarea neautorizată, fără acordul scris al editorului, a materialelor publicate în această revistă constituie o încălcare a legii copyrightului.

Toate articolele a căror sursă nu este menționată constituie portofoliul revistei *IDEA artă + societate* Cluj.

Difuzare/Distribution:
Librăriile Cărturești
Librăriile Gaudeamus
Librăriile Humanitas
Grupul Librarium

Comenzi și abonamente/Orders and subscriptions:

www.ideamagazine.ro
www.ideaeditura.ro

Tel.: 0744.691.030

ISSN 1583–8293

Tipar/Printing:
Idea Design & Print, Cluj

Introducere: arta comunicatelor zapatiste

Ovidiu Țichindeleanu

Pe 17 august 2019, spre surprinderea (aproape a) tuturor, Subcomandante Moisés, actualul purtător de cuvînt indigen al Armatei Zapatiste de Eliberare Națională (EZLN), anunța a treia extindere a mişcării zapatiste dincolo de teritoriile controlate de mișcare deja de două decenii, fiind vorba de formarea a șapte noi districte zapatiste („caracoles") și patru municipalități autonome („centre ale rezistenței autonome și rebeliunii zapatiste"), în ciuda asediului permanent și a încercuirii și barajelor militare. Pe tăcute, în timp ce pădurile tropicale ard, iar sferele politice sînt mișcate de zgomotul marelui business și continuă să se afunde în cinism și rasism, mișcarea zapatistă își continuă drumul autonom, făcînd pași înainte şi arătînd prin fapte și vorbe de ce rămîne un reper al speranțelor realiste pentru o lume mai dreaptă şi mai bună, noncapitalistă și noncolonială, în care administrația, economia și societatea sînt organizate altfel.

În semn de aducere aminte a începuturilor acestei mișcări în sfera publică, dosarul actual prezintă 10 comunicate dintre cele aproximativ 220 (!) emise de Comandamentul General al Armatei Zapatiste de Eliberare Națională doar în perioada primului an, 1994, în care mișcarea zapatistă a erupt în conștiința publică a Mexicului și a lumii: „O furtună și o profeție"; „Prima declarație din jungla Lacandon"; „Povestea lui Durito"; „Dreptul indigenilor de a se guverna singuri"; „A doua declarație din jungla Lacandon"; „Mexicul pe care îl vrem"; „Povestea culorilor"; „Povestea întrebărilor"; „Crearea municipiilor autonome"; „Povestea cuvintelor". Dosarul începe cu un material introductiv despre „cel mai sărac stat din Mexic", un ghid subversiv despre Chiapas, care avea să fie util multor simpatizanți în geografia reală, scris de Subcomandante Marcos în 1992, dar publicat pentru prima oară în 1994, ce cuprinde atît comunicate militare și politice ale EZLN, cît și introducerea personajelor filosofice, gîndacul Durito și Bătrînul Antonio, și a copiilor tojolabali Heriberto și Eva, prin care Subcomandante Marcos popularizează filosofia politică indigenă ce susține ideologic mișcarea democratică zapatistă. Pentru o lectură mai aprofundată a bazelor cosmologice care animă această filosofie politică și de viață, invit cititorul la lectura în limba română a cărții Sylviei Marcos, *Femeile indigene și cosmoviziunea decolonială* (Cluj: Idea Design & Print, 2014), care cuprinde și o discuție despre principiile și aplicarea practică a „legilor revoluționare ale femeilor zapatiste".

Marcos și activiștii săi au intrat în Chiapas în 1983, în contextul campaniei pe care a pornit-o în 1982 guvernatorul statului, generalul Domínguez, de strămutare forțată a populației locale, pentru a face mai mult loc marilor corporații și marilor latifundiari. Sub mandatul lui Domínguez, mai mult de 400 de familii au fost strămutate cu forța de pe pămînturile lor, 102 oameni au fost asasinați, 327 au dispărut și alte cîteva sute au fost închişi şi torturați. Marcos îl întîlneşte în munţi pe bătrînul indigen care furnizează baza personajului recurent Bătrînul Antonio, iar filosofia de gherilă socialistă a Forţelor de Eliberare Naţională (FLN) se schimbă în dialogul intelectual cu comunitățile indigene, devenind Armata Zapatistă de Eliberare Națională (EZLN). În 1993, după ce președintele Salinas (venit la putere în 1988 în urma unei fraude electorale) decide privatizarea pămînturilor deținute în comun de comunitățile din Chiapas, EZLN formează Comitetul Clandestin Revoluționar Indigen – Comandamentul General, care va fi structura de conducere a luptei zapatiste. La 1 ianuarie 1994, odată cu semnarea acordului neoliberal NAFTA, care a eliminat barierele tarifare, deschizînd Mexicul, printre altele, pentru porumbul nord-american

OVIDIU ȚICHINDELEANU (n. 1976). Doctor în filosofie (2008), cu o teză despre mediile moderne ale sunetului și arheologia cunoașterii la 1900, în pregătire pentru publicare în limba engleză. Studii de filosofie la Cluj (Universitatea „Babeș-Bolyai"), Strasbourg (Universitatea Marc Bloch) și Binghamton (Universitatea de Stat New York), cu specializare în filosofiile germană și franceză ale ultimelor două secole. Autor al cărții *Contracultură: Rudimente de filosofie critică*, (Cluj: Idea Design & Print, 2016). În prezent, pregătește volumul *Colonizarea postcomunistă: O istorie critică a culturii de tranziție*.

Pentru obținerea drepturilor de traducere și publicare, am cerut aprobarea formală a EZLN. Toate materialele originare sînt obținute de pe Enlace zapatista, site-ul de documentare al mișcării zapatiste: enlacezapatista.ezln.org.mx. De asemenea, am consultat următoarele antologii de traduceri în limba engleză: *Shadows of Tender Fury: The Letters and Communiqués of Subcomandante Marcos and the Zapatista Army of National Liberation*, introducere de John Ross, postfață de Frank Bardacke, traduceri de Frank Bardacke, Leslie López și Human Rights Committee, Watsonville California Staff (New York: Monthly Review Press, 1995); Juana Ponce de León (ed.), *Our Word is Our Weapon: Selected Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, prefață de José Saramago, postfață de Anna Carrigan (New York: Seven Stories Press, 2000).

Traducerile sînt făcute, în ordine, după următoarele texte:

– „Chiapas: el Sureste en dos vientos, una tormenta y una profecía";

– „Primera declaración de la Selva Lacandona";

– „La historia de Durito";

– „Sobre una propuesta de organizaciones indígenas: devolver a los habitantes originales de nuestra patria su derecho a gobernar y gobernarse" ;

– „Segunda declaración de la Selva Lacandona";

– „El México que queremos";

– „La historia de los colores";

– „La historia de las preguntas";

– „Creación de Municipios Autónomos";

– „La historia de las palabras".

Photo credits: Marco Dellino, Juan Papoca, Raul Ortega, Keith Dannemiller-Corbis, Fernando Castillo, anon. From: rebeldes.zapatista.org; http://enlacezapatista.ezln.org.mx.

puternic subvenționat (ceea ce a împins la faliment circa două milioane de mici fermieri mexicani), trei mii de membri ai EZLN ies din junglă și ocupă printr-o mișcare-surpriză șase mari orașe din Chiapas și mai multe mari ferme. Ca răspuns, armata federală mexicană bombardează comunitățile indigene, omorînd 145 de oameni. Societatea civilă mexicană se mobilizează în favoarea EZLN, cerînd oprirea represiunii militare, iar încetarea focului e declarată pe 12 ianuarie 1994. EZLN respinge propunerea de pace a guvernului, iar după ce lansează, pe 10 iunie 1994, „A doua declarație din jungla Lacandon", zapatiștii organizează, în luna august 1994, Convenția Democratică Națională, la care se adună peste 6000 de persoane, indivizi și organizații din întreaga societate civilă mexicană și invitați străini, în „Aguascalientes", un loc de întîlnire special creat de zapatiști în jungla Lacandon. Pe 19 decembrie 1994, spre surprinderea tuturor, zapatiștii sparg încercuirea militară și declară autonomia a 38 de municipalități indigene.

Arma principală a EZLN a fost și a rămas cuvîntul, care s-a dovedit în stare nu doar să îi facă pe tot mai mulți să pășească pe același drum cu zapatiștii – sau „împreună, dar separat" –, ci și să învingă puterea infinit mai mare a unui stat puternic militarizat și a aliaților săi corporatiști și mercenari. Comunicatele incluse aici, documente realizate colectiv în comunitățile zapatiste și scrieri ale purtătorului de cuvînt de atunci al EZLN, Subcomandante Marcos, sînt adresate poporului mexican, presei mexicane, unui copil, către alte organizații indigene, către „guvernele lumii" etc., ilustrînd deschiderea socială, politica de alianțe și o artă a comunicatului care s-a afirmat ca gen unic de intervenție în sfera publică din Mexic și, într-adevăr, prin amploarea răspunsurilor, la scara întregii planete. Comunicatele zapatiste reușesc să fie deopotrivă literatură, ordine militare, articole de drept, satiră, reflecție filosofică și socială şi istorie orală, devenind arhiva unei estezii politice în care vorba și fapta se oglindesc și generează împreună realitate.

Acum zece ani, în *IDEA artă + societate*, # 33-34/2009, publicam în „Arhiva" un material ce ieșea din logica rubricii, dedicate de obicei unor grupaje de referință pentru relațiile dintre artă și cercetarea teoretică. E vorba de „Ce sîntem înainte de a fi naturalizați? Un jurnal de activitate nonliniară din *Seria Naturalizări* (2002 – prezent)", de Pedro Lasch, care fusese în mare parte inspirat de măștile de schi purtate de zapatiști. Pornind de la observația lui Marcos că indigenii au devenit vizibili în spațiul public mexican abia după ce și-au ascuns fețele în spatele măștilor negre de schi, Pedro Lasch inițiase o serie de ateliere pedagogice în care măștile celor care se confruntau erau niște oglinzi. „Masca e intrarea noastră în ființa colectivă", suna acea reflecţie, pe muchia dintre speranțe și temeri. Zece ani mai tîrziu, propunem o nouă arhivă de excepție, un altfel de „spațiu al diferențierii", însă nu doar a discursurilor, ci a vorbelor și faptelor, căci miza și urgența unei noi estezii politice, a transformării realității noastre în același timp cu reorientarea conștiinței, sensibilității și practicilor sînt mai actuale ca niciodată.

Arta comunicatelor zapatiste (27 ianuarie - 30 decembrie 1994)

27 ianuarie 1994,

Către *La Jornada*:

Dragi domni,

Acum că Chiapas a explodat în conștiința națională, mai mulți autori au scuturat praful de pe *Larousse*-ul ilustrat și *Mexicul necunoscut*, de pe dosarele cu statistici ale INEGI și FONAPO sau chiar de pe textele clasice ale lui Bartolomé de las Casas. Din dorința de a contribui la stingerea setei acesteia de cunoaștere a situației din Chiapas, vă trimitem o scriere pe care tovarășul nostru Subcomandante Marcos a terminat-o la mijlocul anului 1992. Scopul său era să trezească conștiința unor tovarăși care chibzuiau atunci dacă să se alăture sau nu luptei noastre.
Sperăm că acest material își va cîștiga un loc într-un supliment sau o secțiune a prestigiosului dumneavoastră ziar. Drepturile de autor le aparțin insurgenților; ei vor fi plătiți prin circulația națională a unei scrieri despre istoria lor. Poate că și alți tovarăși vor fi inspirați să scrie despre statele și regiunile lor, sperînd ca și alte profeţii să devină, asemenea celei din Chipas, adevărate.

Oficiul de presă,
Armata Zapatistă de Eliberare Națională (EZLN)

O furtună și o profeție

Să presupunem că trăiești în nordul, centrul sau vestul acestei țări. Să presupunem că asculți de vechiul slogan al Ministerului Turismului: „Cunoaște întîi Mexicul!" Să presupunem că ai decis să vizitezi Sud-Estul țării tale și că din Sud-Est ai decis să vizitezi statul Chiapas. Să presupunem că ai condus pînă acolo (să ajungi acolo cu avionul nu e doar scump, e o fantezie: există doar două aeroporturi „civile" și unul militar). Să presupunem că o iei pe autostrada Transístmica. Să presupunem că ignori barăcile armatei situate la Matías Romero și continui spre Ventosa. Presupunem că nu observi punctul de control al migrației pus de guvern acolo (ca și cum ai părăsi o țară și ai intra în alta). Presupunem că ai decis să o iei la stînga și să te îndrepți spre Chiapas. Cîțiva kilometri mai încolo vei părăsi statul Oaxaca și vei vedea un semn mare pe care scrie „Bine ați venit în Chiapas". L-ai găsit?

Bun, presupunem că l-ai găsit. Ai intrat acum pe unul dintre cele trei drumuri în Chiapas: drumul în partea de nord a statului, drumul de-a lungul coastei Pacificului și drumul pe care ai intrat sînt cele trei căi pe care poți intra, pe pămînt, în această parte de sud-est a țării. Dar bogăția naturală a statului nu iese doar pe aceste trei drumuri. Chiapas pierde sînge prin multe vene: prin conductele de petrol și gaz, liniile electrice, căile ferate; prin conturi bancare, camioane, vase și avioane; prin căi clandestine și poteci din pădure. Acest pămînt continuă să plătească tribut imperialiștilor: petrol, electricitate, vite, bani, cafea, banane, miere, porumb, cacao, tutun, zahăr, soia, sorg, pepeni, mango, tamarind, avocado și sînge Chiapaneco – toate curg ca urmare a miilor de dinți înfipți în gîtul Sud-Estului mexican. Aceste materii prime, mii de milioane, se scurg în porturile mexicane și în centrele de transporturi pe căi ferate, prin aer sau cu camioane. Iar de aici sînt trimise în diferite părți ale lumii: Statele Unite,

Canada, Olanda, Germania, Italia, Japonia – toate avînd aceeași soartă: să hrănească imperialismul. De la începuturi, taxa impusă de capitalism asupra părții de sud-est a acestei țări stoarce din Chiapas sînge și țărînă.

Cîteva afaceri, dintre care una e statul mexican, iau toată bogăția din Chiapas și lasă în schimb semnul lor mortal și pestilent: în 1989, aceste afaceri au luat 1.222.669.000.000 de pesos (aproximativ 407.556.000 USD) din Chiapas, lăsînd în urma lor doar 616.340.000.000 de pesos (aproximativ 205.446.000 USD) în credit și lucrări publice.[1] Mai mult de 600 de miliarde de pesos au intrat în burta bestiei.

1. La valoarea de atunci a dolarului nord-american. *(N. tr.)*

În Chiapas, compania guvernamentală de petrol Pemex are 86 de dinți înfipți în municipiile Estación Juárez, Reforma, Ostuacán, Pichucalco și Ocosingo. În fiecare zi sug 92.000 de barili de petrol și 517 miliarde de metri cubi de gaz. Ei iau petrolul și gazul și, în schimb, lasă în urmă semnul capitalismului: distrugerea ecologică, jefuirea agriculturii, hiperinflația, alcoolismul, prostituția și sărăcia. Bestia nu e încă satisfăcută și își întinde tentaculele spre jungla din Lacandon: opt depozite de petrol urmează să fie explorate. Calea spre ele e deschisă cu macetele de niște campesinos care sînt lăsați fără pămînt de bestia insațiabilă. Copacii cad, iar dinamita explodează pe pămîntul unde țăranilor nu li se permite să taie copaci pentru a cultiva pămîntul. Fiecare copac doborît îi costă o amendă care e de zece ori salariul minim, plus o trimitere la pușcărie. Săracii nu pot tăia copacii, dar bestia petrolului poate, o bestie ce cade pe zi de zi tot mai mult în mîini străine. Țăranii taie copacii ca să supraviețuiască, bestia îi taie pentru a jefui.

Din Chiapas se scurge și cafeaua. 35% din cafeaua produsă în Mexic vine din această zonă. Industria angajează 87.000 de oameni. 47% din cafea e pentru consumul intern, iar 53% e exportată, în special în Statele Unite și Europa. Mai mult de 100.000 de tone de cafea sînt luate din acest stat pentru a îngrășa conturile bestiei: în 1988, un kilogram de cafea pergamino se vindea afară cu 8000 de pesos. Producătorii chiapaneros erau plătiți cu 2500 de pesos sau mai puțin.

După cafea, al doilea jaf sînt vitele. Trei milioane de capete de vite așteaptă ca intermediarii și un mic grup de afaceriști să le ia și să le ducă pentru a umple frigiderele din Arriaga, Villahermosa și Mexico City. Vitele sînt vîndute cu 400 de pesos kilogramul de fermierii săraci, dar sînt revîndute de intermediari și oamenii de afaceri la prețuri de pînă la zece ori mai mari.

Tributul pretins de capitalism statului Chiapas nu are un echivalent istoric. 55% din energia hidroelectrică a țării vine din această regiune, împreună cu 20% din electricitatea totală a Mexicului. Cu toate acestea, doar o treime din casele din Chiapas au electricitate. Unde se duc cei 12.907 gigawați produși anual de centralele hidroelectrice din Chiapas?

În ciuda tendinței actuale de conștientizare ecologică, jaful lemnului continuă în pădurile din Chiapas. Între 1981 și 1989, 2.444.777 metri cubi de lemn prețios, conifere și copaci tropicali au fost duși din Chiapas în Mexico City, Puebla, Veracruz și Quintana Roo. În 1988, exporturile de lemn au produs venituri de 23.900.000.000 de pesos, mai mult cu 6000% decît în 1980.

Mierea care e produsă de cele 79.000 de stupării din Chiapas merge în întregime în Statele Unite și pe piețele europene. Cele 2.756 de tone de miere produse anual în zona rurală Chiapaneco sînt convertite în dolari pe care oamenii din Chiapas nu îi vor vedea niciodată.

Din porumbul produs în Chiapas, mai mult de jumătate merge pe piața internă. Chiapas e unul dintre cei mai mari producători de porumb din țară. Sorgul crescut în Chiapas merge în Tabasco. 90% din tamarind merge în Mexico City și în alte state. Două treimi din avocado e vîndut în afara statului. 69% din cacao merge pe piața națională, iar 31% este exportată în Statele Unite, Olanda, Japonia și Italia. Majoritatea bananelor produse sînt exportate.

Ce lasă bestia în urma sa, în schimbul tuturor celor pe care le ia?

Chiapas are o suprafață totală de 75.634,4 kilometri pătrați, circa 7,5 milioane de hectare. Este al optulea stat ca mărime din Mexic și e împărțit în 111 municipii. Pentru a ajuta jafului, e organizat în nouă regiuni economice. 40% din varietățile de plante ale țării, 36% din speciile de mamifere, 34% din reptile și amfibieni, 66% din speciile de păsări, 20% din peștii de apă dulce și 80% din fluturi se află în Chiapas. 9,7% din totalul căderilor de ploaie ale țării cad în Chiapas. Dar bogăția sa cea mai mare sînt cei 3,5 milioane de oameni, dintre care două treimi locuiesc și mor în comunități rurale. Jumătate din ei nu au apă potabilă, iar două treimi nu au servicii de canalizare. 90% din populație plătește impozite mici sau nu plătește deloc.

Comunicațiile din Chiapas sînt o glumă grotescă pentru un stat care produce petrol, electricitate, cafea, lemne și vite pentru bestia flămîndă. Doar două treimi din capitalele municipale au drumuri pavate. 12.000 de comunități nu au alt mijloc de transport și comunicare decît cărările montane. Din timpurile lui Porfirio Díaz[2], căile ferate au fost puse în slujba capitalismului mai mult decît a oamenilor. Calea ferată ce merge de-a lungul coastei (există doar două căi: cealaltă traversează nordul statului) a fost construită la începutul secolului, iar greutatea sa e limitată de vechile poduri care traversează canioanele Sud-Estului. Unicul port din Chiapas, Puerto Madero, este doar o cale în plus prin care bestia extrage resurse.

2. Porfirio Díaz a fost dictator al Mexicului între 1876 și 1911, în perioada integrării Mexicului în economia mondială dominată de Statele Unite ale Americii. (*N. tr.*)

Iar educația? Cea mai proastă din țară. La nivelul primar, 72% dintre copii nu termină clasa întîi. Mai mult de jumătate din școli oferă doar trei clase, iar jumătate din școli au doar un învățător pentru toate materiile. Există statistici, deși sînt ținute în secret, care arată că mulți copii indigeni sînt forțați să abandoneze școala din cauza greutăților familiilor lor, care trebuie să îi încorporeze în sistemul exploatării. În orice comunitate indigenă se pot vedea copii care cară porumb sau lemne ori care spală hainele în timpul orelor de școală. În 1989, dintre cele 16.058 de săli de clasă, doar 96 erau în zone indigene.

Iar industria? Uite, 40% din „industria" din Chiapas constă în fabrici de nixtamal[3] și fabrici de cherestea pentru mobilă. Marile companii (de petrol și electricitate), care constituie 0,2% din toată industria, aparțin guvernului mexican (iar în curînd străinilor). Industria mijlocie, care e 0,4% din totalul industriei, constă în rafinării de zahăr și fabrici de procesare a peștelui, fructelor de mare, făinii, laptelui și cafelei. În statul Chiapas, 94,8% din industria regiunii e microindustrie.

3. Un tip de tortilla. (*N. tr.*)

Starea sănătății oamenilor din Chiapas e un indicator clar al efectului capitalismului: 1,5 milioane de oameni nu au acces la niciun serviciu medical. Există 0,2 clinici la fiecare 1000 de locuitori, adică o cincime din media națională. Există 0,3 paturi de spital pentru fiecare 1000 de locuitori, adică o treime din media din restul Mexicului. Există o sală de operații la 100.000 de locuitori, la jumătate din media națională. Există 0,5 doctori și 0,4 infirmiere la 1000 de oameni, jumătate din media națională.

Sănătatea şi alimentarea merg mînă în mînă cu sărăcia. 54% din populaţia din Chiapas suferă de malnutriție, iar în podișuri și păduri procentajul ajunge la 80%. Dieta medie a unui campesino constă din cafea, porumb, tortilla și fasole.

Asta e ceea ce capitalismul lasă ca plată pentru tot ceea ce extrage.

Această parte a teritoriului mexican, care s-a anexat de bunăvoie la tînăra republică independentă în 1824, a devenit o parte a geografiei naționale atunci cînd boomul petrolului a reamintit țării că exista și Sud-Estul (82% din centralele petrochimice ale Pemex se află în Sud-Est; în 1990, două treimi din investițiile publice în Sud-Est erau în energie). Experiența de exploatare a Chiapasului e veche de secole. În trecut, lemnele, fructele, animalele și oamenii au fost duși în metropolă prin vinele exploatării, la fel ca astăzi. Precum republicile bananiere, dar la apogeul neoliberalismului și al

„revoluțiilor libertariene“, Sud-Estul continuă să exporte materii prime, așa cum a făcut-o 500 de ani. Și continuă să importe principalul produs al capitalismului: moartea și mizeria.

Un milion de indigeni trăiesc pe aceste pămînturi și împărtășesc același coșmar dezorientat cu populația de mestizos și ladinos: unica lor opțiune, după cinci secole de la „întîlnirea celor două lumi“, e să moară de sărăcie sau din cauza represiunii. Programele de optimizare a sărăciei, un pic de democrație socială pe care o aruncă ici și colo statul mexican, și care sub regimul lui Salinas de Gortari se numește PRONASOL[4], sînt o glumă ce provoacă lacrimi cu sînge celor care trăiesc sub ploaie și soare.

Bine ați venit! Ați ajuns în cel mai sărac stat al țării: Chiapas.

Să presupunem că mergi către Ocosocoautla și de aici la Tuxtla Gutiérrez, capitala statului. Nu stai mult aici. Tuxtla Gutiérrez e doar un mare depozit unde se țin produse din celelalte părți ale statului. Aici poți găsi o parte din bogăția care va fi trimisă în locurile decise de capitaliști. Nu stai mult; tocmai ai atins buzele bestiei sălbatice. Continui către Chiapas de Corzo fără să observi fabrica Nestlé de acolo, apoi urci în munți. Ce vezi acolo? Un lucru e clar: ai intrat într-o altă lume, o lume indigenă. O altă lume, dar aceeași cu cea în care trăiesc milioanele de oameni din toată țara.

300.000 de tzeltales, 300.000 tzotziles, 120.000 de choles, 90.000 de zoques și 70.000 de tojolabales locuiesc în această lume indigenă. Guvernul suprem recunoaște că doar o jumătate din acest milion de oameni sînt alfabetizați.

Continui pe drumul de munte și ajungi în regiunea de podiș Chiapas. Aici, acum mai mult de 500 de ani, indigenii erau majoritari, stăpîni și proprietari ai pămîntului și apei. Acum sînt doar majoritatea săracă a populației. Conduci mai departe pînă ajungi la San Cristóbal de las Casas, care fusese acum 100 de ani capitala statului (neînțelegeri în interiorul burgheziei au privat-o de onoarea dubioasă de a fi capitala celui mai sărac stat din Mexic). Nu, nu rămîi mult. Dacă Tuxtla Gutiérrez e un depozit mare, San Cristóbal e o piață mare. Din toate rutele lor diferite, indigeni tzotziles, tzeltales, choles, tojolabales și zoques plătesc tribut capitalismului. Fiecare aduce ceva diferit: lemne, cafea, textile, artizanat, fructe, legume, porumb. Fiecare aduce ceva: boli, ignoranță, zeflemea și moarte. Aceasta e cea mai săracă regiune a celui mai sărac stat al țării. Bine ați venit în San Cristóbal de las Casas, un „oraș colonial“ conform cărților de istorie, deși majoritatea populației e indigenă. Bine ați venit la piața imensă PRONASOL. Aici poți să cumperi şi să vinzi orice, cu excepţia demnităţii indigene. Aici totul e scump, mai puţin moartea. Dar nu sta prea mult: continuă pe acelaşi drum, mîndrul rezultat al infrastructurii turistice. În 1988 erau 6.270 de camere de hotel, 139 de restaurante și 42 de agenții de turism în acest stat. În acest an, 1.058.098 de turiști au vizitat Chiapas, lăsînd 250 de milioane de pesos în mîinile proprietarilor de restaurante și hoteluri.

Ai socotit? Da, ai dreptate: există 7 camere de hotel pentru fiecare o mie de turiști și 0,3 paturi de spital pentru fiecare cetățean chiapaneco. Dar lasă calculele și condu mai departe, observînd cei trei polițiști cu beretă care aleargă la marginea drumului. Treci de postul Securității Publice și continui, pe lîngă hoteluri, restaurante, mari magazine, pînă la ieșirea către Comitán. Lăsînd San Cristóbal în urmă, vei vedea faimoasele peșteri San Cristóbal, înconjurate de păduri de foioase. Vezi semnul? Nu, nu ai înțeles greșit – acest parc natural e administrat de armată! Fără să-ți abandonezi nedumerirea, continuă drumul... Le vezi? Clădiri moderne, case frumoase, drumuri pavate... Să fie asta o universitate? Case pentru muncitori? Nu, uită-te mai atent la semnul de lîngă tunuri, pe el scrie: „Cartierul General al Zonei Militare nr. 31“. Cu această imagine verzuie ca măslina încă în minte, condu pînă la intersecție. Acolo decizi să nu mergi către Comitán, pentru a evita durerea de a vedea, pe un deal numit „Străinul“, personal militar din Statele Unite care operează radarul și îi învață pe partenerii lor mexicani. Decizi că e mai bine să mergi la Ocosingo, fiindcă ecologia și tot nonsensul acela sînt la modă. Uită-te la copaci, respiră adînc... Te simți mai bine? Da? Atunci uită-te cu atenție la stînga, fiindcă dacă nu faci asta, atunci vei vedea șapte kilometri mai încolo o altă construcție magnifică, ce poartă nobilul simbol SOLIDARITATE pe fațadă. Nu te uita. Ți-am zis doar, uită-te în cealaltă parte.

Nu observi că această nouă clădire este... o închisoare (gurile rele spun că e un beneficiu oferit de PRONASOL; acum țăranii nu mai trebuie să se ducă pînă la Cerro Hueco, închisoarea din capitala statului). Nu, frate, nu pune la inimă, ce-i mai rău e mereu ascuns: sărăcia excesivă descurajează turismul. Continuă, în jos către Huixtán, în sus la Oxchuc, uită-te la cascada frumoasă unde începe rîul Jataté, ale cărui ape traversează jungla Lacandon. Treci de Cuxulja și, în loc să urmezi ocolul către Altamirano, condu pînă ajungi la Ocosingo: „Ușa către jungla Lacandon“.

Bun, stai aici o vreme. Fă o tură prin oraş... Principalele puncte de interes? Cele două mari clădiri de la intrarea în oraş sînt bordeluri; lîngă ele e o închisoare; următoarea clădire e o biserică, apoi o fabrică de procesare a cărnii de vită, apoi o cazarmă; dincolo de tribunal – clădirea administrativă, iar acolo e Pemex. În rest sînt mici căsuțe adunate una peste alta, care se clatină atunci cînd trec uriaşele camioane Pemex şi camionetele proprietarilor de ferme.

Cum arată? Ca un mare domeniu latifundiar din vremea lui Porfirio? Dar asta s-a sfîrșit acum 75 de ani! Nu, nu o lua pe drumul către San Quintín, pe lîngă rezervația Montes Azules. Nu merge acolo unde se intersectează rîurile Jataté și Perlas, nu coborî acolo, nu urma drumul de opt ore ce durează trei zile, nu te duce la San Martín pentru a vedea că e o comunitate foarte mică şi săracă şi nu te apropia de grajdul acela în ruină. Ce e? Uneori biserică, alteori școală sau loc de întîlnire. Acum e școala. E ora 11 dimineața. Nu, nu te apropia, nu te uita înăuntru, nu te uita la cele patru grupe de copii cu păduchi și tenii, pe jumătate goi, nu te uita la cei patru învățători indigeni care lucrează pentru un salariu mizerabil, pe care îl încasează după ce merg trei zile pe jos. Și nu observa că unica diviziune între clase e un mic coridor. Pînă la ce clasă se predă aici? A treia. Nu, nu te uita la afișe, care sînt unicul lucru trimis de guvern acestor copii. Nu te uita la ele: sînt afișe despre prevenția SIDA.

Mai bine continuă, să ne întoarcem pe drumul pavat. Da, știu că e în stare proastă. Să ieșim din Ocosingo – continuă să admiri peisajul... Proprietarii? Da, proprietari de ferme. Ce se produce? Vite, cafea, porumb... Ai văzut Institutul Național Indigen? Da, cel de la marginea orașului. Ai văzut camionetele? Ţăranii indigeni le primesc pe credit. Funcționează doar cu gaz fără plumb, fiindcă e mai bine așa pentru mediu. Nu există gaz fără plumb în Ocosingo? Bun, asta nu e mare lucru. Da, ai dreptate, guvernul e preocupat de țărani. Sigur că gurile rele spun că în acești munți sînt gherile, iar ajutorul financiar al guvernului încearcă să cumpere loialitatea indigenilor, însă astea sînt zvonuri; ele doar încearcă să submineze PRONASOL. Ce? Comitetul de Apărare al Cetățenilor? A, da! E un grup de șefi sindicali corupți, comercianți și fermieri „eroici“, care organizează mici gărzi pentru a amenința oamenii. Nu, ți-am spus deja că s-a terminat cu marile latifundii din vremea lui Porfirio acum 75 de ani. Mai bine să mergem mai departe... Virează stînga la următoarea intersecție. Nu, nu te duce către Palenque. Hai să mergem la Chilón... E frumos, nu? Da.

Yajalón... e foarte modern, are chiar și o stație de benzină... Uite, este o bancă, clădirea municipală, tribunalul, acolo armata... Arată ca o altă hacienda? Du-te și uită-te; astfel nu vei vedea celelalte clădiri moderne, mari, de la marginea orașului, pe drumul către Tila și Sabanilla, cu frumoasele lor semne SOLIDARITATE, nu vei vedea că fac parte... dintr-o închisoare.

Bun, am ajuns la intersecție. Acum către Ocosingo sau Palenque? Ești sigur? Bine, hai să mergem. Da, peisajul e frumos. Alea sînt ferme? Da, așa e: produc vite, cafea, lemne. Uite, am ajuns deja la Palenque. Dăm o tură prin oraș? OK. Acestea sînt hoteluri, restaurante, clădirea municipală, tribunalul, acolo cazarma, iar dincolo... Ce? Nu, știu deja ce îmi vei spune... Nu o spune... Ești obosit? Bine, ne oprim puțin. Nu vrei să vezi piramidele? Nu? Bine.

4. PRONASOL (Programa Nacional de Solidaridad) a fost un program de ajutoare (nu dezvoltare) al guvernului Salinas, similar programului de eradicare a sărăciei al Băncii Mondiale; a funcționat din 1988 pînă în 1994. (*N. tr.*)

Xi'Nich? Ah... e un marș al indigenilor. Da, merg la Mexico City. Cît de departe? O mie, o sută și șase kilometri. Rezultatele? Guvernul primește petițiile lor. Da, asta e tot. Mai ești obosit? Mai vrei? Așteaptă... la Bonampak? Drumul e foarte rău. Bine, hai să mergem. Da, e drumul panoramic... Aceasta e rezervația federală militară, cealaltă aparține forțelor marine, iar asta aparține departamentului guvernamental... Dacă e mereu la fel pe aici? Nu, uneori mai e și cîte un marș de protest al țăranilor. Obosit? Vrei să te întorci? Bine. Alte locuri? Locuri diferite? În ce țară? Mexic? Vei vedea același lucru. Culorile se vor schimba, limbile, peisajul, numele, dar oamenii, exploatarea, sărăcia și moartea sînt aceleași. Uită-te îndeaproape la fiecare stat din republică. Bine, noroc... Și dacă ai nevoie de un ghid turistic, dă-mi de știre. Sînt la dispoziția ta. Ah! Încă un lucru. Nu va fi mereu așa. Un alt Mexic? Nu, același... Vorbesc de altceva, despre alte vînturi care încep să sufle.

[...]

Nu mai e niciun motiv de luptă. Socialismul a murit. Trăiască reforma, conformismul, lumea modernă, capitalismul și toate cruzimile asociate cu acestea! Lorzii feudali și viceregele dansează și zîmbesc euforic în palatele lor. Bucuria lor îi tulbură pe cei cîțiva gînditori liberi din zonă. Dar nici ei nu pot înțelege. Nu au nicio speranță. E adevărat că trebuie să lupți, însă raportul de forțe nu ți-e favorabil. Acum nu e momentul. Trebuie să mai aşteptăm, poate cîțiva ani. Și trebuie să ne păzim de aventurieri. Trebuie să avem grijă ca nimic să nu se întîmple în orașe sau la țară, ca totul să continue ca întotdeauna. Socialismul a murit. Trăiască capitalismul! Asta se proclamă la radio, în ziare și la televiziune. E mesajul repetat și de niște foști socialiști, care acum s-au schimbat în mod miraculos.
Dar nu toți cei care aud vocile lipsei de speranță și ale conformismului se lasă pradă disperării. Există milioane de oameni care își continuă traiul fără a auzi vocile celor puternici și indiferenți. Ei nu pot auzi; i-au asurzit țipetele și sîngele, urletele de moarte și sărăcie din urechile lor. Dar cînd apare un moment de odihnă, ei aud o altă voce. Ei nu aud vocea care vine de sus, ci o voce adusă de un vînt ce suflă de jos, o voce născută în inima indigenă a munților. Această voce le vorbește despre justiție și libertate, despre socialism și speranță... unica speranță care există pe lume. Cel mai bătrîn dintre bătrînii comunităților indigene spune că a fost odată un om numit Zapata care s-a ridicat cu oamenii săi și au strigat: „Pămînt și Libertate!" Acești bătrîni campesinos spun că Zapata nu a murit, că trebuie să se întoarcă. Bătrînii campesinos mai spun că vîntul şi ploaia şi soarele le spun cînd să are pămîntul, cînd să planteze şi cînd să recolteze. Ei spun că şi speranţa e plantată şi recoltată. Mai spun că vîntul şi ploaia şi soarele spun acum ceva diferit: cu atîta sărăcie, a venit timpul de a recolta rebeliune în locul morţii. Asta e ceea ce spun bătrînii campesinos. Cei puternici nu îi aud; nu pot să îi audă, sînt asurziți de brutalitatea imperiului care urlă în urechile lor. „Zapata", insistă vîntul, vîntul de jos, vîntul nostru. [...]

FURTUNA

Se va naște din ciocnirea a două vînturi, va veni la timpul său, cărbunii din cuptorul istoriei s-au adunat și sînt gata să ardă. Astăzi vîntul de sus conduce, însă cel de jos vine, furtuna se iscă... așa va fi...

PROFEȚIA

Cînd furtuna se liniștește, cînd ploaia și focul lasă în pace pământul din nou, lumea nu va mai fi lumea, ci ceva mai bun.

August 1992,
Subcomandante Insurgente Marcos,
jungla Lacandon

Prima declarație din jungla Lacandon: astăzi spunem „Ajunge!"*

1 ianuarie 1994,

Către poporul mexican:

Frați și surori mexicane,

Sîntem rezultatul a cinci sute de ani de lupte: întîi împotriva sclaviei; apoi în războiul de independenţă contra Spaniei, condus de insurgenţi; apoi pentru proclamarea Constituţiei noastre şi expulzarea francezilor de pe pămîntul nostru; şi într-un final, după ce dictatura lui Porfirio Díaz a refuzat să aplice legile reformei în mod just, prin rebeliunea în care oamenii şi-au creat propriii conducători. Din acea rebeliune au apărut Villa și Zapata – oameni săraci ca noi.

Ne este refuzată și cea mai elementară educație, pentru a fi folosiți drept carne de tun și pentru a jefui bogățiile țării, fără să le pese că murim de foame și de boli care pot fi tratate. Nu le pasă nici că nu avem nimic, absolut nimic, niciun acoperiș decent deasupra capului, nici pămînt, nici muncă, nici sănătate, nici mîncare, nici educație. Nu avem dreptul să ne alegem democratic și în mod liber autoritățile, nu sîntem independenți față de străini și nu avem parte de pace și dreptate pentru noi și copiii noștri.

Dar astăzi spunem: Ajunge! Sîntem moștenitorii oamenilor care au creat națiunea noastră, sîntem milioanele celor deposedați și facem apel la toți frații și surorile să ni se alăture pe unicul drum care ne va permite să scăpăm de înfometarea cauzată de ambiția insațiabilă a unei dictaturi de 70 de ani, condusă de o clică internă de trădători care reprezintă grupuri ultraconservatoare gata să ne vîndă țara. Ei sînt aceiași oameni care i s-au opus lui Hidalgo și Morelos, cei care l-au trădat pe Vicente Guerrero, cei care au vîndut mai mult de jumătate din țară unui invadator străin, cei care au adus un prinț european să ne guverneze, cei care au format dictatura celor numiți cientificos porfiristas, cei care s-au opus naționalizării petrolului și cei care i-au masacrat pe muncitorii feroviari în 1958 și pe studenți în 1968 – ei sînt aceiași care azi ne iau totul, absolut totul.

După ce am încercat să facem tot ce era posibil legal, pe baza Magnei Carta a noastră, pentru a opri toate acestea, ca ultimă speranță invocăm același document, Constituția noastră, articolul 39, care spune: „Suveranitatea națională rezidă, în mod esențial și originar, în popor. Toată puterea publică emană din popor și e constituită în beneficiul acestuia. Poporul are, în orice moment, dreptul inalienabil de a altera sau schimba forma guvernării".

Prin urmare, conform termenilor Constituției noastre, trimitem această declarație Armatei Federale Mexicane, unul dintre pilonii de bază ai dictaturii sub care suferim. Această armată e controlată exclusiv de partidul aflat la putere, fiind condusă de Biroul Executiv Federal, care e deținut astăzi în mod ilegal de șeful ilegal al statului, Carlos Salinas de Gortari.

Concomitent cu această Declarație de război, cerem celorlalte Puteri ale Națiunii să intre în lupta pentru răsturnarea dictatorului şi restaurarea legitimităţii şi stabilităţii naţiunii.

De asemenea, cerem ca organizațiile internaționale și Crucea Roșie Internațională să observe și să reglementeze orice conflict în care sînt implicate forțele noastre, pentru a proteja populația civilă;

* Subcomandante Marcos explică procesul scrierii comunicatelor EZLN: „Toate comunicatele semnate de Comitetul Clandestin Revoluţionar Indigen – Comandamentul General (CCRI-CG) al EZLN sînt aprobate de membrii comitetului, uneori de toţi membrii, uneori de reprezentanţii lor. Scrierea textelor e una dintre sarcinile mele, însă comunicatele sînt produse în două moduri: în primul, membrii comitetului sau un colectiv al comitetului consideră necesar să se pronunţe pe o chestiune, adică «să îşi spună cuvîntul». La început, principalele puncte care vor fi spuse sînt propuse şi dezbătute, apoi mi se ordonă să le scriu, folosind dezbaterea pentru a mă orienta în ceea ce e de spus. Mai tîrziu eu prezint comunicatul scris, ei îl revizuiesc, scot unele lucruri, adaugă altele, iar în final îl aprobă sau îl resping. Cealaltă metodă e următoarea: după primirea unor informaţii de departe sau după ce m-am confruntat cu un fapt, propun comitetului să trimitem un comunicat. Apoi îl scriu şi îl prezint ca propunere. E discutat şi aprobat sau respins". (*N. tr.*)

declarăm că sîntem în prezent și vom fi mereu supuși Legilor Războiului din Convenția de la Geneva, care definesc EZLN ca forță beligerantă în lupta noastră pentru eliberare.

Poporul mexican e de partea noastră; sîntem patrioți, iar soldații noștri insurgenți iubesc și respectă steagul nostru tricolor; folosim roșu și negru pentru uniformele noastre, aceleași culori pe care muncitorii le folosesc atunci cînd intră în grevă; pe steagul nostru sînt scrise literele EZLN – Armata Zapatistă de Eliberare Națională – şi luăm întotdeauna acest steag cu noi în bătălie.

Respingem din capul locului orice efort de a discredita cauza luptei noastre prin acuze că am fi traficanţi de droguri, sau gherile de droguri, sau bandiți, sau orice altă caracterizare folosită de dușmanii noștri. Lupta noastră urmează drepturile noastre constituționale, iar scopul nostru e dreptatea și egalitatea.

Ca urmare, în acord cu această Declarație de război, dăm următoatele ordine forțelor militare ale Armatei Zapatiste de Eliberare Națională:

Unu. Avansați către capitala țării, învingeți Armata Federală Mexicană, protejați și eliberați populația civilă prin marșul vostru eliberator și permiteți oamenilor eliberați să își aleagă în mod liber și democratic propriile lor autorități administrative.

Doi. Respectați viața tuturor prizonierilor și predați imediat toți răniții Crucii Roșii Internaționale pentru îngrijiri medicale.

Trei. Inițiați judecăți sumare ale soldaților din Armata Federală Mexicană și din poliția politică, a celor care au urmat cursuri sau au fost sfătuiți, pregătiți sau plătiți de străini, atît în interiorul, cît şi în exteriorul ţării; celor care sînt acuzați de trădare; și celor ce reprimă sau tratează rău populația civilă sau atacă bunăstarea publică.

Patru. Primiți în rîndurile voastre orice mexican care vrea să se alăture luptei noastre, inclusiv soldații inamici ce renunță să lupte împotriva trupelor noastre și jură să urmeze ordinele date de Comandamentul General al Armatei Zapatiste de Eliberare Națională.

Cinci. Cereți predarea necondiționată a cazărmilor inamice înainte de a intra în război cu ele.

Şase. Opriți jefuirea resurselor naturale în toate zonele controlate de EZLN.

Popor mexican: Noi, bărbați și femei, și liberi, sîntem conștienți că războiul pe care îl declarăm acum e ultima instanță, însă e drept. Dictatura a dus un război nedeclarat, genocidal, împotriva comunităților noastre, timp de mulți ani. Cerem acum participarea decisă și sprijinirea acestui plan de către poporul mexican, cei care se luptă pentru *muncă, pămînt, locuință, mîncare, sănătate, educație, independență, libertate, democrație, dreptate și pace.* Declarăm că nu ne vom opri din luptă pînă cînd nu vom cîștiga aceste cerințe de bază pentru poporul nostru, formînd un guvern liber și democratic.

ALĂTURAȚI-VĂ FORȚELOR INSURGENTE ALE ARMATEI ZAPATISTE DE ELIBERARE NAȚIONALĂ.

Comandamentul General al EZLN,
anul 1993

Către Mariana Moguel, 10 ani, povestea lui Durito

10 aprilie 1994,

Subcomandanta Mariana Moguel,

Te salut cu respect și te felicit pentru noul nivel atins în desenele tale. Vreau să îți spun o poveste pe care, într-o zi, o vei înțelege. E povestea lui Durito.

Povestea lui Durito

E o istorie care mi s-a întîmplat deunăzi. E povestea unui gîndac care poartă ochelari și fumează pipă. L-am întîlnit într-o zi cînd căutam și nu găseam tutunul. Deodată, de o parte a hamacului meu am văzut un pic de tutun care căzuse și formase o mică dîră. M-am dus după ea ca să văd unde era tutunul meu și cine mi-l luase și îl împrăștiase peste tot. La cîțiva metri, după o piatră, am găsit un gîndac aşezat la un birou micuț, citind niște hîrtii și fumînd dintr-o pipă mititică.

— Hm, hm! – am spus, ca să mă observe gîndacul, dar el a continuat să mă ignore.
Apoi i-am zis:
— Hei, ăsta e tutunul meu.
Gîndacul îşi dădu jos ochelarii, se uită la mine, măsurîndu-mă de sus pînă jos, apoi spuse foarte supărat:
— Te rog, căpitane, îți cer să nu mă întrerupi. Nu observi că studiez?
M-a surprins un pic și era cît pe ce să îi dau una, dar m-am calmat și m-am așezat, așteptînd să termine de studiat. Ceva mai tîrziu și-a adunat hîrtiile, le-a pus în birou și, trăgînd din pipă, mi-a zis:
— În regulă, acum. Cu ce pot să te ajut, căpitane?
— Tutunul meu, am răspuns.
— Tutunul tău?, a spus.
— Vrei să îmi dai din el?
Am început să mă enervez, însă gîndăcelul îi dădu un picior pungii de tutun pînă la mine și adăugă:
— Nu te supăra, căpitane. Înțelege că nu se găsește tutun pe aici și a trebuit să iau un pic din al tău.
M-am simțit mai bine. Îmi plăcea gîndacul ăsta, așa că i-am spus:
— Nu-i nimic. Mai am pe undeva.
— Mmhh, răspunse el.
— Şi cum te cheamă?, l-am întrebat.
— Nabucodonosor, răspunse el, și continuă: Dar prietenii îmi spun Durito. Poți să îmi spui Durito, căpitane.
I-am mulțumit pentru atenție și l-am întrebat ce studia.
— Studiez neoliberalismul și strategia lui de a domina America Latină, a răspuns el.
— Şi la ce ajută asta unui gîndac?, l-am întrebat.
Iar el a răspuns nervos:
— Cum adică la ce ajută? Trebuie să știu cît timp va dura lupta ta şi dacă vei cîștiga. În plus, orice gîndac trebuie să se ocupe cu studierea lumii în care trăiește, nu crezi, căpitane?
— Nu știu, i-am spus. Dar de ce vrei să știi cît va dura lupta noastră și dacă vom cîștiga sau nu?
— Bun, nu ai înțeles nimic, spuse el, punîndu-și ochelarii și aprinzîndu-și pipa. După ce dădu drumul unui vălătuc de fum, continuă: Pentru a ști dacă noi, gîndacii, trebuie să avem grijă să nu fim zdrobiți de cizmele tale uriașe și vechi.

— Aha!, am spus.
— Mmhh, zise el.
— Şi la ce concluzie ai ajuns în studiile tale?, l-am întrebat.
A scos hîrtiile din birou şi a început să le răsfoiască.
— Mmhh, mmhh, spuse el în timp ce le privea.
După ce termină, se uită în ochii mei şi îmi spuse:
— Vei cîştiga.
— Ştiam asta, i-am spus. Apoi am adăugat: Dar cît de mult va dura?
— Multă vreme, răspunse el cu un oftat de resemnare.
— Şi asta ştiam. Dar ştii exact cît anume?, am întrebat.
— Nu poţi spune exact. Trebuie să iei în considerare multe lucruri: condiţiile obiective, maturitatea condiţiilor subiective, corelarea forţelor, criza imperialismului, criza socialismului etc., etc.
— Mmhh, am spus.
— La ce te gîndeşti, căpitane?
— La nimic, i-am răspuns. Bine, domnule Durito, trebuie să plec. Mi-a făcut plăcere să vă cunosc. Să ştiţi că puteţi să vă serviţi cu cît tutun doriţi, oricînd.
— Mulţumesc, căpitane. Poţi să îmi spui „tu“ dacă vrei, adăugă el.
— Mulţumesc, Durito. Acum voi da ordin tovarăşilor mei că e interzis să calce pe gîndaci. Sper că va fi de ajutor.
— Mulţumesc, căpitane, ordinul tău ne va fi foarte folositor.
— Chiar şi aşa, aveţi grijă de voi, fiindcă băieţii mei sînt foarte neatenţi şi nu se uită mereu pe unde pun picioarele.
— Voi avea grijă, căpitane.
— La revedere.
— La revedere. Vino, cînd vrei să mai vorbim.
— Voi veni, i-am spus, şi m-am întors la intendenţă.
Asta e tot, Mariana, sper să te întîlnesc personal într-o zi şi să schimbăm măşti de schi şi desene.
Vale. Ai grijă şi sper să primeşti alte carioci, fiindcă sînt sigur că ai folosit deja toată cerneala din ele.

Subcomandante Insurgente Marcos,
din munţii Sud-Estului mexican,
10 aprilie 1994

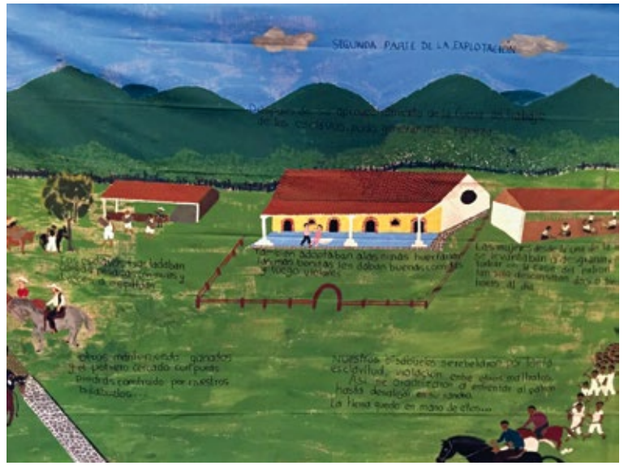

Dreptul indigenilor de a se guverna singuri

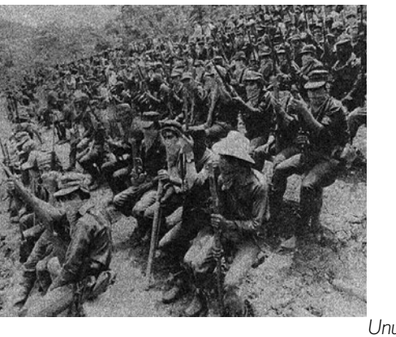

Către poporul din Mexic:

Către toate popoarele și guvernele lumii:

Către presa națională și internațională:

Frați și surori,

CCRI – CG al EZLN vi se adresează pentru a declara următoarele:

Unu. Am luat la cunoștință documentul datat 8 aprilie 1994, intitulat „Propunerea politică a organizațiilor indigene din Mexic", care este semnat de o serie de organizații indigene, reprezentante autentice ale diferitelor popoare indigene din Mexic.

Doi. Acest document cere drepturile popoarelor indigene de a avea reprezentare directă în camerele federale de deputați și senatori, conform procentajului din populația națională al mexicanilor indigeni. Aceste organizații-surori revendică cu justețe dreptul popoarelor indigene la 10% din reprezentanții camerelor de deputați și senatori.

Trei. EZLN anunță sprijinirea acestei inițiative care ar da înapoi dreptul de a guverna și a se autoguverna locuitorilor originari ai țării noastre. Participarea popoarelor indigene în toate ramurile guvernului e o aspirație corectă și legitimă. Națiunea trebuie să recunoască acest drept.

Democrație! Dreptate! Libertate!

Cu respect,
din munții Sud-Estului mexican,
CCRI – CG al EZLN,
11 aprilie 1994

A doua declarație din jungla Lacandon

Astăzi spunem: Nu! Nu ne predăm!

Către poporul din Mexic:

Către popoarele și guvernele lumii:

Armata Zapatistă de Eliberare Națională, aflată în război cu guvernul din 1 ianuarie 1994,

vi se adresează pentru a face cunoscute următoarele:

Frați și surori mexicane: În decembrie 1993 am spus: „Ajunge!" Pe 1 ianuarie 1994 am făcut apel la puterile legislative și juridice să își asume responsabilitatea constituțională și să se abțină de la politicile genocidale pe care executivul federal le impune poporului nostru. Ne bazăm pe dreptul nostru constituțional de a aplica Articolul 39 al Constituției politice a Statelor Unite Mexicane.

Guvernul a răspuns la acest apel cu o politică de exterminare și minciuni. Puterile din Mexic au ignorat cerința noastră dreaptă şi au permis un masacru. Cu toate acestea, masacrul nu a durat decît 12 zile. O altă forţă, superioară oricărei puteri politice sau militare, s-a impus părţilor implicate în acest conflict. Societatea civilă şi-a asumat datoria de a păstra ţara noastră. Şi-a arătat dezaprobarea faţă de masacru şi ne-a obligat şi pe noi să intrăm în dialog cu guvernul. Considerăm că nu mai putem permite ascensiunea partidului politic care a stat la putere atît de mult. Acest partid, care a ţinut pentru sine fructele muncii fiecărui mexican, nu mai poate fi lăsat să continue. Considerăm că și corupția alegerilor prezidențiale care susține acest partid ne încalcă libertatea și nu trebuie lăsată să continue. Considerăm că acest partid impune o cultură a fraudei cu care încalcă democrația. Considerăm că dreptatea există doar pentru cei corupți și puternici. Considerăm că trebuie să construim o societate în care cei care conduc o fac prin voința poporului. Nu există nicio altă cale.

Aceste lucruri sînt înțelese de orice mexican cinstit din societatea civilă. Doar cei al căror succes s-a bazat pe înșelarea încrederii publice, cei care protejează criminali și ucigași, prostituînd dreptatea, cei care recurg la asasinate politice și fraudă electorală pentru a-și impune voința, doar ei se opun cerințelor noastre.

Doar acești politicieni fosilizați încearcă să șteargă din conștiința națională țipătul pe care toată țara l-a preluat de la 1 ianuarie 1994: „Ajunge!"

Nu vom permite acest lucru. Astăzi nu facem apel la acele puteri slabe din Mexic ce refuză să își asume datoriile constituționale și se lasă controlate de guvernul federal. Dacă legislativul și judecătorii nu au demnitate, atunci alții, care înțeleg că trebuie să servească poporul, iar nu individul, vor păși în față. Apelul nostru transcende întrebările despre mandatele prezidențiale sau alegerile următoare. Suveranitatea noastră se bazează pe societatea civilă. Doar poporul poate altera sau modifica forma guvernării noastre. De aceea, poporului îi este adresată această a doua declarație din jungla Lacandon:

Unu. Am respectat convențiile internaționale de război în timpul acțiunilor noastre militare. Aceste convenții ne-au permis să fim recunoscuți ca forță beligerentă de forțele naționale și străine. Vom continua să respectăm aceste convenții.

Doi. Dăm ordin tuturor forțelor noastre regulate și neregulate, atît din interiorul teritoriului național, cît și din afara țării, să continue încetarea unilaterală a focului. Vom continua să respectăm încetarea focului pentru a permite societății civile să se organizeze în orice forme considerate pertinente pentru realizarea unei tranziții către democrație în țara noastră.

Trei. Condamnăm amenințările aduse societății civile prin militarizarea țării, cu personal și echipamente moderne de reprimare, în această perioadă de dinaintea alegerilor federale. Fără îndoială, guvernul Salinas încearcă să se impună prin fraudă. Nu vom permite acest lucru.

Patru. Propunem tuturor partidelor politice independente care suferă din cauza intimidării și a represiunii drepturilor lor politice – aceeași intimidare și represiune de care a suferit poporul nostru în ultimii șaizeci de ani – să se declare în favoarea unui guvern de tranziție, în timp ce ne îndreptăm spre democrație.

Cinci. Respingem manipularea și încercările de a separa cerințele noastre juste de cerințele poporului mexican. Noi sîntem mexicani și nu vom abandona cerințele sau armele pînă cînd nu vom avea democrație, libertate și dreptate pentru toți.

Şase. Reiterăm deschiderea noastră pentru găsirea unei soluţii politice de tranziție către democraţie în Mexic. Facem apel la societatea civilă să-și reia rolul de protagonist pe care și l-a asumat inițial pentru a opri faza militară a conflictului. Facem apel la societatea civilă să organize singură eforturile pașnice pentru democrație, libertate și dreptate. Schimbarea democratică e unica opțiune alternativă la război.

Şapte. Facem apel la toate sectoarele oneste ale societății civile să participe la Dialogul Național pentru Democrație, Libertate și Dreptate.

Din aceste motive declarăm, fraților și surorilor:

După începutul războiului, în ianuarie 1994, ţipătul organizat al poporului mexican a oprit luptele și a cerut un dialog între forțele combatante. Guvernul federal a răspuns cerințelor juste ale EZLN cu o serie de oferte care nu atingeau problema esențială: lipsa dreptății, libertății și democrației în Mexic.

Răspunsul slab al guvernului federal la cerințele EZLN arată ce e partidul politic la putere și care sînt limitele impuse de el. E un sistem care îngăduie ca anumite sectoare din zona rurală mexicană, cu rădăcini care au menținut partidul la putere, să treacă peste puterea constituțională. Acest sistem al complicității au făcut posibile existența și beligeranța șefilor locali [*caciques*], puterea omnipotentă a fermierilor și afaceriștilor și răspîndirea traficului de droguri. Pînă și faptul că guvernul ne-a oferit așa-numitele Propuneri pentru o pace demnă în Chiapas a provocat agitații frenetice și opoziție deschisă din partea acestor sectoare. Sistemul politic unipartinic încearcă să facă manevre în interiorul acestui orizont redus. Nu poate aliena aceste sectoare fără să se atace singur, dar nu poate nici lăsa lucrurile așa cum sînt, fiindcă va avea de-a face cu furia popoarelor indigene și a țăranilor [*campesinos*]. Cu alte cuvinte, realizarea acestor propuneri ar însemna în mod necesar moartea sistemului de partid-stat. Prin sinucidere sau execuție, moartea sistemului politic mexican din prezent este o precondiție necesară, dar nu și suficientă, pentru tranziția la democrație în țara noastră. Nu vor exista soluții reale pentru Chiapas pînă cînd situația întregului Mexic nu va fi rezolvată.

EZLN înţelege că problema sărăciei din Mexic nu este cauzată doar de lipsa resurselor. Concepția noastră fundamentală și poziția noastră e că orice eforturi numai vor amîna rezolvarea problemei, dacă

nu sînt făcute în contextul unor noi relații politice locale, regionale și naționale – relații caracterizate de democrație, libertate și dreptate. Problema puterii nu e cine se află la conducere, ci cine exercită puterea. Dacă puterea este exercitată de majoritatea poporului, partidele politice vor fi obligate să-şi înainteze propunerile poporului, în loc să vorbească în interiorul partidului.

Dacă repoziționăm puterea în contextul democrației, libertății și dreptății, aceasta va crea o nouă cultură politică în rîndul partidelor. Un nou tip de conducător politic se va naște și, fără îndoială, noi tipuri de partide politice.

Nu propunem o nouă lume, ci ceva mult mai anterior: o anticameră către noul Mexic. Rezultatul acestei revoluții nu va fi o nouă clasă, o fracțiune de clasă sau un grup la putere. Ea va culmina cu un „spațiu“ liber și democratic pentru lupta politică, născut deasupra cadavrului fetid al sistemului de partid-stat și al prezidențialismului. O nouă raportare politică se va naște, care nu va fi bazată pe confruntarea între organizațiile politice, ci pe confruntarea propunerilor politice cu diferitele clase sociale. Conducerea politică va depinde de sprijinul acestor clase sociale, și nu doar de simpla exercitare a puterii. În această nouă raportare politică, diferitele propuneri politice (socialism, capitalism, democrație socială, liberalism, democrație creștină etc.) vor trebui să convingă majoritatea națiunii că propunerea lor e cea mai bună pentru țară. Iar grupurile la putere vor fi „supravegheate“ de popor, fiind obligate să raporteze permanent ce au făcut, iar poporul va putea decide dacă rămîn la putere sau nu. Plebiscitul e o formă reglementată a confruntării între putere, partide politice și națiune, care își merită relevanța în cea mai înaltă lege a ţării.

Actuala legislație a Mexicului e prea restrictivă pentru aceste noi relații politice între cei guvernați și guvernanți. E nevoie de o Convenție Democratică Națională, din care se va putea forma un guvern provizoriu sau de tranziție, fie prin demisia executivului federal, fie prin alegeri.

Această Convenție Democratică Națională și guvernul de tranziție ar trebui să ducă la formularea unei noi constituții, iar în contextul acestei noi constituții ar trebui susținute noi alegeri. Suferința provocată de acest proces va fi mai mică decît daunele cauzate de un război civil. Profeția Sud-Estului e validă pentru toată țara. Putem învăța din cele ce au avut deja loc, pentru a îngădui o naștere cu mai puține dureri a noului Mexic.

EZLN are propria sa concepție despre sistemul și direcția țării. Maturitatea politică a EZLN, ca reprezentant al unui sector al națiunii, e demonstrată de faptul că nu vrea să își impună concepția restului țării. EZLN cere tocmai ce este evident în sine: maturitatea politică a Mexicului și dreptul pentru toți de a decide, în mod liber și democratic, direcția pe care să o ia țara. Din această sinteză istorică nu va apărea doar un Mexic mai bun și mai drept, ci și un nou Mexic. De aceea ne punem viețile la bătaie: pentru ca mexicanii de mîine să moştenească o ţară de care nu le e ruşine.

EZLN, printr-un exercițiu democratic fără precedent într-o organizație armată, și-a consultat componentele pentru a decide dacă semnează sau nu acordul de pace propus de guvernul federal. Bazele indigene ale EZLN, văzînd că cerințele principale de democrație, libertate și dreptate nu au fost satisfăcute, au decis împotriva semnării propunerii guvernului.

Aflați sub asediu și sub presiunea diferitelor sectoare care ne amenință cu exterminarea dacă nu semnăm acordul de pace, noi, zapatiștii, ne reafirmăm angajamentul de a obține pacea cu demnitate și dreptate. În lupta noastră se regăsește lupta demnă a strămoșilor noștri. Lupta pentru demnitate a insurgentului Vicente Guerrero – „Trăiește pentru patrie sau mori pentru libertate“ – răsună din nou prin glasurile noastre. Nu putem accepta pacea nedemnă.

Calea noastră a apărut din imposibilitatea de a ne lupta în pace pentru drepturile noastre elementare ca ființe umane. Cele mai valoroase asemenea drepturi sînt cele de a decide în mod liber și democratic forma guvernării. Posibilitatea unei schimbări pașnice către democrație și libertate se confruntă acum cu un nou test: procesul electoral care va avea loc în luna august 1994. Unii prezic apatie și deziluzie. Ei încearcă să profite de sîngele celor care cad în luptă, atît cea violentă, cît şi cea paşnică, în oraşe şi în zona rurală. Proiectul lor politic e conflictul care speră că va izbucni după alegeri. Ei speră că demobilizarea politică va deschide din nou ușa războiului, despre care spun că e ceea ce va salva țara.

Alții speră că acest conflict armat va reîncepe înainte de alegeri, iar ei, profitînd de situația haotică, vor rămîne la putere. După cum au procedat și mai înainte, cînd au uzurpat voința populară prin fraudă electorală, acești oameni speră să profite de războiul civil preelectoral pentru a prelungi agonia unei dictaturi care a durat deja decenii. Și mai există alții, apocaliptici și sterili, care susțin că războiul e inevitabil și care așteaptă să vadă cadavrul dușmanului – sau cel al prietenului lor. Sectarii presupun în mod eronat că împușcăturile vor aduce zorii pe care i-a aşteptat poporul nostru încă de cînd noaptea a căzut pe pămîntul mexican odată cu morțile lui Villa și Zapata.

Toți acești oameni care fură speranța presupun că în spatele armelor noastre se află ambiția și o agendă care ne va ghida în viitor. Ei se înșală. În spatele armelor noastre se află o altă armă: rațiunea. Iar speranța le animă pe ambele. Nu îi vom lăsa să ne fure speranța.

Trăgaciul a adus speranța la începutul anului. Acum e important ca speranța dată de marile mobilizări să ia locul de frunte care îi aparține de drept și în mod rațional. Steagul se află acum în mîinile celor care au nume și fețe, oameni buni și onești care umblă pe alte căi decît noi, dar care au aceleași idealuri. Îi salutăm şi sperăm să ridice steagul acolo unde ar trebui să fie. Noi vom rămîne aici, aşteptînd cu demnitate. Dacă steagul va cădea, vom şti să îl ridicăm din nou...

Acum e timpul ca speranța să se organizeze singură și să umble în văi și orașe, după ce a umblat în munți. Luptați cu armele voastre: nu vă preocupați de ale noastre. Noi știm cum să rezistăm pînă la capăt. Știm cum să așteptăm – și știm ce avem de făcut dacă ușile pe care umblă demnitatea vor fi închise din nou.

De aceea ne adresăm fraților și surorilor din diferitele organizații nonguvernamentale, din organizațiile indigene și campesino, muncitorilor din orașe și din zona rurală, profesorilor și studenților, femeilor casnice și celor care ocupă clădiri, artiștilor și intelectualilor, membrilor partidelor politice independente, mexicanilor.

Facem apel la toți pentru un dialog național pe tema democrației, libertății și dreptății. În acest sens lansăm prezenta:

Convocare a unei Convenții Democratice Naționale

Noi, Armata Zapatistă de Eliberare Națională, luptînd pentru democrația, libertatea și dreptatea pe care o merită această țară, considerăm că:

Unu. Guvernul suprem a uzurpat legalitatea moștenită de la eroii Revoluției Mexicane.

Doi. Constituția existentă nu reflectă voința populară a poporului mexican.

Trei. Demisia uzurpatorului, executivul federal, nu e suficientă. O nouă lege e necesară pentru o nouă țară care se va naște din luptele tuturor mexicanilor onești.

Patru. Orice formă de luptă e necesară pentru a realiza tranziția la democrație în Mexic.

Facem apel la convocarea unei Convenții Democratice, națională, suverană și revoluționară, din care se vor forma un guvern de tranziție și o nouă lege națională, o nouă constituție care va garanta îndeplinirea legală a voinței poporului.

Obiectivul fundamental al Convenției Democratice Naționale este organizarea expresiei civile și a apărării voinței populare.

Această Convenție Democratică va fi națională, în sensul că toate statele federației vor trebui să fie reprezentate. Va fi plurală, în sensul că toate forțele patriotice vor fi reprezentate. Va fi democratică, în sensul că va lua decizii prin consultarea națională.

Convenția va fi prezidată de civili, figuri publice cu prestigiu, în mod liber și voluntar, indiferent de afilierea lor politică, rasă, religie, sex sau vîrstă.

Convenția va fi lansată de comitetele locale, statale și regionale din fiecare *ejido*, așezare, școală și fabrică. Aceste comitete vor fi responsabile pentru colectarea propunerilor oamenilor pentru o nouă constituție și a cerințelor ce vor trebui satisfăcute de noul guvern format din Convenție.

Convenția trebuie să ceară alegeri libere și democratice și să lupte pentru respectarea voinței populare.

Armata Zapatistă de Eliberare Națională va recunoaște Convenția Democratică Națională ca reprezentant autentic al intereselor poporului mexican în tranziția către democrație.

Armata Zapatistă de Eliberare Națională, care se află acum pe tot teritoriul național, e în poziția de a se oferi poporului mexican ca armata ce garantează îndeplinirea voinței poporului.

Pentru prima întîlnire a Convenției Democratice, EZLN oferă ca loc de întîlnire o așezare zapatistă, cu toate resursele sale.

Data şi locul primei sesiuni a Convenţiei Democratice Naţionale vor fi anunţate cînd va veni timpul.

Frați și surori din Mexic: lupta noastră continuă. Steagul zapatist încă flutură în munții Sud-Estului mexican, iar azi spunem: Nu ne predăm!

Cu fața către munți, noi vorbim cu morții noștri, pentru ca vorbele lor să ne ghideze pe calea ce trebuie să o urmăm. Tobele au sunat, iar în vocea pămîntului se aud suferințele și istoria noastră.

„Totul pentru toată lumea", spun morții noștri. Pînă cînd nu va fi așa, nu vom avea nimic.

Vorbiți cu ceilalți mexicani, găsiţi în inimile voastre vocile celor pentru care luptăm. Invitaţi-i să facă paşii demni ai celor care nu au fețe. Chemați-i la rezistență, nu lăsați pe nimeni să primească ceva de la cei care *conduc conducînd*. Convingeți-i să nu vîndă un steag care aparține tuturor. Cereți mai mult decît cuvinte care să ne aline durerea. Spuneţi-le să reziste împreună, să se împartă unii cu alții, să respingă ajutoarele de la cei puternici. Cereți cu toți oamenii buni din această țară să se organizeze cu demnitatea ce rezistă și nu se vinde, pentru ca mîine această demnitate să se organizeze, iar vorbele din inima majorității să devină realitate, să fie acceptate de cei care guvernează, impunînd calea cea bună a celui care *conduce ascultînd*.

Nu vă predați! Rezistați! Rezistați cu demnitate pe pămînturile bărbaților adevărați și ale femeilor adevărate! Fie ca munții să adăpostească suferința oamenilor de pe acest pământ. Nu vă predați! Rezistați! Nu vă vindeți! Rezistați!

Așa au vorbit morții noștri, din inimile lor. Iar noi am văzut că vorbele morților noștri sînt bune, că spun adevărul, iar sfatul lor e demn. De aceea facem apel la toți frații și toate surorile indigene mexicane să reziste împreună cu noi. Facem apel la toți campesinos să reziste împreună cu noi, la muncitorii din fabrici, funcţionari, la cei din cartiere, la femeile casnice, studenţi, profesori, la cei care trăiesc din gînd și cuvînt, la toți cei care au demnitate și mîndrie, îi chemăm pe toți să reziste împreună cu noi, fiindcă guvernul rău se opune democrației pe pămîntul nostru. Nu vom accepta nimic ce provine din inima putrezită a guvernului rău, nicio singură monedă sau medicament, nicio piatră sau boabă de grîu, niciun aliment sau fărîmitură din ajutoarele oferite la schimb cu calea noastră demnă.

Nu vom lua nimic de la guvernul federal. Chiar dacă durerea și suferința noastră cresc; chiar dacă moartea stă cu noi la masă, pe pămînt și pe acoperiș; chiar dacă vedem că alții acum se vînd mîinii care îi oprimă; chiar dacă totul ne doare, iar durerea iese pînă și din pietre. Nu vom accepta nimic de la guvern. Vom rezista pînă cînd cel care conduce conduce ascultînd.

Fraţi şi surori: Nu vă vindeţi! Rezistaţi cu noi. Nu vă predaţi. Repetaţi odată cu noi: Nu ne vom preda! Vom rezista! Fie ca aceste cuvinte să nu fie auzite doar în munţii Sud-Estului mexican, ci și în Nord și în peninsule. Să fie auzite pe ambele coaste. Să fie auzite în centrul țării. Să fie strigate prin văi şi în munţi. Să fie auzite în oraşe şi la ţară. Uniţi-vă vocile, fraţi şi surori. Strigaţi împreună cu noi: Nu ne vom preda! Vom rezista!

Fie ca demnitatea să spargă asediul cu care ne sufocă mîinile murdare ale guvernului rău. Sîntem cu toții asediați: ei nu permit democrației, libertății și dreptății să intre pe teritoriul mexican. Frați și surori: sîntem cu toții asediați. Nu vă predați! Rezistați! Păstrați-vă demnitatea! Nu trebuie să vă vindeți!

La ce sînt bune bogățiile celor puternici, dacă nu pot cumpăra ce e mai valoros pe aceste pămînturi? Dacă demnitatea tuturor mexicanilor nu are preț, pentru ce e puterea celor puternici?

Demnitatea nu se predă! Demnitatea rezistă!

Democrație! Libertate! Dreptate!

Din munții Sud-Estului mexican,
Comitetul Clandestin Revoluționar Indigen,
Comandamentul General al Armatei Zapatiste
de Eliberare Națională

Mexicul pe care îl vrem

17 iulie 1994,

Către: Diálogos „El México que queremos“

În atenţia: Primitivo Rodríguez Oseguera

Academia Mexicana de Derechos Humanos

Centro de Estudios Educativos

Centro de Estudios del Movimiento Obrero y Socialista

CIVICUS, Alianza Mundial para la Participación Ciudadana

Fundación para la Promoción y Defensa de la Legalidad

Instituto Mexicano de Estudios Políticos

Domnului Primitivo Rodríguez Oseguera

Tocmai am citit, azi, invitația voastră binevoitoare, apărută în *El Correo Ilustrada* al *La Jornada*, de a participa la dialogurile „Mexicul pe care îl vrem“. Apreciem șansa care ni se oferă, în acest spațiu plural, de a prezenta o schiță, în linii mari, a Mexicului pe care îl vrem noi, zapatiștii.

Heriberto (3 ani, tojolabal fiu de tojolabali) rîde fără dinți în timp ce o consolează pe sora sa Eva (tojolabal, fiică de tojolabali), care s-a trezit plîngînd, fiindcă a visat că pisica făcea „mau“, nu „miau“. Heriberto îi explică Evei că chuchito (cățeluș pentru cei din Chiapas, chiapanecos) a fugit după pisică și de aceea a făcut „mau“.

Sora lui se îndoiește, dar zîmbetul fără dinți al lui Heriberto începe să îi spună o poveste destul de complicată despre cățelușul care venise deunăzi și îi adusese o bomboană lui Heriberto, și, ca să nu încapă îndoială, Heriberto scoate o bomboană din buzunarul pantalonilor și i-o oferă Evei, care, înainte să verifice motivul, își soarbe lacrimile, se lasă convinsă și gustă bomboana. Heriberto continuă, iar povestea cățelușului rămîne în urma uneia despre o furnică ce, spune el, vrea să guste din bomboană, iar Heriberto și sora sa au uitat de cățeluș și de pisica ce face „mau“, și nu „miau“, și, mușcînd pe rînd din bomboană, observă furnica, ce a ales deja un colț de celofan. Pisica din povestea lui Heriberto e mică, mică, iar în loc să zică „gatito“ (pisicuță), Heriberto spune „gatillo“ (trăgaci). O țară unde „gatillo“ va însemna „gatito“, acesta e MEXICUL PE CARE ÎL VREM.

Un fermier declară că nu poate exista egalitate, că vor exista întotdeauna bogați și săraci, iar congenerii săi îl aplaudă cu furie. „Pămîntul acesta moare“, spune Fidel, zapatistul, în timp ce fărîmițează în mîinile sale țărîna deterioriată a cîmpului de porumb. Într-un restaurant de lux, oameni politici de nivel înalt descoperă că sînt de acord: țara aceasta are nevoie de o mînă forte și de o lovitură puternică pentru a liniști revoltele, zîmbind mulțumiți în timp ce fac comanda de mîncare, ce va fi plătită din contul unui secretar de stat. O patrulă de poliție sechestrează o femeie care se întoarce, singură în noapte, acasă.

„Modernitatea trebuie să ajungă peste tot“, surîde cu înțeles funcționarul, „furtul urnelor electorale ține de preistorie“, își aranjează el cravata, „e mai modernă folosirea listelor electorale“, iar munca murdară continuă la fel, însă mult mai „igienic“. PRONASOL e un program guvernamental modern care nu încearcă să remedieze sărăcia, ci să o optimizeze, să o machieze pentru a fi acceptabilă în ochii unei piețe care, sub numele cel mai mexican de NAFTA, amenință cerurile între rîurile Bravo și Suchiate. Optimizarea sărăciei își demonstrează eficiența pe cîmpul mexican: indigenii mor, la fel ca în urmă cu secole, de boli ce pot fi tratate, pe care albul le-a adus, alături de cruci și săbii, pentru a „civiliza“ acești sălbatici care cred, cu naivitate, că e dreptul şi raţiunea oamenilor de a guverna și a se autoguverna. În munții Sud-Vestului mexican e mai ieftin să mori decît să te tratezi, iar ușile se închid una cîte una.

Auzind țipetele alor lor, morții dintotdeauna se întorc și rostesc vorbe de război, iar bătrînii ascultă și le traduc tinerilor misiunea pe care o aduce vîntul de jos. O țară unde toate acestea sînt doar un coșmar, și nu realitatea, ACESTA E MEXICUL PE CARE ÎL VREM.

Acum un an, o armată formată din indigeni a declarat război guvernului, luptă pentru „utopii“, adică pentru democrație, libertate și dreptate în MEXICUL PE CARE ÎL VREM. Pe un zid al președinției municipale, palat al marilor șefi, e pictat AJUNGE! (¡YA BASTA!) într-un roșu șters, de sînge uscat. Angajații încearcă inutil să îl șteargă. „Doar dacă dăm zidul jos“, spun și își spun angajații. Cineva, într-un colț de țară, începe să înțeleagă... MEXICUL PE CARE ÎL VREM.

Heriberto e îmbrăcat doar cu o bucată de stofă roșie. La cei trei ani ai săi, stofa îi acoperă buricul și vîrful sexului. Cînd cade în noroi, Heriberto se ridică rapid și se uită dacă nu l-a văzut cineva și rîde, iar dacă nu vede pe nimeni, se duce la rîu să se spele, iar mamei îi spune că a făcut baie fiindcă a fost la pescuit. Dar dacă cineva rîde de el cînd se împiedică, Heriberto caută o macetă de mărimea lui și atacă tot ce e împotriva lui. Heriberto nu plînge pentru că îl doare de la căzătură. Umilința doare mai tare, de aceea plînge Heriberto.

În MEXICUL PE CARE ÎL VREM, Heriberto ar purta papuci buni pentru noroi, un pantalon pentru zgîrieturi, o cămaşă ca să nu îi scape speranțele care i se cuibăresc la piept, iar bucata de stofă roșie va fi doar o bucată de stofă roșie, nu un simbol al rebeliunii. Ar avea stomacul plin și curat, iar gîndirea sa ar fi flămîndă să învețe. Plînsul și rîsul ar fi doar atîta, iar Heriberto nu ar trebui să devină adult atît de repede.

Într-o dimineață, după o lungă noapte plină de coșmaruri și durere tandră, va răsări MEXICUL PE CARE ÎL VREM. Mexicanii se vor trezi fără cuvinte pentru a tăcea, fără măști pentru a-și ascunde tristețea. Picioarele vor dori deodată să danseze, iar mîinile vor începe să strîngă, cu prietenie, alte mîini. În acea zi, a fi mexican va înceta să mai fie o rușine. În acea zi, MEXICUL PE CARE ÎL VREM va fi o realitate, și nu doar o temă pentru colocvii de visuri și utopii.

Vale, domnilor, profit de această ocazie pentru a vă invita să asistați la Convenția Democratică Națională.

Sănătate și mai multe visuri ale celor care pot da naștere la realități.

Din munții Sud-Estului mexican,
Subcomandante Insurgente Marcos

Povestea culorilor

27 octombrie 1994,

Comunicat către *Proceso*, *La Jornada*, *El Financiero*, *Tiempo*:

Bătrînul Antonio îmi arătă un papagal ara ce trecea pe cerul după-amiezii. „Uite“, spuse el. M-am uitat la această rază de culori pe fondul gri al ploii ce se anunța. „Greu de crezut că o singură pasăre poate avea atîtea culori“, spun cînd ajung pe vîrful dealului.

Bătrînul Antonio se așază pe o moviliță ferită de noroiul care se revarsă pe drumul principal. Își trage răsuflarea şi îşi pregăteşte o nouă ţigară. După ce fac cîțiva pași, îmi dau seama că a rămas în urmă. Mă întorc și mă așez lîngă el. Îmi aprind pipa și îl întreb: „Crezi că vom ajunge în sat înainte să înceapă ploaia?“ Bătrînul Antonio pare că nu mă aude. De data aceasta, l-au distras un stol de tucani. Țigara așteaptă în mîna sa focul, pentru a da drumul fumului lent. Își drege glasul, aprinde țigara, se așază cît mai confortabil, apoi începe, încet, povestea.

„Papagalul ara nu a fost dintotdeauna așa. Nu avea nicio culoare. Era doar gri. Penele sale erau pleoștite, ca la o găină udă. Era doar o pasăre printre toate celelalte care nu aveau habar cum au ajuns pe lume. Nici zeii înșiși nu știau cine a făcut păsările. Sau de ce.

Așa era pe atunci. Dar zeii se treziră după ce Noaptea îi spuse Zilei «Gata, e rîndul tău». Bărbaţii şi femeile dormeau sau făceau dragoste, care e un mod frumos de a te obosi şi a adormi. Zeii se certară. Ei se certau mereu, erau foarte certăreţi zeii ăştia, nu ca primii, cei şapte zei care au dat naştere lumii, primii zei. Zeii se certară fiindcă lumea era foarte plictisitoare, pictată în doar două culori.

Zeii erau furioși fiindcă doar două culori apăreau pe rînd pe lume: negrul guverna noaptea, iar albul se mișca în timpul zilei. Mai era şi a treia, care nu era o culoare adevărată. Era griul, care picta amurgurile și zorile, pentru ca negrul și albul să nu se lovească prea tare unul de altul.

Erau certăreți acești zei, dar și înțelepți. S-au întîlnit și au căzut de acord să facă mai multe culori, ca să fie mai vesele plimbarea şi amorul bărbaţilor şi femeilor.

Unul dintre zei începu să meargă ca să gîndească mai bine. Și căzu atît de adînc pe gînduri, încît nu mai văzu pe unde mergea, se împiedică de o piatră mare, se lovi la cap și începu să sîngereze. După ce țipă o vreme, zeul se uită la sîngele său și văzu că e de o culoare diferită, una care nu era ca și cele două culori. Veni alergînd la locul unde erau ceilalți zei și le arătă noua culoare. Numiră această culoare roșu, a treia culoare care a fost făcută.

După aceea, un alt zeu căută culoarea cu care să picteze speranța. O găsi, deși îi luă ceva timp, apoi o arătă adunării zeilor, care numiră verde această a patra culoare.

Alt zeu începu să sape adînc în pămînt. «Ce faci?» – îl întrebară ceilalți zei. «Încerc să găsesc inima pămîntului», răspunse el, aruncînd cu pămînt peste tot. În cele din urmă, ajunse la inima pămîntului și le-o arătă celorlalți zei, care numiră această a cincea culoare maro.

Un alt zeu se îndreptă direct în sus. «Vreau să văd ce culoare are lumea», spuse el și începu să se cațere tot mai sus și mai sus. Cînd ajunse foarte sus, se uită în jos și văzu culoarea lumii, dar nu știu cum să o aducă la locul unde erau adunați zeii. Continuă să se uite mult timp, pînă deveni orb, fiindcă culoarea lumii se lipi de ochii săi. Coborî cu greu, ajunse la adunarea zeilor și le spuse: «În ochii mei port culoarea lumii». Au numit a șasea culoare albastru.

Un alt zeu căuta culori cînd auzi rîsul unui copil. Se strecură cu atenție aproape de acesta și, cînd copilul nu fu atent, îi fură rîsul și îl lăsă în lacrimi. De aceea se zice că, într-adevăr, copiii pot rîde acum, ca peste o clipă să plîngă. Zeul fură rîsul copilului și au numit această a șaptea culoare galben.

Dar acum zeii erau obosiți, au băut niște *pozol*[1] și s-au dus la culcare, lăsînd culorile într-o cutiuță pe care au pus-o sub un copac *ceiba*.[2] Cutiuța nu era închisă foarte bine, iar culorile au scăpat și au început să se joace fericite și să facă dragoste unele cu altele, și făcură tot mai multe culori noi. Copacul *ceiba* se uită la ele și le acoperi să nu fie spălate de ploaie, iar cînd zeii se întoarseră, nu erau doar șapte culori, ci mult mai multe. Ei s-au uitat la copacul *ceiba* și au spus: «Tu ai dat naștere culorilor, tu vei avea grijă de lume, iar din vîrful tău vom picta lumea». Și s-au cățărat în vîrful copacului *ceiba*, de unde au început să arunce culorile peste tot, iar albastrul a rămas o parte pe cer și o parte pe apă, verdele a căzut pe plante şi copaci, iar maroul, care era mai greu, căzu pe pămînt, în timp ce galbenul, care era rîsul unui copil, zbură să picteze soarele. Roşul căzu în gurile oamenilor şi animalelor, iar ei îl mîncară și se desenară roșu pe dinăuntru. Negrul și albul erau deja, desigur, pe lume. Era o mizerie peste tot, fiindcă zeii aruncaseră culorile fără să le pese unde ajungeau. Unele culori căzură pe bărbați și femei, și de aceea sînt pe lume oameni de diferite culori și diferite moduri de a gîndi.

Curînd, zeii obosiră și se duseră din nou la culcare. Zeii ăştia voiau doar să doarmă. Nu erau ca primii zei, cei care au dat naştere lumii. Iar apoi, fiindcă nu voiau să uite culorile sau să le piardă, au căutat un mod de a le reţine. La asta se gîndeau atunci cînd au văzut papagalul ara, pe care l-au înhățat și au început să toarne toate culorile pe el, lungindu-i penele ca să încapă culorile pe ele. Și așa a căpătat papagalul ara toate culorile, pe care și le arată mîndru, pentru ca bărbații și femeile să nu uite cîte culori sînt pe lume și cîte moduri de a gîndi, și că lumea va fi fericită dacă toate culorile și toate modurile de a gîndi îşi vor avea locul lor."

Din munții Sud-Estului mexican,
Subcomandante Insurgente Marcos

1. Băutură din făină de porumb fermentată, creată de popoarele indigene din sudul Mexicului. (*N. tr.*)
2. Copacul vieții în mitologia maya. (*N. tr.*)

Povestea întrebărilor

13 decembrie 1994,

Comunicat către poporul mexican:

Subcomandante Insurgente Marcos.

Frigul intră pînă la oase în munții ăștia. Ana Maria și Mario sînt cu mine în această expediție, care are loc cu 10 ani înainte de zorii de ianuarie.[1] Cei doi tocmai s-au alăturat armatei de gherilă, iar mie, locotenent de infanterie, mi-a venit rîndul să-i învăț ceea ce alții m-au învățat cîndva: cum să trăiești în munți.

Ieri l-am întîlnit pe Bătrînul Antonio pentru prima dată. Am mințit amîndoi – el a zis că se ducea să vadă de terenul său, eu am zis că eram la vînătoare. Amîndoi știam că celălalt minte și amîndoi știam că celălalt știe asta. Am lăsat-o pe Ana Maria să urmeze direcția expediției, iar eu m-am întors la rîu să văd dacă pot localiza pe hartă, folosind un clizimetru, un deal foarte înalt care se afla înainte. Și să văd dacă dau de Bătrînul Antonio din nou. Probabil că şi el se gîndise la acelaşi lucru, fiindcă a apărut în acelaşi loc în care îl găsisem ieri.

La fel ca în ziua precedentă, Bătrînul Antonio stă așezat pe pămînt, rezemîndu-se de o ridicătură de mușchi verde, rulîndu-și o țigară. Mă așez în fața lui şi îmi aprind pipa. Bătrînul Antonio începe: „Nu ești la vînătoare".

Îi răspund: „Nu te duci la terenul dumitale". Ceva mă face să vorbesc formal – de o manieră respectuoasă – cu acest om de o vîrstă nedefinită, cu fața bronzată ca o scoarță de cedru, pe care îl văd a doua oară în viața mea. Bătrînul Antonio zîmbește și adaugă: „Am auzit de voi. În canioane se spune că sînteți hoți. În satul meu, oamenii sînt îngrijorați fiindcă umblați pe aceste poteci".

„Şi dumneata, dumneata crezi că sîntem niște bandiți?", îl întreb. Bătrînul Antonio dă drumul unui vălătuc lung de fum, tușește și dă din cap. Îmi vine curajul și îi pun altă întrebare: „Atunci cine crezi că sîntem?"

„Aș vrea mai degrabă să îmi spui tu singur", spune el și mă privește drept în ochi.

„E o poveste lungă", îi spun. Și încep să îi povestesc de timpurile lui Zapata și Villa, și de revoluție, și pămînt, și nedreptate, și foamete, și ignoranță, și boală, și represiune, și totul. Și termin cu „şi de aceea noi sîntem Armata Zapatistă de Eliberare Naţională". Aştept ca Bătrînul Antonio, care s-a uitat tot timpul discursului meu drept la mine, să dea un semn, ceva.

„Mai spune-mi despre Zapata", îmi zice el după încă un vălătuc și un tușit. Încep cu Anenecuilco, continui cu Plan de Ayala, campania militară, organizarea satelor, trădarea de la Chinameca.[2] Bătrînul Antonio continuă să se uite la mine pînă mă opresc.

„Nu a fost așa", îmi spune. Luat prin surprindere, tot ce pot să fac e să mă bîlbîi: „Nu?"

„Nu", insistă Bătrînul Antonio. „Îți voi spune adevărata istorie a acestui aşa-numit Zapata."

1. Marcos se referă la 1 ianuarie 1994, ziua cînd EZLN a ieşit din jungla Lacandon şi a ocupat oraşul San Cristóbal de las Casas, anunţîndu-şi planurile statului mexican şi întregii lumi. (*N. tr.*)

2. Anenecuilco e satul în care Emiliano Zapata a fost ales în 1910 şef al consiliului sătesc, responsabil cu apărarea pămînturilor şi apelor satului şi recuperarea celor luate cu forţa de fermierii bogaţi. După ce a fost declarat „bandit" de administraţia statului, Zapata a scris în 1911 Plan de Ayala, în care îl denunţa pe preşedintele Madero ca trădător al Revoluţiei Mexicane şi îşi anunţa planurile de a da înapoi oamenilor pămînturile luate de bogaţi şi de a face o reformă agrară, luînd o treime din pămînturile deţinute de marii proprietari mexicani pentru a le distribui săracilor. În 1919, Zapata e trădat la Chinameca de colonelul Jesus Guajardo, care îl invitase la masă, dar care îl execută împreună cu escorta sa. (*N. tr.*)

Bătrînul Antonio își scoate tutunul și foițele de rulat țigări și își începe istoria, o istorie în care evenimentele vechi și cele noi se amestecă și se pierd unele în altele, așa cum fumul țigării lui și cel al pipei mele se amestecă și se pierd unul în altul.

„Acum multe istorii, cînd primii zei, cei care au făcut lumea, încă se învîrteau noaptea, erau doi zei pe care îi chema Ik'al și Votán. Cei doi erau de fapt unul. Cînd unul se întorcea, celălalt se arăta, iar cînd acesta din urmă se întorcea, primul se arăta. Erau opuși. Unul era luminat ca o dimineață de mai la rîu, iar celălalt era întunecat ca noaptea înfrigurată și peștera. Erau același lucru. Erau unul, aceștia doi, fiindcă unul îl făcea pe celălalt. Şi ei nu mergeau, ci stăteau întotdeauna, acești doi zei care erau una, fără mișcare.

«Ce să facem?» întrebară cei doi. «Viața e tristă așa», se lamentară ei, cei doi care erau una, stînd nemișcați.

«Noaptea nu se termină niciodată», spuse Ik'al.

«Ziua nu se termină niciodată», spuse Votán.

«Hai să mergem», spuse unul, care era doi.

«Cum?», întrebă celălalt.

«Unde?», întrebă unul.

Şi au observat că se mişcaseră deja puţin, întîi ca să întrebe cum, apoi ca să întrebe unde. Unul care era doi se bucură foarte tare cînd văzu că se mişcaseră puțin. Amîndoi ar fi vrut să se miște în același timp, dar nu puteau să facă asta.

«Cum am putea să facem asta?»

Unul vedea înaintea celuilalt și se mișcară puțintel, apoi realizară că s-ar putea mișca dacă unul începe primul, apoi urmează celălalt. Căzură de acord ca unul să se miște primul, apoi celălalt. Și așa au început să meargă şi acum nimeni nu îşi mai aduce aminte cine începuse să meargă primul, fiindcă erau fericiți că se mișcau...

«Şi cui îi pasă cine a fost primul, din moment ce acum ne mişcăm?», au spus zeii, care erau unul și același, și au rîs împreună, apoi primul acord pe care l-au făcut a fost să danseze, și au dansat, pas mititel după pas, și au dansat multă vreme, fiindcă erau atît de fericiți că s-au găsit unul pe celălalt. Apoi au obosit de atîta dansat și au căutat să facă altceva.

Şi atunci au văzut că prima întrebare fusese «Cum ne mișcăm?», iar răspunsul fusese: «Împreună, dar separat şi de comun acord». Dar acea întrebare nu mai era importantă, fiindcă realizară că ei mergeau deja, și o altă întrebare apăru cînd se pomeniră în fața a două drumuri: unul dintre drumuri era foarte scurt și mergea doar de acolo pînă dincolo, iar ei puteau să vadă clar că drumul acela se termina imediat, iar fiindcă picioarele lor se bucurau de mers, au spus imediat că primul drum era prea scurt și că nu vor să meargă pe el, astfel încît căzură de acord să meargă pe drumul cel lung.

Şi au început să meargă, dar răspunsul lor, alegerea drumului celui lung, deschise o altă întrebare: «Unde ne duce drumul acesta?» S-au gîndit multă vreme la răspuns, și celor doi care erau unul le veni ideea strălucită că nu pot afla unde îi duce drumul decît dacă vor merge pe el. Dacă rămîneau acolo unde erau, nu aveau să afle niciodată unde ducea drumul cel lung.

Cei doi care erau unul își spuseră unul celuilalt: «Atunci să mergem». Și începură să meargă, întîi unul, apoi celălalt. Și abia atunci și acolo își dădură seama că dura multă vreme să meargă pe drumul cel lung, astfel că își puseră o altă întrebare: «Cum vom putea merge atîta vreme?» Se opriră să se gîndească o vreme, apoi Ik'al spuse că el nu știe să meargă ziua, iar Votán spuse că îi e teamă să meargă noaptea. Au rămas acolo plîngînd multă vreme.

Şi după ce au terminat să se văicărească, căzură de acord că Ik'al putea să meargă doar noaptea, iar Votán doar ziua, şi că Ik'al avea să meargă pentru Votán pe timpul nopţii. Aşa au ajuns să răspundă la întrebarea cum pot merge tot timpul. Şi de atunci zeii au mers punînd întrebări și ei nu se opresc niciodată – nu ajung niciodată și nu pleacă niciodată.

Așa au învățat bărbații adevărați şi femeile adevărate că întrebările sînt bune pentru a merge, nu cînd stai și nu faci nimic. Și de atunci, cînd bărbații adevărați și femeile adevărate vor să meargă, pun întrebări. Cînd vor să ajungă, pleacă, iar cînd vor să plece, salută. Nu stau nemișcați niciodată."

Am rămas cu dinții înfipți în partea scurtă a pipei, așteptînd ca Bătrînul Antonio să continue povestea, dar el nu pare că vrea să continue. Temîndu-mă să nu întrerup ceva foarte important, întreb: „Şi Zapata?"

Bătrînul Antonio zîmbește: „Ai învățat deja că pentru a cunoaște și pentru a merge trebuie întîi să întrebi".

Tușește și își aprinde o altă țigară, pe care nu am observat că a rulat-o, iar prin fumul care iese de pe buzele sale, cuvintele cad ca semințele pe pămînt:

„Cel pe care ei îl numesc Zapata a apărut aici în munți. Nu s-a născut, se zice. Doar a apărut, pur și simplu. Se spune că Ik'al și Votán au venit aici în timpul lungului lor mars, și pentru a nu speria oamenii buni, ei au devenit unul. Fiindcă după ce merseseră atît de mult împreună, Ik'al și Votán au descoperit că erau unul și același și că se puteau face unul atît în timpul zilei, cît și în timpul nopții. Iar cînd au ajuns aici s-au făcut unul şi şi-au dat numele de Zapata..."

„Iar Zapata a spus că aici e locul unde a ajuns – aflînd unde duce drumul cel lung. Și a spus că uneori era luminat, alteori întunecat, dar că era unul și același, Votán Zapata și Ik'al Zapata, Zapata cel alb și Zapata cel negru. Cei doi erau același drum pe care îl iau bărbații adevărați și femeile adevărate."

Bătrînul Antonio scoate din ranița sa o punguță de nailon. În ea e o veche fotografie a lui Emiliano Zapata, din 1910. Zapata ține sabia în mîna stîngă, scoasă pînă la centură. În dreapta are o carabină, la piept două cartușiere încrucișate, una de la stînga la dreapta, cealaltă de la dreapta la stînga. Are o poziție a picioarelor de parcă stă pe loc sau tocmai merge, iar în privirea sa e ceva ce spune: „Sînt aici", sau „Acum mă pornesc". Se văd două scări. Pe una, care iese din întuneric, se văd mai mulți zapatiști cu pielea întunecată, ca și cum ar ieși din niște adîncuri; cealaltă, care e luminată, e goală, și nu se vede de unde vine și unde se duce. V-aș minți dacă v-aș spune că eu sînt cel care a observat toate aceste detalii. Bătrînul Antonio mi le-a arătat. Pe spatele fotografiei scrie:

Gral. Emiliano Zapata, jefe del ejército suriano.
Gen. Emiliano Zapata, Commander-in-Chief of the Southern Army.
Le Général Emiliano Zapata, Chef de l'Armée du Sud.
Photo by: Agustín V. Casasola. 1910

Bătrînul Antonio îmi zice: „Am pus multe întrebări fotografiei ăsteia. Așa am ajuns aici". Tușește și aruncă mucul de țigară. Îmi dă fotografia. „Ține-o", îmi zice, „ca să înveți cum să pui întrebări... și cum

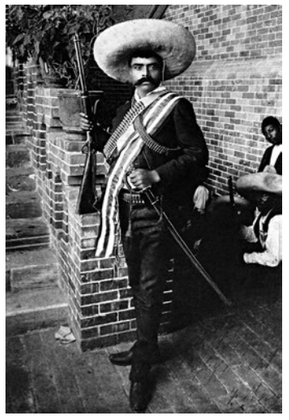

să mergi. E mai bine să spui adio cînd ajungi, în felul ăsta nu e aşa dureros cînd pleci“, zice. Îmi dă mîna cînd pleacă, spunîndu-mi că a ajuns. De atunci, Bătrînul Antonio îmi dă bună ziua spunînd „Adio“ şi pleacă spunînd „Salut“.

Crearea municipiilor autonome

19 decembrie 1994, ora 2:30.

Către poporul mexican:

Către presa națională și internațională:

Fraților,

Comitetul Clandestin Revoluționar Indigen – Comandamentul General al Armatei Zapatiste de Eliberare Națională declară următoarele:

Unu. Astăzi, 19 decembrie 1994, prin îndeplinirea ordinelor comunicatului din 6 decembrie 1994 și a ceea ce a fost semnalat în prima declarație din jungla Lacandon, care a ordonat trupelor zapatiste: „protejați populația civilă prin marșul eliberator și permiteți oamenilor eliberați să își aleagă în mod liber și democratic propriile lor autorități administrative“, campania militară numită „Pace cu Dreptate și Demnitate pentru Popoarele Indigene“ a fost dusă la bun sfîrșit.

În zilele de 11, 12, 13 și 14 decembrie 1994, trupele zapatiste din diviziile de infanterie nr. 75 și 25, primul corp de armată din Sud-Est, au rupt încercuirea militară a junglei Lacandon. Grupate în patru coloane, dintre care una sub comanda unei femei ofițer, unitățile zapatiste s-au strecurat în liniile inamicului pentru a evita confruntarea armată. În aceste patru zile, protejați de teren, climă și sprijinul populației, mii de combatanți au reușit să treacă de încercuire. Pe 14 decembrie 1994, toate unitățile cărora li s-a dat această misiune se aflau dincolo de limita exterioară a încercuirii militare, fără nicio pierdere și fără nicio confruntare cu forțele federale. Odată ce această parte a fost realizată, luptătorii zapatiști s-au pregătit pentru următoarea etapă a operațiunii militare. Pe 15, 16, 17 și 18 decembrie 1994, în acțiunile numite „Fulgerul“ și „Desfășurarea“, parte din campania „Pace cu Dreptate și Demnitate pentru Popoarele Indigene“, cu sprijinul populației civile locale, au ocupat poziții în următoarele municipii ale statului Chiapas:

1. Ocosingo;
2. Las Margaritas;
3. Altamirano;
4. La Independencia;
5. Trinitaria;
6. Chanal;
7. Oxchuc;
8. Huixtán;
9. Comitán de Domínguez;
10. San Cristóbal de Las Casas;
11. Teopisca;
12. Villa de las Rosas;
13. Nicolás Ruiz;
14. Socoltenango;
15. Totolapa;
16. Palenque;

17. Salto de Agua;
18. Tila;
19. Sabanilla;
20. Yajalón;
21. Tumbalá;
22. Chilón;
23. Huitiupán;
24. Simojovel;
25. San Andrés Larráinzar;
26. El Bosque;
27. Bochil;
28. Chenalhó;
29. Pantelhó;
30. Mitontic;
31. Sitalá;
32. San Juan Chamula;
33. Zinacantán;
34. Ixtapa;
35. Cancuc;
36. Jitotol;
37. Amatenango del Valle;
38. Venustiano Carranza.

Doi. Acțiunea a fost îndeplinită fără ciocniri cu armata federală mexicană, respectînd cu strictețe încetarea focului cu aceste trupe.

Trei. Populațiile civile ale acestor municipalități au putut să numească noi autorităţi şi să declare noi municipalităţi şi teritorii rebele. Pînă în prezent, dintre acestea sînt declarate:

1. Municipiul „Libertad de los Pueblos Mayas". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Santa Rosa El Copán;
2. Municipiul „San Pedro de Michoacán". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Las Margaritas;
3. Municipiul „Tierra y Libertad". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Las Margaritas, Independencia și Trinitaria. Capitala municipală: Ejido Amparo Agua Tinta;
4. Municipiul „17 de Noviembre". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Altamirano şi Chanal. Capitala municipală: Ejido Morelia;
5. Municipiul „Miguel Hidalgo y Costilla". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Las Margaritas și Comitán de Domínguez. Capitala municipală: Ejido Justo Sierra;
6. Municipiul „Ernesto Che Guevara". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo;
7. Municipiul „1° de Enero". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo;
8. Municipiul „Cabañas". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Oxchuc şi Huixtán;
9. Municipiul „Maya". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Ejido Amador Hernández;
10. Municipiul „Francisco Gómez". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Ejido La Garrucha;
11. Municipiul „Flores Magón". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Ejido Tani Perlas;
12. Municipiul „San Manuel". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Ranchería San Antonio;
13. Municipiul „San Salvador". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo. Capitala municipală: Ejido Zinapa;
14. Municipiul Huitiupan, pe teritoriul municipiului cu același nume;
15. Municipiul Simojovel, pe teritoriul municipiului cu același nume;
16. Municipiul Sabanilla, pe teritoriul municipiului cu același nume;
17. Municipiul „Vicente Guerrero". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Palenque;
18. Municipiul „Trabajo". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Palenque și Chilón;
19. Municipiul „Francisco Villa". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Salto de Agua;
20. Municipiul „Independencia". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Tila şi Salto de Agua;
21. Municipiul „Benito Juárez". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Tila, Yajalón și Tumbalá;
22. Municipiul „La Paz". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Tumbalá şi Chilón;
23. Municipiul „José María Morelos y Pavón". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Ocosingo, zona Marqués de Comillas;
24. Municipiul „San Andrés Sacamch de los Pobres". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului San Andrés Larráinzar;
25. Municipiul „San Juan de la Libertad". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului El Bosque;
26. Municipiul „San Pedro Chenalhó". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Chenalhó și Mitontic;
27. Municipiul „Santa Catarina". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiilor Pantelhó şi Sitalá;
28. Municipiul „Bochil". Pe teritoriul municipiului cu același nume;
29. Municipiul „Zinacantán". Pe teritoriul municipiului cu același nume;
30. Municipiul „Magdalena de la Paz". Pe teritoriul ce aparținea anterior municipiului Chenalhó.

Patru. Legile care trebuie puse în aplicare de noile municipii rebele prin conducere obedientă [*mandar obedeciendo*] sînt:

– Constituția politică a Statelor Unite Mexicane din 1917;
– Legile revoluționare zapatiste din 1993;
– Legile locale ale comitetului municipal, pe care le determină voința populară a populației civile.

Cinci. Teritoriul zapatist din municipalitățile menționate, în rebeliune împotriva guvernului rău, îl recunoaște pe domnul Amado Avendaño Figueroa ca guvernator constituțional al statului rebel Chiapas.

Şase. Trupele zapatiste și populația civilă din zonă se pregătesc cu fortificații pentru a rezista eventualului atac guvernamental.

Şapte. Comandamentul general al EZLN aduce astfel la bun sfîrşit campania militară „Pace cu Dreptate și Demnitate pentru Popoarele Indigene" și pregătește următorul pas.
Democrație! Libertate! Dreptate!

Din munții Sud-Estului mexican,
CCRI – CG al EZLN

Povestea cuvintelor

30 decembrie 1994,

Către *Proceso, La Jornada, El Financiero, Tiempo:*

Din munții Sud-Estului mexican,

Subcomandante Insurgente Marcos.

I-a apucat noaptea vorbind. „Lanterna mea nu are baterii", spune Antonio-fiul. „Eu am uitat-o în raniță", spune Marcos, privind ceasul. Bătrânul Antonio pleacă și se întoarce cu frunze de watapil. Fără a spune un cuvînt, începe să construiască o colibă. Antonio-fiul și Marcos îl ajută. Din plante și ramuri, treptat ia formă acoperișul. Apoi caută lemne de foc, fiindcă noaptea și ploaia sînt înfrățite. Din mîinile experte ale Bătrînului Antonio răsare, în sfîrșit, o scînteie care apoi devine foc. Marcos și Antonio-fiul se așază cum pot, întinși lîngă foc. Bătrînul Antonio vorbește și face să treacă noaptea și visul cu această poveste, cu această moștenire...

„Limba adevărată s-a născut odată cu primii zei, cei care au făcut lumea. Din primul cuvînt, de la primul foc, s-au format alte cuvinte adevărate, iar din acestea se descojiră, precum porumbul în mîinile țăranului, alte cuvinte. Primele cuvinte au fost trei la număr, de trei mii de ori se născură alte trei, iar din acestea altele, și astfel se umplu lumea de cuvinte. Primii zei, cei care au făcut lumea, pășeau pe o piatră mare. De la atîta mers, piatra se făcu netedă ca o oglindă, iar primii zei au aruncat pe această piatră primele trei cuvinte. Dar piatra nu a întors aceleași cuvinte pe care le-a primit, ci de trei ori trei cuvinte diferite. O vreme, zeii au tot aruncat cuvinte în oglindă, ca să iasă altele, pînă cînd s-au plictisit. Apoi le veni în minte o idee măreață și se apucară să meargă pe o altă piatră, pînă cînd au șlefuit-o într-o nouă oglindă, pe care au așezat-o în fața primei oglinzi. Apoi au aruncat primele trei cuvinte de prima oglindă, care le întoarse înapoi trei cuvinte diferite, pe care le aruncară cu toată forța de a doua oglindă, care întoarse în prima oglindă de trei ori mai multe cuvinte, și astfel aruncară tot mai multe cuvinte diferite, pe care le aruncau cu toată forța în a doua oglindă, care trimitea în prima oglindă de trei ori mai multe cuvinte decît primea. Astfel au făcut oglinzile tot mai multe cuvinte diferite. Așa s-a născut limba adevărată: din oglinzi.

Primele trei cuvinte, din toate cuvintele și toate limbile, sînt democrație, libertate, dreptate.

«Dreptate» nu înseamnă a pedepsi, ci a da înapoi fiecăruia ceea ce merită. Fiecare merită ceea ce îi întoarce oglinda: pe sine însuși. Cel care a ucis, care a produs mizerie, exploatare, aroganță, trufie merită multă durere și tristețe pentru calea pe care a luat-o. Cel care a muncit, a dat viață, a luptat, cel care a fost un frate merită o luminiță care să îi lumineze întotdeauna fața, pieptul și drumul.

«Libertate» nu înseamnă că fiecare face ce vrea, ci că poți să îți alegi orice cale vrei pentru a întîlni oglinda, pentru a merge cu cuvîntul adevărat. Însă doar acele căi care nu te fac să pierzi oglinda, care nu te fac să te trădezi pe tine însuți, pe ai tăi, pe alții.

«Democrație» înseamnă că gîndirile ajung la un bun acord. Nu înseamnă că toată lumea gîndește la fel, ci că toate gîndirile sau majoritatea gîndirilor caută și ajung la un acord comun, care este bun pentru majoritate fără a-i elimina pe cei care sînt mai puțini. Înseamnă că, într-adevăr, cuvîntul conducerii ascultă de cuvîntul majorității, că mandatul conducerii înseamnă cuvîntul colectiv, nu o voinţă unică. Înseamnă că oglinda reflectă totul, pe cei care merg şi calea totodată, fiind astfel motivul de a gîndi atît în interiorul tău, cît și în afara lumii.

Din aceste trei cuvinte vin toate cuvintele, în aceste trei se înlănţuiesc vieţile şi morţile bărbaţilor adevăraţi şi ale femeilor adevărate. Aceasta e moștenirea pe care primii zei, cei care au născut lumea, au lăsat-o bărbaților și femeilor adevărate. Mai mult decît o moștenire, e o încărcătură grea, o încărcătură pe care unii o abandonează la mijlocul drumului și o lasă aruncată, ca și cum ar fi un nimic. Cei care abandonează această moștenire își sparg oglinda şi umblă nevăzători pentru totdeauna, fără să ştie niciodată cine sînt, de unde vin şi unde se duc. Există însă și unii care ridică mereu moștenirea primelor trei cuvinte, mergînd încovoiați de greutatea lor, ca atunci cînd porumbul, cafeaua sau lemnele îi fac să se uite în pămînt. Scunzi de atîta încărcătură, privind mereu de jos cu atîta greutate, bărbații și femeile adevărate sînt mari și privesc în sus. Privesc și merg cu demnitate.

Dar pentru ca limba adevărată să nu se piardă, primii zei, cei care au făcut lumea, au spus că trebuie să se aibă grijă de primele trei cuvinte. Oglinzile limbii s-ar putea sparge într-o zi, și atunci cuvintele născute din ele s-ar sparge și ele, iar lumea ar rămîne fără cuvinte cu care să vorbească sau să tacă. De aceea, înainte de a muri trăind, primii zei le-au dat aceste prime trei cuvinte bărbaților și femeilor de porumb, ca să aibă grijă de ele. De atunci, bărbații adevărați și femeile adevărate păstrează aceste trei cuvinte ca pe o moștenire. Iar ca să nu le uite niciodată, ei le luptă, le trăiesc și umbă cu ele..."

Cînd se trezi, Bătrînul Antonio prepara un *tepescuintle*. În vatră, lemnul ardea și se usca în același timp, umed de la ploaie și de la sudoarea de pe spatele Bătrînului Antonio. Se crăpa de zi și, cînd se ridicară, Antonio-fiul și Marcos simțiră că ceva îi apăsa pe umeri. De atunci caută să ușureze această povară... Încă mai caută...

Textele acestui dosar au fost traduse de Ovidiu Țichindeleanu.

Printre artiștii care s-au făcut remarcați în România la sfîrșitul anilor 2000, munca lui Mihai Iepure-Górski dă dovadă de o rară austeritate a limbajului, pe care îl pune în practică atît de consecvent, încît parcursul său pare aproape inevitabil. Cu toate acestea, nimic nu este natural aici. Confesiunile poetice pe care le produce intermitent, asemenea unui gîndac ce se lovește de un bec, îi pun în joc însăși punerea în scenă ca artist. Dar dincolo de asta, ne fac să vedem un subiect în fața unui aparat de înregistrare, a unei tehnologii cu o forță de atracție puternică, una care rupe gesturi și afecte în bucăți izolate și alienate. Cu o precizie a standardizării și eficientizării moderniste, artistul, într-o manieră aproape sterilă, se autoexpune de multe ori unui aparat foto sau video ori se ascunde în spatele unui text sau al unui steag. Alteori, cei care stau în fața camerei sînt prietenii lui sau membrii familiei, accentuînd faptul că gestul cameramanului este identic cu acela de a sta în fața aparatului. „Bea apă, dar nu îi este sete, se așază, dar nu este obosit" sînt instrucțiuni pe care le înregistrează. Cînd curăță în fața camerei video mormane de gunoi aruncate la marginea drumului, el pune în aplicare o etică separată de orice explicație asupra sursei acestui gunoi. Aidoma Sfîntului Simeon Stîlpnicul, exprimînd o nouă etică a abstinenței și a renunțării la averi, el semnalează, chiar de pe vîrful tehnologic al acesteia, declinul unei civilizații. El zugrăvește chipul unei alienări multiple ce reambalează descompunerea unui portret într-o mască apostolică, individualismul tragic în profesionalism, moartea în design. Ne pune să ne oglindim fiecare în această mască ce stă pentru întreaga rasă umană.
Pentru numărul de față al revistei *IDEA artă + societate*, Mihai Iepure-Górski și-a propus să realizeze o serie de fotografii noi, inspirate de gesticulații surprinse în momente revoluționare. Pornind de la un video al lui Csilla Könczei din 22 decembrie 1989, înregistrat pe străzile Clujului, artistul l-a invitat pe actorul Doru Taloș să improvizeze în fața camerei o serie de gesturi revoluționare în afara unui cadru specific. Pentru acestea au fost luate ca model acele gesturi de disperare și de o monstruozitate monolită ce au animat străzile orașului în decembrie 1989. În plus, alte puncte de reper au fost gesticulațiile filmate de el însuși pe străzile aceluiași oraș, astăzi, ale unor „nebuni de pe stradă", care repetă gesturi obsesive, ieșite din comun. Ignorați de trecători, acești oameni sînt ancorați într-un punct al străzii și îi vedem pe unii salutînd obsesiv pietoni de pe partea cealaltă, alții opriți din mers rotindu-și capul stînga-dreapta sau aplecîndu-se pînă la pămînt și făcîndu-și cruci în mijlocul mulțimii. Raportîndu-ne la figurile revoluționare, de multe ori patetice, ale martirilor, ne-am putea întreba cum putem gestiona astăzi memoria unui Holger Meins, de exemplu, care a murit făcînd greva foamei într-o închisoare din Germania de Vest. (Szilárd Miklós)

Mihai Iepure-Górski: **Audiție pentru revoluție**
Audition for a Revolution

Cu participarea lui Doru Taloș / With the participation of Doru Taloș (Mulțumiri lui Răzvan Anton/Thanks to Răzvan Anton)

Among the artist who made themselves known starting from the early 2000's in Romania, the work of Mihai Iepure-Górski is characterized by a rare austerity of its means of expression. He is putting this language into practice in such a consequent manner, that his trajectory seems inevitable. In actuality, there is nothing natural in it. Similarly to a bug, which hits a light bulb, he produces his poetic confessions intermittently, through which he is enacting his own persona in the becoming of an artist. But, beyond this, he makes us see a subject exposed to a capturing apparatus, a technology with such a powerful force of attraction, that breaks every gesture and affect into isolated and alienated pieces. With the precision of modernist standardization and efficiency, in an almost sterile manner, he exposes often himself in front of the photo or video camera; he hides behind a text or a flag. On other occasions, those who stand in front of the camera are his friends or family members, accentuating the fact that the gesture of the cameraman is identical with that in front of the camera. "He drinks water, although he is not thirsty, sits down, although not tired" are among the instructions that he records. When he is cleaning a pile of garbage dumped on the side of a road, he puts a "normative ethics" in practice that never attempts to explain the source of the garbage. Similar to Saint Simeon Stylites, he is expressing a new ethics of abstinence from the technological peak of a declining civilization. He paints the face of multiple alienations that wraps the decomposing of the portrait in an apostolic mask, tragic individualism into professionalism, death in design. He mirrors all of us individually in this mask, which stand for the entire human race.
For the current issue of *IDEA arts + society* magazine, he proposed to realize a new series of photographs, starting from gestures enacted at revolutions. Inspired by the video recorded on the streets of Cluj by Csilla Könczei in December 22, 1989, he invited the actor Doru Taloș to perform an improvised set of revolutionary gestures without any specific context. As a starting point and as a blueprint for this performance, he used the desperate gestures of monolithic monstrosity that animated the streets in those days. Beside this, he gives another set of references. These are the obsessive gestures of "crazy people", recorded by himself on the streets of the same city today. Amid the ignorance of pedestrians, these people are anchored at fix points on the street, salute the passers by from the other side of the road, one stops from walking and turns his head left to right continuously, another bows to the ground and crosses oneself expressively in the middle of a crowd. In reference to the often pathetic revolutionary gestures from public memory and to the martyrs of past revolutions, one asks the question, how can we manage today the legacy of Holger Meins for example, who died dried out, starved to death in a West German prison, while engaged in a hunger strike. (Szilárd Miklós)

MIHAI IEPURE-GÓRSKI was born in 1982 in Alba Iulia, Romania. He graduated the University of Art and Design Cluj, and currently lives and works in Cluj. He had solo shows recently at Sandwich Gallery in Bucharest (2017), and :Baril Gallery in Cluj (2014). His participation in group shows include venues like Art Encounters Biennial, Timișoara (2015), Survival Kit 4 Festival, Riga (2012), Műcsarnok, Budapest (2012), Mobile Biennale (2017) and Salonul de Proiecte, Bucharest (2011).

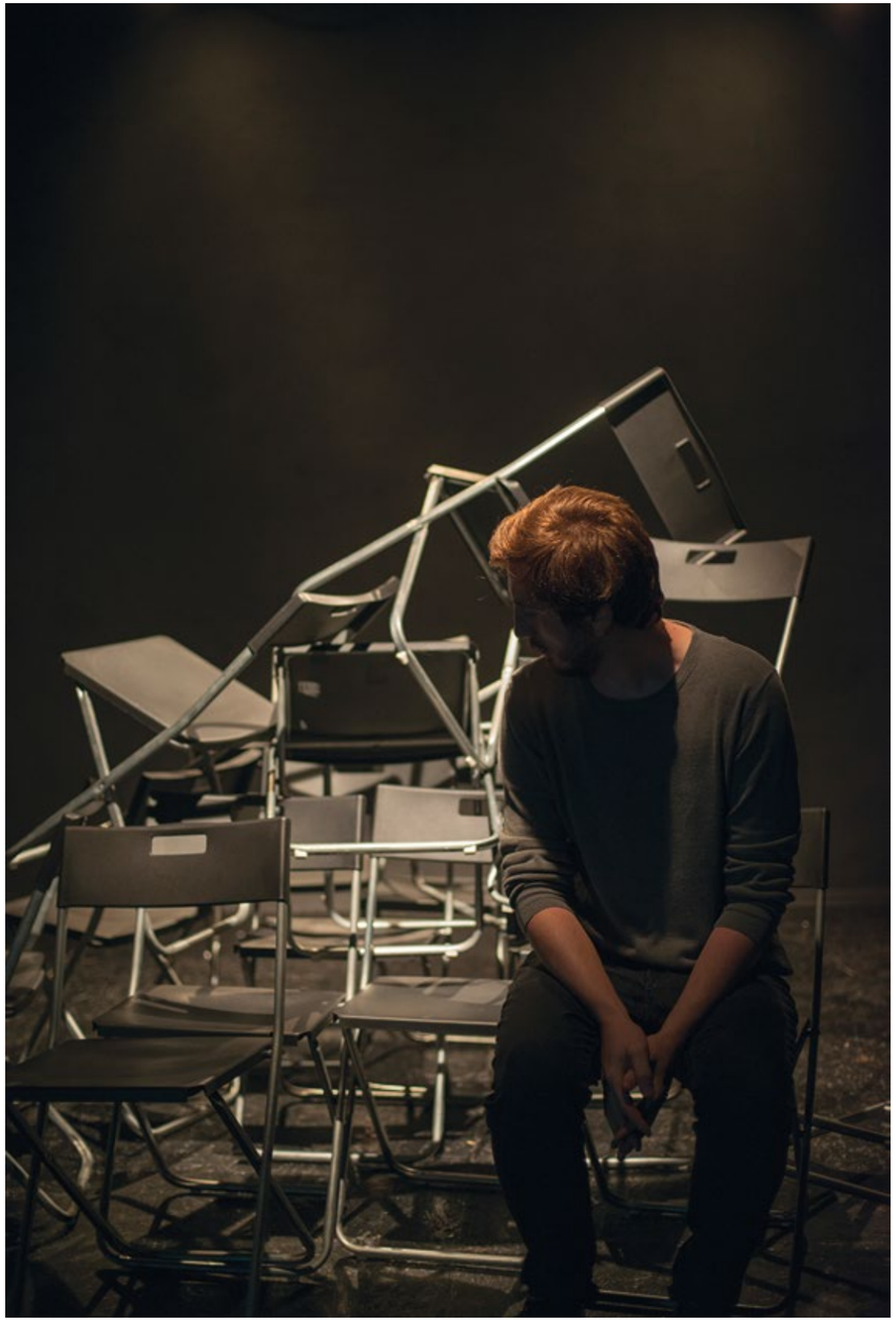

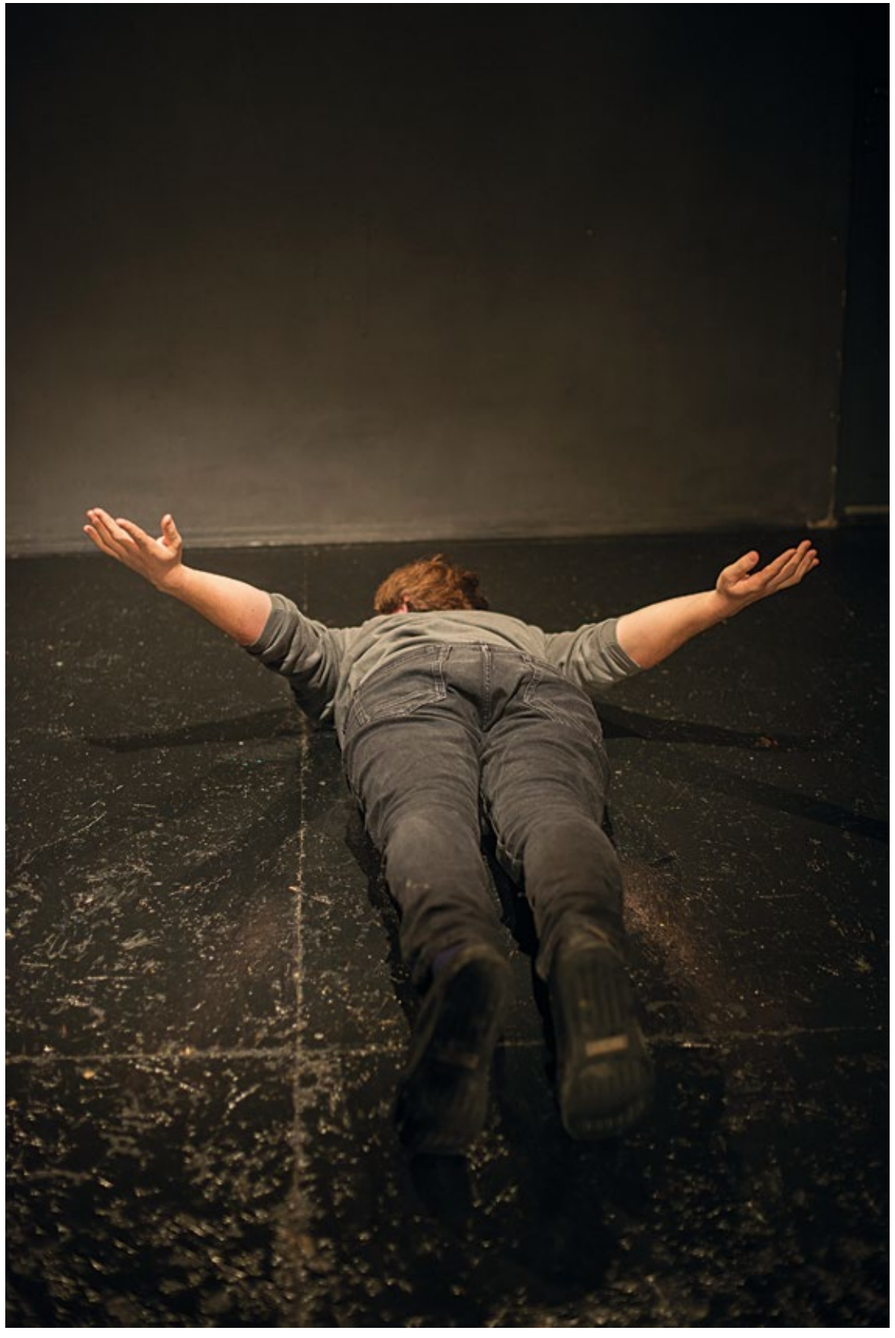

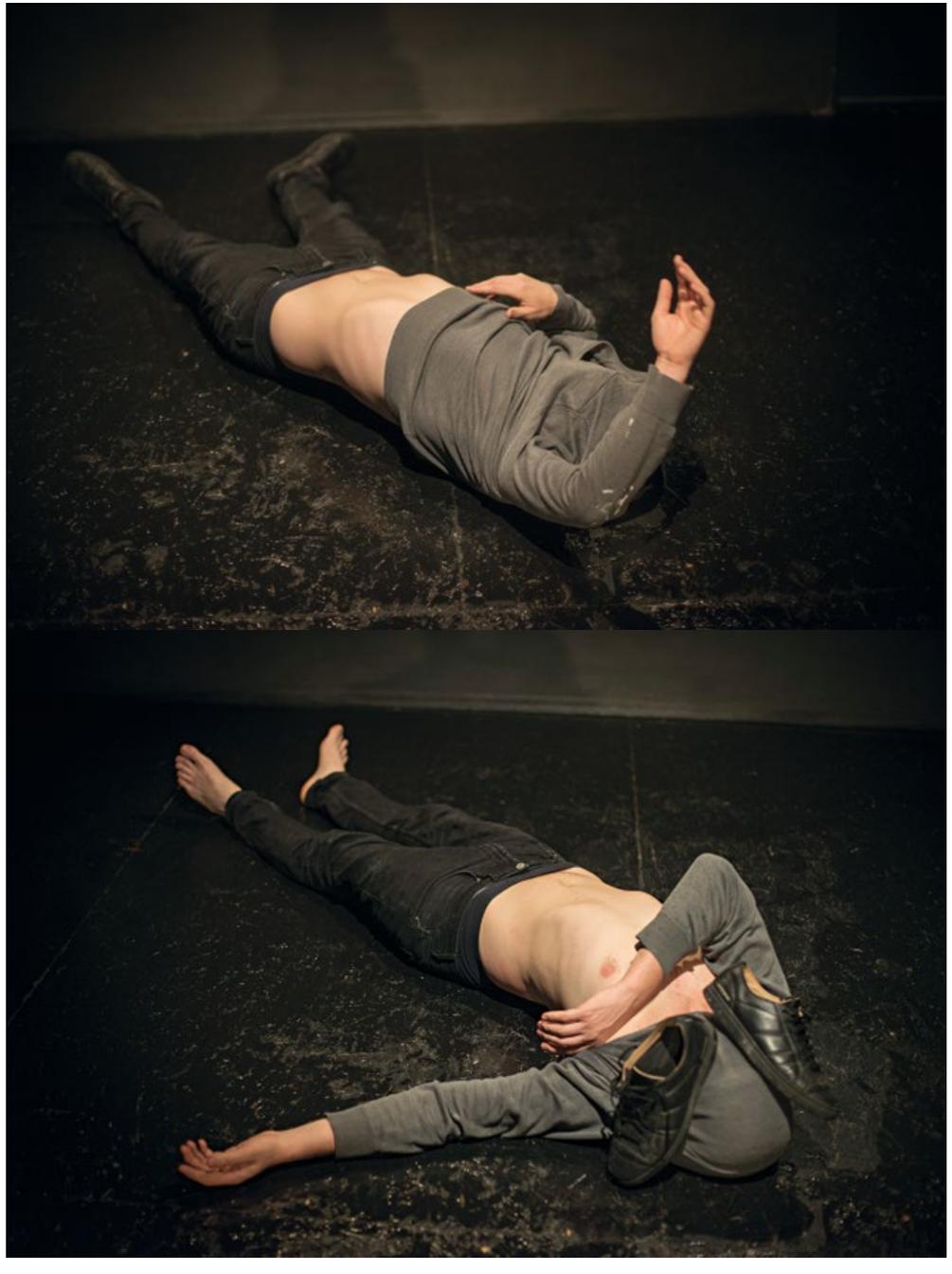

#Cosmopolitică, camaraderie și numitori comuni: Ecologie în acțiune pentru o planetă a tuturor

Cosmopolitics, Comradeship, and the Commons:
Ecology in Action for a Shared Planet

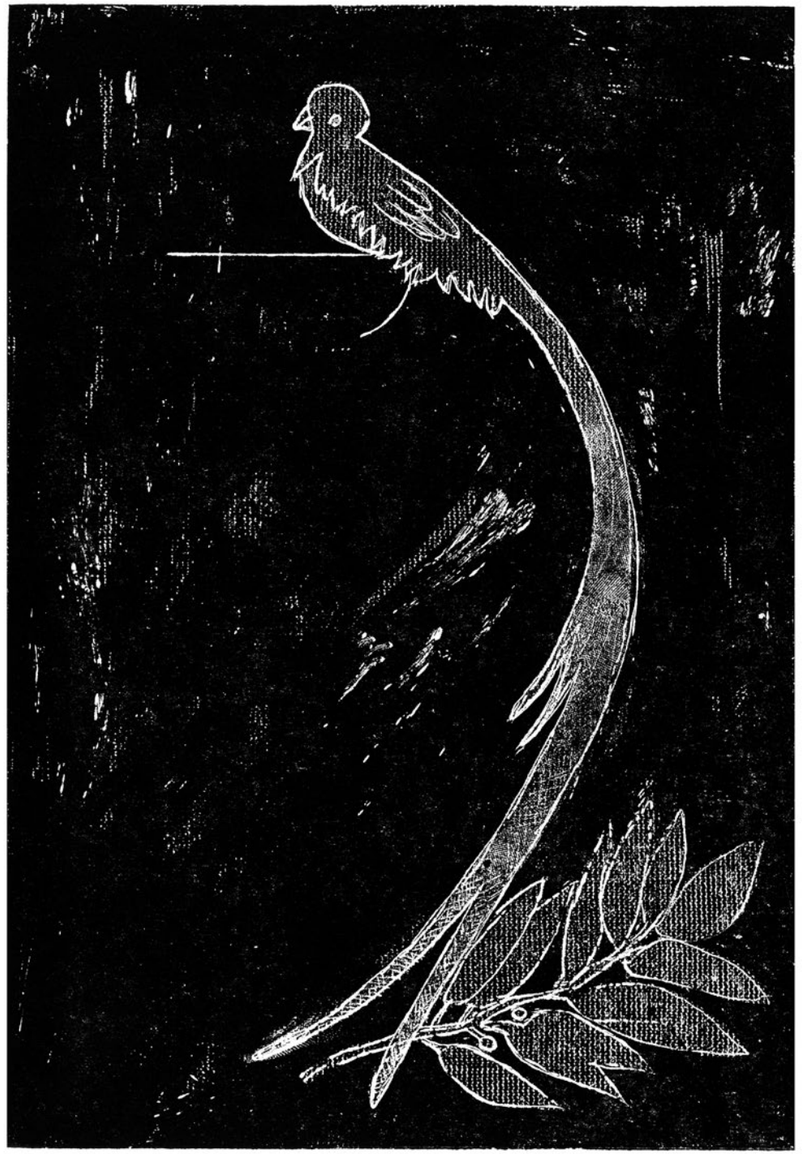

Photo credits: © Samra Šabanović, 2019
© Ksenia Yurkova, 2018
© Suoja/Shelter Festival, 2018-2019

Alina Bliumis, Amateur Bird Watching at Passport Control, 2016-2017 Guatemala

La Adăpost

O discuție între Corina L. Apostol, Anastasia Vepreva și Ksenia Yurkova

ANASTASIA VEPREVA (n. în 1989, Arhanghelsk) este artistă, curatoare și critic de artă din Sankt Petersburg, Rusia. Ca artistă, utilizează o abordare speculativă și ficțională în Memory Studies, cu o înțelegere critică a noilor tehnologii. Pe lîngă expozițiile solo, a participat în manifestări de grup la Steirischer Herbst, Stuttgarter Filmwinter, PLURIVERSALE III, IV, The Moscow International Biennale for Young Art, The 6th Moscow Biennale, Manifesta 10, 35th Moscow International Film Festival. A fost curator la Rosa House of Culture din Sankt Petersburg și este fondatoare, organizatoare și curatoare la Suoja/Shelter Festival în Helsinki, Finlada. Vepreva a publicat în *Moscow Art Magazine*, *ArtLeaks Gazette*, *Dialog of Arts*, portaluri independente precum colta.ru, aroundart.org. Este editoare la portalul KRAPIVA. Are o diplomă de masterat la Smolny College, SPBU, Sankt Petersburg și Bard College, NY, SUA. Are, de asemenea, o specializare în istorie.

KSENIA YURKOVA (n. în 1984, Leningrad) este artistă pluridisciplinară și trăiește în Rusia, Finlanda și Austria. Este interesată de temele limbajului și comunicării bazate pe procese stereotipice; de includerea lor în arii politice și economice; de felul cum funcționează ele în registrele memoriei și cum interacționează cu aspecte ca veracitatea și încrederea. Yurkova investighează existența și rutina fenomenelor, dintr-o perspectivă atît verbală, cît și vizuală, fiind în mod specific interesată de manifestările nonverbale prin intermediul corpului și afectelor sale. A participat la numeroase festivaluri, printre care: Grand Prix Photofestival (Polonia, 2015), Athens Photofestival (Grecia, 2015, 2017, 2019), Presence Festival (Rusia, 2017), Riga Photomonth (Letonia, 2019), Krakow Photomonth (Polonia, 2019). A fost nominalizată la Kuryokhin Prize (Rusia, 2013, 2018) și Kassel Dummy Awards (Germania, 2016); a cîștigat Gomma Grant (Marea Britanie, 2014); a publicat cărți de artist și monografii. Are masterate în jurnalism politic și în arte vizuale.
www.kseniayurkova.com

CORINA L. APOSTOL — *Vă rog să-mi vorbiți despre scopurile și istoria Festivalului-Laborator Suoja/Shelter. Care a fost impulsul ce a dus la inițierea acestui proiect în Helsinki? Ce ați sperat să obțineți în primul an de activitate?*
ANASTASIA VEPREVA — Ne-am întîlnit în Sankt Petersburg cu cîțiva prieteni, artiști și repatriați finlandezi și ne-am dat seama că vrem să facem ceva împreună. Ei au spus că academia lor de artă dispune de un spațiu potrivit unde ne-am putea prezenta expozițiile. Mai mult, îți poate oferi și un mic buget de producție pentru fiecare zi a evenimentului. Pentru noi, artiștii din Sankt Petersburg, asta suna incredibil – mai ales în contextul unei lipse majore în orașul nostru de spații pentru artă și de fonduri pentru producția artistică. În Sankt Petersburg, toate proiectele culturale sînt realizate prin mijloacele și forțele proprii ale unor jucători individuali; cînd aceștia obosesc peste măsură, sînt înlocuiți, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cu alții. Așa că, la început, ideea unui adăpost suna foarte romantic – să te ascunzi într-o peșteră, să faci acolo un soi de refugiu pentru toți cei care au nevoie de unul – cu o structură managerială orizontală și un format de laborator. Nu știam exact cum va funcționa. Și peștera ca loc în sine era, firește, o provocare pentru noi, ca artiști și curatori – în această privință exista mult entuziasm.

CORINA L. APOSTOL este curatoare la Tallinn Art Hall. A fost de curînd curatoarea Festivalului Suoja/Shelter: *Cosmopolitică, camaraderie și numitori comuni*, la The Space for Free Arts/University of the Arts Helsinki (2019). Anterior, a fost Andrew W. Mellon Fellow la Creative Time (New York), unde a editat (împreună cu Nato Thompson) *Making Another World Possible: 10 Creative Time Summits: 10 Global Issues, 100 Art Projects* (Routledge, 2019). La Creative Time, a fost una dintre cele două curatoare ale celei de-a 12-a manifestări Creative Time Summit: *On Archipelagoes and Other Imaginaries*, care s-a desfășurat în mai multe locuri din Miami. Este membră a boardului și editor de știri al Society of Historians of Eastern European, Eurasian and Russian Art and Architecture. Între 2010 și 2016, a fost Dodge Curatorial Fellow la Zimmerli Art Museum. Este doctor al Universității Rutgers, cofondatoarea colectivului editorial și de artă activistă ArtLeaks și redactor-șef la *ArtLeaks Gazette*. A fost nominalizată la Kandinsky Prize (2016).

TAKING SHELTER
A Conversation between Corina L. Apostol, Anastasia Vepreva and Ksenia Yurkova

ANASTASIA VEPREVA is an artist, curator, and art-critic from St. Petersburg, Russia. Born in Arkhangelsk in 1989. As an artist, she works with a speculative and fictional approach in Memory Studies and a critical understanding of new technologies. Along with solo exhibitions, she participated in Steirischer Herbst, Stuttgarter Filmwinter, PLURIVERSALE III, IV, The Moscow International Biennale for Young Art, The 6th Moscow Biennale, Manifesta 10, 35th Moscow International Film Festival. Curator at Rosa House of Culture in St. Petersburg and founder, organizer and co-curator Suoja/Shelter Festival in Helsinki, Finland. Vepreva is published in *Moscow Art Magazine, ArtLeaks Gazette*, *Dialog of Arts*, independents portals Colta.ru, Aroundart.org. Editor of the KRAPIVA portal. Holds a double MA degree from Smolny College, SPBU, St. Petersburg and Bard College, NY, USA. She also holds a specialist's degree in history.

KSENIA YURKOVA (b. 1984, Leningrad) is a multidisciplinary artist living between Russia, Finland and Austria. She is interested in problems of language and communication functioning through processes of stereotyping; their enclosure into aspects of politics and economy; their operation in memory registers; and how these interconnect with problems of veracity and reliance. Yurkova researches the phenomena's existence and habitude, relating to both verbal and visual languages, specifically seeking non-verbal manifestations through a body and its affects. She participated in numerous festivals, among them: Grand Prix Photofestival (Poland, 2015), Athens Photofestival (Greece, 2015, 2017, 2019), Presence Festival (Russia, 2017), Riga Photomonth (Latvia, 2019), Krakow Photomonth (Poland, 2019); nominated for Kuryokhin Prize (Russia, 2013, 2018) and Kassel Dummy Awards (Germany, 2016); won Gomma Grant (UK, 2014); published artist books and research monographs. She holds MA in political journalism and MFA in visual art.
www.kseniayurkova.com

CORINA L. APOSTOL — *Please talk about the goals and history of the Suoja/Shelter Festival-Laboratory. What was the impetus for initiating this project in Helsinki? What did you hope to achieve in your first year?*
ANASTASIA VEPREVA — We met in St. Petersburg with our friends, artists, and Finnish repatriates, and realized that we wanted to do something together. They said that their art academy has a friendly venue where you can reserve time and make your own exhibition. Moreover, they even can give you a modest budget for production for each day of the event. For us, St. Petersburg artists, this sounded incredible – especially against the backdrop of a terrible shortage of places for art in our city and of funds for its production.
In St. Petersburg, all cultural projects are done with the means and forces of individual actors until they burn out and new ones come to take their place as if nothing had happened. So at first, the idea of a shelter was very romantic – to hide in a cave, to make there a haven for all those in need – with a horizontal management structure and laboratory format. We didn't know precisely how all this could work. And of course, the cave itself as a place served as a challenge to us as artists and curators – and in that there was enthusiasm.
KSENIA YURKOVA — I joined the organizational team in 2018. At that time, there were no ambitious goals. It was more like a get-together of a few artists, and it was not embedded into the art system in Finland. The actual problem is: if one wants to be exhibited or to perform, s/he needs to pay for the venue. Usually, it is covered by grant money, coming from the state or private institutions, but these grants are mainly accessible to the residents. The limitation is systematic: if you do not live in the country for a couple of years, you do not have an on-line banking key allowing you to open an application. Thus for several years, the artist can remain in suspense without any activity.
When I joined the festival, my goal was more to move the initiative from a conceptual state of talks to a more active phase. I didn't care so much about finding a solid concept; I was more fascinated with the space of this cave we could use. I was never attracted by working in a white cube – I compare it with being inside of a refrigerator. I am keener on industrial venues. In the shelter, there is a mixture of massive natural formations with an intrusion of technical elements: more like a post-human scenery rather than a shelter for living beings. The venue belongs to the city of Helsinki and is rented out to the Student's Union of the Academy of Fine Arts. Thus, the Academy can't influence the program policy.
I witnessed how others were using the space, and every time I thought the set-design was poor. Usually, it consisted only of an illuminated scaffold in the middle of the cavern. It looked like a meeting around a campfire. I was dreaming of working with all these numerous curves, dead-ends; to actualize the powerful potential of the bunker. For me, it is a space of a latent affect: anxiety from some sort of hazard covered up by the unconcerned activity of artistic people. You realize you are mistaken in your assumptions when you are unfortunate to make something transgressive, to misuse the space. For instance, I witnessed how a smoke-machine caused a fire alarm broadcast across a massive PA system. It looked quite surreal – suddenly, people in uniforms arrived from some hidden doors, and I realized that art is quite a temporary fact here. The real usage of space is something really different.
— *What's your own background that led you to this role? How did you end up as festival organizers coming from Russia to Finland?*
My background was connected with organizing cultural events in St. Petersburg. Apart from being an artist, I was an exhibition director of a spacious venue, where I tried to establish a bold exhibition program. The thematic direction of one show (it was dedicated to a contemporary vision of religion) ruffled the conservative and protective agenda of city officials who tried their best to close the venue. After several interventions, threats, and several court cases, they succeeded. This venue continued working but with a different team and never having anything connected to contemporary art. I decided not to try to do other projects in Russia; for my mental health, it would have been a disaster – one couldn't work there without massive compromises. I decided to get a degree in art (I am trained as a political journalist) and relocated to Helsinki. Funny enough, it turned out, there I met artists from St. Petersburg whom I never met back home. It is also telling of our local habit of not mingling with each other. The art-circles are mainly built around the art-institutions; people visit each other's show with cautiousness and skepticism.
I worked a lot among the grass-roots initiatives in St. Petersburg – as an artist I was involved in many nomadic collaborations, and as curator I worked in the House of Culture Rosa, the horizontal initiative of the Chto Delat? group, where I collaborated with many young artists on the strategy of "non-violent curating". The main problem in the Russian context was and is the political

Rabota, Samotryas, performance, 2019

zh v yu (Natasha Zhukova, Katya Volkova, Asya Ashman), The Garden, performance, 2019

Anna Sopova and **Anatanas Yacinevichyus**, (fo)rest, installation, 2019

Techno-Poetry (Roman Osminkin, Anton Komandirov, Marina Shamova), Safe Practice Space, performance, 2019

KSENIA YURKOVA ≡ Eu m-am alăturat echipei organizatorice în 2018. Atunci nu exista niciun scop ambițios. Era mai degrabă o reuniune a cîtorva artiști, neîncorporată în scena de artă din Finlanda. Problema era următoarea: dacă cineva dorea să expună sau să facă un performance, ea/el trebuia să plătească pentru închirierea spațiului. De obicei, chiria era acoperită prin subvenții de la stat sau de la instituții private, dar aceste subvenții erau accesibile mai degrabă rezidenților. Era o limitare sistematică: dacă nu trăiai în țară cîțiva ani, nu aveai codul bancar on-line care să-ți permită să aplici pentru fonduri. Prin urmare, artistul putea rămîne cîțiva ani în suspensie și fără niciun fel de activitate.

Cînd m-am implicat în festival, scopul meu a fost să mut această inițiativă dintr-un stadiu conceptual de discuții într-o fază mai activă. Nu mă interesa atît de mult să găsesc un concept solid; eram mai degrabă fascinată de spațiul acestei peșteri pe care o puteam folosi. Nu m-a atras niciodată să lucrez într-un *white cube* – mi se pare că e ca și cum ai fi în interiorul unui frigider. Sînt mai atrasă de spațiile industriale. În peștera asta există un amestec de formațiuni naturale masive cu elemente tehnice juxtapuse: un peisaj mai degrabă postapocaliptic decît un refugiu pentru ființe umane. Spațiul ține de orașul Helsinki și este închiriat Uniunii Studenților de la Academia de Arte. Așadar, Academia nu poate să influențeze programul.

Am văzut cum au folosit alții spațiul și de fiecare dată mi s-a părut că se putea face mai mult. De obicei, era vorba doar de o schelă iluminată în mijlocul peșterii. Arăta ca o întrunire de seară în jurul unui foc de tabără. Eu visam să lucrez cu numeroasele nișe și fundături; să utilizez la maximum potențialul buncărului.

Valentine Tanz, Feeling as facts - magic, sex, politics, performance, 2019

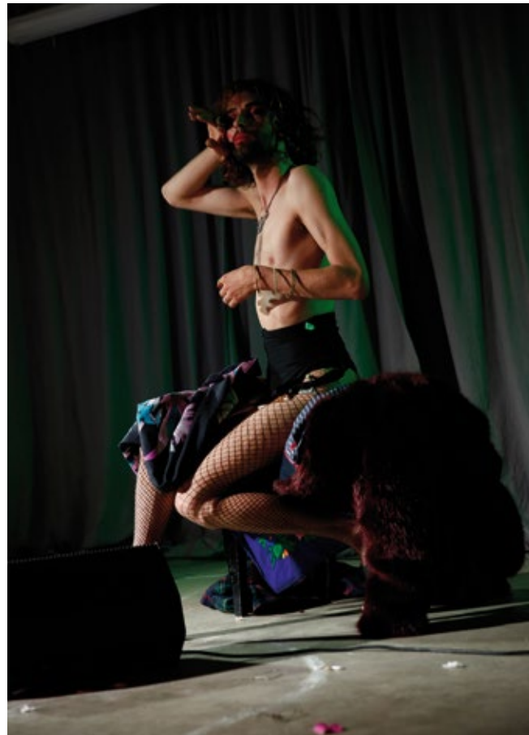

Pentru mine, este un spațiu cu o încărcătură latentă: anxietatea față de producerea unei calamități mascată de activitatea aparent lipsită de griji a oamenilor preocupați de artă. Îți dai seama cît de mult te-ai înșelat în presupunerile tale atunci cînd faci ceva transgresiv, cînd folosești necorespunzător spațiul. De pildă, am fost de față cînd o mașină de făcut fum a declanșat o alarmă de incendiu difuzată printr-un sistem PA extins. A părut destul de suprarealist – brusc, oameni în uniformă au apărut prin tot felul de uși ascunse și mi-am dat seama că arta este acolo doar o realitate temporară. Adevărata întrebuințare a spațiului este de fapt cu totul alta.

— *Ce anume din experiența voastră v-a condus spre un astfel de rol? Cum ați ajuns, venind din Rusia în Finlanda, să organizați un festival?*

Eu fusesem implicată în organizarea de evenimente culturale în Sankt Petersburg. Pe lîngă faptul că sînt artistă, am fost și directoarea de program a unui spațiu expozițional, iar acolo am încercat să introduc un program expozițional îndrăzneț. Direcția tematică a uneia dintre expoziții (dedicată viziunii contemporane asupra religiei) a deranjat agenda conservatoare și protectivă a oficialităților locale, care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a închide spațiul expozițional. După o serie de intervenții, amenințări și procese, au reușit. El a continuat să funcționeze cu o altă echipă, fără să mai aibă însă nimic de-a face cu arta contemporană. Am decis să nu mai încerc să fac alte proiecte în Rusia; pentru sănătatea mea mintală, ar fi fost un dezastru – nu poți lucra acolo dacă nu faci compromisuri majore. M-am hotărît să studiez arta (fusesem formată ca jurnalist politic) și m-am mutat la Helsinki. A fost foarte ciudat, după cum s-a dovedit, să întîlnesc la Helsinki artiști din Sankt Petersburg pe care nu îi știam de acasă. Asta spune ceva și despre obiceiul nostru de a nu ne amesteca unii cu alții. Cercurile artistice se formează în principal în jurul instituțiilor de artă; oamenii vin la expozițiilor celorlalți cu rezerve și scepticism.

Eu am lucrat mult în diverse proiecte *grass-roots* din Sankt Petersburg – ca artistă, am fost implicată în numeroase colaborări nomade, iar în calitate de curatoare am lucrat la House of Culture Rosa, inițiativa orizontală a grupului Chto Delat?, unde am colaborat cu mulți artiști tineri pe strategia de curatoriat „nonviolent". Principala problemă a contextului rusesc era și este presiunea politică, cenzura, autocenzura și ostilitatea mare a comunității locale de artă față de arta angajată social (probabil tot o consecință a aceleiași frici și cenzuri). Și este și rezultatul unei absențe aproape totale a fondurilor. Nu există practic o piață de artă, statul finanțează doar proiectele patriotice și în orice moment te poate trimite la închisoare pentru ani buni pentru „folosirea necorespunzătoare a fondurilor", dacă se întîmplă ceva ce nu le convine (de exemplu, participi într-o zi la o demonstrație sau postezi ceva împotriva regimului). Prin urmare, ocazia avută în Finlanda de a mă putea exprima într-un fel care să însemne ceva a devenit o experiență importantă pentru mine, ajutîndu-mă să descopăr cum este posibil să lucrezi fără realitățile greu de suportat ale vieții din Rusia, să te implici efectiv în artă, nu în supraviețuire. Să faci ceva mai puternic și mai semnificativ fără autocenzură.

— *Cum funcționează organizarea unui festival de artă stradală în contextul unui fost buncăr din perioada Războiul Rece? De ce aspecte ați ținut cont atunci cînd ați ales locurile și artiștii pentru prima ediție?*

După cum am spus, spațiul însuși a dictat selecția tematică. În primul rînd, ne bucuram cu toții că un spațiu de felul acesta poate fi utilizat într-un mod atît de pozitiv. Așa ceva e greu de imaginat în Rusia: obiectivele militare sînt protejate de parcă trăim sub legea marțială, deși ele pot fi oricînd cedate unor antreprenori locali pentru construcția unor centre comerciale. Este o situație de tranziție. Dar foarte curînd, atunci cînd am început să lucrăm cu spațiul, ne-am dat seama că discursul Războiul Rece iese aici la suprafață prin toți porii, la fel ca rădăcinile copacilor care apar pe tavan. Statutul de centru de artă este unul secundar. În primul rînd, el este, va rămîne și va funcționa ca adăpost pentru populație.

Toate lucrările prezentate în prima ediție a festivalului-laborator erau dedicate chiar noțiunii de adăpost – a fost și new media, dar în mare parte muzică și performance. La a doua ediție am decis să îngustăm tema, atingînd ceva mai stringent și mai de nișă, ceva care putea fi înțeles diferit prin prisma unor teritorii diferite. Așa că am ales ecologia în sens largă nu doar ecologia mediului. Ne-a atras ideea modului de funcționare a ecosistemelor dincolo de granițele naționale; în paralel, am vrut să folosim acest principiu-umbrelă pentru a unifica discursurile disparate.

Organizarea orizontală fiind foarte importantă pentru noi, era normal să anunțăm apelul de proiecte cît mai repede. Am pornit procesul destul de tîrziu; majoritatea participanților erau prietenii noștri și familiarizați cu ceea ce făceam – în consecință, ei au fost primii care și-au înscris proiectele. În același timp, am primit și un număr foarte mare de răspunsuri de la oameni din alte țări; asta m-a surprins foarte tare – toată lumea era interesată de adăpost și de ocazia de a intra în el.

În același timp, relațiile dintre Corea de Nord și Statele Unite s-au agravat din nou, și toată lumea se temea de un război nuclear. În fine, relațiile dinte Rusia și America nu sînt nici ele foarte bune și continuă să ne reîntoarcă la situația fără soluție din perioada Războiului Rece. Este interesant de ce tocmai Finlanda a ajuns să fie o zonă neutră pentru întîlnirile dintre părțile conflictuale. Prin urmare, peștera noastră făcută în timpul Războiul Rece era extrem de actuală pentru prezent.

— *Puteți detalia temele celor două ediții ale Shelter și de ce ați ales să vă concentrați asupra lor?*

Prima temă – conceptul de Shelter (adăpost) – era o interpretare la primă mînă a locului festivalului. A fost o alegere absolut naturală, necesară pentru evoluția și pașii următori. A fost nevoie să investigăm tema aceasta din toate punctele de vedere, pentru a ne împrieteni la propriu cu peștera, căci ea îți lasă oricum o impresie de neuitat și poate funcționa ca o instalație complet independentă. Mai mult, a fost o experiență necesară pentru soluționarea unor chestiuni legate de organizarea orizontală și de comunicare. Apoi am decis să pășim în afară și să imaginăm situația pentru care acest adăpost există – și de care ne poate proteja într-un viitor apropiat –, cum ar fi încălzirea globală, colapsul apocaliptic, adică rezultatul exploatării resurselor naturale „ieftine" de către corporațiile globale. Această situație este o actualizare dureroasă a prezentului pe care îl trăim.

Eu aș vrea să acord mai multă atenție temei celei de-a doua ediții. Aici, am dorit să construim un spațiu plurivoc pentru artiștii din regiunile Scandinaviei, țărilor baltice, Europei de Est și Rusiei. Tema nu era văzută doar dintr-o perspectivă globală (de pildă, încălzirea globală, incendiile etc.), ci și din punctul de vedere al imposibilității de a acționa exclusiv local. Dacă se întîmplă ceva într-o țară vecină, întregul ecosistem este dat peste cap. Am propus, de asemenea, o viziune ecofeministă ca metodă de percepere și acțiune și nu am putut să nu abordăm probleme precum politicul și capitalul. Ajunși în acest punct, aș dori să-ți întorc întrebarea: ce anume te-a făcut pe tine să propui viziunea ta aparte asupra temei și să participi în cadrul festivalului?

pressure, censorship, self-censorship and the great hostility of the local art community to socially engaged art (probably this is a consequence of all the same fear and censorship). And it is also a result of having almost no funds. There is practically no art market, and the state sponsors only patriotic projects, and in every moment they can send you to jail for years for "misuse of funds" if something happens (f.e. you go to a demonstration one day or post something against the government). So the opportunity to make a statement in Finland became an important experience for me in order to find out how it is even possible to work without all the unbearable realities of Russian life, to literally engage in art, not survival. To make something stronger and more significant without self-censorship.

— *How does organizing a street art festival work in the context of a former Cold War-era bomb shelter? What aspects did you take into account when choosing locations and artists in the first edition?*

As I said, space itself dictated the thematic selection. Firstly, we were all happy that this kind of space can be used in such a positive way. An option hardly possible in Russia: military objectives are protected as if we are living under martial law, but at any time they can be conveyed to some private entrepreneurs to build a trading center. There is in-between situation. But very soon, when we started to work with space, we realized that the Cold War discourse has sprouted there like the trees' roots appearing on the ceiling. The status of an art-center is secondary. Primarily, it will stay and work, and function as a public shelter.

All the works presented in the first edition of the festival-laboratory were dedicated to the very notion of shelter – there was new media, but mostly music and performance. For the second time, we decided to narrow down the topic to something urgent and edgy, taking into account something which can be understood differently through the prism of different territories. So the preference was given to ecology in its expanded comprehension, not only the environmental ecology. We were attracted by the idea of how the ecosystems despise national borders; equivalently, we wanted to follow this umbrella principle to unite intermittent discourses.

Since the horizontal organization of the festival was important to us, it was natural to announce an open call immediately. We started the working process quite late; therefore, most of the participants were our friends or were familiar to us – they were the first to respond to the open call. At the same time, we also received a large number of responses from other people from other countries; this amazed me very much – everyone was very interested in the shelter and the opportunity to get into it.

At the same time, there was again the aggravation of relations between North Korea and the United States, and everyone was afraid once more of nuclear war. Well, relations between Russia and America also aren't good and continue to return us to the situation of the never-ending-Cold-War. It's interesting why exactly Finland has become a neutral zone for meetings of conflicting parties. So our Cold War-built cave was extremely actual for that moment.

— *Could you expand more on the themes of the two editions of Shelter, and why you chose to focus on them?*

The first topic – Shelter as a concept – was a basic understanding of the festival's location. It was more than natural, and was necessary for further development and movement. We had to research this topic from all sides to literally make friends with the cave since in any case it leaves an indelible impression and is capable of working as a separate total installation. Moreover, it was an important experience of approving horizontal and communicative issues.

Then we decided to take a step outside and try to see the situation in which this shelter exists – and from which it can soon protect us – such as from global warming, apocalyptic crashing – that is the result of the exploitation of "cheap" natural resources by global corporations. This situation is the painful actualization of our present.

I would like to pay more attention to the theme of the second edition. Here, we aimed to establish a multivocal space made by the artists coming from the regions of Scandinavia, Baltic countries, Eastern Europe, and Russia. The topic was actually not only from the global perspective (like global warming, fires, etc.) but from the point of impossibility to work with it locally. If something happens in the neighboring country, the holistic eco-system is broken. We also proposed eco-feministic optic as a method of perception and action, and couldn't avoid the problems of capital and politics. But in this respect, I would return this question to you: what caused you to propose your particular vision on the theme, and drove you to take part in the festival?

— *After working for more than 10 years in the US art institutional framework which runs like a well oiled machine, I decided that it did not need me so much. Also, the politics in the US were becoming more violent towards immigrants such as myself, and maintaining a curatorial practice there was precarious and volatile. I was looking to return to the European-Russian context and work on projects where I felt I was truly needed. I had approached the intersection of climate crisis, borders and liberation politics in a previous project in the US, and I was eager to continue to work with artists, curators and writers. When I responded to the Shelter Open Call and read about the history of the venue, I felt like the space was ideal to continue working with these themes. Finland's context at the intersection of geopolitical forces, its proximity to Russia and Eastern Europe and all the cultural ebbs and flows that come with this location were also very attractive to me. I saw an opportunity to make the festival a horizontal space of connection and solidarity, and to practice commoning.*

It is a relatively new strategy to see the huge, cavernous space of the shelter activated by art installations, performances, etc. How did the actual residents react, and how do you think this changed the cityscape?

Despite that fact that this place is unique, it has more an image of an alternative space for the unclear student's experiments. For the perception of a philistine, it sounds a little better than an anarchist's den. That's why the wider audience prefers to visit familiar places and pay around 15-20 Euro in Amos Rex and a bit less in Kiasma.[1] There they likely encounter a sterile entertainment program, neither challenging, nor sharp. I assume the advertisement budget of the aforementioned spaces is far more than the programme budget. They sincerely fight for their audience, and for sure, they bring up a particular profile of the audience. The museum space in Finland is aseptic, safe, and predictable. It is visited for the sake of lighthearted leisure time. I doubt if anyone from our team would prefer to work in this vein.

During the first edition, I was surprised that there were always spectators throughout the days and at all events – even in the morning. However, the quantitative factor here cannot be an indicator. It seems to me that in the case of the production of critical art, the result and the sense and significance will only appear in the long term. Therefore, we work directly for the future. Now, and this is very important for us – we received a lot of positive feedback from the participants – they met each other thanks to us and started to create a new collaboration after our festival.

— *How do you see the dynamics of the Finish art scene in its international context – particularly within East-Central Europe, where most of the festival participants came from? And vice versa? In what ways was this relationship productive, and what did you find challenging about it?*

The plots Finnish artists are working with revolve around two themes: very personal, exalted perception of the self in front of (woodland) outer uncontrolled forces or subjects trendy for the art-academies (mainly using bigger biennials as role models) which on a large scale has nothing to do with the realm artists are living in. For internal use, mostly less critical and more decorative aspects are valued. Whilst the representation of the country on the interna-

Alina Bliumis, Amateur Bird Watching at Passport Control, banners, 2019

— *După ce am lucrat peste un deceniu în cadrul instituțional artistic din SUA, care funcționează precum o mașinărie bine unsă, am decis că el nu are atît de multă nevoie de mine. În același timp, politica SUA devenea tot mai agresivă față de imigranți ca mine, iar menținerea unei activități curatoriale era tot mai precară și volatilă. Doream să mă întorc spre contextul ruso-european și să lucrez în proiecte în care să mă simt cu adevărat utilă. Abordasem zona de intersecție dintre criza climatică, politica granițelor și liberalizării într-un proiect anterior din SUA și doream să lucrez în continuare cu artiști, curatori și scriitori. Atunci cînd am răspuns la apelul de proiecte al Shelter și am citit despre istoria locului de expunere, am simțit că spațiul era ideal pentru continuarea lucrului cu aceste teme. Contextul Finlandei, aflată la intersecția forțelor geopolitice, proximitatea sa față de Rusia și Europa de Est și toate plusurile și minusurile care decurg din particularitatea locului erau foarte atractive pentru mine. Am văzut o ocazie de a face din festival un teritoriu orizontal de conectare și solidaritare și de a practica un simț comunitar.*
Este o strategie relativ nouă să vezi spațiul imens, cavernos al adăpostului activat de instalații de artă, performance-uri etc. Cum au reacționat rezidenții și cum credeți că a schimbat asta peisajul orașului?
〓 În ciuda faptului că acest loc este unic, el are mai degrabă imaginea unui spațiu alternativ pentru tot felul de experimente studențești incerte. Pentru

filistini, el nu este nimic altceva decît un bîrlog al anarhiștilor. Din acest motiv, publicul larg preferă să viziteze locurile familiare și să plătească 15-20 de euro la Amos Rex și ceva mai puțin la Kiasma.[1] Probabil că acolo vor da peste un program de evenimente relativ steril, nici provocator, nici foarte deștept. Presupun că bugetul de promovare al spațiilor menționate este mult mai mare decît bugetul pentru program. Ei se bat pe bune pentru audiență și cu siguranță educă un anumit tip de public. Spațiul muzeal în Finlanda este aseptic, sigur și previzibil. Vizitatorii vin în căutare de forme recreative ușurele. Mă îndoiesc că cineva din echipa noastră ar prefera să lucreze într-un astfel de mediu.
〓 Pe parcursul primei ediții, am fost surprinsă că au existat spectatori în toate zilele și la toate evenimentele. Totuși, factorul cantitativ nu poate fi aici un indicator. În cazul producției artei critice, mi se pare că efectele, sensul și semnificația pot fi văzute doar pe termen lung. În consecință, ceea ce facem se adresează direct viitorului. Acum, iar asta este foarte important pentru mine – am primit foarte mult feedback pozitiv din partea participanților –, ei au venit în contact unii cu alții prin intermediul nostru și au început noi colaborări după încheierea festivalului nostru.
— *Cum vedeți dinamica scenei de artă finlandeză în contextul internațional – în particular în cadrul Europei de Est, de unde provin majoritatea participanților la festival? Și viceversa? În ce fel s-au dovedit productive aceste relații și ce ați găsit stimulativ la ele?*
〓 Subiectele cu care lucrează artiștii finlandezi se învîrt în jurul a două teme: una foarte personală, o percepție exacerbată a sinelui în fața forțelor exterioare necontrolabile (ale unui ținut împădurit), cealaltă constituind-o subiectele la modă în mediul academic (în principal după exemplul marilor bienale), care, la o scară extinsă, nu au nimic de-a face cu realitatea în care trăiesc artiștii. Pe plan intern sînt apreciate în primul rînd aspectele mai degrabă decorative și mai puțin critice. În timp ce reprezentarea țării pe scena internațională este radical diferită – mai degrabă ca un deziderat pe care cultura dorește să îl atingă decît ca stare actuală a ei. Ne putem uita, de exemplu, la Pavilionul Aalto de la Bienala de la Veneția de anul acesta. Totul este prezentat ca un *fait accompli*: pe teritoriul postcrizei, o selecție variată de artiști și curatori își pun împreună entuziasmul pentru a munci sub acoperișul monumentului modernismului finlandez. Este o imagine a exportului cultural.
Și înăuntru ce este? În mod clar, nu sînt ușor de realizat asemenea proiecte de festival în Finlanda. Nu doar pentru că e greu să găsești finanțare pentru ele. Atunci cînd găsești sprijin financiar, de obicei nu este deplin. Așa că îți sacrifici propriul tău onorariu și pe cel artiștilor, exploatînd și autoexploatîndu-te. Iar aici vedem o distincție clară: în final, există o minoritate dominantă de cetățeni finlandezi în echipa de producție și printre artiști. Statistic, profilul angajatului festivalului este o femeie, artistă (toată echipa de producție este alcătuită din artiști), migrantă, pe la 30 de ani. Nu sînt fericită cu această statistică. Ea arată limpede că migranții și cetățenii trăiesc în universuri separate ale posibilităților și finanțelor. Nu este o bază bună pentru lansarea unui dialog. Ultimul lucru pe care îl doresc este să mă las atrasă de stereotipuri, așa că nu am altceva de făcut decît să încerc să găsesc noi modalități de comunicare și schimb.
— *Proiectele Festivalului Shelter au loc în cea mai mare parte în zona Sörnäinen din Helsinki (un cartier muncitoresc). Ați planificat intenționat acest lucru? Aveți de gînd să faceți alte festivaluri și în alte cartiere?*
〓 Este probabil o coincidență că spațiul de artă este în acest cartier. Cel mai probabil pentru că Academia de Artă se află în zonă; poate pentru că este o

tional arena is radically different – more like a goal which the culture wants to achieve, not its real condition. One can have a look at the Aalto Pavilion in the Venice Biennale this year. All is presented as a fait accompli: in a realm of post-crisis, a diverse selection of artists and curators amalgamate their labor enthusiasm under the Finnish modernism monument's roof. This is an image of cultural export.
And what is inside? It is clearly not easy to make such festival projects in Finland. Not only because it is hard to finance them. When you finally receive support, it is usually given not in full. So you sacrifice your own fees and artistic fees, exploiting and self-exploiting. And this is the last thing I want to do. And here we see a clear distinction: in the end, there is a ruling minority of Finnish citizens in the production team and among the artists. The average profile of a festival's employee is a woman, artist (all the production team consisted of artists), migrant, in her 30's. I am not happy with these statistics. It clearly shows that migrants and citizens live in separ ate universes of possibilities and finances. It is not a welcoming basis for launching a dialogue. The last thing I want is to drown in stereotypes, so I can't help but trying to find new ways of the interchange.
— *The projects of the Shelter-Festival are mostly located in the Sörnäinen area of Helsinki (working-class neighborhood). Did you intentionally plan this location? Do you plan to create other festival projects in other neighborhoods as well?*
〓 It was probably a coincidence that the art space is located in this neighborhood. Most likely because the Academy is nearby; perhaps because this is a real proletarian/precariat (read: cheap) district with the highest concentration of bars, massage and striptease, a meth market around the corner and the only prison in the city. In a nutshell, we like it here. Locals know about the place, but they are less into art, and more into the cheap alcohol students sometimes sell when throwing parties in the shelter.
〓 This cave appeared to us as a given with all its specifics and local life. I think it would be interesting to integrate the locals in the festival, but this requires a slightly different methodology, so, for now, we exist in this specific frame and have such an interesting neighborhood. And this is a very action-packed relationship because they always return us to socio-political reality, implicitly criticizing the idea of creating a safe space. It seems to me that this is great, it is sobering and it's much more interesting than making a festival in a clean "innocent" bourgeois area.
— *How do you imagine the development of the festival in future years?*
〓 We are embracing the idea to continue in the same place, with slight alterations to the format. But we already decided to keep both open-calls: for the curators and artists. Last year we received more than 200 proposals from artists from 52 countries. Mostly from Russia, then from Finland, then Ukraine, Germany, Great Britain, Sweden, Poland, France, and Romania.
We sincerely want to figure out if there is any social request of events as such. There is one big art and culture support program in Finland, for three years in a row with the thematic call "Our Vital Neighbours". I am keen to learn whether we have similar views on this subject.
The theme we want to elaborate in the 3rd volume of the Suoja/Shelter Festival is h_st_rical narratives (Historical narratives. Hysterical narratives). Several prerequisites to this theme are: rewriting history, and juggling discourse in the frame of populist rhetoric; raising alarmist moods (forcing to dig 9 million cubic meters under the city); a holistic tendency to exhume corpses of the past and grant them a new identity, to disavow or to romanticize. As well as the urge to understand history as a set of private narratives, neither to comprehend it as historiography altered by certain political realms. While I was living in Finland for three years, I could see that the artists were somehow dealing with memory politics. It is surprising because I clearly can sense this vast figure of omission caused by a schizophrenic historical past, so familiar

zonă reală de proletariat/precariat (a se citi: ieftin), există o mare concentrație de baruri, saloane de masaj și striptease, o piață de metamfetamine după colț și singura închisoare din oraș. Pe scurt, ne place aici. Rezidenții cunosc locul, dar îi interesează nu atît arta, cît alcoolul ieftin pe care uneori studenții îl vînd atunci cînd dau petreceri în adăpost.

〓 Peștera ni s-a părut ca fiind un dat, cu toate aspectele sale particulare și care țineau de viața locală. Cred că ar fi interesant să-i integrăm pe rezidenți în festival, dar asta ar necesita o metodologie oarecum diferită, deci deocamdată existăm în acest cadru specific și într-o vecinătate atît de interesantă. Și este o relație foarte strîns legată de acțiune, întrucît ești readus mereu la realitatea sociopolitică, criticînd implicit ideea creării unui spațiu de siguranță. Mie mi se pare grozav și mult mai interesant decît să faci un festival într-o zonă burgheză curată și „inocentă".

— *Cum vedeți evoluția festivalului în anii următori?*

〓 Ne surîde ideea de a continua în același loc, cu mici modificări ale formatului. Am decis deja să păstrăm ambele apeluri pentru proiecte: și pentru curatori, și pentru artiști. Anul trecut am primit mai mult de 200 de propuneri din partea unor artiști din 52 de țări. Cei mai mulți din Rusia, apoi Finlanda, Ucraina, Germania, Marea Britanie, Suedia, Polonia, Franța și România.

Încercăm să ne dăm seama, în mod onest, dacă există o nevoie socială pentru astfel de evenimente. Este în desfășurare acum în Finlanda, timp de trei ani la rînd, un vast program de sprijin pentru artă și cultură cu tema „Vecinii noștri vitali". Sînt curioasă să văd dacă împărtășim viziuni asemănătoare asupra acestui subiect. Tema pe care dorim să o dezvoltăm în cea de-a treia ediție a Festivalului Suoja/Shelter este narațiuni ist_rice (Narațiuni istorice. Narațiuni isterice). Cîteva direcții preliminare ale temei sînt: rescrierea istoriei și jonglarea discursului în cadrul retoricii populiste; declanșarea unor stări de spirit alarmiste (săparea forțată a 9 milioane de metri cubi sub oraș); tendința răspîndită de a exhuma cadravele trecutului și de a le investi cu o nouă identitate, de a le dezavua sau romantiza. Ca și nevoia presantă de a înțelege istoria ca set de narațiuni private, fără a o înțelege drept istoriografie alterată de anumite realități politice. Trăind în Finlanda de trei ani, am văzut cum artiștii se confruntau cu această politică a memoriei. Este surprinzător, deoarece pot vedea în mod clar această tehnică larg răspîndită de omisiune produsă de un trecut istoric schizofrenic, atît de familiară mie din Sankt Petersburg. Cifrele ridicate în ce privește abuzul de alcool și sinuciderea nu sînt cauzate exclusiv de climă.

Generația tînără de artiști preferă să lucreze cu prezentul. Ceva le atinge un punct sensibil și de obicei ia forma unei interconexiuni protetice cu tot felul de gadgeturi. La o primă privire, memoria nu și-a lăsat încă amprenta aici. Dar aș fi foarte dornică să analizez arhivarea digitală, urmele digitale și pragul dintre istoria analoagă și cea digitală. Cum dau naștere toate acestea unui profil civil și cum statele și companiile utilizează în interesul lor acest profil.

〓 Și mie mi-ar plăcea ca festivalul să se desfășoare în continuare în același loc. Sper ca în curînd să avem posibilitățile de a crea condiții mai confortabile pentru acoperirea cheltuielilor de călătorie și muncă ale participanților în cadrul festivalului – este foarte important să nu reproducem în interiorul scenei de artă condițiile precare și inechitabile de muncă.

Da, am hotărît să batem în cuie tema politicii și memoriei istorice pentru următoarea ediție a festivalului și să acordăm atenție unor aspecte probabil mai dureroase (și extrem de actuale) ale vieții moderne care sînt înăbușite în multe țări. Cu alte cuvinte, adăpostul nu mai este doar un context teritorial, de mediu, ci și unul temporal. Chiar dacă nu este întotdeauna evident pentru omul de rînd, în lumea politicii internaționale se dă acum o bătălie reală pentru rescrierea istoriei în funcție de interese politice personale, cu scopul de a se crea o versiune (victorioasă) a diferitelor teme neplăcute.

Poate că toate acestea par foarte îndepărtate de realitatea noastră, dar nu este așa. În spatele oricărei victorii există o înfrîngere, în spatele fiecărui conducător există represiuni, iar în spatele oricărui triumf rămîn tăceri care ne pot otrăvi viața, influențînd-o în mod direct. Iar alegerea pe care o vom face – să vorbim despre trecut sau să rămînem tăcuți – ne va afecta direct ziua de astăzi și, în consecință, pe cea de mîine, indiferent dacă viitorul va fi sau nu prosper.

Traducere de Bertha Savu

Notă:

I. Amos Rex este un muzeu de artă din Helsinki dedicat lui Amos Anderson. A fost inaugurat în 2018. Informație disponibilă pe website-ul muzeului (accesat pe 30 septembrie 2019: https://amosrex.fi/en/); Kiasma este un muzeu de artă contemporană din Helsinki, inaugurat în 1998. Informație disponibilă pe website-ul muzeului (accesat pe 30 septembrie 2019: https://kiasma.fi/en/).

to me from St. Petersburg. The high amount of alcohol abuse and high suicide rates weren't only caused by the climate.

The young generation of artists prefers to work with the present. It is something touching their nerve and is usually rendered in a prosthetic interconnection with different sorts of gadgets. At first glance, memory hasn't happened here yet. But I am also very much eager to ponder on digital archiving, digital trace and a threshold between analog and digital history. How all of this form a civilian profile, and how states and companies can use this profile to their interest.

〓 I would like the festival to continue and develop in this exact place. I hope that soon we will also have possibilities to create more comfortable conditions for participants for their travel and work on the festival – it's quite important to not reproduce unfair precarious working conditions within the art system.

Yes, we decide to pin the historical memory and politics topic for the next edition and to pay attention to the probably even more painful (and extremely actual) issues of modern life that are still hushed up in different countries. That is, to place the shelter is no longer just in a territorial, environmental context, but also in a temporal one. This is not always noticeable to the average person, but now in the field of international politics, there is a real battle for the right to rewrite history for the sake of one's own political interests, for the sake of creating one's own (victorious) version of various unpleasant topics.

It would seem that all these things are far from our reality, but this is not so. Behind every victory, there is a loss, behind every ruler, there are repressions, and behind every triumph, there are silences that still can poison our life, influencing it directly. And the choice that we will make – to talk about the past or to remain silent – will directly affect us today, and as a result, our tomorrow, whether it is prosperous or not.

Note:

1. Amos Rex is an art museum dedicated to Amos Anderson in Helsinki. It opened in 2018. Information available on the museum's website, accessed September 30, 2019: https://amosrex.fi/en/; Kiasma is a contemporary art museum located in Helsinki. It opened in 1998. Information available on the museum's website, accessed September 30, 2019: https://kiasma.fi/en/

Techno-Poetry, performance, 2018

Maria Safronova Wahlström, The Last Stone, sculpture, 2019

Un format neprelucrat pentru intensificarea conștientizării interconexiunilor dintre noi

Interviu cu Corina L. Apostol despre *Cosmopolitică, camaraderie și numitori comuni: Ecologie în acțiune pentru o planetă a tuturor*, a doua ediție a Festivalului Shelter, 7-9 iunie 2019, Helsinki

RALUCA VOINEA — *Corina, cum ai abordat ideea adăpostului din perspectiva unei urgențe politice și ecologice care ne privește pe noi toți? Și în ce măsură ai ținut cont de cadrul aparte al festivalului, de particularitățile și locația sa?*
CORINA L. APOSTOL = Cînd am răspuns apelului de proiecte, am fost în primul rînd atrasă de amplasarea festivalului într-un fost buncăr din timpul Războiului Rece. Locul este impregnat de istorii succesive care redevin actuale în contextul sociopolitic al Europei, Rusiei sau chiar într-un context mai extins. Înainte de a aplica pentru poziția de curator, am citit destul de mult despre istoria locului și despre poziția parcului în zona metropolitană a orașului Helsinki. Faptul că parcul sub care este construit adăpostul poartă numele lui Katri Vala (1901-1944), poetă cu vederi sociale radicale, ce a scris împotriva războiului și a denunțat fascismul, rezona cu siguranță cu propriile vederi politice și cu cele ale organizatorilor festivalului.[1] Am discutat pe larg cu partenerele mele pe partea de organizare, Ksenia și Anastasia, despre transformarea acestui spațiu, ce servește de obicei ca locație pentru expozițiile studenților de la artă, într-un epicentru pentru dezbateri, adevăr și acțiune (politică), abordînd mediul înconjurător (mediile înconjurătoare) dintr-o perspectivă feminină și transsexuală. Din mai multe puncte de vedere, am avut viziunea construirii unor poduri între localnicii din Helsinki, Sankt Petersburg, Stockholm, Varșovia etc., oameni legați de proximitatea geografică, dar rupți sub aspectul colaborărilor culturale; o întrunire menită să stimuleze conștientizarea unor teme comune presante, ca încăpățînarea în fața problemelor ecologice, clivajele persistente și granițele brutale, întrunire ce ar putea să stabilească legături noi și relații de solidaritate pentru schimbarea viitorului. Mai trebuie să menționez și că în adăpost nu era semnal pentru telefoanele mobile, iar internetul era aproape inexistent, ceea ce mi s-a părut bine-venit ținînd cont că, de obicei la evenimentele de artă, ne ascundem în spatele verificării mesajelor și a postărilor pe rețelele sociale, încît nici nu mai simțim experiența directă a participării la ele.
— *În ce termeni ai descrie cosmopolitica în programul pe care l-ai curatoriat? Cum reușești să împaci în practica ta nevoia pentru o agendă și afirmații radicale și limitările instituțiilor de artă?*
= Cartierul în care se află Shelter este din multe puncte de vedere emblematic pentru ecosistemele fragile și societățile suprapuse din care facem parte. El a fost și un factor important în strategia noastră de propagare (ar fi fost extraordinar să stăm mai mult acolo), cu a sa comunitate poliglotă ce se luptă cu sărăcia, cu apropierea de natură și efectele schimbării climatice, vizibile chiar și în

RALUCA VOINEA este critic de artă și curator, stabilită la București. Din 2012 este codirectoarea Asociației tranzit.ro și coordonează spațiul tranzit.ro din București. Spațiul cuprinde o galerie de artă, o grădină comunitară de permacultură și o oranjerie (un spațiu pentru găzduirea plantelor și ideilor fragile), toate dezvoltate organic și ca răspuns atît la contextul local, cît și la problematici mai largi. Este redactoare la *IDEA artă + societate* din 2008.

A Raw Format for Developing Awareness of Our Connectedness with Each Other
Interview with Corina Apostol on *Cosmopolitics, Comradeship, and the Commons: Ecology in Action for a Shared Planet*, the 2nd edition of Shelter Festival, 7-9 June 2019, Helsinki

RALUCA VOINEA — *Corina, how did you approach the idea of a shelter from the perspective of a common political and ecological urgency? And in which ways did you take into account the setting of the festival, its particularities and location?*
CORINA L. APOSTOL = When I responded to the open call, I was particularly drawn to the setting of the festival in a former Cold War shelter. This location is already layered with histories which are once again topical in the socio-political context of Europe, Russia and beyond. Before applying for the curator's open call, I spent some time reading about the site's history and the park's position in the greater Helsinki area. The fact that the park under which the shelter is located is named after Katri Vala (1901-1944), a poet who held radical social views, wrote against war and denounced fascism, certainly resonated with our own politics and those of the festival.[1] With my co-organizers, Ksenia and Anastasia we discussed at length about transforming this space, which normally functions as a venue for art students' personal exhibitions, into a locus for debate, truth-telling, and (political) action, using a feminist and queer perspective to look at our environment(s). In many ways, we envisioned a gathering which would bridge locales from Helsinki, to St. Petersburg, to Stockholm to Warsaw etc., which are in close geographical proximity yet disconnected in terms of cultural collaborations; a gathering aimed at raising awareness about pressing intersectional issues of ecological resilience, persisting divides, and violent borders, who could open new connections and solidarities for a different future. As an additional caveat the space had no phone reception and close to no internet, which I thought was fitting since we are usually so wrapped up in checking our phones during art events and posting on social media, that we are unable to experience the events themselves.
— *In which ways did you delineate cosmopolitics in the programme you curated? How do you negotiate in your practice between the need for radical agendas or statements and the limitations of the art institutions?*
= The neighborhood in which Shelter was located is in many ways emblematic of the fragile ecosystems and interweaved societies we are part of. The neighborhood also factored in our outreach strategy (it would have been great to spend more time there), with its polyglot community grappling with poverty, dependence on nature, as well as effects of climate change,

RALUCA VOINEA is a curator and art critic, based in Bucharest. Since 2012 she is co-director of tranzit.ro Association and takes care of one of this institution's spaces, in Bucharest. The space includes an art gallery, a communitarian permaculture garden and an orangery (a space for hosting fragile plants and ideas), all developed organically and in response to both the local context and to more international frameworks. She is coeditor of *IDEA arts + society* since 2008.

Máret Ánne Sara, Pile o´ Sápmi, posters, 2017

Inês Tartaruga Água, Toxicity, workshop-performance, 2019

imaginea frumoasă pe care Helsinki o vinde vizitatorilor din afară. Conceptul de „cosmopolitică", dezvoltat de Isabelle Stengers în cartea sa cu același nume, părea cadrul potrivit pentru intensificarea conștientizării interconexiunilor dintre noi ca agenți culturali, migranți, ființe raționale, activiști, dar și a legăturilor cu lumea în care trăim cu toții. De la performance-ul intens și zguduitor al Valentinei Tanz, întruchipînd o vrăjitoare ce se luptă cu gentrificarea, fascismul și homofobia în Polonia sa natală, la filmele lui Oliver Ressler arătîndu-i pe activiștii care iau înapoi în stăpînire pădurile, smîrcurile și cîmpurile ce ar fi trebuit să fie transformate într-un aeroport, la fotografiile puternice al lui Máret Ánne Sara ce îl înfățișează pe fratele său luptîndu-se cu guvernul norvegian pentru protejarea renilor, la rapul celor de la Techno-Poetry despre fluiditatea de gen, apelul la o comunicare non-toxică și libertatea fiecărui corp de a deveni o plantă ce își revendica dreptul de a fi diferit, scopul meu a fost să înlesnesc manifestarea diferitelor sensibilități în și în jurul acestui spațiu, afirmînd nevoia de a depăși ceea ce ne separă.

— *Mi-a plăcut faptul că, deși este un festival care durează foarte puțin (trei zile), ți-ai rezervat timpul și energia necesare pentru instalarea temeinică a expoziției, astfel încît performance-urile și celelalte intervenții live s-au desfășurat în cadrul unui aranjament de impact al lucrărilor ce, pe de o parte, răspundeau temelor propuse de conceptul festivalului, iar, pe de altă parte, se integrau organic în forma apocaliptică a buncărului Shelter. Cît de importante crezi că sînt, în ziua de azi, expozițiile ca instrumente ale gîndirii critice? Dacă ar fi să comparăm experiența unor evenimente discursive (ai fost, de exemplu, implicată în Creative Time Summit) și cea a expoziției, care consideri că sînt trăsăturile care o fac pe aceasta din urmă să fie încă relevantă astăzi?*

= Pentru mine, activitatea desfășurată la Shelter a fost o continuare a evenimentelor pe care care l-am organizat în cadrul Creative Time Summit, care, așa cum ai spus și tu, este mai mult o conferință, deși încearcă să nu fie una tradițională, pe tema artei angajate social. La Summit, am lucrat în cadrul unui format dezvoltat, în mare, de Nato Thompson și care este practic amprenta organizației. Pentru cea de-a 12-a ediție din Miami, unde am fost curatoare alături de Elvira Dyangani Ose, am încercat, de asemenea, să adoptăm o strategie feministă, bazată pe puncte de intersecție pentru prezentarea prelegerilor, performance-urilor și atelierelor. Creșterea iminentă a nivelului mării (se estimează că în mai puțin de 10 ani centrul Miami va fi sub ape) și ecogentrificarea determinată de asta (relocarea comunităților de origine africană, haitiană, cubaneză etc.) au dat o notă de urgență uneia dintre temele centrale ale Summitului: confruntarea cu realitățile climatice, proiectarea unui viitor (mai) verde. În același timp, se aștepta din partea noastră ca evenimentul de cîteva zile pe care îl făceam să semene cu discuțiile TED, foarte la modă în SUA, să creăm, prin urmare, un cadru neoliberal pentru desfășurarea lui. Avantajul în Miami era că puteam lucra implicînd părți ale orașului și comunități altfel segregate de urbanism și rasism. Atelierele au jucat un rol la fel de important ca și prelegerile și au stabilit legături înaintea alegerilor din SUA de la jumătatea mandatului. Orașul a devenit fundalul acestor întîlniri, cu instituțiile sale, autoritățile, muzeele, locuitorii, activiștii locali din Everglades, travestiții, piețele, grădinile urbane etc.

La Shelter, am simțit că era important să prezentăm un format extins, chiar dacă era legat de o locație specifică din oraș. Cred că expozițiile sînt la fel de importante ca evenimentele discursive și au puterea de a cristaliza poziții artistice și de a cataliza schimbări culturale. Gîndesc aspectul discursiv și performativ în dialog cu elementele vizuale, avînd consecințe și conexiuni la nivelul local, regional și internațional.

which are visible even in the picture-postcard image of Helsinki that is held up in front of us as outsiders. The concept of 'cosmopolitics' developed by Isabelle Stengers in her book with the same name seemed like a productive nexus for developing awareness of our connectedness with each other as cultural agents, migrants, thinkers, activists, as well as with the world we all inhabit. From Valentine Tanz' powerful and wrenching performance as a witch struggling against gentrification, fascism and homophobia in her native Poland, to Oliver Ressler's films showing activists taking back forests, wetlands and fields slated to be transformed into an airport, to Máret Ánne Sara's stark photographs of her brother fighting against the Norwegian government's destruction of reindeers, to Techno-Poetry rapping about gender-fluidity and calling for non-toxic communication and each body's freedom to become a plant which frees its right to be different, my goal was to allow for a different sensibility to become possible in and around this space, affirming the need to overcome our separateness.

— *I appreciated the fact that even though it was a very short (3-days) festival, you took the time and energy to properly install an exhibition, so that the performances and other live interventions took place on a powerful setting of works that both addressed the issues proposed by the festival concept and inserted themselves in the organic, doomsday shape of the Shelter bunker. How important do you think exhibitions are these days as tools for critical reflection? If you were to compare between the experience of discursive events (you were, for example involved in the Creative Time Summit) and that of the exhibition, which do you think are the specific traits that make the latter still a relevant format for today?*

= For me, my work on Shelter was a continuation of the events I organized within the Creative Time Summit, which as you mentioned is more of a conference, albeit attempts to be a non-traditional one, on socially engaged art. When I worked on the Summit, I was already placed within a format which had been developed by and large by Nato Thompson and is a staple of the organization. For the 12th edition in Miami, which I co-curated with Elvira Dyangani Ose, we also tried to adopt a feminist and intersectional strategy to the presentation of the talks, performances, and workshops. The impending sea level rise (it is estimated that in less than a few decades downtown Miami will be underwater) and resulting eco gentrification (displacing communities of African, Haitian, Cuban descent for example) gave a certain urgency to one of the central themes of the Summit: facing climate realities, imagining a green(er) future. At the same time, we were still expected to deliver a multi-day event which is reminiscent of TED Talks, which are very popular in the US, and therefore work within a neoliberal framework. The advantage there was that we could work across the city and across communities that were segregated by design and racialized. The workshops played as important a role as the talks and created connections ahead of the mid-term elections in the US. The city became the backdrop for these encounters, with its city institutions, authorities, museums, inhabitants, indigenous activists of the Everglades, drag queens and kings, markets, urban farms etc.

With Shelter, I felt that it was important to present an expanded format, albeit around a specific location in the city. I think exhibitions are as important as discursive events and have a certain kind of power to crystallize artistic positions and catalyse cultural shifts.

I think of the discursiveness and performative aspect in dialogue with the visual elements, with consequences and connections to the local, regional, and international level.

Since we were also fundraising for the event and had complete autonomy from the Art Academy who gave us the space, there was no expectation that the festival would look or perform a certain way. It was imperfect and raw, at times unpredictable (at least I hope so). At the same time, we wanted it to be installed in a

Oliver Ressler, Everything is Coming Together while Everything's Falling Apart: The ZAD, film still, 2017

Johannes Wahlström
Mind Your Mind, signs and stickers, 2019

Oto Hudec, Concert for Adishi Glacier, installation view, 2017

Pentru că încercam în același timp să strîngem fonduri pentru eveniment și să avem o autonomie totală de Academia de Arte care ne-a pus la dispoziție spațiul, nu aveam nicio așteptare ca festivalul să arate sau să funcționeze într-un anume fel. A ieșit ceva neprelucrat, cu imperfecțiunile de rigoare și uneori imprevizbil (cel puțin, așa sper). Pe de altă parte, doream ca expoziția să fie panotată profesionist și respectînd lucrările, așa că am colaborat cu o echipă fantastică de artiști-tehnicieni pentru a crea o experiență care să amplifice deziderateле de rezistență și solidaritate exprimate în diverse forme în cadrul festivalului. M-am simțit încurajată de faptul că fondatoarele festivalului doresc să lucreze în continuare cu aceste strategii la următoarea ediție, ce se va concentra mai mult asupra narațiunilor istorice și a viitorurilor politice.

Traducere de Bertha Savu

Notă:

I. Incidental, prima lucrare a lui Katri Vala, *Kaukainen puutarha* (*Grădina îndepărtată*, 1924), investighează fazele vieții omenești, nașterea, pasiunea tinereții, deprimarea și moartea. Colecția sa de poeme *Paluu* (*Reîntoarcerea*, 1934) are ca temă schimbările sociale, comparîndu-se pe sine cu o salcie de pe malul unui rîu, pe care o bate vîntul și în ramurile căreia spiritul rebel al lumii șoptește despre furtunile, suferința și iubirea ce vor veni. Poezia radicală a lui Vala este considerată ca făcînd parte dintr-o mișcare poetică mai amplă de stînga din țările nordice. Vezi Vesa Mauriala, „Poetry for a New Age?“, *Books from Finland: A Literary Journal*, nr. 4, 2001.

professional and respectful manner and worked with an amazing team of artists-art handlers to develop it into an experience that would amplify the ideals of resilience and solidarity expressed across the various formats in the festival. I am encouraged by the fact that the founders of the festival wish to continue working with these strategies and models for the next edition, which will focus more on historical narratives and political futures.

Note:

1. Incidentally, Katri Vala's first work *Kaukainen puutarha* (The distant garden,1924), addressed the phases of human life, birth, the passion of youth, depression, and death. Her later collection of poems *Paluu* (The return, 1934), addressed social changes, comparing herself to a willow standing at the edge of a river, through which the winds blew and in whose branches the rebellious spirit of the world whistled about coming storms, suffering and love. Vala's radical poetry is considered to be part of a wider leftist poetic movement in the Nordic countries. See Vesa Mauriala, "Poetry for a New Age?", *Books from Finland: A Literary Journal*, no. 4, 2001.

Ornitolog amator la punctul de control al pașapoartelor

Alina Bliumis

Ornitolog amator la punctul de control al pașapoartelor se concentrează asupra păsărilor ilustrate pe copertele pașapoartelor din țări din toată lumea. De la vulturi la porumbei, din Albania pînă în Tonga, această serie explorează intersecția dintre națiune și natură. Păsările sînt adesea parte dintr-un sistem național de simboluri ereditare sau dintr-un blazon și apar gravate cu auriu pe copertele pașapoartelor. Eu am identificat 50 de păsări sau de creaturi înrudite cu păsările pe 43 de coperte de pașaporte.
Pentru această serie, am extras fiecare pasăre din contextul său simbolic național și am desenat-o conform cu originalul, concentrîndu-mă asupra a ceea ce este caracteristic speciei: bine-cunoscuta postură într-un picior a flamingoului (Bahamas), un vultur în zbor planat (Mali), un dodo, acum dispărut, care nu poate să zboare (Mauritius) și o harpie, creatură mitologică parte femeie, parte pasăre (Liechtenstein). Unele păsări au fost ușor de identificat, altele au necesitat utilizarea unor diverse surse ornitologice, discuții cu prieteni și experți. Fiecare pasăre a fost desenată pe o placă de cupru, gravată și apoi printată într-un exemplar.

Traducere de Bertha Savu

AMATEUR BIRD WATCHING AT PASSPORT CONTROL
Alina Bliumis

Amateur Bird Watching at Passport Control focuses on the birds which are featured on passport covers from countries around the world. From eagles to doves, from Albania to Tonga, this series explores the intersection of nation and nature. Birds are often one part of a national system of hereditary symbols, or a coat of arms, and appear debossed in metallic gold on passport covers.
I spotted 50 birds or bird-related creatures on 43 passport covers. For the series, I isolated each bird from its national symbolic context and drew it true to the source, with a focus on the species' characteristics: the famous one-legged pose of a flamingo (Bahamas), a vulture in a gliding flight (Mali), an extinct flightless dodo (Mauritius) and a part woman and part bird mythological creature, harpy (Liechtenstein). Some birds were easy to identify, some required research using various birding resources, debate with friends and experts. Each bird was drawn on a copper plate, etched and one copy printed.

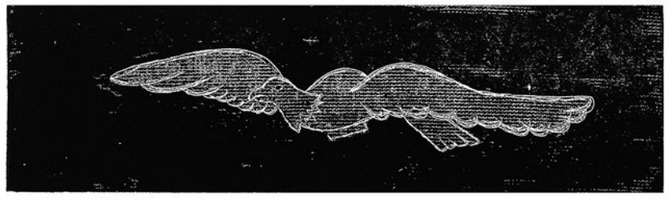

Alina Bliumis, Amateur Bird Watching at Passport Control, 2016-2017 Mali

ALINA BLIUMIS este artistă și trăiește în New York. A absolvit Școala de Arte Vizuale în 1999 și, în 2005, a obținut o diplomă de cursuri avansate în arte vizuale la Fondazione Antonio Ratti, Como, Italia. Începînd din anul 2000, colaborează frecvent cu Jeff Blumis. A avut expoziții la Musée national de l'histoire de l'immigration (Paris, Franța), The First Moscow Biennale of Contemporary Art (Moscova, Rusia), Busan Biennale (Busan, Coreea de Sud), Assab One (Milano, Italia), The Bronx Museum of Arts (New York, SUA), Galerie Anne de Villepoix (Paris, Franța), Centre d'Art contemporain (Meymac, Franța), The James Gallery at CUNY Graduate Center (New York, SUA), Museum of Contemporary Art (Cleveland, SUA), Museums of Bat Yam (Bat Yam, Israel), The Jewish Museum (New York, SUA), The Saatchi Gallery (Londra, Marea Britanie), Botanique Museum (Bruxelles, Belgia), Victoria and Albert Museum (Londra, Marea Britanie), MAC VAL – Musée d'Art contemporain du Val-de-Marne (Vitry-sur-Seine, Franța).

ALINA BLIUMIS is New York-based artist. Alina received her BFA from the School of Visual Art in 1999 and a diploma from the Advanced Course in Visual Arts in Fondazione Antonio Ratti, Como, Italy in 2005. Alina often collaborates with Jeff Bliumis, their collaboration started in 2000. Alina has exhibited internationally at the Musée national de l'histoire de l'immigration, Paris, France, the First Moscow Biennale of Contemporary Art (Moscow, Russia), Busan Biennale (Busan, South Korea), Assab One (Milan, Italy), the Bronx Museum of the Arts (New York, US), Galerie Anne de Villepoix (Paris, France), Centre d'Art contemporain (Meymac, France), the James Gallery, The Graduate Center CUNY (New York, US), Museum of Contemporary Art (Cleveland, US), Museums of Bat Yam (Bat Yam, Israel), the Jewish Museum (New York, US), the Saatchi Gallery (London, UK), Botanique Museum (Brussels, Belgium), the Victoria and Albert Museum (London, UK), MAC VAL – Musée d'Art contemporain du Val-de-Marne (Vitry-sur-Seine, France).

Ce visează păsările?

Boris Groys

Text publicat prima dată în *Political Animals*, catalogul expoziției Alinei Bliumis, Aperto Raum, Berlin, 2018.

Atunci cînd vorbim despre globalizare, ne referim în primul rînd la circulația globală a informației, banilor și bunurilor. Totuși, cu mult înaintea acesteia, animalele, păsările și insectele circulau – și încă o fac – prin toată lumea. Migrația păsărilor și a animalelor a precedat migrația oamenilor. Pe de altă parte, nu toate animalele migrează. Unele rămîn la un nivel local – și sînt parte din ecosistemele locale. Acesta este motivul pentru care migrația animalelor și a altor organisme vii, precum virușii și microbii, este privită ca fiind periculoasă pentru echilibrul ecologic în anumite regiuni. Analogia cu migrația umană este, din acest punct de vedere, evidentă. Foarte adesea este văzută ca un factor negativ ce destabilizează balanța ecologică a anumitor state naționale.
Alina Bliumis a venit în SUA din Belarus. Una dintre temele recurente ale artei sale este reflecția asupra proceselor de acomodare și integrare prin care trece inevitabil oricine cu o situație similară. Tonul acestei reflecții nu este nici pe departe dictat de resentimente personale sau proteste. Atenția sa este, mai degrabă, atrasă de procesele în sine. Proiectele sale recente *Ornitolog amator la punctul de control al pașapoartelor* și *Animale politice* se ocupă cu imaginile animalelor și păsărilor care servesc drept simbol pentru diverse state naționale și apar, prin urmare, pe documentele oficiale, inclusiv pașapoarte, ale cetățenilor țărilor respective. Există și o expresie răspîndită: liber ca pasărea cerului. Vorbind despre libertatea păsărilor, ne referim, desigur, la păsările migratoare care, la o înălțime foarte mare, traversează toate granițele naționale – libertate pe care avioanele, de exemplu, nu o au.
Cu toate acestea, păsările ale căror imagini le găsim pe pașapoartele noastre nu sînt păsări migratoare. De obicei, sînt păsări de pradă – vulturi, de exemplu. Din acest punct de vedere, sînt similare animalelor politice – lei sau urși. Vulturii nu migrează – ei se învîrt în aer, controlîndu-și teritoriul. Sînt mașini de supraveghere. Caută prada și o prind. Așa că este destul de limpede de ce atît de multe state au ales vulturul ca simbol național. Există, desigur, și exemple mai pașnice. Dar trăsătura comună a tuturor acestor păsări este faptul că sînt locale – fie că este vorba despre un pelican din Barbados sau de un papagal din Dominica. Toate sînt prizoniere ale teritoriilor unde trăiesc. Visează ele oare să devină libere, să migreze, să viziteze alte țări – nu doar să se învîrtă în cerc deasupra acelorași teritorii? Nu știm. Dar dacă au astfel de visuri, cetățenii țărilor pe pașapoartele cărora apar ilustrate sînt cei care le pot realiza – cel puțin în termeni simbolici. Astfel, chiar dacă papagalul rămîne în Dominica și pelicanul în Barbados, pașapoartele cu imaginea lor au șansa să fie verificate la aeroporturile din întreaga lume. Orice s-ar zice despre migranți, un lucru este sigur – ei împlinesc visul păsărilor de a zbura.

Traducere de Bertha Savu

BORIS GROYS este filosof, eseist, critic de artă, teoretician media și expert cu renume internațional în arta și literatura din era sovietică, în special în avangarda rusească. Este Global Distinguished Professor de rusă și studii slave la Universitatea New York, Senior Research Fellow la Staatliche Hochschule für Gestaltung Karlsruhe și profesor de filosofie la The European Graduate School/EGS. În activitatea sa, are o abordare radicală a diverselor tradiții, de la poststructuralismul francez pînă la filosofia modernă rusă, situîndu-se însă ferm la intersecția dintre estetică și politică.

WHAT DO THE BIRDS DREAM ABOUT?
Boris Groys
Text first published in *Political Animals*, catalogue, for Alina Bliumis' exhibition Aperto Raum, Berlin, 2018.

When we speak about globalization we mostly mean the global circulation of information, money and commodities. However, long before this circulation started animals, birds and insects were circulating around the world – and they still are. Migration of birds and animals preceded the migration of men. At the same time not all the animals migrate. Some of them are local – and parts of local ecologies. That is why migration of animals and other living organisms, such as viruses and microbes, is seen as dangerous for the ecological balance in certain regions. Now, the analogy with the human migration is obvious. Often enough it is also seen as a negative factor destroying the ecological balance of certain national states.
Alina Bliumis came to the USA from Belarus. One of the persistent topics of her art is a reflection on the processes of accommodation and integration in which everyone with a similar background is unavoidably involved. The tone of this reflection is far from being dictated by personal ressentiment or protest. Rather, her attention is drawn by the absurdities of the processes themselves. Her recent projects *Amateur Bird Watching at Passport Control* and *Political Animals* deal with the images of animals and birds that serve as symbols for different national states and thus put on the official documents, including passports, of their citizens. There is this standard expression: free as a bird. Speaking about the freedom of birds we mean, of course, the migrating birds that high in the sky cross all the national borders – the freedom which the planes, for example, do not have.
However, the birds which images we find in our passports are not migrating birds. Mostly, they are birds of prey – like eagles, for example. In this respect they are similar to the political animals – lions or bears. The eagles do not migrate – they are circling in the air and controlling their territory. They are machines of surveillance. They look for a prey – and catch it. So it is clear enough why so many states have chosen the eagle as its symbol. Of course, there are also some more peaceful examples. But the common characteristic of all these birds is the fact that they are local – be it a pelican from Barbados or a parrot from Dominica.
All these birds are prisoners of their territories. Do they ever dream to become free, to migrate, to visit different countries – and not only to draw always the same circles over the same territory? We do not know it. But if the birds have these dreams it is the citizens of the states that have images of these birds in their passports who realize these dreams – at least in symbolic terms. Thus, even if a parrot remains on Dominica and a pelican – on the Barbados the passports with their images have a chance to be checked at the airports all around the world. Whatever can be said about the migrants one thing is sure: they realize their birds' dream of flying.

BORIS GROYS is a philosopher, essayist, art critic, media theorist and an internationally renowned expert on Soviet-era art and literature, specifically, the Russian avant-garde. He is a Global Distinguished Professor of Russian and Slavic Studies at New York University, a Senior Research Fellow at the Staatliche Hochschule für Gestaltung Karlsruhe, and a professor of philosophy at The European Graduate School/EGS. His work engages radically different traditions from French poststructuralism to modern Russian philosophy, yet is firmly situated at the juncture of aesthetics and politics.

Australia

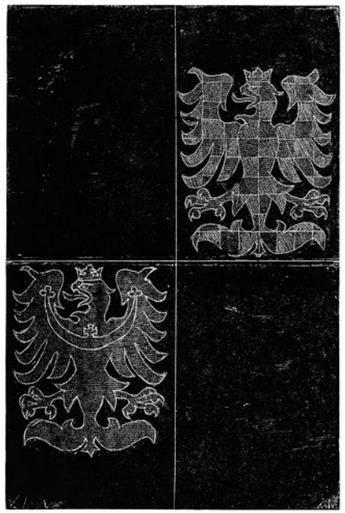

Czech Republic

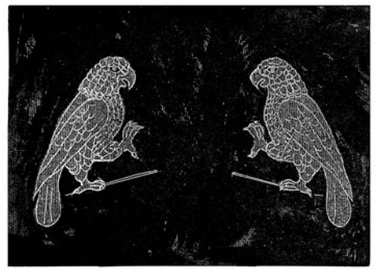

Dominican Repubic

Mexico

Liechtenstein

Ghana

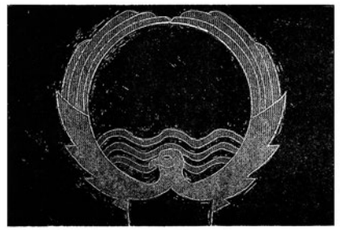

Kuwait

Kenya

Sudan

Iceland

Cyprus

Chile

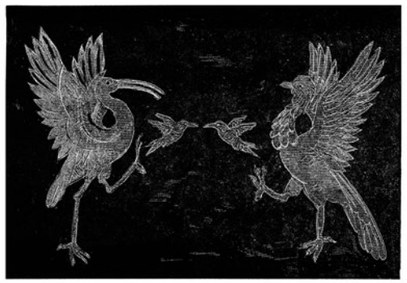

Trinidad Tobago

Grenada

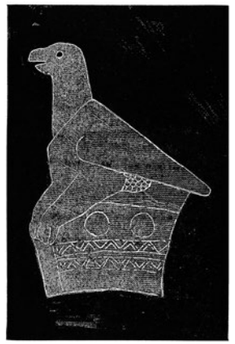

Zimbabwe

Panama

Republic of Moldova

Papua New Guinea

Jordan

Austria

United States of America

Albania

Armenia

Columbia

Barbados

Indonesia

Mauritius

Ecuador

Nigeria

Tonga

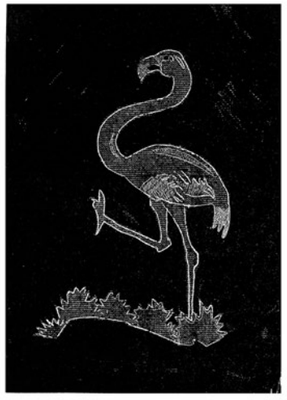

Bahamas

Namibia

#macazarevaloare

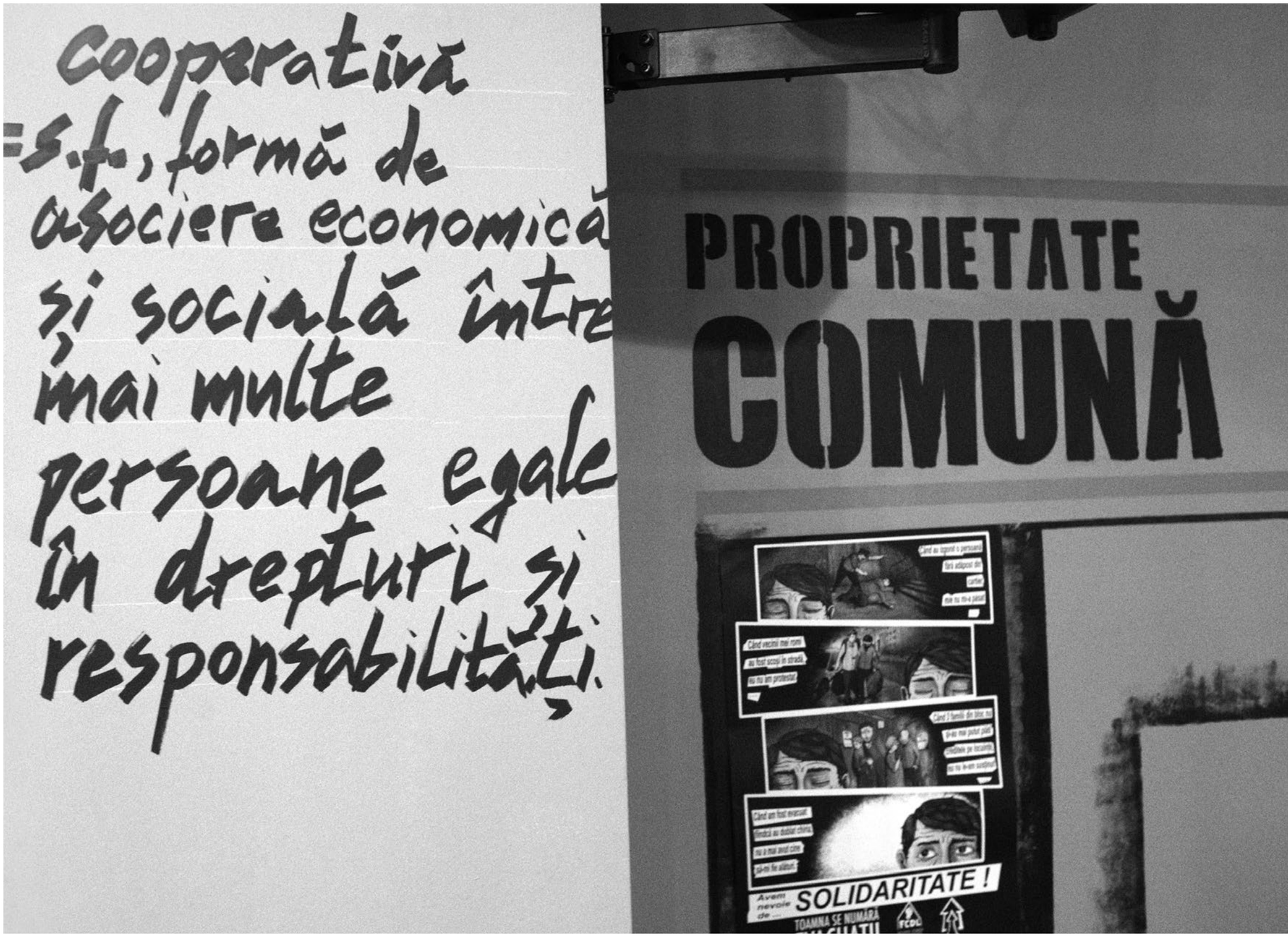

Image from the space of Macaz – Bar Teatru Coop.

Macaz under construction, photo: Roland Ibold

Măsura identității noastre politice stă în acțiunile noastre

Dana Andrei în dialog cu Veda Popovici și Iulia Andrei

MACAZ – Bar Teatru Coop. a funcționat ca spațiu comunitar și de educație politică, bar fără profit și cooperativă de muncă pe Moșilor 106, între aprilie 2016 și iunie 2019. În acest spațiu se afla Biblioteca Alternativă și au avut loc ateliere și piese de teatru politic, concerte și petreceri, *freeshops*, meciuri de ping-pong, dezbateri politice și proiecții de filme. A fost, de asemenea, o resursă pentru mișcări sociale radicale locale, găzduind întîlniri de organizare, ateliere de bannere și forumuri transnaționale.

VEDA POPOVICI lucrează ca artistă politică, teoreticiană angajată și activistă locală. Interesele sale străbat aceste cîmpuri de acțiune, concentrîndu-se pe practici decoloniale și feministe și pe posibilitățile materiale ale creării comunalității. Munca sa politică s-a dezvoltat în lupta pentru locuire și prin organizarea comunitară în cadrul cooperativei Macaz, al Frontului Comun pentru Dreptul la Locuire (FCDL) și al *Gazetei de Artă Politică* (*GAP*). După ce și-a susținut disertația doctorală despre naționalism în arta anilor '80 din contextul românesc, a ținut cursuri despre gîndire decolonială, naționalism și teorie feministă la Universitatea Națională de Artă din București și la Universitatea California Santa Cruz din SUA. Trăiește și lucrează în București.

IULIA ANDREI este muncitoare queer anticapitalistă. Face parte din Macaz Autonom, colectiva Dysnomia, ocazional Frontul Comun pentru Dreptul la Locuire.

DANA ANDREI — *Să începem cu ultimul an la Claca – ați avut spațiul respectiv între decembrie 2013 și decembrie 2015. Ce activități ați avut?*

VEDA POPOVICI = Claca a fost un centru social cu caracter autonom și antiautoritar, dedicat unei comunități în creștere din jurul colectivului de bază. Împreună am făcut diverse activități: evenimentele publice constau în seri sociale, cine comunitare, seri de film și petreceri – care aveau drept scop principal acoperirea costurilor cu chiria și întreținerea spațiului; nepublice erau atelierele de samba activistă Rhythms of Resistance, cercul de lecturi feministe și evenimentele interne, ședințele de organizare pentru alte inițiative, inclusiv pentru Frontul Comun pentru Dreptul la Locuire și *Gazeta de Artă Politică*. Nerecurente erau piesele de teatru ale Platformei de Teatru Politic, evenimentele legate de *GAP* și FCDL, întîlnirile activiste de diverse feluri legate de mișcarea feministă și de rețelele noastre anarhiste. Am avut seria de întîlniri „Uniforme și violențe" despre violența de stat, unde am acoperit teme de la represiunea unei manifestații anti-NATO din 2008 și pînă la omorîrea lui Daniel Dumitrache în 2014 într-o secție de poliție; seria avea o abordare antimilitaristă, antipolițienească.
— *Cine erau vecinii voștri, cine mai era în jur?*

DANA ANDREI ocupă poziții diferite în spectrul muncii culturale; face parte din colectivul revistei *CORNER fotbal + societate*, iar din 2018 lucrează în redacția *IDEA artă + societate.*

The Measure of Our Political Identity Rests Upon Our Actions

Dana Andrei in Conversation with Veda Popovici and Iulia Andrei

MACAZ – Bar Teatru Coop. functioned as a community and political education space, a not for profit bar and a work cooperative at Moșilor St. 106 between April 2016 and June 2019. Biblioteca Alternativă (The Alternative Library) was hosted there and during this time, workshops and theatre plays, concerts and parties, free shops, ping pong competitions, political debates and film screenings took place. It was also a resource for local radical social movements hosting organisational meetings, banner workshops and transnational forums.

VEDA POPOVICI works as a political artist, engaged theorist and local activist. Her interests permeate these fields of action focusing on decolonial and feminist practices and the material possibilities of creating the commons. Her political work develops on housing struggles and communitarian organizing as part of Macaz cooperative, the Common Front for Housing Rights and *the Political Art Gazette*. After finishing her Ph.D. on nationalism in Romanian art of the 1980s, she has taught classes on decolonial thought, nationalism and feminist theory at the National University of Arts in Bucharest and at the University of California Santa Cruz. She is based in Bucharest.

IULIA ANDREI is a queer anticapitalist worker. She is part of Macaz Autonom, the Dysnomia collective and ocasionally the Common Front for Housing Rights.

DANA ANDREI — *Let's begin with the last year of Claca, you had that space from December 2014 until December 2015. What activities did you have there?*

VEDA POPOVICI = Claca was a social centre with an autonomous and anti-authoritarian character, dedicated to an evergrowing community around the collective base. Together we carried out various activities: the public events were the evening social gatherings, community dinners, movie nights and parties – whose main purpose was to cover the costs of the space; not open to public were the activist samba ateliers of Rhythms of Resistance, the feminist reading circle and the internal events, organisational meetings for other initiatives, including FCDL (The Common Front for Housing Rights) and *GAP* (*The Political Art Gazette*). Non-recurrent events were the plays of Platforma de Teatru Politic (The Platform for Political Theatre), events having to do with *GAP* and FCDL, various activist meetings within the feminist movement and our anarchist networks. We had a series of meetings called "Uniforms and Violence" about state violence, when we covered themes like the anti-NATO repression in 2008 or the killing of Daniel Dumitrache in 2014 inside a police station, following an anti-militarist, anti-police approach.

DANA ANDREI occupies various positions on the cultural work spectrum; she is part of the collective which runs *CORNER football + society* and as of 2018 she works as an editor of *IDEA arts + society*.

La etajul de sub noi erau două spații de repetiții pentru trupe alternative, erau și The Nuggers, un studio de înregistrări de muzică de petrecere și manele. Ne-am împrietenit cu ei, la un moment dat făceam petreceri care se întindeau pe ambele etaje, cu toată lumea, și era foarte frumos. Dar în complexul fabricii erau diverse spații, săli de fitness și cluburi.

— *Ați fost acolo cînd a avut loc incendiul de la clubul Colectiv, care se afla tot în incinta fostei fabrici Pionierul?*

Trebuia să avem un eveniment în noaptea de 31 octombrie 2015, ne-am răzgîndit și nu a mai avut loc la Claca. În noaptea aceea eram în oraș cu mai mulți prieteni și prietene și au început să ne sune telefoanele. Asta pentru că apăruseră primele știri, că un club din incinta fabricii Pionierul a luat foc și sînt victime, oamenii apropiați nouă au crezut că sîntem noi. Inițial, în noaptea aceea nu era clar cîte victime sînt și s-a aflat mai tîrziu cît de grav era. Pe mine m-a lovit abia a doua zi amplitudinea evenimentului și ne-a afectat foarte tare, atît ca grup, cît și individual. Personal, m-a afectat foarte puternic, a fost foarte dur – am avut mult timp sentimentul acut că trebuia să fiu acolo să ajut și nu am fost. Era o vinovăție și responsabilitate care m-a bîntuit cîțiva ani buni, că poate dacă eram acolo era mai bine. Mă rog, cumva irațional. Sigur că oameni din jurul nostru și din grup spuneau că am avut mare noroc că nu am fost acolo. În cîteva zile a reieșit foarte clar că nu mai putem continua în acel loc. Mai multe persoane din cercurile noastre ne-au scris că nu mai pot veni acolo niciodată, nu mai pot să calce în perimetrul respectiv. Era evident că trebuie să plecăm. A fost o durere dublă, nici nu am putut să jelim propriu-zis această pierdere, ar fi fost egoist să ne manifestăm. Așa că ne-am strîns lucrurile în liniște și cu foarte mare tristețe la început de 2016.

Pe atunci, deja aveam în plan să facem un bar, viziunea era să avem ambele spații. Retrospectiv, e limpede că ar fi fost imposibil. Barul trebuia să aibă o funcție comercială și de a genera salarii pentru noi, iar centrul social urma să acopere activitățile politice. Pierzînd Claca de la Pionierul, Macaz a înglobat și activitățile politice, pe lîngă funcția principală de a genera salarii. Lucru care nu era ideal. Colectivul care a pornit Macazul s-a zbătut cu această situație, părea un compromis, că pierdem pe o parte fără să cîștigăm pe alta. Totul s-a clarificat însă făcînd, fiind niște lucruri greu de anticipat, de fapt.

— *Dar s-a dovedit pînă la urmă că cele două funcții au mers bine împreună.*

Pînă la urmă s-a dovedit a fi o combinație bună. Nimeni nu anticipa că cele două tipuri de inițiative pot fi atît de compatibile și că ne vor propulsa ideile politice, în timp ce vor crea un spațiu comercial cu principii și politici inalienabile. S-a dovedit a fi o strategie de educare politică foarte eficientă. Toată structura de organizare a muncii de la Claca a putut fi replicată ca o structură muncitorească autogestionată și generatoare de venit, de muncă salariată, adică Macaz.

— *Odată cu protestele legate de Colectiv, precaritatea a devenit un subiect de discuție la o scară mai largă și oamenii au început să își pună problema siguranței condițiilor de locuit din oraș, dar între timp povestea a fost deraiată.*

Pentru noi a fost o miză să avem o analiză politică a celor întîmplate, și anume că tragedia a fost un efect al unor politici neoliberale de locuire și de organizare a spațiului urban, în care resursele devin din ce în ce mai puțin accesibile și din această cauză spații subculturale, spații alternative, spații mai politice ajung să-și desfășoare activitățile în condiții foarte precare și la limita siguranței. În același timp, tot dintr-o perspectivă neoliberală, ești învățat că fiecare își salvează pielea. Dacă ceva se întîmplă, e treaba ta, ai grijă ca tu să scapi, nu există o responsabilitate colectivă față de spațiul comun.

— *Who were your neighbours, who else was around?*

One floor below there were two rehearsal studios for alternative bands like The Nuggers, a recording studio for party music and manele. We made friends with them, at some point we would throw parties on both floors and it was beautiful. But on the factory premises there were various spaces, gyms and clubs.

— *Were you there when the fire at the Colectiv club, also on the premises of the former Pionierul factory, broke out?*

We were supposed to have an event on the night of October 31st 2015, but changed our minds. That night we were out with friends and our phones started ringing, the first news were being broadcast, that a club at Pionierul was on fire and there were victims. At first, on that night the victim count wasn't very clear, a few days later it became clear how severe it was. The scale of the event hit me the next day and we were deeply affected both as a group and as individuals. Personally I was deeply troubled, it was very harsh – for a long time I had the acute feeling that I had to have been there and help and I wasn't. It was a guilt and responsibility that haunted me for years, that maybe if I would've been there, it would have been better. It was quite irrational. Of course people around us and in our group said that we were lucky not to be there.

Negreșită, by/with: Mădălina Brândușe, Alina Medoia, Ioana Chițu, Carolina Vozian, Maria Sgârcitu, Alex Horghidan, Mișa Dumitriu, Paula Dunker
photo: Nicu Lazur

After a few days it became clear that we could no longer go on there. People in our circle told us they couldn't ever come by, couldn't step foot in the perimeter. It was obvious we needed to leave. It was a twofold pain, we couldn't mourn this loss, it would have been selfish to manifest ourselves. So we packed our things in silence and deep sadness at the beginning of 2016.

Back then, we already had a plan to set up a bar, our vision was to have both spaces, but in retrospect, it would have been impossible. The bar was supposed to have a commercial function to generate wages for us, and the social centre was to cover our political activities. Losing the Claca space at Pionierul, Macaz ended up integrating our political activities, something which was not ideal. The collective which started Macaz struggled with this situation, it seemed like a compromise, like we were losing out on one aspect without gaining on another. Eventually, everything was clarified in the process of doing, a lot of things in fact being difficult to anticipate.

— *But eventually the two functions proved to go well hand in hand.*

In the end it turned out to be a good combination. No one anticipated that the two types of initiatives could be so compatible and would propel our political ideas, while creating a commercial space with inherent principles and politics. It proved to be a very efficient strategy for political education. The entire organisational structure belonging to Claca could be replicated in a self-managed work structure which generates income via waged labour, which was Macaz.

— *During the protests about Colectiv, precarity became a discussion topic on a larger scale and people started to question the safety of the housing conditions throughout the city, but in time the story was derailed.*

For us it was a stake to have a political analysis of what happened, understanding thatthe tragedy was an effect of neoliberal housing and urban space organisational politics. Resources become more and more scarce and that's why subcultural, alternative, political spaces arrive to a point where the conditions of their activities become precarious and at the edge of safety. At the same time, also from a neoliberal perspective, you are taught that each saves her own skin. If something happens, it's your problem, make sure you get away, there is no collective responsibility towards the common space.

IULIA ANDREI You have a responsibility if you own, organise and manage a space, but I remember we also had talks when we said we're not the only ones responsible, everybody is responsible for the safety of all people, everything can't rest upon the shoulders of a small crowd. There's a need for solidarity and self-responsibility. Not only in crises, when usually people come together, but in daily situations, too.

— *What was the direction that the protests followed?*

For a while they were commemorative, during this time we had talks with comrades saying we must push towards a political agenda, people around us said it was too early, it meant to walk over dead bodies. There was this tension – when do you move towards an active agenda? When at last the commemoration turned into anger, people took to the streets, the slogan "The future has a collective author" appeared and it became the manifestation of a young, anti-establishment culture, which is not necessarily a good or bad thing. Anti-corruption directions became dominant, but in spite of this, for a while the left had a space in the protests.

So while the slogan "Corruption kills" appeared, at the same time the local left pushed the alternative "Poverty kills". With FCDL we made a protest during the Colectiv prostests, in December 2015, when we wanted to highlight that the precarity of our cultural spaces, like Colectiv, is part of the bigger problem of the precariousness of housing spaces – Colectiv tells a story about the city and how it is organised, not about the municipality and a corrupt mayor. One of the subjects we marched on was the fact that there was a person working at the club informally, a woman named Maria Ion who did the cleaning and she died, having a social housing application unresolved for many years.

What needs to be said is, because the resistance camp of the evicted community of Vulturilor 50 St. was nearby and the people had been visiting us often at Claca, when the fire broke out they found out in an instance and rushed to the club, up to ten people solely from the Vulturilor camp came to help. Alongside them, people from all over the neighbourhood came to help. My impression was that, for the people in the neighbourhood, working-class people, it was about the tragedy of other people in the city, with whom they had to stand in solidarity, help and support. For the educated middle class, Colectiv was an event felt on a personal level, having to do with the corruption of a mayor. It's interesting to understand how the city is conceived by various social groups, there were very different perceptions, but not enough room to talk about these things.

Then in February 2016 we found Moșilor 106 and we opened Macaz at the end of April.

— *Did people outside the Claca Group join you?*

IULIA ANDREI Ai o responsabilitate dacă deții un spațiu și îl organizezi sau îl administrezi, dar țin minte că am avut și noi discuții în care spuneam că nu sîntem doar noi responsabili, toată lumea e responsabilă pentru siguranța tuturor, nu poate să stea totul într-o mînă mică de oameni. E nevoie de solidarizare și autoresponsabilizare. Nu numai în situații de criză, cînd de obicei lumea se solidarizează, ci și în situații de zi cu zi.

— *Care a fost direcția pe care au luat-o protestele?*

O vreme au fost comemorative, timp în care aveam discuții cu tovarăși în care spuneam că trebuie să împingem către o agendă politică, cei din jurul nostru spuneau că e prea devreme și înseamnă să calci pe cadavre. Era o tensiune – cînd faci mutarea către o agendă activă? Cînd, în sfîrșit, comemorarea s-a transformat în furie, oamenii au ieșit în stradă, a apărut sloganul „Viitorul are autor colectiv" și a devenit o manifestare a unei culturi tinere antiestablishment, ceea ce nu e neapărat un lucru bun sau rău. Direcțiile anticorupție au început să domine, dar multă vreme mi s-a părut că stînga avea un spațiu în proteste. Tot atunci a apărut sloganul „Corupția ucide", iar în paralel cercurile de stînga locale au venit cu sloganul „Sărăcia ucide". Cu FCDL am făcut un protest concomitent cu protestele Colectiv, în decembrie 2015, cînd am vrut să accentuăm faptul că precaritatea spațiilor noastre culturale, cum era și Colectiv, face parte din aceeași problemă cu precaritatea spațiilor de locuire – Colectiv spune o poveste despre oraș și despre cum este organizat, nu despre primărie sau despre un primar corupt. Unul dintre subiectele pe care le-am pus în față era faptul că o persoană care lucra la club fără carte de muncă, o femeie care s-a numit Maria Ion și care făcea curățenie, a murit, avînd dosar pentru locuință socială de foarte mulți ani. Era ideea că într-o tragedie cei mai precari sînt cei dispensabili.

Ce merită spus este că, deoarece Pionierul era foarte aproape de tabăra de rezistență împotriva evacuărilor de pe strada Vulturilor, iar comunitatea de acolo venea destul de des la centrul Claca, cînd a avut loc incendiul au aflat imediat și au dat fuga acolo; erau pînă în zece oameni strict din tabăra de pe Vulturilor. Pe lîngă ei, au venit să ajute la incendiu oameni din tot cartierul. Impresia mea a fost că, pentru oamenii din cartiere, muncitori, a fost o tragedie legată de alți oameni din oraș, în care trebuie să se solidarizeze imediat, să ajute și să sprijine. Pentru clasa mijlocie educată, Colectiv a fost un eveniment resimțit la nivel personal, legat de corupția unui primar. E interesant de înțeles cum este gîndit orașul de diverse grupuri sociale, erau percepții foarte diferite, dar nu era mult loc să vorbești despre lucrurile astea.

Apoi, în februarie 2016, am găsit spațiul de pe Moșilor 106 și am deschis Macaz la sfîrșitul lunii aprilie.

— *S-au alăturat persoane din afara grupului de la Claca?*

Trei persoane de la Claca și două persoane de la Platforma de Teatru Politic, eram cinci oameni care își asumau că pun umărul la chestia asta, orice ar fi. Macaz a pornit ca o hibridizare a celor două colective. În timpul amenajării a reieșit că vor fi mai mulți oameni, iar în luna mai era deja un colectiv stabil de zece persoane.

Locul și proiectul în sine aveau nevoie de anumiți oameni și anumiți oameni aveau nevoie de proiect.

— *Ce experiențe de lucru ați avut înainte de Macaz și cum le-ați folosit pentru a organiza structura cooperativei?*

Macaz este al cincilea spațiu al colectivului care își are rădăcinile în 2009, odată cu înființarea Bibliotecii Alternative, care, ca și Claca, a funcționat ca un centru social, pe un model anarhist foarte clasic, de *infoshop* combinat cu spațiu

Ţuhaus, by/with: Vlad Bălteanu, Miṣa Dumitriu, Alex Horghidan, Andrada Lăutaru, Lorand Maxim, Alexandru Potocean, Andrei Şerban, Alexandra Voivozeanu, photo: Roland Ibold

de stat împreună, evenimente publice sau interne. Gestionarea acestor spații a fost experiența noastră comună de muncă. Sigur că este diferită de gestionarea unui bar, dar face parte din același tip de activitate. Pe deasupra, la bar, pentru că aveam o dimensiune juridică pe care nu o aveam înainte, era necesară muncă aplicată (acte, administrație), iar asta, din păcate, îți ia foarte mult din resurse.

〓 La Claca nu exista o presiune de a face, era relaxant. Nu erau responsabilități față de restul oamenilor ca într-o activitate comercială, în care există salarii sau sursa primară de venit a unora dintre noi. Eu făcusem parte dintr-un grup politic de stînga, un model de *așa nu*, trecusem printr-o bază de organizare politică a grupului și a muncii. Așa am ajuns, de exemplu, să sprijin tabăra de rezistență de pe Vulturilor.

〓 Pe de altă parte, multe dintre noi am avut joburi mizerabile în timpul în care a existat centrul social Claca. Erau persoane care lucrau în *call centres* și în vînzări online, în servicii. Erau drame individuale – sigur că în viziunea noastră politică nu există nimic individual. Deja de la o vreme începeam să ne punem problema asta: trăim în capitalism și e groaznic, ce putem face împreună, în mod colectiv?

〓 Eu am testat jocuri la Electronic Arts, abuz peste abuz și umilire peste umilire și un *revolving door* de angajați, vin/pleacă, nu contezi, ești tratat de sus mereu, ți se spune constant în toate felurile și cu zîmbetul pe buze: *Nu-ți place, acolo e ușa*, în timp ce primești un salariu infect. Am lucrat și la firme mici, în care erai ca „în familie“ și trebuia să accepți tot felul de mici abuzuri. Am lucrat

〓 Three people from Claca and two people from the Platform for Political Theatre, five of us took it upon ourselves to work on this, no matter what. Macaz started out as a hybridisation between the two collectives. During the set up, it became clear that more people would be involved, and by May it was a steady collective of ten people.

〓 The place and the project needed certain people and certain people needed the project.

— *What work experience did you have before Macaz and how did you use it to organise the structure of the cooperative?*

〓 Macaz is the fifth space of the collective, having its roots in 2009, with Alternative Library which, like Claca, functioned as a social centre, on a very classic anarchist model, of an infoshop combined with a shared space, for public or internal events. Managing these spaces was our common work experience. Sure, it's different from managing a bar, but it's part of the same type of activity. On top of that, because at the bar you had this legal dimension unlike before, dedicated work (like paperwork, administration) was necessary and this unfortunately takes up a lot of resources.

〓 At Claca there wasn't this pressure of doing things, it was relaxed. There were no responsibilities towards the rest of the people like you have in a commercial activity, where you have the wages or the basic income source of some of us. I had been part of a left political group, a poor example, I had gone through the basics of political, group and work organising. It's how I ended up supporting the Vulturilor St. resistance too.

〓 On the other hand, a lot of us had miserable jobs during the

Inegal, with Andrada Corlat, Alice Monica Marinescu, Camelia Pintilie, concept and dramaturgy by Petro Ionescu and Raul Coldea, photo: Roland Ibold

și la un *print shop* într-o corporație, unde mă plimbam cu biletelul prin magazin după manager ca să merg la toaletă.

— *Care este procesul prin care crește grupul?*

〓 Nu este o structură de club sau de partid la care aderi sau trimiți o aplicație, nu este o formă democratică, în care tu ceri și se votează. Organizarea noastră are un principiu de bază clasic anarhist, organizarea pe celule de afinitate. Tu efectiv construiești relații de tovărășie și apropiere cu alte persoane și îți împletești viața cu ele și așa se construiește colectivul. Sigur că asta înseamnă că poți face parte mai greu, dar este singura modalitate prin care poți construi o comunitate bazată pe încredere și responsabilitate reciprocă în același timp, în care construiești o alternativă de viață. Retrospectiv, în opt ani, colectivul care a ținut spațiul ăsta a fost extrem de dinamic, deloc rigid, componența s-a tot schimbat.

〓 Toate persoanele din Macaz au existat în jurul proiectelor, dar au fost și persoane care s-au solidarizat pe parcurs.

— *Care erau principiile de lucru, regulile și direcțiile pe care le urmăreați? Cum vă împărțeați sarcinile și timpul?*

〓 Erau cele de pe perete: „În acest spațiu nu sînt tolerate atitudinile rasiste, homofobe, sexiste, clasiste“, „Persoane egale în drepturi și responsabilități“; acestea funcționau și între noi. Aveam ședințe la două săptămîni și stabileam programul și disponibilitățile. Mare parte din oameni aveau și alte proiecte pe lîngă, dar întotdeauna am putut să negociem volumul de muncă și felul în care interacționam, am fost flexibile, într-o perpetuă ajustare.

time we had the Claca social centre. People working in call centres and online sales, in services. These were individual dramas and yet of course in our political vision nothing is individual. Already for some time we considered this problem: we live in capitalism and it's awful, what can we do about this together, collectively?

〓 I tested games at Electronic Arts, an array of abuse, humiliation and a revolving door of employees coming and going, you don't matter and are being talked down, constantly you are being told with a smile: *You don't like it, there's the door*, while receiving a meagre wage. I also worked for small firms "like a family" and had to accept all kinds of small abuse. I worked at a print shop in a corporation, where I followed the manager around with a note in order to use the toilet.

— *What is the process of expansion of the group?*

〓 It's not a club or party structure, where you adhere or send an application, it's not a democratic model where you ask and it's being voted. Our organisation has a basic classic anarchist principle, organisation according to affinity cells. You build relations of friendship and closeness with other people and thus you entangle your life with them and that's how the collective is built. Of course this means it's more difficult to belong, but it's the only way to build a community based on trust and mutual responsibility at the same time you build a life alternative. In retrospect, during the eight years of tending to this place, the collective was extremely dynamic, not at all rigid, the composition was ever changing.

〓 All people from Macaz existed around the projects, but there were people who came together as the project went along.

Visual identity of the collective show Negreșită

Exact, și principiile de pe perete erau duse chiar mai departe în interior. Constant ne recunoșteam între noi diferențele. Eram pe picior de egalitate în sensul că eram o structură orizontală, dar nu eram egali în termenii privilegiilor, resurselor, capacităților și nevoilor noastre. Toate aceste diferențe erau luate în considerare în termeni politici și constant ne ajustam diverse situații în funcție de aceste lucruri – cum ar fi, de exemplu, că ai o situație de precaritate financiară, ai o situație de precaritate a sănătății fizice și psihice, ai o vulnerabilitate, ești pasibilă să fii ținta unor sexisme sau homofobii.

Și asta este o muncă extrem de importantă și constantă într-un grup atît de extins, pe lîngă munca de a menține spațiul: cea de a ține cont unii de alții și de a construi un grup politic în funcție de aceste inegalități.

Viziunea de pînă atunci era una fundamental antiautoritară, orizontală și anticapitalistă. Dimensiunea anticapitalistă în acest proiect comercial consta în faptul că nu aveam niciun fel de acumulare, nu exista profit. Prioritatea era remunerarea persoanelor care au muncit, nu plătirea furnizorului, a chiriei sau a luminii. Prima prioritate și singura urgență reală erau salariile. Din acest motiv erau și ajustate: dacă erau persoane care aveau nevoie de bani mai repede, îi primeau. Tot într-un spirit anticapitalist, prioritatea era bunăstarea în termeni de condiții de muncă ale membrelor, concediu medical oricînd ai nevoie și concediu de odihnă plătit.

Multă vreme nu ne-am permis concediu de odihnă plătit, dar pînă la urmă am decis să nu continuăm așa, foarte multe dintre noi ajunseserăm în situații de oboseală și epuizare.

Datorită relațiilor de afinitate dintre noi, știam cînd există o situație în viața cuiva în care avea nevoie de resurse financiare, iar asta devenea problema tuturor. Lucrurile astea se pun mereu pe masă.

În același timp, este foarte important să fii foarte deschis cu nevoile pe care le ai.

— *Cum ați lucrat cu subiectul banilor, cum ați stabilit salariile? Așa cum ați spus, cineva are la un moment dat nevoie de mai mulți bani decît alte persoane.*

Ne plăteam la oră, toate orele, indiferent de activitate, erau plătite la fel și nu exista o muncă mai bine plătită decît alta. Pe de altă parte, munca la bar era cea mai grea muncă. Dificultatea se compensa prin faptul că oamenii de la bar își împărțeau bacșișul, ceea ce nu se întîmpla dacă făceai administrație sau partea de propagandă și mobilizare.

Munca la bar era uneori traumatizantă, de aceea persoanele care lucrau la bar aveau prioritate în procesul decizional.

Pentru că aveau o capacitate mai bună de a înțelege gravitatea unor lucruri, violența, urgențele. Dar, în general, toată lumea făcea și bar, doar că în proporții diferite.

Toată lumea a trecut prin acest gen de muncă și diverse grade de abuzuri.

Astfel s-a creat o bază comună de experiențe. A fost unul dintre principiile cu care am pornit și a fost foarte deștept, toată lumea face și bar, și curățenie.

— *Apoi este și munca emoțională, trebuie să fii rapidă, să ai reacții, apar și situații conflictuale.*

Pentru mine a fost foarte important că după prima fază neplăcută, am avut ședință și am discutat despre asta, nu au fost niciodată reproșuri cu privire la reacțiile noastre. Persoanele care lucrează la bar decid cu privire la ceea ce se întîmplă pe tură în funcție de capacitățile pe care le au la momentul respectiv, iar deciziile luate nu sînt contestate.

Întotdeauna ne-am încurajat reciproc ca în situații de agresiune să reacționăm astfel încît să ne fie nouă bine și să avem grijă de noi însene. Au fost inclusiv

— *What were your work principles, rules and directions that you followed? How did you share your tasks and time?*

The ones on the wall ("In this space racist, homophobic, sexist, classist attitudes are not tolerated", "People with equal rights and responsibilities"), which also functioned between us. We had meetings every two weeks and we would draw up the programme and our availability. Most of us had projects beside, but we could always negotiate the amount of work and the way we interacted, we were flexible, in a perpetual adjustment.

Exactly, and the principles on the wall were taken even further between us. We would constantly recognise our differences. We were on an equal footing in the sense that we were a horizontal structure, but we were not equal in terms of our privileges, resources, capacities and needs. All these differences were taken into consideration in political terms and we would constantly adjust our situations according to this – like, for example, you have a financially precarious situation, you're in a state of physical and psychological precarity, you have a vulnerability, you might be the target of sexism and homophobia.

And this is very important and constant work in such an extended group, aside from the actual work of tending to the space: taking one another into account and building a political group depending on this.

Our vision was fundamentally anti-authoritarian, horizontal and anti-capitalist. The anti-capitalist dimension in this commercial project rested upon the fact that we had no financial accumulation, there was no profit. Our priority was paying the people who worked, not paying the supplier, the rent or electric bill. Our first priority and the only real urgency were the wages. It's the reason they were adjusted: people needing their money faster would receive it. Also in an anti-capitalist spirit, our priority was the well-being in terms of working conditions for the members, sick leave when you needed it and paid holiday leave.

For a long time, we couldn't afford paid holiday leave, but in the end decided to not continue like that, many of us had gotten into situations of fatigue and exhaustion.

Due to the affinity relations that we have, we knew when someone was in a situation where they need money and this becomes everyone's problem. These topics were always in the open.

At the same time, it's very important to be very open with the needs that you have.

— *How did you work with the subject of money, how did you set up the wages? Like you said, someone at some point needs more money than the others.*

We were paid by the hour, all hours regardless of the activity were paid the same and there was no work better paid than other.

situații în care a avea grijă de tine însăți însemna să răspunzi cu agresiune. Asta s-a asumat la nivel de colectiv, nu s-a zis niciodată: „Cum poți să răspunzi cu agresiune, nu e în regulă, e inacceptabil!"

Uneori se întîmpla ca anumite persoane să nu mai lucreze la anumite petreceri, din cauza publicului, evenimente în care noi nu prea cunoșteam oamenii care veneau și ei nu își dădeau foarte bine seama în ce loc se află și ce înseamnă principiile noastre.

Așa că ne ajustam între noi, nu consideram că unele nevoi sînt ilegitime, superficiale sau neimportante. Porneam de la premisa că fiecare știe să își evalueze importanța propriilor nevoi și le articulează ca atare. S-au întîmplat lucruri pe care nu le puteam anticipa, trebuie să ai niște principii după care te ghidezi și trebuie să stabilești un locșor de siguranță, oricît de mic, între noi. Siguranța din colectiv și siguranța din spațiu erau două tipuri diferite, și în timp ce angajamentul nostru era să creăm un spațiu de siguranță pentru cei care vin la noi, oameni care nu sînt bine-veniți în alte părți, siguranța și bunăstarea persoanelor din colectiv era prioritară. Clientul nostru nu e stăpînul nostru.

— *Care sînt formele legale de lucru în cooperativă?*

A existat o legislație bună care a fost desființată în mai multe valuri, iar noul Cod al muncii i-a pus cruce. Legal poți forma o cooperativă, există încă foarte multe cooperative istorice în România create înainte de '89. Practic însă, nu ai prea multe avantaje, îți asigură doar un fel de protecție față de colegi.

— *Principiile voastre de lucru vin ca urmare a pozițiilor ideologice.*

Dacă analizăm organizarea socială a Macazului, clar intră într-o direcție anarhistă, asta ne asumăm, dar pentru noi nu este o miză să afirmăm că sîntem bar anarhist. E mai degrabă o miză să spunem că sîntem antiautoritari, anticapitaliști, un anumit tip de feminism, antirasism. E mai important să dăm consistență unor principii în mod concret, aplicabil.

Mai mult decît a avea ca paravan o identitate politică.

Nici de identitate nu fugim, dar măsura identității noastre politice stă în acțiunile noastre, asta a fost mereu important.

Mă gîndesc la delimitările ideologice din zona de stînga și le compar cu Vestul, unde sînt mult mai pronunțate și există în mod istoric un tip de tensiuni care în colectivul nostru au fost rareori resimțite. Diferențele nu au fost atît de pronunțate, încît să genereze un conflict sau o separare.

Ci mai degrabă principiile comune ne-au ghidat, cum ar fi că nu urmărim organizarea partinică și nu ne asociem vreunui partid. Avem o poziționare foarte relativă față de legalitate, pentru noi nu este o normă, ci o structură față de care ne opunem tactic. De asemenea, ideea autonomistă este foarte importantă în acest proiect și arareori prezentă în spațiile culturale sau politice, cu excepția notabilă a spațiilor Acasă din Cluj-Napoca și actualul Armonia din Timișoara. Conform acestei idei, prioritatea în organizare este a avea controlul asupra resurselor noastre și dacă apelăm la resurse financiare exterioare este important să nu devenim dependente de ele. Există resurse financiare care sînt *forever no go*, cum ar fi ambasade, bănci – nimeni nu discută aceste lucruri și e confortabil să știi că nu trebuie să dezbați aceste subiecte. Ideea că noi ne facem propria structură autonomă de finanțare este o bucățică de utopie concretizată.

— *În ciuda pozițiilor politice comune, în contexte sociale, dar mai ales în situații de lucru, apar conflicte care bruiază munca în colectiv. Cum navighezi în aceste situații?*

Hai să încep cu problema: alcool + bărbați cis-hetero este o rețetă pentru dezastrul lumii. 90% din problemele noastre veneau din asta și mulți dintre ei făceau parte din mișcări de stînga.

On the other hand, bar work was the most difficult and this was compensated through the fact that people at the bar would share the tips, which didn't happen if you worked in administration and the propaganda and mobilisation part.

Bar work was often traumatising, which is why people working the bar had priority in the decision process.

Because they had better capacity to understand the severity of some things, the violence and urgencies. But in general everybody was also working the bar, only to various degrees.

Everyone went through this kind of work and various degrees of abuse.

Thus a shared base of experiences was created. It was one of the principles we started with and it was very smart, everybody was doing both bar and cleaning.

— *Then there is the emotional work, you need to be fast and have quick reactions, you need to tackle conflict situations.*

For me it was very important that after the first nasty event, we had a meeting and discussed it, there was no reproach regarding our reactions. People working at the bar decide what happens during their shift according to the capacities they have at that specific moment and the decision they take are not disputed.

We always encouraged each other so that in aggressive situations we react so that we are OK and to take care of ourselves. This includes situations where taking care of yourself meant to answer with aggression. This was assumed at a collective level, it was never said, *how can you answer with aggression, it's not OK, unacceptable.*

Sometimes it would be so that certain people would stop working at certain parties because of the audience at events where we didn't really know the people coming and they didn't realise too well where they were and what our principles meant.

And so we would adjust between ourselves, we didn't consider that some needs were illegitimate, superficial or unimportant. We would start from the premise that each person would know how to evaluate the importance of their own needs and articulate them as such. Things that we couldn't anticipate happened, you need to have guiding principles and to establish even the tiniest safe space between everyone. The safety of the collective and the safety of the space are two different things and while our commitment was to create a safe space for the people visiting us, people who are not welcome in other places, the safety and wellbeing of the people from the collective was a priority. Our customer doesn't come first.

— *What are the legal forms of cooperatives?*

There was good legislation which was dissolved in many stages, and the new labour code killed it. You can legitimately form a cooperative and there are still many historical cooperatives in Romania created before '89. In practice, you don't have a lot of advantages, it assures only some sort of protection towards your colleagues.

— *Your working principles follow your ideological positions.*

If we are to analyse the social organisation of Macaz, it clearly goes into an anarchist direction, this much we assume, but for us it's not a stake to affirm we are an anarchist bar. At stake would rather be to say we are anti-authoritarians, anti-capitalists, a certain type of feminism, anti-racism. It's more important to give consistency to principles in a substantive, applicable way.

More than having a political identity as a screen.

We don't shy away from identity either, but the measure of our political identity rests upon our actions, this has always been important.

I'm thinking about the leftist ideological delimitations in comparison with the West, where they are more acute and historically you have these types of tensions which were rarely felt in our

Duceți-vă la terapie, faceți terapie de grup. Învățați de la femei! În interiorul grupului s-a ținut cont de privilegiile avute și este un întreg proces de învățare să lucrezi cu asta. Încercam să analizăm a cui voce cîntărea mai mult în comunicarea dintre noi, erau niște nuanțe pe care începusem să le lucrăm.

Pentru că lucram cu diferențele dintre noi, în cazul persoanelor nonbărbați cis-hetero, mai ales dacă se aflau la intersecția unor situații de opresiune, de clasă, sexualitate, gen și rasializare, cuvîntul lor era mai puternic, avea o greutate mai mare, tocmai pentru că aveau o viziune mai complexă asupra unor situații.

Și s-a creat întotdeauna spațiu. Era muncă emoțională în interiorul grupului, ședințele nu se făceau doar ca să ne organizăm programul pe viitor, ci și pentru dinamicile din grup și pentru lucrurile prin care treceam. Munca la bar era mereu vizibilă, dar munca de administrare era extrem de invizibilă, iar munca de organizare și programare poate fi mai dificilă decît să lucrezi 12 ore în Excel.

Asta te consumă și e o provocare să ajustezi capacitățile individuale legate de muncă cu faptul că, vrei, nu vrei, e o muncă standardizată. Există această problematică a capitalismului, cînd standardizezi munca, tu impui de fapt o etică a muncii unei varietăți de oameni care au tot felul de capacități și nevoi și trebuie să ai înțelegere.

— *Este ideal să ai împreună muncă, prietenie, proiect politic, muncă salarială sau toate acestea să fie niște sateliți în jurul tău în care te implici în ce măsură vrei sau îți permiți?*

Un răspuns situațional, contextual: capitalismul în care trăim acum mizează foarte mult pe compartimentare și alienare, și atunci împotriva acestei hegemonii e mai bine să ai lucruri împletite și sferele să fie dependente unele de altele. Și să revelezi mereu dinamica dintre sfere și să ții cont de ea. Pe de altă parte, uneori devine copleșitor. Un mare tot, care poate fi apăsătorun pic, dar și foarte reconfortant, căci poate să te facă să te simți în siguranță și că aparții.

Aș adăuga, avînd experiența de lucru în corporație, că lucrurile nu se vor a fi atît de separate. Un exemplu bun este să fii în concediu și să existe un grup de conversație cu echipa ta – uneori asta ți se cere ca un fel de șantaj, dar în cazul nostru există interes emoțional și politic pentru bunăstarea persoanelor implicate în colectiv; dacă cineva are nevoie de ajutor, *sîntem aici dacă ne vrei*. Mereu jonglezi cu limitele în genul ăsta de proiecte. Relațiile externe comunității mă ajutau să pun în perspectivă ce facem și să mă bucur mai mult.

În continuare, aș zice că poate varianta cea mai bună este să construiești un împreună, un totul-la-un-loc, de unde să începi să compartimentezi în propriii tăi termeni și conform propriilor tale nevoi.

— *Ce schimbări ați observat în cartier în cei trei ani petrecuți acolo?*

Moșilor Vechi și fostul Cartier Evreiesc sînt zone cu multe tensiuni sociale și în plină gentrificare de ani de zile, gentrificare intrată într-o curbă de accelerare postcriză. Aria respectivă a devenit o prelungire a centrului vechi, cel puțin așa este gîndită de primărie. Prețurile au crescut foarte mult în zonă și prezența noastră în contextul acesta era riscantă într-o anumită măsură, putea contribui la gentrificare, dar trăgînd linie, la sfîrșitul zilei, mai degrabă am contribuit la conștientizarea a ceea ce se întîmplă și am sprijinit organizarea în cartier, prin FCDL.

Lîngă noi era un hotel pe locul pe care a fost o casă, la fel și unde eram noi, iar cînd am apărut acolo deja se întîmplau lucruri grave în cartier. Însumat, este vorba de procesul de eliminare a persoanelor care locuiesc de foarte multă vreme în cartier, și asta se petrece și acum. Noi nu doar am asistat, ci am fost alături de oameni care au trecut prin asta. Nu e vorba doar de persoanele evacuate din locuințele de pe Sfinților și de persoanele de vizavi de noi care au trecut prin asta; FCDL s-a implicat și în cazul oamenilor care stau cîteva case mai sus și urmează să treacă prin procesul de evacuare. Ca și în alte zone de interes imobiliar, majoritatea caselor de acolo au fost locuințe publice și au rămas la fel și după anii '90, pînă cînd au fost retrocedate. Unele au fost clasate ca patrimoniu, ceea ce a dus la declinul lor total. Locatarii nu aveau absolut niciun drept să îmbunătățească locuințele și condițiile de acolo, primăria nu avea niciodată bani – au lăsat absolut tot cartierul și casele în care oamenii locuiesc de generații să se degradeze, să devină construcții periculoase, așa că acum au loc evacuări în „interesul" oamenilor. Și probabil că în zece ani o să vedem ce înseamnă asta pentru cum va arăta cartierul – pentru oameni deja este un dezastru. Pe strada Hristo Botev s-au închis magazinele de cartier și au apărut fel de fel de cafenele și cluburi scumpe, într-o prelungire a Pieței Rosetti.

— *Ați avut o prezență în cartier, Macaz era localizat și cunoscut și drept centru de sprijin.*

Da, oamenii știau de noi. Cînd am pornit, viziunea era de a funcționa ca o resursă pentru oamenii din cartier. Să o pui în practică e însă mult mai complicat, există niște diferențe culturale și tipuri de tensiuni sociale pe care nu poți să le neutralizezi doar pentru că vrei. Este nevoie de multă muncă, și asta nu poate fi subestimat. Trebuie să investești muncă dedicată pentru ca rezidenții cartierului să se identifice cu spațiul tău. În ciuda faptului că nu am avut toată capacitatea să depunem aceste resurse pe care ni le-am fi dorit, Macaz era totuși recunoscut în cartier. Vecinii noștri, oamenii care veneau la noi și se adăposteau, ne sprijineau la rîndul lor, ne considerau alături și prieteni.

Am depus foarte mult efort să creăm relații cu vecinii. Apropo de tensiune, tipul de activități pe care le aveam – petrecere noaptea – înseamnă să îți deranjezi vecinii. Dar doar unii vecini.

Toate reclamațiile pe care le-am primit au fost de la superburghezi educați, ofensați de prezența noastră. Conform unei analize standard de gentrificare, este un semn clar că, de fapt, noi nu am face parte dintr-un algoritm de gentrificare. Dar realitatea e complicată, nu aș vrea nici să idealizez, dar nici nu e cazul să ne punem cenușă în cap. Orice proiect în această direcție ar trebui să fie conștient și să aibă o deschidere către cartier, către nevoile, vocile, tensiunile și conflictele sale. Nici nu putem să idealizăm cartierul și să zicem că sînt numai oameni muncitori, care trăiesc în comunități și sînt atacați. Deja el era într-un plin proces de gentrificare; există rezidenți ultrarasiști și clasiști. Pentru noi e clar că am pierdut spațiul de pe Moșilor 106 pentru că nu eram compatibili cu viziunea proprietarului despre ce constituie un loc „de calitate".

Mereu au fost tensiuni legate de „pe cine lăsăm să intre", nu îi convenea că îi lăsam pe vecinii de vizavi înăuntru.

— *Ce urmează pentru proiectele voastre?*

Toate proiectele noastre se suprapun parțial, dar funcționează independent, formează o constelație, iar Macaz a fost un liant, textura unei comunități strînse. FCDL și *GAP* sînt proiecte politice de organizare și creare de conținut, Dysnomia e un proiect de sprijin, reproducere socială, politizare și autoeducare, iar Platforma de Teatru Politic este un proiect de educație politică prin producție artistică. *GAP* este o structură care funcționează într-un ritm mai organic decît alte proiecte, pentru că are principiul de autofinanțare care impune un anumit ritm. Am avut și proiectul *Rețeaua Critică*, al cărui scop a fost crearea de mai mult conținut și susținerea persoanele din cercurile și comunitățile noastre care vor să scrie, dar nu au contextul și capacitatea. Observ că în România

collective. The differences were never so acute as to generate a conflict or separation.

But rather the common principles which guided us, such as, we don't follow any party organisation and we don't associate with a party. We have a very relative positioning towards legality, to us it is not a norm, but a structure that we tactically oppose. Also, the autonomist idea is very important in this project and seldom present in cultural or political spaces, with the notable exception of the collectives Acasă (At Home) in Cluj-Napoca and the actual Armonia in Timișoara. Acording to this idea, the priority in organisation is to have control over our resources and if we use financial exterior resources it is important to not become dependent on them. There are financial resources which are forever a no go, like embassies, banks – no one talks about these things and it's comfortable to know that this is not up for debate. The idea that we make our own autonomous financial structure and embodies a tiny piece of utopia.

— *Despite common political positions, in social contexts, but especially in working situations, conflicts which jam the collective work arise. How do you navigate these situations?*

Let me begin with the problem: alcohol + cis-hetero men is a recipe for world disaster. 90% of our problems stemmed from this and indeed many of those people were part of leftist movements.

Go to therapy, do group therapy. Learn from women! Inside the group, we took into account the privileges we had and it's an entire learning process to work with this. We were trying to analyse whose voice weighed more in the communication between us, there were some nuances that we started working on.

Because we were working with the differences between us, especially in the case of non-cis-hetero males, especially if they were at the intersection between certain oppression situations, class, sexuality, gender and racialisation situations, their word was stronger and weighed more, precisely because they had a more complex vision over some situations.

And there was also space created for this. There was emotional work inside the group, the purpose of meetings wasn't just to organise the future schedule, but for the group dynamics we were going through. Bar work was always visible, but administration work was extremely invisible, and organisation and programming work can prove to be more difficult than working 12 hours in Excel.

This wears you down and it's a challenge to adjust individual work capacities with the fact that, want it or not, it's standardised work. There is this capitalist question, when you standardise work, you impose an ethic of work to a variety of people who have all sorts of capacities and needs and you need to have understanding.

— *Is it ideal to have work, friendship, political project and waged labour together, or to have them represent satellites around you which you involve in to the extent that you want or afford?*

A situational, contextual answer: the capitalism we are living in relies on compartmentalisation and alienation and so against this hegemony it's better to have entangled things and the spheres to be dependent on one another. And to always reveal the dynamic between them and acknowledge it. On the other hand, sometimes it can become overwhelming. One colossal everything, which can be a little heavy, but also very comforting, making you feel very safe and that you belong.

I would add that, having the corporation work experience, things aren't designated to be so separate. A good example is when you are on holiday and you have a conversation group with your team – sometimes this is asked of you as blackmail, but in our case there is emotional and political interest for the wellbeing of the people involved in the collective; if someone needs help, *we are here if you want us*. You always juggle with the limits in these types of projects. The relationships external to the community helped me put what we do into perspective and helped me enjoy it more.

Further, I would say maybe the best variant is to build a together, an everything-together from where you start to compartmentalise on your own terms and according to your own needs.

— *What changes did you perceive in the neighbourhood in the three years spent there?*

Moșilor Vechi and the former Jewish Neighbourhood are areas with many social tensions going through a gentrification process for many years already, entering an accelerating curve after the crisis. That area became an extension of the Old Centre, at least that is how the mayor's office envisions it. Prices have risen and our presence in this context was risky to some extent, it could have contributed to gentrification, but summing up, at the end of the day, we rather contributed to raising awareness of what was happening and supported the organisation of the neighbourhood, through FCDL.

Next to us was a hotel on the premises of where a house had been, likewise where the bar was, and when we moved there already severe things were happening in the neighbourhood. To sum it up, it's about the process of eliminating people living for a very long time in the neighbourhood and this is also happening now. We didn't just assist; we were alongside people who went through this. Not just the people evicted from their homes on Sfinților St. and the people across the street from us, FCDL is also involved with people living a few houses up who were about to go through the eviction process. Like other areas which present real estate interest, most of the houses were public housing and remained the same after the 1990s, when they were transferred back to their previous owners. Some were given heritage status, something which led to their total decline. The tenants had absolutely no right to refurbish the places and their conditions, the mayor's office never had any money – they left the entire neighbourhood and the houses people live in fall into degradation, to become dangerous constructions and now evictions are taking place "in the interest of the people". And probably in ten years we will see what this means for how the neighbourhood looks, for the people it's already a disaster. All corner shops on Hristo Botev St. have closed down and all sorts of fancy clubs and cafes are emerging, in an extension of Rosetti Square.

— *You had a presence in the neighbourhood, Macaz was localised and known also as a support centre.*

Yes, people knew about us. When we started, our vision was to function as a resource for the people in the neighbourhood. To put this into practice is much more complicated, there are some cultural differences and types of social tensions which you can't contain just because you want to. It requires a lot of work and this cannot be underestimated. You need to invest dedicated work for the residents of the neighbourhood to identify with your space. Despite the fact that we didn't have all the capacity required to do this, still, Macaz was well known in the neighbourhood. Our neighbours, people who came to us for shelter, would support us in their turn, considered us to be side by side and friends.

We put a lot of effort into creating relations with the neighbours. Speaking of tensions, the types of activity we had – night parties means to disturb your neighbours. But only some neighbours.

All the complaints we received were from super bourgeois educated people, offended by our presence. According to a standard gentrification analysis, it was a clear sign that in fact we weren't part of a gentrification algorithm. But reality is complicated, I wouldn't want to idealise, nor is it a case for penance. Any project in this direction should be conscious and have an opening towards the neighbourhood, its needs, voices, tensions and conflicts. We can't idealise the neighbourhood and say there are only working

Negreșită, photo: Nicu Lazur

există multe proiecte de stînga în zona de media, printre care publicațiile feministe *Dysnomia* și *CUTRA*.

〓 La FCDL lucrăm pe mai multe paliere: există aspectul de teren, ce presupune crearea legăturilor cu oameni care au fost sau urmează să fie evacuați, oameni fără o locuință stabilă, care au nevoie de susținere în interacțiunile cu autoritățile; există munca cu sindicatele de anul acesta și încercarea de a aduce în discuțiile lor problema locuirii, sindicatele avînd acces la mai mulți oameni decît noi. Speranța mea este ca oamenii care locuiesc în condiții precare să se solidarizeze între ei și că un număr mai mare va pune presiune.

〓 În acest moment, mișcarea pentru locuire din România și din diferite părți de lume e într-un stadiu în care nu știe cum o să arate viitorul; cu toate acestea, ne aflăm în momentul istoric în care noi acum creăm cunoașterea, practicile și rețelele sociale, culturile de unde se vor dezvolta alternativele și soluțiile. Capitalismul funcționează fundamental prin intermediul proprietății private, iar piața imobiliară este una dintre inimile capitalismului. Noi, în poziția noastră concretă, întrupată, trebuie să luăm în stăpînire bucățica noastră din această situație, să intervenim cum putem asupra proprietății, locuirii, orașului. Și în momentul acesta, așa putem. Nu știu încotro se va duce, dar dacă nu facem asta, nu avem nimic. Cum spunea și Iulia, viziunea FCDL este cu siguranță una în care schimbarea nu vine atît de la administrație, cît de la bază, din forme de organizare autonomă. Lucrăm mult și pe un palier internațional, e important să aducem o perspectivă și o analitică din Europa de Est pe schimbările de proprietate și locuire în capitalismul neoliberal de astăzi și, în același timp, este important să construim proiecte de solidaritate și intervenție transnațională.

〓 Pentru că ai amintit cercetarea, este important de urmărit contextul global în ceea ce privește locuirea. Stînd aici foarte mult timp, observi efectele rasismului românesc sau manifestări ale capitalismului cu idei dubioase rămase din discursul public anticomunist și anticorupție, dar acestea sînt lucruri specifice, care fac parte dintr-un context uriaș. Cum ar fi, de exemplu, financiarizarea locuirii: o locuință nu mai este un cămin, un „acasă“, este doar o altă marfă, un bun de schimb, obiect de speculă financiară și o metodă prin care cei bogați să devină și mai bogați, cu complicitatea autorităților. Acesta e un fenomen global cu repercusiuni locale, combinat cu readoptarea ideii că sărăcia este un defect individual, nu o problemă a unei societăți; peste tot în lume oamenii săraci, mai ales nonalbi, sînt împinși în ghetouri, afară din orașe.

— *Cum sondezi după resurse, bucurie și motivație să îți continui munca?*

〓 A contat faptul că eram într-o comunitate, iar ședințele sînt importante. Pentru mine a fost în regulă să cedez și a contat să știu că există oameni care încearcă să mă protejeze.

〓 Rezistența în astfel de proiecte nu ține de o motivație individuală, ci de faptul că viața ta devine condiționată de o anumită identitate și că în afara acestor lucruri tu nu mai exiști ca tine însăți, și acesta cred că este angajamentul ideal. Ce te ține pe tine acolo, activitatea, practicile, ceea ce ceilalți te recunosc a fi devin atît de mult parte din cine ești, încît, în afara acestui context, nu prea ești tu, deci nu ești fericită. În mod ideal, cred că trebuie să te dezvolți în așa fel încît să simți că asta este cine ești. Nu înseamnă să fii constrînsă, ci înseamnă să îți împletești viața cu un angajament politic, astfel încît să nu fie nevoie să fii motivată. Sigur că e un pic ipotetic, personal am nevoie și de un alt tip de motivație, iar în contextul nostru o iau din relațiile cu celelalte persoane, din faptul că ceea ce facem are sens și pentru alte persoane, că ceea ce fac eu duce la bucuria oamenilor la care țin, că există recunoaștere. Eu zic că nu este dificil să găsești bucurie. Trebuie, e nevoie de bucurie, fericire și plăcere.

〓 Trăim într-o lume care îți cere să mimezi aceste lucruri fără să le simți și atunci trebuie să înveți să te bucuri.

〓 Și să fii prezentă. Alienarea e îmbrăcată ca plăcere, divertismentul în mare măsură te alienează de fapt, nu e plăcere propriu-zisă. Uneori poate ai nevoie de puțină amorțire ca să îți conștientizezi anxietatea, dar să nu o confundăm cu plăcerea. Și apropo de bucurie și motivație, există mitologia asta la stînga europeană că oamenii care fac muncă politică eliberatoare antiopresivă sînt într-o situație de sacrificiu, că e greu, că trebuie să ai stomac, să dai de la tine, să suporți

people living in communities who are under attack. It was already going through a gentrification process, residents being ultra classists and racists. To us it's clear we lost the space on Moșilor 106 because we weren't compatible with the vision of the owner with what constitutes a "quality" establishment.

〓 There were always tensions about "who do we let in", it didn't suit him we let in our neighbours from across the street.

— *What's next for your projects?*

〓 All our projects overlap partially, but function independently, it's a constellation and Macaz was the glue that tied it all together, it is the texture of a tight knit community. FCDL and *GAP* are organisation and content creating political projects, Dysnomia is a project of support, social reproduction, politisation and self-education, and the Platform for Political Theatre is a project of political education through artistic production. *GAP* is a structure which functions in a more organic rhythm than other projects because it has the auto-financing principle which imposes a certain pacing. We had the *Rețeaua Critică* (Critical Network) project, the goal was to create more content and support people in our circles and communities who want to write, but don't have the context or capacity. I've noticed a lot of leftist media projects in Romania, among them feminist publications *Dysnomia* and *CUTRA*.

〓 With FCDL we are working on various grounds: there's the aspect which includes creating connections with people who were or are about to be evicted, people without a permanent address,

Macaz first party, photos: Roland Ibold

Macaz on vacation, photo: Roland Ibold

și că nu oricine poate să facă asta. Mitologia sacrificiului vine dintr-o narațiune creștină care nu e în regulă și eu cred că unul dintre mesajele Macaz era și ăsta: da, facem muncă politică și avem și o viață mișto, cu fericire, cu plăcere, în condiții de risc și greutăți, nu e o viață de sacrificiu. Am avut parte de multe satisfacții și de multă răsplată sufletească, iar asta cred că e important pentru un viitor radical. E importantă plăcerea și e important să spunem că ne facem munca cu plăcere, fără să o minimizăm sau pacificăm.

— *Există un simț istoric sau al dimensiunii acțiunilor voastre?*

adrienne maree brown spune că începi cu propria comunitate – să îți construiești o comunitate cum vrei este o muncă enormă și de acolo poți să pornești spre multe alte direcții. Cum ai zis și tu, e Macaz, dar de fapt sînt multe alte proiecte și oameni care duc mai departe principiile, un fel de a relaționa și a munci.

— *În interviul din numărul 47 al revistei* IDEA artă + societate, *colegul vostru spune că dacă s-ar retrage, lucrurile ar continua la fel de bine, că grupul, împreună cu publicul, comunitatea și „cîmpul de legitimitate pentru idei și acțiuni" s-a coagulat și infrastructura există și este funcțională.*

E importantă ideea că nu depinde de anumiți indivizi, de niște condiții idiosincratice, foarte specifice, care nu se pot reproduce. Să vezi că lucrurile continuă fără tine e ceva foarte eliberator.

Și frumos, să vezi și cum se schimbă un pic.

Asta înseamnă și să accepți că vor avea loc schimbări pe care nu vei putea să le influențezi sau controlezi și că, în ciuda acestui lucru, tu tot aparții. E ceva incredibil și o experiență foarte puternică de modestie – cînd înveți afectiv, inima ta învață cum să renunți la individualism și că există forțe mai mari decît tine, sociale, colective; că tu aparții și ești în siguranță, dar în același timp, dacă tu nu mai poți, e în regulă. Stînga est-europeană în general funcționează cu vedete, persoane charismatice care ies în evidență și întrupează un anumit ideal de mișcare și principii. Este un stadiu care ar trebui depășit, ar trebui să evoluăm înspre o distribuire mai egalitară. Proiecte ca Macaz funcționează contra acestei tendințe și cultivă un egalitarism și chiar o anonimitate bună.

Mă gîndeam că noi a trebuit să ne dezvățăm ca să ne putem gîndi ca un tot.

Mai ales ca artiste/artiști.

— *Cum arată viitorul pentru Macaz?*

Refacem Claca, dar la o scară mult mai mare. Sînt diverse proiecte pentru care avem timp și spațiu să le construim, lucru care ne-a lipsit cît aveam barul. Visăm la proiecte comunitare, Food Not Bombs, ateliere de autoapărare, un grup de susținere pentru persoane care au trecut prin violențe sexuale. În același timp, îmi doresc să reluăm cooperativa de muncă și e important să existe organizări alternative de muncă, indiferent ce o să facem.

Dintre toate mutările de pînă acum, avem condițiile cele mai bune, inclusiv recunoaștere publică. E important să ne reamintim că de fiecare dată cînd se face o mutare sau se schimbă un pic colectivul, nu o luăm de la zero, toată experiența și cunoașterea înseamnă acumulare, intrăm în alte etape. E din ce în ce mai bine, e mult mai sofisticat politic, există mai multă grijă, sprijin și radicalism.

— *Vă urez viață lungă, veselie și victorii!*

Și plăcere!

who need support when interacting with authorities; there is the work with unions which we had this year, trying to bring forth in their discussion the problem of housing, unions having access to a much wider base of people than us. My hope is that people in precarious housing conditions will stand in solidarity and a large number will create pressure.

At this moment, the housing movement in Romania and many parts in the world is at a stage where we don't know how the future will look, but we are in the historical moment when we now create the knowledge, the practices, the social networks and the cultures from where solutions and alternatives will develop. Capitalism fundamentally works through private property and the real estate market is one of the hearts of capitalism. We, in our embodied and substantive position, must take over our little share in this situation, intervene over property, housing, the city in any way we can. And at this moment, this is the way we can do it. I don't know where it will lead, but if we don't do this, we have nothing. Like Iulia said, the vision of FCDL is one which comes not so much from the administration, but from the base, from forms of autonomous organising. We do a lot of work on an international level, too, it's important to bring a perspective and analytic from Eastern Europe regarding property and housing changes in the neoliberal capitalism today, and at the same time it is important to build transnational solidarity and intervention projects.

Because you mentioned research, it's important to follow the global context regarding housing. Living only here for a long time, you notice the effects of Romanian racism or manifestations of dubious ideas of capitalism that belong to the anticommunist anticorruption discourse, but these are specific things belonging to a huge context. Like, for example, the financialisation of housing: a house is no longer a "home", it's just another commodity, a merchandise, an object for financial speculation and a method for the rich to get richer, with the complicity of authorities. This is a global phenomenon with local repercussions, combined with the newly re-found idea of poverty as an individual defect, not a problem of the society; all over the world poor, especially non-white, people are pushed towards the ghettos, outside of the cities.

— *How do you tap for resources, joy and motivation to continue your work?*

Being in a community matters the most and meetings are important. For me it was OK to break and it mattered knowing there are people trying to protect me.

Resistance in such projects doesn't rest upon individual motivation, but upon the fact that your life becomes conditioned by a certain identity and that outside of these things you no longer exist as yourself and this is the ideal engagement. What keeps you there, your activity and practices, what the others recognise you to be becomes so much part of what you are that outside of this context you're not really yourself, so you are not happy. Ideally, I think you need to develop so that you feel this is who you are. It does not mean being bound, but to entangle your life with a political engagement so that you don't need motivation. Of course, it's a bit hypothetical, personally I need some motivation and, in our context, I take it from the relations I have with other people, with the fact that what we do makes sense for other people, too, people I care about, there is a recognition. I say it's not difficult to find joy. You must, you need joy, happiness and pleasure.

We live in a world which asks you to mimic these things without feeling them and so you need to learn how to feel joy.

And be present. Alienation is dressed up as pleasure, most entertainment in fact alienates you, it's not proper pleasure. Sometimes maybe you need some numbness to contain your anxiety, but let's not take it for pleasure. And about joy and motivation, there is this leftist mythology in Europe, that people doing anti-oppressive liberating political work are in a situation of sacrifice, that it's difficult, you need to have the stomach for it, give yourself away

105 90, by/with: Alexandru Fifea, Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Alexandru Potocean, Andrei Șerban, scenography by Irina Gâdiușă, choreography by Paul Dunca, direction and script by David Schwartz, photo Roland Ibold

and that not everyone can do this and this is not OK. The sacrificial myth comes from a Christian narrative which is not OK and I think one of the Macaz messages was this, too: yes, we do political work and also have a nice life, with happiness, with pleasure, in risky, sometimes difficult conditions, it's not a sacrificial life. I've had so many satisfactions and emotional rewards, this I think is important for a radical future. Pleasure is important and it's important to say we do our work with happiness, without minimising and pacifying it.

— *Is there a historical or dimensional sense of your actions?*

adrienne maree brown says you start with your own community – to build a community the way you want is enormous work and from there you can go into various other directions. Like you said, there's Macaz, but in fact there are many projects and people taking the principles and the ways to relate, work further.

— *In the previous interview from issue 47 of* IDEA arts + society *magazine, your colleague ends by saying if he was to leave, things would move on just as well, that the group, together with the audience, the community and "the field of legitimacy for ideas and actions", coagulated and the infrastructure exists and is functional.*

The idea that it is not determined by certain individuals, by idiosyncratic, specific conditions which cannot be replicated is very important. Seeing things move on without you can be very liberating.

And beautiful, seeing also how they change little by little.

This also means accepting that changes you can't influence or control will take place and in spite of this, you still belong. It's something incredible and a very strong experience in modesty – when you effectively learn, your heart learns, how to give up individualism and that there are social and collective forces which are bigger that you; that you belong and are safe, but at the same time, that if you can't do it anymore, it's OK. The Eastern European left in general works with stars, charismatic people standing out, embodying a certain ideal of movement and principles. It's a stage we need to overcome; we should evolve towards a more egalitarian distribution. Projects like Macaz function against this tendency and cultivate an egalitarianism and even a good anonymity.

I was thinking we had to unlearn in order to think as an everything.

Especially as artists.

— *How does the future look like for Macaz?*

We are redoing Claca, but on a much bigger scale. There are various projects we have the time and space to build, something we missed when we had the bar. We are dreaming of community projects, Food Not Bombs, self-defence classes, a group of support for people who went through sexual violence. At the same time, I wish we redo the work cooperative and it's important that alternative work organisations exist, no matter what we do.

Of all the moves until now, we have the best conditions, including public acknowledgement. It's important to remember every time we move or the collective changes that we don't start all over from the beginning, all the experience and knowledge is an accumulation, we are going into different stages. It's ever better, much more sophisticated politically, a lot more care, support and radicalism.

— *I wish you a long life, joy and victories!*

And pleasure!

Evantaiele de pe vremuri erau considerate nu doar un accesoriu la modă, ci și arme în arsenalul unei femei. După cum zicea Joseph Addison: „Femeile sînt înarmate cu evantaie precum bărbații cu săbii si cîteodată duc la îndeplinire mai multe execuții cu ele“. Paralela evidențiază legătura între arsenal și masculinitate, femeile fiind considerate ființele slabe, nu doar fizic, ci și emoțional și intelectual. Evantaiul era deseori folosit pentru a ascunde în public exteriorizarea emoțiilor feminine: o lacrimă sau roșeața obrajilor devenind scut mai degrabă decît armă, o extensie a corpului, ecran pentru emoții. Evantaiul construit din meșe de păr subliniază ideea de podoabă ca instrument de manifestare socială. Accesoriul aduce interiorul în exterior, iar părul a fost dintotdeauna un mediu de comunicare, fundamental atît în trasarea granițelor sociale – indiferent că vorbim de statut social, etnicitate, acces la putere sau gen –, cît și în estomparea și încălcarea acestor granițe, ducînd, în ultimă instanță, la modificarea lor. Astfel, evantaiul apare ca un fragment de armură personală, protecție împotriva oricărei amenințări. Corpul și emoțiile, scoase la lumină, devin puteri de sine stătătoare. (Lorena Cocioni)

Lorena Cocioni: ***Armour***

Fans of the past were seen not only as a fashionable accessory, but also as a “weapon in the armory of women’s charms”. As Joseph Addison said, “Women are armed with fans as men with swords, and sometimes do more execution with them”. This association reminds us that armory was closely associated with masculinity, mainly because women were seen as the weaker vessels, not only physically, but emotionally and intellectually. The fan was often used to conceal the feminine nature of a woman who would prefer her embarrassing emotionality such as a blush or a tear to be hidden at public occasions, so it would become a shield rather than a weapon. Fans were the extension of the body, as advertisments for the emotions. A fan depicting a hair piece sharpen the idea of personal adornment as a medium for social display. The fan was an ‘outering’ of the woman’s inner state and the hair has always been an important medium of communication. Hair is of fundamental importance in the setting of social boundaries, whether the concern is with social standing, ethnicity, access to power or gender. Moreover, hair is likely just as important in blurring and transgressing these boundaries, and ultimately transforming them. This fan comes as a piece of a women’s personal armour providing passive, but strong enough protection to what might try to defeat her. No longer hidden, her body and feelings become her own power. (Lorena Cocioni)

LORENA COCIONI (b.1995, Romania) has received a Bachelor of Fine Art in Graphics in 2017 and a Master of Fine Art in Graphics in 2019 at University of Art and Design Cluj-Napoca. She studied for one semester at Facultad de Bellas Artes Universidad Complutense de Madrid through a scholarship program. Her work explore the things that surround or shape us, a procces in which the human body is essential, merging the visual graphic field with objects.

Relații transperiferice: mișcări sociale în Haiti – Honduras – Nicaragua – Ecuador

Introducere

Ovidiu Țichindeleanu

După căderea blocului socialist est-european în 1989, principala regiune din lume care s-a făcut remarcată consistent prin opoziția la neoliberalism și prin tentativele variate de inventare a unor noi politici care acordau socialului prioritate în fața economicului a fost America Latină, în special prin revoluția zapatistă în Chiapas, Mexic, începînd din 1994, prin guvernarea socialistă a lui Hugo Chávez în Venezuela, din 1999 pînă în 2013, apoi prin alegerea ca președinte a lui Rafael Correa în Ecuador, în 2007, a lui Daniel Ortega în Nicaragua, în 2007, a lui Tabaré Vázquez în 2004 și José Mujica în 2010, în Uruguay, și prin venirea la putere a lui Evo Morales, primul președinte indigen al Boliviei, începînd din 2006. Pînă și marile țări ale Americii Latine au fost dominate de regimuri mai moderate de stînga, cum au fost în Argentina președințiile lui Néstor Kirchner (2003-2007) și Cristina Fernández de Kirchner (2007-2015), iar în Brazilia președințiile lui Lula da Silva (2003-2010) și Dilma Rousseff (2011-2016). Această perioadă a adus numeroase inovații democratice noncapitaliste și noneurocentrice: de la autoguvernarea comunelor în socialismul secolului XXI (Venezuela), constituția statului plurinațional (adoptată în 2008 în Ecuador și în 2009 în Bolivia) și declararea drepturilor naturii (în Bolivia, în 2010), pînă la guvernarea *buen vivir* și *sumak kawsay*, a vieții în plenitudine, în echilibru cu natura, comunitatea și bunurile comune, conform filosofiilor politice indigene. Filosofiile politice indigene din America Latină au cerut schimbarea guvernărilor neoliberale, care acordă prioritate economiei de piață și elitelor, mai precis delimitarea paradigmatică de neoliberalism, în particular, și de modelul occidental de civilizație, în general, bazat de 500 de ani pe extractivism și pe exploatarea Sudului Global. Acest model nu doar că nu e sustenabil și produce însărăcire și nedreptate socială, dar pune în pericol însăși existența vieții pe Pămînt.

Începînd însă cu venirea la putere a conservatorului Mauricio Macri în Argentina, în 2015, cu opoziția internă și presiunea nord-americană asupra regimului Maduro în Venezuela și cu schimbarea fără alegeri a polarității politice din Brazilia în 2016, care a dus apoi la alegerea în 2018 a unei figuri de extremă dreaptă, Jair Bolsonaro, care s-a făcut remarcat prin discursurile rasiste antiindigene, mai mulți analiști – în special dinspre stînga eurocentrică – s-au grăbit să vorbească despre „sfîrșitul ciclului progresist în America Latină". Iar dacă ciclul progresist a fost caracterizat de proeminența intelectuală și politică a mișcărilor indigene și afrodiasporice, iar în Brazilia regimurile Lula și Rousseff au recunoscut în premieră istorică drepturile legale asupra pămînturilor lor a peste 2.400 de *quilombolas* (comunități afrodiasporice și indigene care s-au sustras timp de secole sclaviei de plantație și nu au fost supuse niciodată), venirea la putere a lui Temer și apoi Bolsonaro a fost sinonimă cu declanșarea unui nou val de violențe antiindigene: în 2018 s-au înregistrat 135 de omucideri de indigeni și 160 de cazuri de invazie a pămînturilor indigene[1], iar în 2019 zone semnificative ale pădurilor Amazonului brazilian au fost incendiate, precum și în regiunea Chiquitanía din Bolivia.

Cu toate acestea, atenția acordată de regimul nord-american Trump relațiilor conflictuale cu celelalte mari puteri, în special prin „războiul comercial" între SUA și China, și presiunile făcute de opoziția democrată de reafirmare a antagonismului între SUA și Rusia au părut în mod aparent să ușureze presiunea obișnuită nord-americană exercitată asupra țărilor mai mici din America. În acest context, contra presupozițiilor despre turnura către dreapta a Americii Latine, o serie de mișcări sociale au izbucnit în ultimii doi ani (2018-2019) în America Centrală și Caraibe, indicînd o potențială revigorare a stîngii politice în această zonă a Sudului Global.

Acest dosar e realizat în spiritul Societății Africa-Balcani-Caraibe (ABC Society), care a fost fondată la Dakar în 2018 pentru a încuraja colaborarea directă și diseminarea cunoașterii reciproce a experiențelor istorice ale periferiilor și semiperiferiilor, nemediată de puterile și punctele de vedere occidentale sau occidentaliste. Într-o lume în care inegalitatea dintre țările bogate și cele sărace a atins niveluri fără precedent istoric și continuă să crească, dar *cunoașterea lumii oprimate* nu face parte din educația generală, iar *fluența în limbajele rezistențelor* la neoliberalism e încă și mai redusă (chiar și în rîndurile stîngilor europene și din România), *comparația transperiferică* pentru schimbarea reperelor și a contextului în care vorbim de economie, societate și politică e o necesitate.

Mișcările sociale recente din Haiti, Honduras, Nicaragua și Ecuador, văzute în propriul lor context, aduc în prim-plan represiuni și rezistențe, întrebări și răspunsuri, tendințe de repolitizare și recompoziție socială, care sînt relevante în mai multe sensuri pentru Europa de Est. Astfel, chiar și în interiorul Europei, a cărei dinamică și ale cărei inovații politice par a fi mai încete prin comparație, se poate susține că, în prezent, este observabilă o tendință generală de delimitare parțială (nu paradigmatică) de fundamentalismul pieței, specific neoliberalismului, chiar în rîndul marilor puteri. Această tendință pare a se întoarce însă pe teritoriul cultural deja demarcat în timpul colonialismului și imperialismului european (mai degrabă decît, de pildă, pe cel al unei social-democrații keynesiene), anume prin reafirmarea protecționismului elitist al unui Occident ce se izolează prin întărirea frontierelor și revendicarea purității autohtone, rasializarea Celuilalt și a periferiilor (inclusiv a celor interne), încercînd să mențină un nucleu dur capitalist. La rîndul lor, în măsura în care clasele politice din Europa de Est continuă să se lupte cu corupția locală ca manieră de a susține retorica globală a neoliberalismului, militînd pentru un capitalism și o civilizație mai pure, ori continuă să se autocolonizeze cu ultimele importuri eurocentrice, indiferent de stînga sau dreapta nominală care s-ar afla la guvernare, acestea nu vor vedea dincolo de neoliberalism decît etnonaționalismul și autocrația tot mai nedemocratice ale unei părți a aparatelor statului. Chiar dacă astfel de direcții nu sînt decît niște copii palide ale protecționismului occidental, ele vor avea consecințe cît se poate de serioase, pe măsură ce continuă să ignore dinamica societății înseși. Haiti, Honduras, Nicaragua și Ecuador ne oferă șansa de a învăța din experiența bogată a unor mișcări capabile să mobilizeze straturi sociale foarte diverse, dar, mai important, ne reamintesc faptul că, în ciuda îngustării aparente a perspectivelor contra cinismului și blazării, o mare parte a lumii se mișcă deja în direcții diferite.

1. Vezi Clarissa Beretz, „Violência contra indígenas dispara no Brasil", *Mongabay*, 2 octombrie 2019 (brasil.mongabay.com).

Masked Haitian police clearing a street barricade in Tabarre on Sep. 30, 2019, photo credit, Kim Ives/Haïti Liberté.

Haiti: rădăcinile mișcării pentru transparență PetroCaribe

Kim Ives

12 septembrie 2018

Haitienii din întreaga lume, atît cei din Haiti, cît și cei din diaspora internațională, au organizat demonstrații pe parcursul ultimelor două luni, întrebînd „Unde sînt banii PetroCaribe?“ Este vorba de un fond înființat în urmă cu 10 ani în Haiti de Venezuala împreună cu guvernul haitian, ce ar fi trebuit să finanțeze proiecte de pe urma cărora să beneficieze poporul haitian. Un raport al Senatului haitian din noiembrie 2017 a arătat că în jur de 1,7 miliarde de dolari din fondul PetroCaribe s-au pierdut, au fost risipiți sau delapidați între 2008 și 2016. Administrarea fondului „a fost marcată de anomalii, nereguli, încălcări ale legii și minciuni“, spune raportul. Astăzi, analiștii estimează că aproximativ 3,8 miliarde de dolari din banii PetroCaribe au dispărut sau au fost prost cheltuiți.

Înființarea fondului a fost un act remarcabil de solidaritate internațională inițiat de fostul președinte venezuelean Hugo Chávez, căruia Washingtonul i s-a opus cu înverșunare. Conform unui acord semnat în 2006, dar finalizat și implementat abia în 2008, Venezuela se angaja să pună la dispoziția statului haitian produse petroliere – în jur de 20.000 de barili pe zi – la prețuri mici, în condițiile în care barilul de petrol se vindea cu aproximativ 100 de dolari. Mai mult, Haiti trebuia să plătească în avans Venezuelei doar 60% din valoarea facturii sale pentru petrol. Restul de 40% din veniturile petroliere erau direcționate către fondul PetroCaribe, urmînd să fie returnați Venezuelei după 25 de ani, cu o dobîndă de 1%.

Ce s-a întîmplat, de fapt, cu acest fond care ar fi trebuit să servească dezvoltării Haitiului? Pe scurt, a fost în mare parte delapidat. Iată cum s-a petrecut acest lucru.

La doi ani după intrarea în vigoare a acordului PetroCaribe, Haiti a fost lovit de devastatorul cutremur cu magnitudinea de 7 grade pe scara Richer din 12 ianuarie 2010. Washingtonul s-a folosit de dezastru pentru a prelua practic controlul asupra Haitiului de la președintele René Préval. Acest lucru s-a întîmplat cu ajutorul Comisiei Interimare de Redresare a Haitiului (IHRC), care îl desemna pe fostul președinte al SUA Bill Clinton drept conducător și trezorier de facto al Haitiului. Clinton și acoliții săi decideau cum urmează să fie cheltuiți cei 13 miliarde de dolari proveniți din ajutorul internațional acordat țării după cutremur.

Préval s-a opus tacit, ceea ce a făcut Washingtonul să se distanțeze de el. După prima rundă a alegerilor prezidențiale din Haiti din noiembrie 2010, Hillary Clinton, secretarul de stat al SUA de la acea vreme, l-a convins pe Jude Célestin, candidatul lui Préval – favorit după prima rundă –, să se retragă, înlocuindu-l cu candidatul neoduvalierist, proamerican, Michel Joseph Martelly, un cîntăreț de muzică *konpa*, cunoscut drept „Sweet Micky“. Martelly a cîștigat alegerile din 20 martie 2011, în condițiile în care mai puțin de 23% din electorat s-a prezentat la vot, cea mai mică participare la alegerile prezidențiale de pînă atunci, nu doar din Haiti, ci din întreaga istorie a Americii Latine (alegerile din 2016 din Haiti aveau să depășească între timp acest record).

În scurtul interval de cinci ani din mai 2011 pînă în ianuarie 2016, președintele Martelly și diferiți prim-miniștri au cheltuit aproximativ 1,256 miliarde de dolari (74% din suma totală pe care guvernul haitian a luat-o pe parcursul a 10 ani din fondul PetroCaribe) pentru a finanța proiecte nefinalizate sau inexistente. Însuși prietenul apropiat al lui Martelly și prim-ministrul său cel mai longeviv, Laurent Lamothe, a declarat înainte de a fi înlăturat din funcție de poporul haitian, în decembrie 2014, că 94% dintre proiectele guvernului său au fost finanțate din fondul PetroCaribe.

Alegerile prezidențiale haitiene din 2016 au fost cîștigate nominal de Jovenel Moïse, protejatul lui Martelly. Avînd cel mai mare buget de campanie (grație fondului PetroCaribe), el a preluat funcția, fiind acuzat de spălarea a milioane de dolari prin firma sa de export de banane Agritrans (bani care ar fi venit, după părerea multor analiști, din fondul PetroCaribe).

Ca parte a războiului său împotriva Caracasului, administrația Trump a impus anul trecut sancțiuni financiare Venezuelei, inclusiv limitarea tranzacțiilor bancare. Consecința a fost oprirea, în octombrie

Articol publicat inițial cu titlul „The Roots of Haiti's Movement for PetroCaribe Transparency“: https://haitiliberte.com/the-roots-of-haitis-movement-for-petro-caribe-transparency/.

KIM IVES (@KimIves13) e jurnalist, comentator radio și realizator de filme documentare.

A heavily guarded barricade on the Delmas road, which has barricades its entire length, photo credit, Kim Ives/ Haïti Liberté.

2017, a programului PetroCaribe din Haiti, Banca Republicii Haiti (BRH) nemaiputînd face plăți în valută străină. Aceasta a fost o lovitură incredibilă pentru economia haitiană.
Pe parcursul ultimilor șapte ani, Martelly și Moïse au lăsat plățile statului Haiti către Venezuela să acumuleze restanțe, iar acum se pare că Haiti datorează 2 miliarde în plus față de cele 1,7 miliarde retrase din fondul PetroCaribe. În 2010, Venezuela a șters o datorie de 295 de milioane de dolari pe care i-o datora Haiti. Această sumă reprezenta aproximativ un sfert din datoria externă totală a Haiti, care însumează 1,25 miliarde de dolari. În noiembrie 2017, Venezuala a permis Haitiului să folosească 82 de milioane de dolari din datoria către Venezuela pentru finanțarea unor proiecte sociale în Haiti. În schimb, Haiti putea rambursa Venezuelei această sumă sub forma unor produse alimentare.
Așadar, timp de cinci ani, între 2006 și 2011, am văzut cum președintele Préval a semnat și inițiat un program de dezvoltare foarte promițător în parteneriat cu Venezuela. În schimb, din 2011 pînă în 2018, am fost martorii sabotării statului haitian de către SUA, care s-a folosit de cele două administrații aservite pentru a devaliza fondul PetroCaribe, ceea ce a dus la criza economică și politică cu care se confruntă astăzi Haitiul.
Începînd cu 6-8 iulie 2018, zeci de mii de haitieni au ieșit în stradă, incendiind magazine și blocînd orice activitate, pentru că Fondul Monetar Internațional (FMI), poliștistul de serviciu al Washingtonului atunci cînd vine vorba de finanțele neocoloniale, a ordonat guvernului Moïse să taie subvențiile pentru costul petrolului, ceea ce a dus la creșterea drastică a prețului pentru combustibil, pînă la 51% în cazul petrolului lampant.
Istoria a arătat că nu e bine să încerci să revoci un drept deja cîștigat de poporul haitian. Poporul haitian s-a ridicat și a format prima națiune independentă din America Latină în 1804, după ce Napoleon a încercat să reinstaureze sclavia în colonia St. Domingue. S-a ridicat din nou, după ce l-au alungat în 1986 pe dictatorul Jean-Claude Duvalier, atunci cînd Washingtonul a încercat să restabilească o dictatură militară neoduvalieristă. Revoltele au culminat prin alegerea în 1990 a fostului preot antiimperialist Jean-Bertrand Aristide, prima dată în epoca modernă cînd a fost oprit amestecul Statelor Unite ale Americii în procesul alegerilor din America Latină.
Astăzi, poporul haitian se răscoală din nou pentru a cere socoteală, după ce guvernările conduse de Martelly și Moïse, mînă în mînă cu Washingtonul, Franța și Canada și susținute de FMI, încearcă să ia înapoi bunăstarea economică pe care poporul venezuelean a dat-o statului Haiti, grație spiritului internaționalist al lui Hugo Chávez. Demonstrațiile se răspîndesc și se înmulțesc în Haiti, Montreal și New York, o „Petro-demo“ urmînd să aibă loc la Miami pe 15 septembrie. Cei care demonstrează știu că nu vor afla niciodată adevărul și nu se va face dreptate în ceea ce privește furturile fondurilor PetroCaribe din timpul guvernării Moïse. Ar fi ca și cum i s-ar cere unui hoț să se aresteze singur. Dar solicitările pentru transparență și restaurare alimentează convingerea tot mai puternică a oamenilor că singura modalitate de a opri căderea liberă a Haitiului înspre corupție și sărăcie este o mișcare revoluționară prin care să se reia controlul asupra guvernării și să se redobîndească bunăstarea de care sînt văduviți constant, începînd cu lovitura de stat din februarie 2004, susținută de SUA, împotriva președintelui Jean-Bertrand Aristide.
Începînd cu 2005, Venezuela a înființat alianța PetroCaribe împreună cu alte 17 națiuni, majoritatea din Caraibe. În multe dintre aceste țări, programul a fost încetinit în anii recenți sub amenințarea sancțiunilor severe ale Washingtonului și ca urmare a scăderii globale a prețului petrolului.

Traducere de Bertha Savu

Demonstrators, like these in Haiti's capital, know that they will never get the truth about or justice for the theft of PetroCaribe funds from the Moïse government.
That would be asking a thief to arrest himself, photo credit: Milo Milfort/Haïti Liberté.

Cronică dintr-un Haiti de un roșu fierbinte

Lautaro Rivara

Articol publicat inițial cu titlul „Crónica desde un Haití al rojo vivo“: https://www.albamovimientos.org/2019/02/haiti-debemos-vivir-como-personas-cronica-desde-un-haiti-al-rojo-vivo-por-lautaro-rivara/.

LAUTARO RIVARA (@LautaroRivara) e sociolog argentinian, membru al Brigadei Dessalines de Solidaritate cu Haiti.

14 februarie 2019

În capitala Port-au-Prince, băncile și școlile sînt închise, la fel ca majoritatea magazinelor și stațiilor de benzină. Unele au fost sparte de manifestanții înfuriați care continuă protestele începute pe 7 februarie, în ziua în care se aniversa al doilea an al mandatului prezidențial al lui Jovenel Moïse. Acesta din urmă păstrează tăcerea după apelul la dialog făcut sîmbătă și care a fost respins de un sector al opoziției.
La fel ca în ultimele zile, străzile din Port-au-Prince au fost afectate de arderea pneurilor și a altor diferite obiecte ce împiedică traficul. Pe străzi se văd doar cîteva motociclete.
Climatul social s-a înfierbîntat în Haiti, pe măsură ce frustrările sociale s-au acumulat într-un butoi cu pulbere care nu s-a dezactivat niciodată. După mobilizările intense de anul trecut, al căror epicentru au fost lunile iulie, octombrie și noiembrie, armistițiul tacit de la sfîrșitul anului a adus un Crăciun precar din punct de vedere material, însă liniștit. Celebrarea nu a fost însă decît un scurt interludiu, fiind urmată curînd de reluarea luptelor împotriva costului mare al traiului, a corupției endemice, a crizei sociale și economice și a absenței unui model al națiunii pentru prima republică independentă apărută în istorie de această parte a lui Rio Grande. Protestele țin deja de opt zile intense și nimic nu indică sfîrșitul lor.
Primele simptome ale acestui nou ciclu de proteste s-au manifestat cînd niște tineri nemulțumiți de acțiunile poliției într-un conflict referitor la terenuri au dat foc comisariatului de poliție din orașul Montrouis, departamentul Artibonite. Previzibil, răspunsul a fost militarizarea rapidă a unei localități altfel pașnice. În ziua care a urmat incidentului, forțele speciale ale CIMO își făceau deja siesta în piața publică și nimeni nu își mai amintea cum au venit sau în ce scop. Curînd, conflictul a început însă să se multiplice în diferite focare din țară, ducînd la ziua explozivă de 7 februarie, aniversarea fugii din țară a dictatorului Jean-Claude Duvalier. Din acel moment s-a folosit tot repertoriul posibil de acțiuni stradale: adunări sporadice, mobilizări spontane imense, caravane de motociclete, greve ale transportatorilor, incendierea comisariatelor și a clădirilor guvernamentale și, mai presus de toate, mii de baricade care au blocat rapid capitala și cele zece departamente ale țării.

De cîteva săptămîni, deficitul de combustibil continuă să se agraveze. Cozile lungi ce populează stațiile de benzină au lăsat locul ușilor închise și plajelor goale, fără mașini sau trecători. Ultimele galoane din comerțul legal au fost înghițite de contrabandă, iar acum poți obține combustibil doar de pe stradă, prin negocieri dure, la prețuri imposibile. Cel care pierde cel mai mult în aceste mici bătălii e micul consumator, de la șoferul care trebuie să meargă cu motocicleta pentru a-și cumpăra rația zilnică de orez cu fasole, pînă la vînzătoarea care trebuie să își aprindă bricheta pentru a continua vînzările după asfințitul soarelui. Această penurie e cauzată de responsabilitățile contractate de statul haitian aflat în deficit, care datorează plăți de milioane companiei ce administrează importurile. Fără nicio mustrare, monopolurile își reglează conturile folosindu-se de puterea lor de a paraliza țara, măcinînd întreaga populație. Străzile sînt aproape goale, iar prețurile la orice, de la transport la alimentație, au explodat rapid. Economia cotidiană e distrusă, iar ocupațiile zilnice ale celor care luptă în fiecare zi pentru subzistență, în țara cea mai săracă (sau mai bine zis: însărăcită) din toată emisfera, sînt paralizate.

În timp ce agenda internațională continuă să se aplece asupra Venezuelei aflate sub asalt, grava criză haitiană trece din nou aproape neobservată. Izolarea de care suferă această națiune caraibiană e cauzată mai degrabă de factori politici și economici, decît de cei legați de condiția sa insulară sau de

singularitatea sa lingvistică. Guvernul național al lui Jovenel Moïse, pierdut în autocontemplare, înconjurat de opt zile de proteste și repudiat de aproape toate sectoarele vieții naționale haitiene, a dat un semnal important de aliniere la diplomația de război nord-americană, recunoscîndu-l la Organizația Statelor Americane (OSA) pe autoproclamatul Juan Guaidó – „cîinele alb“, după cum a fost numit proaspăt-unsul președinte al Departamentului de Stat. Politica de abținere adoptată de Haiti, împreună cu alte națiuni din Caraibe, fusese determinantă pentru evitarea expulzării Venezuelei din Organizația Statelor Americane de către SUA și Grupul de la Lima, în luna februarie 2018. Acum însă, politica pragmatică și supusă a lui Moïse nu mai poate fi bănuită de afinitate ideologică cu socialismul secolului XXI. După ce i-a fost scoasă cureaua, Moïse s-a întors rapid și a trădat legăturile istorice ale țării cu Venezuela, în special politica generoasă susținută de Hugo Chávez și, începînd din 2005, platforma de integrare energetică PetroCaribe.

În consecință, aproape că nu mai trebuie insistat asupra faptului că, atunci cînd e vorba de urgențe umanitare, exoduri în migrație, insecuritate alimentară, represiune statală și absență a democrației, focarul atenției ar trebui îndreptat asupra devastărilor din Haiti, a clasei sale politice și a pilonilor săi de sprijin internaționali. Este însă evident, dat fiind sprijinul fără restricții al SUA pentru apartheidul din Israel sau pentru regimul aberant al monarhiei absolutiste saudite, că miza e garantarea accesului la exploatarea țițeiului din Venezuela și împlinirea procesului de recolonizare continentală început odată cu lovitura de stat din Honduras din urmă cu exact un deceniu. Restul sînt alibiuri mai mult sau mai puțin imaginare, de la armele de distrugere în masă din Irak la sponsorizarea terorismului de către Cuba. Această indiferență răsunătoare față de criza haitiană se explică și prin rasismul secular al unei lumi structurate colonial începînd din timpurile sclaviei de plantație și ale comerțului triunghiular transatlantic. Din cauza acestui rasism, diferite sectoare, inclusiv progresiștii sau cei de stînga, sînt încîntați de eleganța cu care luptă pe străzile pariziene mii de veste galbene (cu siguranță demne), însă disprețuiesc luptele disperate ale unui popor negru din Lumea a Treia, care însă a nu a încetat să mobilizeze sute de mii de oameni, ba chiar milioane, de la insurecția populară din luna iulie 2018.

Cuvîntul hoț [*ladrón*] are în creolă, limba națională a haitienilor, o conotație mult mai pronunțată decît în limbile continentale precum portugheza, spaniola sau engleza. Nu e un termen de uz frecvent, nici o vocabulă ce poate fi aruncată cu ușurință. Furtul e considerat o insultă gravă la adresa întregii comunități, fiind pedepsit foarte sever în anumite zone rurale, prin metode autogestionate de comunitățile însele. De aceea, caracterizarea președintelui republicii și a întregii clase politice ca hoți josnici e un eveniment mult mai puțin frecvent și mult mai semnificativ decît în multe dintre țările noastre. Acuzația se referă la delapidarea fondurilor publice, dovedită de Senatul haitian și investigată de Curtea Superioară de Conturi, care i-a pus sub acuzare pe înalți funcționari ai statului din actuala administrație și din administrația prezidențială anterioară, a lui Michel Martelly. Suma delapidată de clasa politică locală, cu aprobarea altor capitale, se ridică la 3,8 miliarde de dolari, care trebuiau folosiți pentru acoperirea urgențelor de infrastructură pe care le are țara. Acestea sînt fonduri pe care Revoluția Bolivariană le-a acordat cu generozitate în cadrul programelor de dezvoltare a platformei PetroCaribe.

Dacă adăugăm, pe lîngă această corupție endemică, situația delicată a economiei și societății haitiene, putem înțelege cu ușurință resentimentele acumulate și dorințele de transformare socială exprimate pe străzi, printr-un mozaic contradictoriu al sectoarelor sindicale și politice, urbane și rurale, eclezi-astice și de afaceri, conservatoare și radicale. Cîțiva indicatori economici ne pot ajuta să rezumăm rapid situația: o devalorizare cu 20% a monedei naționale (gourde) în 2018; o inflație de două cifre pe care unii analiști o estimează la 14-15%; risipa resurselor publice în beneficii de tot felul absorbite de clasa politică; slăbirea economiei unei țări care nu mai are buget oficial după retragerea celui prevăzut pentru ciclul 2018-2019; nivelurile alarmante ale șomajului și caracterul complet informal al sectorului muncii; ruina pronunțată a producției agricole; exodul permanent al tinerilor, expulzați de la țară în oraș și de aici în țări unde sînt discriminați și supraexploatați; în fine, foametea, care afectează aproape 60% din întreaga populație.

O mașină blindată a ONU, condusă de militari străini, a pierdut controlul și a lovit un *tap-tap*[1], mijlocul popular de transport în comun în Haiti. Bilanțul tragic a fost de 4 morți și 9 răniți. Fără îndoială, un accident involuntar. Dar furia cetățenilor nu pare provocată de stîngăcia șoferului, ci fiindcă nu înțeleg cum de circulă o mașină blindată, un vehicul de război, pe străzile unei țări sărace și fără forțe armate, una care nu reprezintă nicio amenințare pentru securitatea altor țări. Așa-numita acțiune de pacificare a ONU a început acum 15 ani în Haiti, fiind promovată de Națiunile Unite și materializată prin intervențiile unei forțe multilaterale, militară și civilă, numită Misiunea Națiunilor Unite pentru Stabilizarea Haitiului (MINUSTAH, acum MINUJUSTH). Astăzi, principala amenințare pentru populație, mai mult decît insecuritatea locală (care este scăzută, dacă e să o comparăm cu situația din restul regiunii) și mai mult chiar decît acțiunile poliției locale, este prezența acestei forțe de ocupație. Printre abuzurile sale se numără violurile sistematice ale femeilor din așa-numitele ghetouri, cele 7-9.000 de victime cauzate de epidemia de holeră adusă în țară de un contingent de soldați nepalezi și numărul necunoscut de tineri asasinați în cartierele capitalei Port-au-Prince. În Haiti, după cum i s-ar putea întîmpla și Venezuelei, așa-numitul „ajutor umanitar“ nu a fost decît un alibi excelent pentru violarea suveranității teritoriale a națiunilor noastre. Mica națiune din Caraibe dă azi un exemplu al „capitalismului umanitar“ ce ar putea fi generat și în Venezuela.

Forțele poliției recunosc deja că s-au înregistrat 10 morți. Cincizeci, precum și un număr egal de răniți, afirmă răspicat sectoarele opoziției și ale mișcărilor sociale. În ultimele zile, străzile și rețelele sociale au fost pline de imagini scabroase. Tineri și copii ce zăceau, agonizînd, pe străzile capitalei. Un militant popular ajutat de tovarășii săi, după ce fusese lovit de un glonț al poliției în vecinătatea parlamentului. Un nor uriaș de fum negru ce acoperă orașul aproape în permanență, Dînd naștere unei atmosfere irespirabile. Piața Croix-des-Bossales, incendiată de o mie de ori și reconstruită tot de o mie, redusă din nou la o grămadă de fiare răsucite. Există însă și imagini eroice, văzînd acel eroism specific, fără limite, al oamenilor simpli care s-au mobilizat. A fi pe străzile din Haiti e azi mai mult decît o opțiune politică și un gest de curaj: e o necesitate vitală, crucea disperată a unui popor contra frînghiilor. Bărbați în scaune cu rotile sau cu cîrje mărșăluiesc sub soarele apăsător al amiezii. Vînzătoare și femei în vîrstă care își strigă cu pasiune lozincile contra represiunii politice. Și, de asemenea, mici gesturi de solidaritate ca niște pîlpîiri slabe, care ajung în țară trecînd peste barierele limbii și ignorării.

Nou gen dwa viv tankou moun. „Avem dreptul să trăim ca oamenii“, scrie pe o pancartă ce sintetizează programul minim, elementar, pur și simplu uman. E programul unui popor care își amintește încă de gloriile trecute, care mai crede încă în posibilitățile regenerării naționale și care urmărește pentru a doua oară, cu hotărîre, obținerea independenței și a demnității. Un popor care într-adevăr suferă, dar care nu se resemnează niciodată.

Traducere de Ovidiu Țichindeleanu

1. Tap-tapurile sînt microbuze sau camionete viu colorate care funcționează ca taxiuri colective în Haiti. Însemnînd literal „repede-repede“, de la bătaia pasagerilor în caroserie, indicînd că sînt gata de plecare, aceste vehicule sînt proprietate privată și bogat decorate. Merg pe rute fixe și de obicei nu pornesc pînă nu sînt pline. Pasagerii pot coborî oriunde pe traseu. (*N. tr.*)

The sign reads “Where did the Petro-Caribe money go please? Tie them, time them, tie them up!”, photo credit: Milo Milfort/Haïti Liberté.

Articol publicat inițial cu titlul „La caída más larga del mundo: crónica de una nueva jornada de protestas“: https://www.albamovimientos.org/2019/09/haiti-la-caida-mas-larga-del-mundo-cronica-de-una-nueva-jornada-de-protestas/.

Prăbușirea cea mai lungă din lume: Cronică dintr-o nouă zi de proteste în Haiti

Lautaro Rivara

28 septembrie 2019

Un jurnalist îl întreabă pe un protestatar ce se îndreaptă spre una dintre principalele artere din Port-au-Prince, cu cămașa îmbibată de transpirație, vocea răgușită și un băț rupt dintr-un copac, pe care îl agită în mîna stîngă: „Ce părere ai despre apelul la dialog făcut de președintele Jovenel Moïse?“ La care protestarul răspunde în limba națională a țării, creola haitiană: *Li vle pale, mem nou ta renmen manje*. „El vrea să vorbească, dar noi vrem să mîncăm.“
Anecdota ilustrează nivelul de însărăcire al unei țări aduse la nivelul de stază a supraviețuirii. Criza energetică, intrată deja în a cincea săptămînă, a paralizat toate dimensiunile vieții cotidiene. Activitatea administrativă și guvernamentală e oprită. Colegiile, universitățile și centrele de sănătate sînt închise. Chioșcurile de lemn și zinc din piețele haitiene, altădată atît de populate, sînt pustii. Munca șoferilor de taxi cu motociclete e redusă la minimum. Circulația produselor agricole din mediul rural în marile orașe se dovedește imposibilă. Viața cotidiană zgomotoasă a capitalei a devenit o tăcere apăsătoare și ciudată, cu totul nepotrivită pentru o țară caraibiană. Pacea, după cum bine se știe, e întotdeauna efervescentă.
Abia se pot auzi plesnetele pneurilor care ard și micile radiouri incendiare, puse la porțile fiecărei case, după cum e obiceiul la țară. Din acestea, mii de voci anonime oferă mărturie despre lupta extenuantă dusă pe străzi contra mizeriei, corupției, guvernării rele și crizei economice. Localnicii repetă ca o litanie succesiunea marilor lupte, demne, dar insuficiente, purtate de populația haitiană începînd de anul trecut: iulie, octombrie, noiembrie, iar acum septembrie, ultima rundă.

Bilanțul provizoriu al zilei e dat de cel puțin trei elemente. În primul rînd, caracterul masiv și inepuizabil al protestelor. Opoziția politică și parlamentară și mișcările sociale au reușit să convoace din nou sute de mii de oameni în toate marile orașe ale țării, din sud și pînă în nord, din cîmpiile centrale și pînă în regiunea Artibonite. Chiar dacă această opoziție include diferențe ireconciliabile de ideologie și orientare politică, spontaneitatea atotputernică a claselor populare forțează convergența tactică pe străzi. De partea stîngă a spectrului politic se află forțele naționale progresiste adunate în jurul Forumului Patriotic, recent fondat, cu figuri ca liderul rural Jean-Baptiste Chavannes și economistul Camille Chalmers. De cealaltă parte se află Sectorul Democratic și Popular, organizație conservatoare care a răspuns apelului la unitate, în care se află mai multe formațiuni politice precum FOP, partide de stînga precum cel al fostului senator Jean-Charles Moïse și chiar forțe de extremă dreaptă precum AAA, condus de Youri Latortue.
Al doilea element e radicalismul. Poate cel mai clar exemplu în acest sens e ceea ce s-a întîmplat în această dimineață în Cité Soleil, un cartier popular imens, în care locuiesc 500.000 de persoane. Protestatarii, înarmați doar cu curaj, au luat pur și simplu cu asalt sediul UDMO, adică tocmai corpul special, militarizat al Poliției Naționale. Protestatarii și-au însușit obiecte de valoare și au dat foc unor instalații. Ceva similar a avut loc în Jacmel, în sud-est, unde Tribunalul Păcii, un simbol al puterii judiciare contestate, a fost incendiat. Din zonele înalte ale acestui oraș montan și cu o geografie neregulată, oricine poate număra în aceste momente circa douăzeci sau treizeci de fumuri negre mari, care se confundă cu norii, la rîndul lor negri de ploaie. Fiecare fum exprimă o mobilizare umană de un radicalism similar și cu dorință de luptă.
Al treilea element e faptul că, indiferent de caracterul masiv și de radicalismul mobilizărilor, situația țării rămîne fără soluție. Se evidențiază faptul că factorii reali ai puterii, cei care dețin ultimul cuvînt, se află în afara țării. În ultimele săptămîni, în ciuda agravării crizei haitiene, atît secretarul general al Organizației Statelor Americane, urugayanul Luis Almagro, cît și António Guterres, secretarul general al Națiunilor Unite, și-au exprimat sprijinul pentru [ministrul de externe] Bocchit Edmond, angajîndu-se să mențină tutela internațională prin continuarea misiunilor multilaterale și chiar prin compromisuri financiare pentru combaterea corupției instituționalizate.
După o lună de tăcere, pe 25 septembrie, președintele Jovenel Moïse s-a adresat națiunii. A făcut-o fix la ora 2 dimineața, exact cînd dorm chiar și cei care se culcă cel mai tîrziu, cînd nici fermierii cei mai matinali nu s-au trezit încă. Orice intervenție în timpul zilei ar fi provocat noi lupte, proteste și mobilizări – un rezultat simptomatic al nivelului de discreditare la care a ajuns clasa politică. Pe lîngă viciile alegerilor frauduloase, s-a adăugat cel mai mare scandal de corupție din această țară, o însușire a fondurilor publice echivalentă cu jumătate din toată bogăția generată de țară într-un an. Aceasta e curba descendentă a unui guvern care nici nu guvernează, nici nu încetează să guverneze. Cea mai lungă prăbușire din lume a unui președinte pe care nimeni nu îl mai susține, cel puțin în interiorul țării, dar care nu reușește încă să abandoneze puterea pe care o exercită atît de prost.

Traducere de Ovidiu Țichindeleanu

A tap-tap serves as a street barricade, photo credit: Kim Ives/Haïti Liberté.

Articol publicat inițial cu titlul „El frente internacional se posiciona": https://www.albamovimientos.org/2019/10/haiti-el-frente-internacional-se-posiciona.

Haiti: frontul internațional își exprimă poziția

Lautaro Rivara

1 octombrie 2019

Așa-numita „comunitate internațională", după ce a păstrat pînă acum tăcerea față de grava criză haitiană, tocmai a făcut o mișcare. Pe 30 septembrie a avut loc o întîlnire între aliații partidului de guvernămînt, sectoare ale opoziției politice convocate special pentru moderația lor extremă (dacă ni se permite acest oximoron) și autointitulatul „Grup al Prietenilor Haiti", mai cunoscut sub numele de Grupul Central (Core Group). Această entitate e pe cît de haotică în instituționalitatea sa, pe atît de decisivă prin intervențiile în afacerile interne ale națiunii haitiene, care e privată de cea mai elementară exercitare a suveranității sale politice. Grupul Central e un organism para-suprastatal, un fel de comitet de administratori coloniali care adună reprezentanții Națiunilor Unite, ai Organizației Statelor Americane, ai Uniunii Europene și ambasadorii Statelor Unite, Franței, Canadei, Germaniei, Spaniei și cel al unui singur oaspete continental, Brazilia.
Pe scurt, e vorba de toți cei interesați de „problema haitiană". Desigur, nu datorită legăturilor istorice și nici din rațiuni de natură umanitară, ci din pricina nostalgiei coloniale, imposibil de prescris, a unor foste puteri, precum și din cauza instinctelor josnice ale acumulării capitalului. În mod direct sau indirect, toți cei numiți mai sus au interese tangibile legate de următoarele: controlul remitențelor venite de la marea diasporă haitiană; exploatarea salariilor foarte mici ale mîinii de lucru din marile fabrici instalate de companii transnaționale în zone economice libere; utilizarea țării drept consumator forțat al produselor agricole sau agroindustriale importate (precum China din timpul Războaielor Opiului – nimic nou sub soare); exploatarea resurselor minerale abundente deținute de Haiti în departamentele sale de nord; și profitarea, dar și controlul traficului de droguri care folosește țara drept o stație intermediară între producția din Sud și consumul din Nord.
Pînă aici totul e normal. Doar rememorări și actualizări ale fenomenului colonial. Unicul element nelalocul lui e prezența Braziliei. Fără interese materiale în vestul insulei Hispaniola, Brazilia participă în acest club select al tutorilor Haiti fiindcă s-a aflat la comanda notoriei Misiuni a Națiunilor Unite pentru Stabilizarea Haitiului (MINUSTAH), pe care a deținut-o din 2004 în 2017. Un articol recent al ziarului conservator *Folha de São Paulo* amintea de invitația făcută de fostul președinte francez, recent decedatul Jacques Chirac, și de George W. Bush ca palatul de Planalto [președinția Braziliei] să preia comanda militară a campaniei. În schimb, Brazilia primea în mod tacit locul dorit în Consiliul de Securitate al ONU. Tot felul de argumente „umanitare" au fost propagate apoi de intelectuali și diplomați „progresiști", precum „principiul nonindiferenței", care vorbea de oportunitatea de a nu lăsa în mîinile Statelor Unite ale Americii o misiune de ocupație – pe care nord-americanii au ținut-o oricum din scurt. Pentru nord-americani, participarea entuziastă a aproape tuturor națiunilor sud-americane și a mai multora din America Centrală, cu excepțiile onorabile ale Venezuelei și Cubei, nu a avut ca rezultat doar economii în ce privește costul operațiunii, ci și asigurarea unui tip de control de la distanță, care nu expunea Imperiul și nu implica deschiderea unui nou front politico-militar. Să ne amintim că vorbim de timpurile dificile în care SUA se afundau tot mai adînc în mlaștina irakiană. Costul economic al aventurii care trebuia să dureze cîteva luni, dar a durat 13 ani, s-a ridicat la suma deloc modestă de 3 miliarde de dolari. Costul politic e însă incalculabil, dacă luăm în considerare participarea MINUSTAH la rețelele de trafic și prostituție ale femeilor și copiilor, la masacrul emblematic din Cité Soleil, cînd doi delincvenți au fost asasinați, dar 80 de inocenți au fost loviți de gloanțe, la propagarea fatidicei epidemii de holeră, care a făcut în jur de 9.000 de victime. Puține erori politice din istoria noastră au provocat atîtea daune încercărilor de integrare caraibiană și latinoamericană.
Grupul Central, aparent mai rezervat în ceea ce privește sprijinul său pentru președintele haitian nepopular, încearcă să acționeze cu atenție și implicare, devenind garantul final al guvernării chinuite a unei țări ce traversează simultan o criză politică, instituțională, economică, alimentară, iar acum și energetică, intrînd în cea de-a șasea săptămînă consecutivă fără aprovizionarea cu combustibili. Să reamintim că pe 10 februarie Grupul Central emisese un comunicat de sprijin pentru menținerea la putere a lui Jovenel Moïse, tocmai cînd Curtea Superioară de Conturi prezenta în fața Senatului un raport detaliat în care Moïse era acuzat, împreună cu înalți funcționari ai săi, în cel mai mare scandal de corupție din istoria haitiană. Comunicatul saluta „profesionalismul" forțelor de securitate, în timp ce corpurile speciale ale Poliției Naționale, în complicitate cu grupuri delincvente, comiteau masacre în cartierele periferice din La Saline și Martissant.
Această entitate, divizată din nou de acuta problemă haitiană, a luat poziție fără a se poziționa. Interpelările sale, asemeni alocuțiunilor papale, pot fi indirecte, opace. Necesită interpretări. O privire din afară ar putea conchide că întîlnirea nu a făcut decît un apel abstract la valorile liberal-democrate ale Occidentului. Cu toate acestea, comunitatea internațională se poziționează prin convocarea unor aliați ai lui Moïse, cum e fostul prim-ministru Evans Paul, a sectorului conservator și moderat al opoziției politice, lăsînd afară sectoarele radicale, partidele politice de stînga și mișcările sociale.
Fractura frontului național care l-a ținut la putere pe Moïse urmează liniile fracturii frontului internațional sau cel puțin explică divergențele din acesta. Poziția partidului de guvernămînt a fost slăbită după trecerea în opoziție a Frontului Economic Privat, a unei bune părți a burgheziei locale și a cîtorva figuri politice de anvergură, apoi a fost și mai mult slăbită de poziția adoptată de Franța și Canada, ce nu mai poate fi ignorată, țări care încep să pledeze pentru o schimbare de regim controlată. Cu toate acestea, cine plătește orchestra alege muzica, iar Statele Unite ale Americii dețin ultimul cuvînt. Întîlnirea arată că, fără îndoială, soluția unei ieșiri ordonate de la putere a lui Moïse, convenită de sus, este o opțiune pusă azi pe masă și aflată în curs de evaluare. Pe lîngă protejarea intereselor economice, prioritățile regionale ale lui Trump și Bolsonaro explică intransigența cu care l-au sprijinit pe Moïse. Acesta s-a dovedit un președinte care preferă să își ducă țara la sinucidere politică și energetică pentru a satisface două priorități geopolitice externe: atacarea guvernului lui Nicolás Maduro și a Revoluției Bolivariene din Venezuela, respectiv contribuția la tensionarea și, în cele din urmă, ruperea unor inițiative de integrare cum sînt PetroCaribe și Comunitatea Caraibelor (CARICOM). În cele din urmă, interesul puterilor e ca nenorocirea haitienilor, de care sînt în mod evident responsabile, după atîția ani de aventuri umanitare, electorale și militare, să nu devină prea vizibilă și să dăuneze reputației lor.
Conform ziarului haitian *Le Nouvelliste*, surse din Grupul Central susțin că sînt îngrijorate de intenția opoziției de a forța demiterea lui Moïse, întrucît ar implica validarea unor mecanisme antidemocratice care s-ar putea repeta la infinit. Cu toate acestea, organizația nu a exprimat aceleași preocupări atunci cînd a decis să îl pună la Palatul Național pe mentorul și predecesorul lui Moïse, inefabilul cîntăreț Michel Martelly. După cum a relatat Ricardo Seitenfus, fostul reprezentant al Secretariatului Organizației Statelor Americane în cartea sa *Reconstruir Haití*, ambasadele și organismele supranaționale reprezentate în Grupul Central au administrat frauda electorală prin care a fost adus la putere partidul PHTK. Edmond Mulet, reprezentant al Guatemalei la ONU, îl informase atunci pe președintele haitian din epocă, René Preval, aflat încă în plin exercițiu al mandatului său constituțional, că „în cel mult 48 de ore trebuie să părăsească președinția și să plece din Haiti". Au urmat manipularea rezultatelor electorale și presiunea exercitată de Consiliul Electoral Provizoriu pentru a-l unge la putere pe candidatul ales de comunitatea internațională.
În timp ce conclavele diplomatice se succed, clasele populare și organizațiile lor, care tocmai s-au realiniat sub umbrela Forumului Patriotic, își joacă, prin mobilizările stradale, unica lor carte, încercînd să asigure o ieșire progresistă din criza în curs, în care clasele populare vor fi protagoniste. Așteptările pentru o schimbare a guvernului care ar deschide ușa înspre o schimbare mai substanțială sînt rezonabile, ținînd cont de amploarea, radicalismul și prezența permanentă a protestelor ce au loc în toată țara. Sectoarele puterii încep să miște mașinăria grea diplomatică, politică, economică și mediatică, încercînd să schimbe elemente ornamentale, pentru a garanta continuitatea statu-quoului. Totul indică însă faptul că întreaga structură a unui regim al dominației, național și internațional, a fost fisurată din temelii în iulie 2018, iar de atunci, orice replică e capabilă să o doboare definitiv.

Traducere de Ovidiu Țichindeleanu

Articol publicat inițial cu titlul „Jovenel's Regime is Crumbling in the Face of Popular Fury“: https://haitiliberte.com/jovenels-regime-crumbling-in-the-face-of-popular-fury/.

Regimul lui Jovenel se prăbușește în fața furiei populare

Kim Ives

1 octombrie 2019

Haitians hold former President Michel Martelly largely responsible, because he oversaw 74% of all Haitian government spending from PetroCaribe funds and let Haiti's arrears to Venezuela grow, photo credit: Milo Milfort/Haïti Liberté.

Port-au-Prince arată postapocaliptic, reflectînd războiul de clasă dur care a făcut ravagii aici începînd din vara trecută sau chiar din 1986.
Străzile prăfuite sau noroioase, pline de gropi, sînt acoperite peste tot cu pietre, cărămizi, grămezi descompuse de plastic sau gunoi menajer și rămășițele carbonizate ca niște spaghete de oțel ale cauciucurilor arse pe baricade. Ici și colo, resturile colcăind de muște ale unui porc sau ale unui cîine. O ramură imensă sau chiar un întreg copac, ciopîrțită de machete, blochează drumul. Pe o stradă, un fost *tap-tap* distrus, răsturnat pe o parte, închide o arteră de circulație. Pe o alta, o barieră improvizată din frigidere turtite, indicatoare rutiere, sîrmă ghimpată, bolțari și scaune de plastic.
Mici munți de gunoaie se înalță la fiecare a doua intersecție, scormonite de cerșetori încovoiați, tineri sau bătrîni. Camioanele care mai au ambele faruri și radiatorul intacte sînt la fel de rare ca un zid fără graffiti. O putoare de cauciuc ars, canalizare și gaz lacrimogen învăluie orașul. Majoritatea magazinelor au obloanele, de lemn sau de oțel, trase.
Acesta este Haitiul pentru care s-au ridicat, pe 30 septembrie 2018, haitienii, la 28 de ani după sîngeroasa lovitură de stat sprijinită militar de SUA împotriva primului președinte haitian ales în mod democratic, Jean-Bertrand Aristide. Respectivul puci a fost evenimentul crucial care – mai mult chiar decît cutremurul din 2010 – a accelerat căderea statutului haitian în haosul cu care se luptă astăzi.
La aniversarea acestei lovituri de stat, masele populare din Haiti au lansat Operațiunea „Găsește-l pe Jovenel“. Președintele haitian Jovenel Moïse se ascundea de cîteva săptămîni. De ceva vreme, mișcările îi erau monitorizate între locuința sa personală din Pèlerin 5, pe dealurile de deasupra capitalei, pînă la palatul prezidențial din piața centrală, Champ de Mars. Oamenii dintr-un capăt al traseului anunțau orice mișcare celor din celălalt capăt, care apoi aruncau pietre, sticle sau blesteme asupra coloanei oficiale de mașini de culoare negru-metalizat, ce îl duceau în viteză pe președinte, cu girofarurile pornite, în sus sau în jos pe deal. Dar coloanele oficiale nu mai trec. Nimeni nu pare să știe unde este Jovenel.
Miercuri, pe 25 septembrie, el s-a adresat națiunii printr-un mesaj înregistrat, difuzat la ora 14. A făcut apel la calm și dialog național, dar a repetat că nu va renunța la putere, așa cum i-au cerut manifestanții încă de pe 6-8 iulie 2018, cînd au avut loc primele dintre cele mai recente demonstrații organizate ca răspuns la scumpirile prețurilor la carburanți, dictate de Fondul Monetar Internațional. Guvernul a trebuit să dea înapoi și prim-ministrul lui Jovenel, Jack Guy Lafontant, a demisionat împotriva voinței lui.
Cel de-al doilea prim-ministru, Jean-Henry Céant, n-a făcut decît să pună gaz pe foc. Protestele au crescut ca dimensiune și intensitate, culminînd cu paralizarea timp de 11 zile a țării, între 7 și 17 februarie 2019, care a ajuns să fie cunoscută drept *Ayiti Lòk* – „Haiti este blocată“. Jovenel a vrut să își sacrifice din nou prim-ministrul, dar ambițiosul Céant a tras sforile pentru demisia președintelui, așa cum cereau demonstranții, pentru a-i lua locul.
Jovenel a cîștigat bătălia; aliații săi din Camera Deputaților l-au forțat pe Céant să se retragă în martie 2019. De atunci însă, Jovenel nu a reușit să convingă parlamentul să numească un nou prim-ministru, nici în persoana lui Jean-Michel Lapin, nici a lui Fritz-William Michel, cea mai recentă propunere a sa.
Consecința este o țară fără guvern, ceea ce nu face decît să adîncească nemulțumirea maselor. Să adăugăm și lipsa carburanților, ca urmare a inabilității guvernului de a-și plăti furnizorii. Lucrul acesta face ca principala ocupație a haitienilor – taximetria pe motocicletă – să fie și mai dificilă. Stațiile de benzină sînt închise, cu enorme carcase de oțel acoperind pompele. De-a lungul drumurilor, speculanții de pe piața neagră au la vînzare carburant în recipiente de plastic la 500 de gourde (5,22 dolari) galonul. Benzina este adusă prin contrabandă din Republica Dominicană vecină sau sifonată din rezervoarele încuiate ale benzinăriilor. Unii zic că e diluată cu apă colorată.
Cînd se deschide totuși o stație de benzină, ea devine imediat centrul unui uriaș blocaj de circulație, cu taxiuri-motocicletă, *tap-tapuri*, SUV-uri de lux cu geamuri fumurii, rable ruginite și vulturii pieței negre cu bidoane de plastic galben de 12 galoane, dîndu-și cu toții coate într-o încăierare haotică și agresivă înainte să se termine combustibilul la pompe.
Jovenel nu este singura oficialitate vînată de mulțime. Radio Zenith, principalul instigator și conducător media al mobilizării generale, dă citire regulat unei liste mult mai lungi, incluzîndu-l pe predecesorul și mentorul lui Jovenel și fondatorul Partidului Haitian al Capetelor Rase (PHTK), Michel Martelly, soția sa Sofia Martelly, fiul lor Olivier Martelly, prim-ministrul lui Martelly, Laurent Lamothe, majoritatea miniștrilor lui Jovenel, mulți parlamentari pro-PHTK, șefi de poliție care au recurs la măsuri represive și cîțiva susținători ai regimului din cadrul burgheziei.
Cu sediul la limita de nord a capitalei, în Bon Repos, bine apărat de multiple baricade și de foști combatanți zdrențăroși, postul de radio Zenith le oferă ajutor logistic combatanților, anunțînd în ce zone trebuie să ajungă o ambulanță la o femeie care stă să nască sau la cineva care s-a lovit la cap într-un accident. Le cere paznicilor baricadelor să lase ambulanțele să treacă, dar îi și anunță cînd un vehicul cu paramilitari sub acoperire, fără plăcuțe de înregistrare, trece printr-o anumită zonă. Apoi pune un cîntec patriotic care îndeamnă la luptă, al bine-cunoscutei cîntărețe protestatare Farah Juste. „Rămîneți vigilenți!“, strigă prezentatorul radio între strofe. „Rămîneți puternici!“
Astfel de îndemnuri și imbolduri din studioul de radio au fost brevetate de postul Soleil 33 al Bisericii Catolice în timpul revoltelor împotriva președintelui pe viață Jean-Claude „Baby Doc“ Duvalier. Pe 7 februarie 1986, el a părăsit Haiti la bordul unui C-130 al Guvernului SUA, împreună cu mașinile sale sport. Plecarea lui a deschis un capitol în istoria Haitiului care ar putea fi intitulat: „Lupta maselor dintr-o neocolonie, pentru democrație și suveranitate, împotriva contrarevoluției sîngeroase a claselor conducătoare străine și a celor locale haitiene“.
Fiecare victorie electorală a maselor (1990, 2000) a fost urmată de o lovitură de stat și ocupație militară străină (1991, 2004), pînă cînd Imperiul și-a schimbat într-un final tactica, manipulînd fraudulos alegerile lui Martelly (2011) și Jovenel (2016). Regimurile lor au reinstaurat relațiile amicale ale Haitiului cu Washingtonul.
Mai mult, au subminat solidaritatea cu Venezuela. De-a lungul a trei administrații prezidențiale, Martelly a devalizat trei sferturi din fondul PetroCaribe, un capital de 2 miliarde de dolari pentru dezvoltare, provenit din vînzarea de combustibil din Venezuela, iar în martie 2018 Jovenel a îngropat înțelegerea PetroCaribe pentru combustibil la prețuri mici, pe care Haiti a încheiat-o cu Venezuela în 2008.
Un audit exhaustiv al fondurilor PetroCaribe a arătat că actualul președinte al Haitiului a „delapidat“ milioane de dolari din proiectele PetroCaribe. Furia poporului haitian față de încălcarea legii în chestiunea PetroCaribe și corupția Partidului Haitian al Capetelor Rase sînt principala motivație a demonstrațiilor împotriva lui Jovenel Moïse și a vînării lui. Haitienii îl găsesc pe fostul președinte Michel Martelly principal vinovat, întrucît el este cel care a aprobat 74% din cheltuirea fondurilor PetroCaribe și a lăsat datoriile statului Haiti către Venezuela să crească.

Traducere de Bertha Savu

Politicile SUA, la originea demonstrațiilor masive din Honduras

Soa Watch

6 iunie 2019

De la sfîrșitul lui aprilie, profesorii și personalul medical demonstrează fără întrerupere în Honduras împotriva privatizării educației și a serviciilor medicale. Demonstrațiile în sprijinul educației și sănătății publice s-au transformat în mobilizări masive și sistematice, protestatarii cerînd demisia președintelui Juan Orlando Hernández. Hernández este considerat de mulți un dictator care se bucură de sprijinul SUA, oamenii fiind sătui de corupția extinsă, de represaliile violente și de jefuirea neoliberală a țării, ce umple traista elitei economice și îngroapă mai adînc majoritatea populației.
Aceasta este în mare măsură o problemă creată de SUA, care, sprijinind rezultate electorale frauduloase, i-au permis lui Hernández să preia al doilea mandat ca președinte. Mai mult, instituții dominate de SUA, precum Fondul Monetar Internațional (FMI), susțin politicile de privatizare care îi supără pe protestatari. SUA continuă să îi acorde sprijin lui Hernández în păstrarea controlului puterii, cel mai probabil pentru că el impune politici economice neoliberale, pe placul Statelor Unite, politici ce favorizează afacerile și privatizarea – exact cele care au condus la valul recent de proteste.
Forțele de securitate din Honduras au tras cu gloanțe adevărate în protestatari. Săptămîna trecută, un profesor, Claros Alfonso González, și-a pierdut un rinichi din cauza împușcătorilor.[1] Și alții au fost loviți de gloanțe, iar forțele de securitate au folosit violența împotriva protestatarilor peste tot în țară. Participanții la demonstranții au fost reținuți și li s-au făcut dosare penale, iar liderii Platformei pentru Apărarea Educației și Sănătății au fost ținta unor campanii de defăimare și au primit amenințări cu moartea. Ambasada SUA din Tegucigalpa a anunțat recent că aproape 300 de militari și marinari din Forța de Intervenție Rapidă a Comandamentului de Sud al Statelor Unite au ajuns pe 1 iunie în America Centrală și majoritatea vor fi încartiruiți în Honduras. Ei urmează să desfășoare „protocoale de pregătire și cooperare în domeniul securității, concepute să răspundă nevoilor parteneriatului", inclusiv ale forțelor de securitate din Honduras, care deschid fără nicio problemă focul asupra profesorilor și altor civili în timpul demonstrațiilor.

Rolul FMI

Protestele pe teme de educație și sănătate au apărut în contextul negocierilor dintre Guvernul Hondurasului și FMI, pentru a ajunge la un nou acord de finanțare. O misiune a FMI a venit în Honduras între 22 aprilie și 6 mai 2019, pentru a pregăti condițiile unui nou acord.[2] Pe 6 mai 2019, mass-media din Honduras a anunțat că s-a ajuns la un acord preliminar cu FMI. Conform șefului Cabinetului Economic, procedura de atingere a unui acord definitiv urma să continue în lunile mai și iunie. [3]
Chiar în perioada în care reprezentanții FMI erau în Honduras pentru a se întîlni cu oficialii guvernamentali în vederea unui acord, Congresul din Honduras a aprobat două legi pentru restructurarea bugetelor sănătății și educației, care, în mare, prevedeau privatizarea acestor domenii, în ciuda faptului că ele sufereau deja din pricina fondurilor insuficiente și a resurselor limitate.
Doctorii, personalul medical și profesorii au reacționat prin proteste organizate în toată țara. Ca urmare a intensității acestora, Congresul a anulat cele două legi și, ulterior, executivul a anulat decretele legate de sănătate și educație care făceau obiectul protestelor. Cu toate acestea, guvernul a refuzat să abordeze problemele structurale din domeniile educației și sănătății care stau la baza demonstrațiilor. A preferat, în schimb, să poarte false negocieri cu cîțiva reprezentanți acceptați ai protestatarilor, reprimîndu-i și acuzîndu-i penal, în același timp, pe cei care demonstrau.
Economistul hondurian Hugo Noé Pino și sociologul Eugenio Sosa au scris într-un articol recent: „Situația conflictuală actuală din domeniile educației și sănătății din Honduras își are originea în politicile sociale implementate încă din 2010. Bugetele ambelor sectoare au fost reduse de-a lungul ultimului deceniu. De exemplu, cheltuielile pentru educație din bugetul național au fost în 2010, în total, de 32,9%, iar în bugetul aprobat pentru 2019 sînt prevăzute la 19,9%. Cheltuielile pentru sănătate s-au redus în aceeași perioadă de la 14,3% la 9,7%".[4]
Guvernul a redus beneficiile sociale pentru angajați, de pildă angajîndu-i pe profesori ca suplinitori, și nu titulari, în timp ce unele școli stau pur și simplu să cadă. Cît despre spitalele publice, este un fapt notoriu că situația este dezastruoasă, din cauza lipsei echipamentului medical, a medicamentelor și a altor resurse, înregistrîndu-se chiar rapoarte ale medicilor care au descris operații la lumina telefoanelor mobile și situații în care nou-născuții au fost puși în cutii de carton sau cîte doi într-un singur pătuț.
Reducerea constantă a cheltuielilor pentru asigurările sociale, în paralel cu scumpirea permanentă a costului vieții, este unul dintre motivele care i-au făcut pe mulți să părăsească Hondurasul, în speranța unui trai mai bun în SUA. În mod ironic, șeful misiunii FMI care a vizitat Hondurasul a elogiat creșterea PIB-ului în 2018, „susținută de consumul individual, care *s-a datorat unei creșteri importante a sumelor de bani trimise acasă din străinătate*".[5] Într-adevăr, nu se poate nega că politicile neoliberale susținute de FMI și SUA, de privatizare și reducere a cheltuielilor publice, sînt în beneficiul elitei economice și au ca rezultat migrarea populației și, prin urmare, o creștere a fluxului de bani din străinătate, pe care economia pare să se bazeze tot mai mult.
Oamenii din Honduras au toate motivele să se opună privatizării sănătății și educației, ținînd cont de experiența lor recentă legată de privatizarea domeniului energiei electrice. De-a lungul ultimului deceniu, FMI a cerut în mod repetat privatizarea Companiei Naționale de Electricitate (ENEE). Una dintre „componentele esențiale ale programului de reforme" enunțate în raportul din 2014 al FMI despre Honduras era reforma sistemului de electricitate, mai precis „participarea privată în arii-cheie de distribuție".[6] În consecință, distribuția energiei electrice a fost preluată de la stat de o companie privată, Empresa Energia Honduras (EEH). De atunci, prețul în continuă creștere al electricității este o sursă de nemulțumire și proteste în toată țara, afectînd în principal familiile din clasele sărace și de mijloc.[7]
În momentul de față, se fac în continuare eforturi pentru privatizarea a ceea ce a mai rămas din ENEE. Șeful ramurii executive a Cabinetului Economic a arătat că președintele Hernández i-a cerut să vină cu un plan de „salvare" a sectorului electric, care să permită un nou acord cu FMI, iar „reforma electrică" este una dintre cele cinci componente ale negocierilor curente ale Guvernului din Honduras cu FMI.[8]
Unul dintre motivele invocate frecvent pentru privatizarea ENEE este deficitul său. Ceea ce nu menționează nimeni în nicio discuție este jefuirea sistematică a ENEE, care a urmat loviturii de stat, prin acordarea unor contracte supraevaluate unor companii private. Acest aspect a devenit clar în dosarele recent prezentate de procurorii din Honduras cu sprijinul Misiunii OAS anticorupție (MACCIH), care au acuzat zece oameni de fraudarea ENEE prin proiectul barajului hidroelectric Patuca III[9] și au adus acuzații legate de contractul ENEE din cadrul proiectului hidroelectric Agua Zarca.[10] În acest din urmă caz, MACCIH a recomandat cercetarea tuturor contractelor active ale ENEE, atrăgînd atenția asupra unei „posibile neconcordanțe a preței care ar putea cauza falimentul ENEE", dacă toate celelalte contracte pentru energie regenerabilă au fost încheiate în aceeași manieră.[11] Cu alte cuvinte, este posibil ca ENEE să plătească la supraprețenergia electrică unor companii private. În mod paradoxal, soluția impusă este chiar extinderea privatizării.

Corupția și grupurile infracționale

Corupția și grupuri infracționale cu mare influență fac jocurile în momentul actual în Honduras. Fratele președintelui Hernández, Tony Hernández, a fost arestat în 2018 în SUA și urmează să fie judecat în New York pentru trafic de droguri. Documente ale Curții de Justiție adăugate de curînd la dosar au scos la iveală o investigație a Agenției Antidrog a SUA care îi urmărea pe președintele Hernández și pe apropiații săi, inclusiv pe ministrul securității, absolvent al SOA, Julian Pacheco. Fabio Lobo, fiul fostului președinte al țării Porfirio Lobo, a fost condamnat în SUA pentru trafic de droguri. Soția sa, fostă

Articol publicat inițial cu titlul „US Policies at the Root of Massive Demonstrations in Honduras": http://www.soaw.org/us-policies-at-the-root-of-massive-demonstrations-in-honduras/.

SOA (School of the Americas) Watch este o organizație dedicată supravegherii activității și păstrării în amintire a istoriei represiunilor din Honduras comise direct sau prin influență de instituția militară School of the Americas, din Georgia, SUA, militînd pentru dreptate socială și încetarea ajutorului militar al SUA pentru Honduras.

1. https://defensoresenlinea.com/profesor-que-fue-herido-por-policias-durante-manifestacion-pierde-un-rinon/.
2. htttps://www.laprensa.hn/economia/1281951-410/joh-fmi-acuerdo-honduras-enee-crecimiento-economico.
3. htttps://www.laprensa.hn/economia/1281951-410/joh-fmi-acuerdo-honduras-enee-crecimiento-economico.
4. Eugenio Sosa și Hugo Noé Pino,„La lucha contra la privatización de la Salud y la Educación: una nueva ola de protestas que aumenta la crisis en Honduras": http://cespad.org.hn/2019/05/31 /la-lucha-contra-la-privatizacion-de-la-salud-y-la-educacion-una-nueva-ola-de-protestas-que-aumenta-la-crisis-en-honduras/.
5. Declarație a lui Esteban Vesperoni, cel care a condus misiunea FMI în Honduras, apărută în ziarul *La Prensa* din Honduras: htttps://www.laprensa.hn/economia/1281951-410/joh-fmi-acuerdo-honduras-enee-crecimiento-economico.
6. https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14361.pdf.
7. Pentru mai multe despre motivațiile istorice ale privatizării ENEE, vezi K. Spring, „IMF Policies & the Privatization of the National Energy Company Hits Honduran Households", 2 septembrie 2016: http://www.aquaiabajo.com.
8. htttps://www.laprensa.hn/economia/1281951-410/joh-fmi-acuerdo-honduras-enee-crecimiento-economico.
9. http://www.oas.org./es/sap/dsdme/maccih/new/docs/MCH-006.Equipo-MACCIHOEA-UFECICMP-presenta-casoPatuca-III-Colusion-y-corrupcion.pdf.
10. http://www.oas.org./es/sap/dsdme/maccih/new/docs/MCH-004.MACCIH-OEA-y-UFECIC-MP-presentan-noveno-caso-de-investigacion-penal-integrada-Fraude-sobre-elGualcarque.pdf?sCodigo=MCH-004/19.
11. http://www.oas.org./es/sap/dsdme/maccih/new/docs/MCH-004.MACCIH-OEA-y-UFECIC-MP-presentan-noveno-caso-de-investigacion-penal-integrada-Fraude-sobre-elGualcarque.pdf?sCodigo=MCH-004/19.

primă doamnă, împreună cu alte oficialități, actuale sau foste, este acuzată de corupție în Honduras în dosarele instrumentate de unitatea anticorupție susținută de MACCIH. Unul dintre acuzații dintr-un dosar major de corupție a recunoscut că delapidarea fondurilor publice pentru campaniile politice a fost condusă, la ordinele acestuia, de sora președintelui.[12] Avocatul său, apărătorul drepturilor omului Omar Menjivar, a mai adăugat că partidul președintelui s-a transformat într-o structură infracțională al cărei principal beneficiar este chiar președintele, sugerînd că procurorii anticorupție au suficiente dovezi pentru a-l acuza pe Hernández.[13]
MACCIH a fost învinuită de societatea civilă că nu îi pune sub acuzație pe președintele Hondurasului și cercul său apropiat, în ciuda scandalurile publice de corupție. Preotul iezuit Ismael Moreno scria recent că „MACCIH are obligația morală de a face publice cazurile de corupție legate de cercul șefului curent al executivului [...] Nefăcînd asta, ei dau dovadă de complicitate față de pactul Almagro-JOH[14] și de favorizare a Ambasadei [americane]“, făcînd referire la faptul că OAS, cu sprijinul SUA, a încheiat un acord cu președintele Hondurasului de a înființa MACCIH, cu condiția ca el nu să fie pus sub acuzare.[15] Pînă în ziua de azi, Hernández rămîne de neatins și instalat la putere, avînd susținerea Ambasadei americane. Între timp, celor care vorbesc deschis și iau apărarea drepturilor populației li se face dosar penal, sînt defăimați, amenințați și împușcați – inclusiv de forțele de securitate sprijinite de SUA. Statele Unite ale Americii poartă responsabilitatea atît pentru originile crizei actuale din Honduras, cît și pentru reprimarea brutală a protestatarilor.

Traducere de Bertha Savu

12. https://twitter/com/Melosjmoreno/status/1133024046415794177.

13. https://www.laprensa.hn/honduras/1236912-410/-lavado-activos-caso-pandora-acusado-corrupcion-honduras-.

14. Abreviere de la numele președintelui țării, Juan Orlando Hernández. (*N. tr.*)

15. https://tiempo.hn/omar-menjivar-ufecic-tiene-todos-los -elemnentos-para-proceder-contra-joh/.

10 ani după lovitura de stat, 28 iunie 2009 – 28 iunie 2019

Rețeaua de Solidaritate Hondurianã

Articol publicat inițial cu titlul „10 Years After the Coup: June 28, 2009 – June 28, 2019“: http://hondurassolidarity.org.

REȚEAUA DE SOLIDARITATE HONDURIANĂ este o rețea descentralizată ce cuprinde aproximativ 30 de organizații din Canada și Statele Unite ale Americii, solidare cu mișcarea socială honduriană.

În momentul de față, hondurieni din orașe și zonele rurale continuă să protesteze pașnic împotriva guvernării instaurate după lovitura de stat din 28 iunie 2009. În timpul regimului lui Juan Orlando Hernández, criza economică și politică s-a adîncit. După lovitura de stat, sărăcia a crescut cu cel puțin 10%, unele școli s-au închis, iar sistemul public de sănătate a fost aproape distrus de delapidarea pe față a fondurilor publice și de privatizare. Violența forțelor de securitate guvernamentale și a formațiunilor de tip comandouri ale morții a dus la moartea a sute de oameni începînd cu 2009, iar această violență politică a crescut din nou după fraudele electorale din 2017, cînd actualul președinte Hernández a fost reales, împotriva Constituției și a democrației honduriene. Violența criminală a proliferat și ea odată cu distrugerea statului de drept și cu înflorirea noului stat al traficului de droguri.
28 iunie 2009: cu doar cîteva ore înainte de începerea unui referendum național fără caracter obligatoriu pe tema necesității inițierii de către Adunarea Constituantă a procesului de rescriere a Constituției honduriene, a avut loc o lovitură de stat, condusă de oligarhia de dreapta, politicieni ultraconservatori și corupți, și comandamentul militar. Armata și poliția au fost trimise să îl aresteze pe președintele ales Manuel Zelaya Rosales. Zelaya eliberase țara de dependența economică și militară de Statele Unite ale Americii, aliniindu-se guvernelor progresiste din America de Sud. El a implementat sau propus reforme legate de salariul minim, accesul la pămînt pentru micii fermieri, dreptul femeilor la avort și drepturile LGBTQ. Statele Unite, sub președintele Obama, vicepreședintele Joe Biden și secretarul de stat Hillary Clinton, au refuzat să ajute la reinstaurarea președintelui Zelaya și a democrației în Honduras. De atunci încoace, principalul sprijin politic și economic al dictaturii existente vine din partea Guvernului SUA, a guvernului canadian și a unor întreprinderi private.
În mai, protestele s-au agravat în Honduras, ca reacție la o nouă lege a cărei implementare ar fi decimat și mai mult domeniile sănătății și educației publice. Sindicatele profesorilor și cele din domeniul sănătății au declanșat greve naționale ce au fost susținute de majoritatea populației din Honduras și de multe organizații. În momentul actual, au trecut mai mult de 40 de zile de proteste masive nonviolente și blocaje rutiere, precum și numeroase adunări de dialog civic în apărarea sănătății și educației publice, cerîndu-se demisia lui Juan Orlando Hernández și a regimului său. Manifestațiile continuă, în ciuda reprimărilor violente ale poliției și forțelor militare, care, începînd din luna mai, au dus la moartea a cel puțin cinci oameni.
Nu este nicio surpriză că adîncirea crizei economice și politice din Honduras a făcut ca migrația să atingă cote alarmante, oamenii încercînd să fugă de condițiile în care nu se mai poate trăi. Reacția Guvernului SUA și a celui hondurian a fost să dea vina pe refugiați, să îi acuze pe jurnaliștii și organizațiile umanitare care le-au acordat acestora asistență că fac „trafic de persoane“, să intensifice militarizarea granițelor și să paseze problema altor țări, cum sînt Mexic, Guatemala sau El Salvador. SUA își încalcă pe față atît propriile reglementări, cît și legile internaționale, separînd familiile, ținînd închiși copiii, negînd drepturile juridice ale omului și arătînd o violență constantă față de migranți și refugiați. Atîta vreme cît se va prelungi criza în Honduras, refugiații vor continua să fugă.
Rețeaua de Solidaritate Hondurianã din America de Nord a fost înființată în urmă cu aproape 10 ani pentru a putea desfășura acțiuni articulate, solidare cu hondurienii care opun rezistență politicilor intervenționiste, apărîndu-și viața și suveranitatea. Astăzi, 30 de organizații din Statele Unite ale Americii și Canada sînt alături de poporul hondurian în apelul pe care acesta îl face către SUA și Canada de a opri sprijinul acordat dictaturii și militarizării în Honduras.

Traducere de Bertha Savu

Consiliul Civic al Organizațiilor Populare și Indigene din Honduras: 25 de ani de luptă și revoluție

Roverto Barra (COPINH)

Articol publicat inițial cu titlul „Civic Council of Popular and Indigenous Organizations of Honduras: 25 Years of Struggle and Revolution“: http://copinhonduras.blogspot.com/.

COPINH (Consiliul Civic al Organizațiilor Populare și Indigene din Honduras) este o organizație indigenă lenca, compusă din 200 de comunități lenca din statele vestice honduriene Intibuca, Lempira, La Paz și Santa Barbara. COPINH a luat naștere în 1993, cînd mișcările indigene și populare din Intibuca s-au reunit pentru a opri despăduririle și a susține cauza mișcărilor populare. Astăzi COPINH cuprinde patru state din vestul Hondurasului și luptă pentru drepturile poporului lenca, drepturile ecologice, culturale, economice, sociale, de sănătate și educație ale indigenilor. COPINH apără teritoriul lenca și resursele sale naturale, ca parte a cosmoviziunii lenca de respect pentru Mama-Pămînt.

25 martie 2018

În ajunul celei de-a 25-a aniversări a Consiliului Civic al Organizațiilor Populare și Indigene din Honduras (Consejo Cívico de Organizaciones Populares e Indígenas de Honduras – COPINH), la doi ani de la asasinarea din 2 martie a Bertei Cáceres, ecologista indigenă și lidera revoluționară a COPINH, publicăm un text despre istoria acestei organizații care, alături de altele, a pus umărul la revoluționarea mișcărilor sociale contemporane din Honduras.
Începutul anilor 1990 a fost caracterizat de declinul luptelor revoluționare în zona Americii Centrale. Acest declin a adus nu doar o schimbare în situația politică a regiunii, prin încorporarea forțelor de gherilă în partidele electorale legale, ci a însemnat și o deschidere a economiei locale pentru investiții transnaționale de capital în zone strategice, profitîndu-se de privatizarea neoliberală a statului și a resurselor naturale.
Pentru mișcările populare, demoralizarea venită odată cu pierderea liderilor politici și ideologici după eșecul revoluției din Nicaragua și căderea blocului socialist est-european a condus la o desfășurare mai dificilă a unor activități coordonate și solidare. În același timp, a avut loc un val puternic de ONG-izare a modelelor organizaționale și a luptei sociale, care a fragmentat suplimentar mișcările populare. Diversele guvernări neoliberale din America Centrală au profitat cu abilitate de acest lucru.
În Honduras, rețeta era una neoliberală, dar bazată pe „modelul ocupației continue“, care, începînd din anii 1980, a garantat jefuirea resurselor naționale, în timp ce suveranitatea era sistematic oferită pe tavă, în schimbul puterii și impunității pentru elita națională, Imperiului nord-american.

Renașterea populației lenca

În acest context regional și național, societatea hondurianã a început să fie afectată de atacuri antipopulare prin Decretul 18/'90, menit să transforme în lege schimbările structurale ce aveau loc în economie și să ajute la dezmembrarea întreprinderilor publice și la privatizarea resurselor statului. Astfel, guvernarea neoliberală a lui Rafael Callejas[1] a implementat în forță[2] persecutarea dură a liderilor sindicali și dezmembrarea progresivă a politicilor sociale și agrare ce aduceau beneficii celor mai sărace segmente ale populației.
În 1992 și 1993 (și nici măcar acum), țărănimea hondurianã indigenă nu era luată în calcul în statisticile oficiale. Ca atare, noile politici agrare neoliberale nici nu și-au pus problema unor măsuri care să contracareze efectele crizei rurale severe; în schimb, au realizat chiar opusul. În doar trei ani, mai mult de 50% din pămîntul cu care țăranii fuseseră împroprietăriți prin reforma agrară din 1964 a reintrat pe mîna companiilor private.
Fără contramăsuri politice sau sociale, guvernarea Callejas a venit cu un ambițios plan de reformă structurală (cu sprijinul Băncii Mondiale, al Fondului Monetar Internațional și al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională – USAID), în cadrul căruia cele mai bune terenuri agricole și teritoriile populației indigene jucau un rol central în transformarea economică a țării. Pămînturile comunale din vestul Hondurasului, uitate din punct de vedere istoric, dar bogate în păduri și resurse naturale, au devenit obiectul disputelor între, pe de o parte, imensul capital național aliat cu cel transnațional și, pe de altă parte, comunitățile locale și strîns unita populație lenca.

Speranța s-a născut în La Esperanza

După sfîrșitul războiului din El Salvador, cu o concentrare a batalioanelor militare honduriene în regiunea de vest, mai ales de-a lungul granței, mulți internaționaliști revoluționari honduricni s-au întors acasă cu intenția de a sprijini lupta socială din propria lor țară. Acest lucru a favorizat, după cîteva încercări nereușite și printr-un proces lent, dar constant de organizare, apariția unei alianțe între liderii locali lenca și foștii combatanți revoluționari, avînd drept obiectiv rezolvarea solicitărilor istorice ale comunităților indigene lenca și ale organizațiilor *grassroots* din vestul Hondurasului.
COPINH s-a născut pe 27 martie 1993 în La Esperanza, statul Intibucá din Honduras, ca rezultat al acestor eforturi. Obiectivul său era să „îmbunătească condițiile de viață ale populației lenca din Honduras și să ajute țara noastră, America Centrală, Caraibe, America Latină și lumea în general în lupta pentru realizarea unui model de dezvoltare mai drept, mai demn pentru ființele umane și mai armonios cu mediul înconjurător“.[3]
Necesitatea creării COPINH este demonstrată de numărul și relevanța acțiunilor desfășurate în primii săi ani. La scurt timp după conceperea sa, organizația a reușit să oprească în statul Intibucá activitatea unei companii industriale de cherestea. Cel puțin 16 proiecte de tăiere a pădurilor au fost anulate ca urmare a acțiunilor și mobilizărilor COPINH. În iulie 1994, zeci de mii de indigeni lenca au coborît din munții Yamaranguila de Nord și din statul Lempira pentru a participa la primul și istoricul *Pelerinaj al populațiilor indigenă și neagră pentru viață, dreptate și libertate*. Această mobilizare nu a fost doar un indicator al stringenței solicitărilor populațiilor indigenă și neagră din Honduras, ci a marcat și un punct de cotitură în organizarea și lupta mișcărilor populare din Honduras, reinsuflîndu-le speranță celor marginalizați, care, în ciuda sărăcirii și a excluderii, și-au făcut auzită vocea și și-au revendicat locul în Honduras și în America Centrală.
Solicitările și victoria lor au fost uimitoare. Populația lenca a primit recunoșterea juridică a primelor două municipalități indigene din țară: San Francisco de Opalaca (Intibucá) și San Marcos de Cauquín (Lempira). Odată cu aceasta, a venit și semnarea a peste 50 de acorduri între COPINH și guvernul liberal al lui Carlos Roberto Reyna. În aceste acorduri erau prevăzute înființarea de școli, construcția de autostrăzi, centre medicale etc., pe lîngă promisiunea de a revizui Convenția ILO 169, ce protejează și garantează drepturile populațiilor indigene. Honduras a ratificat această convenție pe 28 martie 1995.
Încă din 1994, societatea din Honduras era adînc implicată în lupta pentru demilitarizarea țării. Este important să menționăm că țara a suferit profund de pe urma amestecului militar în multe dintre sectoarele sale. Modelul „ocupației continue“ implica nu doar existența permanentă a unor baze militare ale SUA în țară, ci și omniprezența militarilor honduricni în desfășurarea activităților instituțiilor statului considerate esențiale pentru securitatea sa (emigrări, vămi, telecomunicații, registru civil etc.).
În același an, în octombrie, COPINH, femei indigene, studenți, împreună cu comunitatea neagră garífuna, țărani și comunități creștine au mobilizat în jur de 20.000 de oameni în capitală, cerînd, printre altele, abrogarea serviciului militar obligatoriu, sfîrșitul ocupației nord-americane și demilitarizarea țării. Aceasta și alte mobilizări similare au condus la abrogarea Legii serviciului militar și la retragerea militarilor din instituțiile statului.

Solidaritatea ca esență a luptei și camaderiei dintre oameni

Insurecția indigenă zapatistă din Chiapas și apelurile la pace din Guatemala au dus la extinderea internațională a cauzelor COPINH. În aprilie 1995, o mobilizare populară a fost organizată în capitala hondurianã, care, printre altele, era menită să exprime solidaritatea față de populația indigenă și revolta sa armată din Chiapas, Mexic, și cerea oprirea represaliilor împotriva populației indigene din Guatemala. Acest nou impuls al organizației urma linia primelor obiective ale COPINH și, în esență, era un răspuns la nevoia de camaraderie reciprocă în fața amenințării capitalismului imperialist, ce aducea intensificarea dominației și a jafului organizat în America Latină prin impunerea modelului neoliberal.
Pentru COPINH, solidaritatea cu celelalte lupte sociale din Honduras, America Latină sau de oriunde din lume era o caracteristică fundamentală, parte din credința sa că toate aceste lupte sînt, de asemenea, și lupta populației lenca și a organizației sale. Acest lucru se reflectă în încercarea de a coordona organizațiile de muncitori, țărani și indigeni din Honduras și din alte părți ale continentului în construirea unei platforme de mari dimensiuni, pentru a putea lupta împotriva amenințării serioase pe care o reprezintă Statele Unite prin impunerea Zonei de Comerț Liber a Americilor (FTAA).

1. Callejas se află sub acuzație în momentul de față în Statele Unite în scandalosul dosar FIFAgate, care a demascat mita și corupția în interiorul Federației Internaționale de Fotbal (FIFA). Înainte de asta, Callejas a fost acuzat în Honduras pentru mai multe delicte de corupție.

2. Pentru reformele muncii și acțiunile sindicatelor în America Centrală, vezi http://library.fes.de/pdf-felies/bueros/fesamcentral/07612.pdf.

3. Document constitutiv al Consiliului Civic al Organizațiilor Populare și Indigene din Honduras.

Această viziune strategică de a susține în mod sistematic unitatea, coordonarea și solidaritatea între cauzele particulare le-a dat posibilitatea muncitorilor, țăranilor și populațiilor indigene din Honduras să creeze spații comune de ripostă în fața respectivelor amenințări și a serioasei crize economice prin care trec. Să ne amintim că în 1998 economia lor, bazată pe comunități locale, a fost sever afectată de uraganul Mitch. Pierderea infrastructurii de producție și a recoltelor de cereale de bază și de cafea[4] a dus la falimentul multor producători, dîndu-i ocazia guvernului lui Carlos Flores Facussé să impună, conform logicii neoliberale, un Plan Central de Reconstrucție și Transformare Națională (PMRTN). Acest plan favoriza expansiunea politicilor de ajustare structurală și reducerea beneficiilor bugetare, a drepturilor de muncă și sociale, toate încurajînd investițiile și împrumuturile de la marile companii.

Amenințarea șomajului, înghețarea salariilor și pierderea beneficiilor pentru lucrătorii din sectorul public au făcut ca sindicatele muncitorești, precum FUTH și FECESITLIH, și cele din alte sectoare profesionale să creeze împreună, în 2000, Bloque Popular (Blocul Popular). A fost prima încercare de a-i coordona pe muncitori și pe cei din alte domenii defavorizate după grava criză organizațională din anii 1990, permițîndu-le organizațiilor care se luptau să înfrîngă modelul neoliberal din țară să se unească. Aceștia au fost primii pași spre o aliniere a COPINH și a mișcărilor muncitorești organizate.

În 2001 a fost schițat Plan Puebla Panamá (PPP), cunoscut mai tîrziu ca Proiectul Mezoamerican pentru Integrare și Dezvoltare. Acesta era gîndit ca un enorm proiect de infrastructură ce urma să faciliteze devalizarea și exploatarea resurselor naturale în favoarea marilor companii.

Planul a declanșat reacția organizațiilor muncitorești, comunitare, țărănești, indigene și urbane, care s-au unit în lupta împotriva lui; COPINH s-a alăturat imediat în acțiunea de coordonare a spațiilor de dezbatere și organizare prin Forumul Popular Mezoamerican, care a apărut ca răspuns la plan. Lupta sectoarelor celor mai afectate de implementarea politicilor neoliberale a fost, de asemenea, integrată în aceste eforturi, așa cum s-a întîmplat cu lucrătorii din domeniul educației, față de care COPINH era foarte apropiat. Sectorul învățămîntului a fost cel mai grav afectat în timpul guvernării lui Ricardo Maduro, iar COPINH a fost alături de el, sprijinindu-l în timpul protestelor și al ocupării autostrăzilor în diferite părți din vestul regiunii.

Odată cu convergența crizei agrare, rezistența profesorilor și lupta împotriva FTAA și PPP, rezistența muncitorilor, a populațiilor indigene și negre a început să ia amploare. În 2003, grație conducerii vizionare și strategice a diferiților lideri naționali, printre care și COPINH, toate aceste forțe s-au unit într-o platformă comună, prin formarea în 2003 a Coordonatorului Național al Rezistenței Populare (CNRP)[5], marcînd un moment istoric unic pentru unitatea mișcărilor populare din Honduras.

Toate organizațiile au căzut de acord și au susținut ideea „coordonării prin rotație", prioritizînd succesiv diversele regiuni ale țării. De asemenea, s-a convenit să se dezbată în adunări și prin dialog planificarea acțiunilor locale și naționale, pentru a se ajunge la un consens înainte de se lua decizii. Prima acțiune relevantă a avut loc în august 2003, prin *Marșul demnității*, atunci cînd mii de oameni din toată țara s-au adunat la Tegucigalpa pentru a cere încetarea represaliilor la adresa profesorilor și sfîrșitul politicilor neoliberale ale guvernării lui Ricardo Maduro.

Contribuția COPINH la diverse niveluri în realizarea unității și coordonării pe plan național și regional a fost evidentă. La nivel național, s-a manifestat prin promovarea unor forme noi de coordonare, precum CNRP, care propuneau dialogul în locul impunerii de la vîrf și o democrație bazată pe consens. A fost un mare avantaj pentru mișcările populare din Honduras, dîndu-le posibilitatea să creeze punți de solidaritate între diferiții actori, respectînd diversitatea opiniilor și a formelor de luptă. Contribuția COPINH în cauzele de interes național a dus la recunoașterea rolului populației indigene în construcția unei societăți noi. Indigenii au început să fie respectați și recunoscuți ca avînd un rol esențial în cadrul schimbării. Capacitatea COPINH de a se mobiliza a arătat că populația lenca era deja un actor fundamental care își dorea schimbarea și se lupta pentru ea.

Cauza drepturilor femeilor

În mijlocul acestor lupte pentru drepturi la nivel național, femeile din COPINH au pornit pe lungul drum al emancipării și cîștigării drepturilor. Una dintre cele mai importante lupte a fost conștientizarea discriminării și violenței chiar din cadrul organizației. Cîțiva bărbați care abuzau femeile au fost dați afară, datorită curajului și hotărîrii unor lidere ca Doña Pascualita și Berta Cáceres. A fost o adevărată performanță organizarea, de exemplu, a primei Adunări a Femeilor din COPINH. La momentul respectiv, oamenii au crezut că asta va duce la o ruptură în organizație. Rezultatul a fost chiar opusul, soldîndu-se cu instituționalizarea statutelor organizației.

Pentru Berta, nu era posibilă implicarea într-o luptă antipatriarhală și antirasistă fără combaterea violenței, în toate formele ei, împotriva femeilor chiar din interiorul organizației. Ea s-a zbătut pentru recrutarea permanentă a femeilor în structurile interne și pentru implicarea tovarășelor în educația politică pe toate fronturile, astfel încît ele să poată participa atît la activitatea organizațională a COPINH, cît și la munca desfășurată în cadrul comunităților.

Berta a spus că:

> lupta antipatriarhală este o viziune manifestată în toate modurile de lucru ale COPINH, încă de la conceperea sa. […] Această idee antipatriarhală este prezentă în toate zonele organizației, pentru că dorim schimbarea culturii machiste, vrem să avem drepturi egale, aceeași participare și aceleași beneficii de la organizație. Pornim de la ideea că noi, ca femei, sîntem diferite și avem istorii diferite, dar nu și drepturi diferite și, prin lupta noastră, apărăm valorea deciziilor și gîndirii femeilor în familie, economie, politică și în dezvoltarea organizațională a țării și a lumii.

Pentru Berta, protejarea femeilor și copiilor care au fost victime ale violenței era, de asemenea, o necesitate constantă. Visul ei a fost să ofere un refugiu sigur pentru tovarășele care fuseseră abuzate sau atacate. Peste cîțiva ani, acest vis urma să prindă viață odată cu propunerea de a construi un adăpost pentru femei. În 2015, acest adăpost a fost în sfîrșit inaugurat: Casa COPINH a vindecării și a dreptății pentru femei. Se duceau lupte, desigur, și pe alte planuri. De exemplu, COPINH a susținut, alături de alte organizații ale femeilor, tribunalele femeilor, un loc unde se putea denunța violența și se împărtășeau strategii de rezistență. Existau și locuri de întîlnire pentru femeile indigene.

Împreună cu Berta Cáceres, femeile din COPINH au dus lupte importante pentru apărarea pămîntului. Un exemplu semnificativ este rezistența femeilor din comunitatea San Antonio pentru a opri construirea barajului El Tigre, pe rîul Lempa, la granița cu El Salvador. Mii de femei, alături de Berta și COPINH, au mărșăluit de nenumărate ori în 2006 și 2007 prin regiune, avînd fețelele acoperite și macete în mîini, cărîndu-și copiii în spate și cerînd oprirea proiectului hidroelectric, care a fost în cele din urmă suspendat.

Lupta populară unită și refondarea națională

În 2006, Manuel Zelaya a fost ales președinte al Hondurasului. Relația sa cu organizațiile populare nu fusese niciodată foarte bună, iar acest lucru s-a schimbat doar după ultima grevă civică din 2008, organizată de CNRP. În acei ani, guvernul a schimbat în mod clar direcția, apropiindu-se de țările membre din Alianța Bolivariană Populară din America Noastră (ALBA).

COPINH, care a avut întotdeauna un dialog foarte bun cu reprezentanții Venezuelei și Cubei, și-a dat seama imediat de importanța acestei schimbări a poziției guvernului hondurian și de nevoia urgentă de a susține poziția curajoasă a guvernării Zelaya în noul context politic, cînd începeau deja să apară conflictele cu puternica elită locală.

Într-un efort de a da un răspuns mișcărilor populare prin CNRP, ei au propus „candidații platformei populare independente": Carlos H. Reyes, reprezentantul muncitorilor; Berta Cáceres, lider indigen; Maribel Hernández, liderul sindicatului profesorilor; și Carlos Amaya, lider al stîngii din Honduras. Ei au venit cu un program în 12 puncte[6], stabilite de comun acord în 2008, în cadrul *Primei întîlniri a muncitorilor, țăranilor, profesorilor, organizațiilor comunale și populare*.

Alegerea Bertei ca unul dintre candidați a arătat nu doar maturitatea politică a mișcării, ci a însemnat recunoașterea Bertei ca lider indigen și recunoașterea șefiei COPINH în sine. În acest context de reconciliere profundă, s-a organizat în La Esperanza *Prima întîlnire pentru refondarea Hondurasului*.

De la această tribună s-a încercat să se propună o Adunare Constituantă reală, pentru a da puterea poporului și a refonda țara cu o nouă Constituție indigenă, una pentru popor. În acest moment al luptei

4. Cafeaua este produsă în Honduras de sute de mii de familii sărace, care depind de mica lor producție pentru un venit anual modest. Micii producători sînt exploatați de companiile de export și intermediari, ce fixează prețuri de mizerie atunci cînd le cumpără recolta. În 1999, prețul cafelei s-a prăbușit pe piața internațională, fapt care a fost unul dintre cele mai mari dezastre pentru economia țării, ce se bazează pe comunitățile locale. Lenca, în vestul Hondurasului, este una dintre regiunile cu cea mai mare producție de cafea.

5. http://www.sobhonduras.org/index.php/documentos/historia-teoria/59-memoria-historica/191-declaracion-politica-de-la-cnrp.

6. http://www.sobhonduras.org/index.php/documentos/historia-teoria/59-memoria-historcia/192-demanda-de-12-puntos-de-la-cnrp-el-gobierno.

pentru schimbare a avut loc lovitura de stat din 2009. În ziua alegerilor, candidații (printr-un gest de integritate revoluționară) s-au retras în masă, făcînd un apel la rezistență și luptă de stradă împotriva dictaturii.

Lovitura de stat și rezistența COPINH

COPINH a susținut inițiativa guvernului de a se consulta cu poporul, de aceea a fost puternic afectată de represiunea militară. A fost clar încă din primul moment că lupta se va da în principal în capitală. Mii de membri ai COPINH au mers la Tegucigalpa, unde, pe lîngă mobilizarea populară și continuarea luptei timp de peste șase luni, au format o unitate trimisă să apere și să protejeze perimetrul Ambasadei Venezuelei mai bine de trei luni.

Refacerea puterii populare și strămutarea luptei în comunitățile locale

Odată cu alegerea guvernului lui Porfirio Lobo, COPINH și-a intensificat eforturile de solidarizare pentru a sprijini lupta țăranilor din Aguán, care erau masacrați pentru că ceruseră respectarea dreptului lor asupra pămîntului.

A existat, de asemenea, o ruptură în interiorul nou-creatului Front Național al Rezistenței Populare (FNRP). Ruptura a survenit ca urmare a polarizării pozițiilor celor care susțineau necesitatea concentrării asupra politicilor electorale și a celor care cereau răsturnarea dictaturii prin insurecție populară. Direcția electorală era sprijinită de cei apropiați de Bloque Popular și cohorta politică a lui Manuel Zelaya, iar direcția insurecției era susținută de așa-numiții „refondaționiști", fiind condusă de COPINH, organizații de stînga și organizații care duceau lupte teritoriale.

Divizarea mișcărilor populare exista deja, la fel și contradicțiile tot mai profunde în privința alegerilor. Frauda electorală din 2013 a scos la iveală aceste diferențe și fricțiuni între liderii care optau pentru calea electorală și direcția refondaționistă condusă de Berta și Miriam Miranda (din partea Organizației Frăția Neagră din Honduras). Amîndouă îndemnau la o strategie nouă, bazată pe lupta în teritorii, pe sprijinul comunităților și pentru apărarea bunurilor naturale comune, ca răspuns la atacul violent și la jefuirea resurselor naturale de către guvernarea Lobo.

Lupta pentru pămînt și teritorii a devenit una dintre prioritățile organizațiilor „refondaționiste". În 2013, a fost creată Platforma Mișcărilor Sociale și Populare din Honduras, iar Berta și Miriam erau liderii care o organizau și conduceau. În acest context al luptei pentru apărarea teritoriilor, guvernul a lansat o vînătoare de vrăjitoare, incriminîndu-i pe liderii mișcărilor sociale. Lupta pentru Río Bianco și rîul Gualcarque a dus la asasinarea Bertei, în 2016, încă o moarte printre multe altele ale celor care și-au dat viața apărînd bunurile naturale comune din diferite comunități locale.

În acest moment, în ciuda atacurilor masive ale statului și a represiunii corporatiste, COPINH continuă să ducă o luptă acerbă împotriva sutelor de proiecte extractiviste care amenință comunitățile și teritoriile lenca.

Iată principala misiune a COPINH: să continue lupta. De aceea își trage forța de la comunitățile indigene și din trecutul său istoric de luptă și rezistență. Lupta nu este doar pentru COPINH, ci pentru toate cauzele, din orice colț al lumii. Cum spunea Berta, pentru mama-natură și omenire – pentru că nu mai este timp.

Traducere de Bertha Savu

Cealaltă Nicaraguă: imperiul și teritoriile în rezistență

Yorlis Gabriela Luna Delgado

Articol publicat inițial cu titlul „La otra Nicaragua: imperio y territorios en resistencia", *Tensões Mundiais*, vol. 15, nr. 28, 2019, p. 299-324 (număr tematic: America Centrală), iar în limba engleză cu titlul „The Other Nicaragua, Empire and Resistance", Council on Hemispheric Affairs, 2 octombrie 2019 (www.coha.org).

YORLIS GABRIELA LUNA DELGADO este îndrumătoare *grassroots* și cercetătoare în Boaco, Chontales, Zelaya, Central, Río San Juan și Matagalpa, Nicaragua.

Introducere

Pentru cei care trăiesc în Nicaragua nu este niciun secret că există o versiune oficială despre conflictul politic care în 2018 a făcut peste 200 de victime. Această relatare hegemonică, repetată de toți, de la organizațiile de apărare a drepturilor omului și mass-media privată din Managua și pînă pe holurile puterii din Washington, descrie o „dictatură" aproape totală, care, pusă în fața protestelor cetățenești, a răspuns cu valuri de represiune violentă îndreptată în primul rînd împotriva studenților și ziariștilor, omorînd sute de protestari pașnici. Ca urmare, guvernul nu se mai bucură de sprijinul popular și o coaliție extinsă de mișcări populare așteaptă din partea comunității internaționale asistență în organizarea de alegeri libere, astfel încît țara să se poată elibera de un regim care a continuat, ba chiar a depășit în intensitate brutalitatea dinastiei Somoza.[1] Aceasta este versiunea spusă peste tot în lume, deopotrivă de vocea dreptei și de unele voci care se autodefinesc de stînga.

Articolul de față își propune să demonteze această relatare a evenimentelor din 2018 din Nicaragua, care, deși pusă la punct pînă la cel mai mic detaliu, nu este altceva decît o construcție a priori a laboratorului de schimbare a regimurilor al Fundației Naționale pentru Democrație (NED) și al altor instituții ale SUA.[2] Principalul argument este că ceea ce s-a întîmplat în Nicaragua în 2018 a fost – așa cum s-a întîmplat de mai multe ori în istoria acestei națiuni – o ofensivă susținută de SUA. Diferența a fost că, de data aceasta, a luat forma unei așa-numite „lovituri de stat de catifea", construită pe fundația unor acuzații serioase și a unor campanii de dezinformare îndreptate împotriva unei guvernări „indezirabile". Eseul de față susține teza că Nicaragua poate servi, în contextul Americii Centrale, ca exemplu pozitiv.

La începutul lunii aprilie 2018, guvernul nicaraguan se afla într-o situație care, una peste alta, putea fi considerată pozitivă. Se bucura de sprijinul a 70% din populație și cîștigase alegerile naționale, regionale și locale cu o mare și în creștere majoritate în 2011, 2012, 2016 și 2017. Aceste alegeri au fost recunoscute internațional de Organizația Statelor Americane (OAS) și de alte organizații similare, ca exemple de participare cetățenească masivă în toate etapele procesului electoral, mai ales pe segmentele reprezentate de femei și de electoratul tînăr. Acest detaliu e foarte important într-o țară în care majoritatea populației are sub 25 de ani.

Partidul de la guvernare, Frontul Sandinist de Eliberare Națională (FSLN), s-a bucurat de sprijinul larg al populației, fiind prezent în toate comunitățile și cartierele. Economia a trecut printr-o perioadă de 10 ani de creștere susținută, care i-a scos pe trei din zece nicaraguani din sărăcia la care fuseseră condamnați timp de trei administrații neoliberale succesive înainte de 2007. Pe durata celor 11 ani de guvernare sandinistă, Nicaragua a devenit una dintre cele mai sigure țări din regiune și are, într-adevăr, cea mai scăzută rată de omucidere din America Centrală (care este cea mai violentă regiune din lume neimplicată într-un conflict armat). Educația primară și secundară devenise gratuită pentru nicaraguani, iar serviciile medicale gratuite fuseseră extinse la păturile cele mai defavorizate. S-a construit o infrastructură de bază (drumuri, apă potabilă curentă, canalizare), de care Nicaragua dusese lipsă pe parcursul istoriei sale. Cu toate acestea, după un deceniu de tensiuni sociale reduse, acalmia din societatea nicaraguană s-a dus pe apa sîmbetei în aprilie 2018. Doar în cîteva ore, a izbucnit cu violență un conflict de clasă, alimentat de media, cu un caracter politic, simbolic și geopolitic.

Politicile postadevăr au ajuns în Nicaragua într-o manieră spectaculoasă – începînd cu un conflict nearmat între un grup de studenți din învățămîntul universitar privat care protestau împotriva reformelor aduse sistemului de asigurări sociale și un grup de studenți proveniți din familii proletare care au organizat un contraprotest de-a lungul drumului de la Managua la Masaya, pe 18 aprilie. În mai puțin de 72 de ore, mai mult de 100 de milioane de mesaje antiguvernamentale false au fost trimise utilizatorilor rețelelor de socializare – într-o țară cu o populație totală de 6 milioane![3] Acest lucru a dus la proteste violente în douăzeci și patru de orașe.

1. CENIDH – Centro Nicaragüense de Derechos Humanos, *Derechos Humanos en un „estado de excepción"*, Managua: CENIDH, mai 2019.

2. M. Blumenthal intervievat de N. McCune, „How Nicaragua Defetead a Right-Wing US-Backed Coup", in Alliance for Global Justice, *Live from Nicaragua: Uprising or Coup?*, s.l., s.n., 2019, p. 60-77.

3. G. Trucchi, „Nicaragua: Cuando las mentiras ganan y se convierten en realidad 'aceptada'", *Terceca Información*, 6 mai 2018: https://www.tercereainformacion.es/articulo/internacional/2018/06/05/nicaragua-cuando-las-mentiras-ganan-y-se-convierten-en-realidad-aceptada.

O întreagă strategie media, națională și internațională, a fost lansată în jurul evenimentelor din 19, 20 și 21 aprilie, incluzînd difuzarea masivă a versiunii oficiale asupra evenimentelor, dar și a contextului lor mai larg istoric, social și politic.[4] Adevărul a ajuns teren de dispută, întrucît mare parte din ONG-urile din Nicaragua sînt finanțate de Guvernul SUA, precum Comisia Permanentă a Drepturilor Omului (CPDH) și Asociația Nicaraguană a Drepturilor Omului (ANPDH); aceasta din urmă a fost înființată la Miami în 1986 și finanțată de Congresul Statelor Unite pentru a spăla imaginea măzboiului murdar al administrației Ronald Reagan, purtat de CIA în scopul răsturnării Revoluției Sandiniste. „Adevărul este că agențiile de știri private din Nicaragua, La Prensa și alte cîteva, citate frecvent de agențiile internaționale de știri, au fost la un anumit moment dat finanțate de Fundația Națională pentru Democrație sau de NED."[5] NED a fost implicată în mai multe țări în operațiuni de schimbare a regimului, ce necesitau preluarea peste noapte a controlului opiniei publice, pentru a putea înlătura un guvern considerat indezirabil de Statele Unite ale Americii. Folosindu-se de organe de presă cliente și de organizații ale drepturilor omului care își repetau una celeilalte fabulațiile fără să desfășoare o investigație riguroasă, Guvernul SUA a putut să creeze o cutie de rezonanță a propagandei oficiale și să controleze narațiunea despre Nicaragua. În publicația sa online, NED se felicita singură pentru „punerea bazelor insurecției din Nicaragua".[6] Iar Guvernul SUA aplică în momentul de față o politică de sancțiuni economice împotriva Nicaraguei, ce amenință, prin slăbirea economiei naționale, să readucă sărăcia acută care fusese în sfîrșit eradicată din țară.

Acest articol va analiza pentru început construirea în Nicaragua a unui teritoriu virtual, un teritoriu al revizionismului istoric, al mesajelor depreciative și al amenințărilor care, împreună, au stat la baza strategiei de a înfrînge rezistența contra destrămării democrației din țară. Apoi, vom investiga disputa asupra teritoriului real al țării, deoarece, timp de 90 de zile, începînd cu 18 aprilie, forțele de dreapta au construit blocaje rutiere pe toate autostrăzile, cerînd „predarea totală" a guvernului.[7] Blocajele rutiere au împiedicat circulația oamenilor, au îngropat economia și au devenit scena unor violențe teribile, inclusiv violuri, tortură, crimă și incendierea unor oameni – în principal, a celor identificați ca fiind sandiniști.[8]

Pe măsură ce se desfășurau aceste evenimente, strategia a evoluat de la presiunea psihologică exercitată prin rețelele de socializare la ofensiva armată și violentă – de la proteste pașnice cu pietre și aruncătoare de petarde la proteste armate. În lunile iunie și iulie, un segment semnificativ al societății nicaraguane s-a mobilizat fizic pentru apărarea zonelor rezidențiale, a școlilor, caselor, infrastructurii publice și unităților medicale, destrămînd mitul loviturii de stat de catifea. Cu toate acestea, media internațională nu a părut deloc interesată de această parte a istoriei. Majoritatea covîrșitoare a mass-mediei a continuat să difuzeze versiunea oficială ce înfățișa o populație răsculată împotriva unei guvernări represive. Acest articol ne lasă să auzim vocea Celeilalte Nicaragues.

Contextul istoric din Nicaragua

Poziția geografică a Americii Centrale, extragerea resurselor naturale, exploatarea forței de muncă ieftine și posibilitatea construirii unui canal interoceanic au atras atenția Statelor Unite ale Americii. Prin urmare, istoria regiunii este una scăldată în sînge și rezistență, ducînd în final la caravana disperată a migrației din triunghiul de nord al istmului, migrație care nu a fost altceva decît produsul imperialismului SUA.

Nicaraguanii au lipsit practic din caravana migrației. Aceasta nu este o simplă coincidență. Este rezultatul unei istorii complexe a acestei țări din America Centrală, ce a cunoscut conflictele armate cele mai puternice, punctate de scurte perioade de pace, o țară care a atras cel mai mult interesele geopolitice și a suferit cel mai tare de pe urma intervențiilor externe. Este, de asemenea, țara în care dinamica imperalismului SUA a produs mișcări antiimperialiste de lungă durată.[9] Încă de pe vremea cînd mercenarul american William Walker s-a autoproclamat președinte al Nicaraguei în 1856, introducînd sclavia și declarînd engleza limbă oficială pentru a putea cîștiga sprijinul statelor sclavagiste din sudul SUA, a existat opoziție față de agresiunea economică și militară americană în Nicaragua. Un produs secundar al acestei evoluții este o societate care refuză categoric intervenția SUA.[10]

În timpul războiului hispano-american, Statele Unite au redobîndit controlul asupra Bazinului Caraibelor și și-au manifestat din nou interesul față de poziția geografică a Nicaraguei. SUA au finanțat o rebeliune liberală împotriva președintelui José Santos Zelaya, care introdusese reforme liberale și adoptase o poziție de apărare a suveranității naționale. Statele Unite au reușit să-l înlăture pe Zelaya și să impună Tratatul Chamorro-Bryan cu complicitatea oligarhiei locale. Acest tratat dădea Statelor Unite drepturile exclusive de a construi un baraj interoceanic prin Nicaragua și de a avea o bază militară în Golful Fonseca, acordînd pe vecie și dreptul SUA de a invada Nicaragua din considerente politice.[11]

Pușcașii marini americani au ocupat militar Nicaragua din 1912 pînă în 1926 pentru a-l sprijini pe președintele conservator Adolfo Díaz, un fost manager al unei companii americane de minerit, care avea nevoie de intervenție străină pentru a rămîne la putere.[12] În anul în care militarii au plecat, a izbucnit un conflict armat, forțele liberale cerînd destituirea lui Díaz. În consecință, pușcașii marini americani au ocupat din nou țara și s-a semnat un acord de pace care stipula că Díaz își va păstra funcția pînă la alegerile din 1928, iar militarii americani vor rămîne în țară. Acesta a fost contextul Războiului Constituționalist, în care Augusto César Sandino a fost unul dintre generalii care au refuzat să predea armele.

Sandino provenea dintr-o comunitate indigenă și lucrase ca țăran, comerciant și muncitor; trăise ca imigrant în alte țări din America Centrală și Mexic. El a pornit un război de gherilă împotriva invadatorilor yankei și a perfecționat tacticile militare ale rezistenței indigene nicaraguane la colonialism, adaptîndu-le la neocolonialismul moștenitorilor spaniolilor. Sandino era antiimperialist, naționalist și bolivarian; era adeptul modelului economic și social al cooperativelor. În lupta împotriva intervenției SUA, lui Sandino i s-au alăturat și bărbați neînarmați, femei, copii, populația indigenă, descendenți afro-americani și țărani. Ei au dat dovadă de o extraordinară capacitate de sacrificiu, luptînd aproape fără mîncare, haine sau arme, din dragoste pentru Nicaragua și pentru demnitatea ei. Sandino nu a fost pe placul Bisericii Catolice, nici al burgheziei locale.[13] Orașe mai mici sau mai mari au fost înconjurate și bombardate pentru a tăia aprovizionarea și comunicațiile armatei lui Sandino. Femeile au fost violate și familii întregi au fost torturate și alungate din casele și de pe pămînturile lor. Armata yankee a semănat teroare în rîndul populației, ceea ce a atras ura acesteia și i-a făcut pe și mai mulți să se înroleze în armata lui Sandino.[14]

Trupele SUA s-au retras din Nicaragua în 1933. În 1934, la ordinul Statelelor Unite ale Americii, Anastasio Somoza García l-a asasinat pe Sandino, instaurînd una dintre cele mai sîngeroase dictaturi din istoria Americii Latine, ce a durat mai mult de 40 de ani. El s-a bucurat de sprijinul Gărzii Naționale, o forță militară nou-creată și antrenată de Statele Unite.[15]

În anii 1960 și 1970, Carlos Fonseca Amador a preluat moștenirea și idealurile lui Sandino și a antrenat o nouă generație să lupte împotriva lui Somoza și a Gărzii sale Naționale. Inspirat de Revoluția Cubaneză, el și alți tineri au înființat Frontul Sandinist de Eliberare Națională (FSLN), o organizație militară și politică ce a obținut victoria pe 19 iulie 1979. În acel an, Revoluția Populară Sandinistă, urmînd ideile lui Sandino, a schimbat radical peisajul nicaraguan, în special structura sa economică. Asta în ciuda faptului că, pe parcursul celor 10 ani ai revoluției, Nicaragua a trebuit să facă față blocadei economice și agresiunii imperialiste a Statelor Unite, care s-a manifestat, printre altele, prin crearea și finanțarea unei armate contrarevoluționare. Acești *contras*, cum au fost numiți, au terorizat populația rurală, au sabotat economia, au făcut trafic de droguri și au dus un război brutal.[16]

Înfrîngerea FSLN în alegerile din 1990 s-a soldat cu instaurarea unei guvernări contrarevoluționare, neoliberale, ce urmărea să elimine moștenirea Revoluției Populare Sandiniste. Una dintre modalitățile folosite a fost redenumirea locurilor care purtau numele revoluționarilor și distrugerea simbolurilor revoluționare. A fost o ofensivă culturală și ideologică menită să destrame țesătura organizațiilor populare revoluționare și să înăbușe orice rezistență față de neoliberalism. Asta a dus și la distrugerea realizărilor revoluției, avînd urmări cu bătaie lungă în structura economică, politică și socială. Au fost impuse populației mai multe pachete de ajustare structurală neoliberală, segmente majore ale economiei au fost privatizate, cheltuielile bugetare au fost reduse drastic și s-a creat un sistem de ONG-uri pentru a diminua și prelua șocurile dezastrelor provocate de privatizare.[17]

Toate acestea au dus la o diminuare dramatică a nivelului de trai. S-a înregistrat o scădere cu 46 de puncte a indicelui dezvoltării umane; condițiile de muncă precare s-au înmulțit, la fel și șomajul; țăranii

4. C. Kaufman, „Introduction", in Alliance for Global Justice, *Live from Nicaragua: Uprising or Coup?*, p. 13-16.

5. M. Blumenthal, „US Gov. Meddling Machine Boasts off Laying the Groundwork for Insurrección in Nicaragua", *The Grayzone*, iunie 2018: https://thegrayzone.com/2018/06/19/ned-nicaragua-potests-us-government/.

6. B. Waddell, „Laying the Underground for Insurrection: A Closer Look at the US Role in Nicaragua's Social Unrest", *Global Americans* (Managua), 1 mai 2018: https://theglobalamericans.org/2018/05/laying-groundwork-insurecction-closer-look-u-s-role-nicaraguas-social-unrest/.

7. C. Fonseca Terán, „¿Quieren haver una revolución?", *América Latina en Movimiento* (Managua), 4 iulie 2018: https://www.alainet.org/es/articulo/193898.

8. K. Zeese și N. McCune, „Correcting the Record: What Is Really Happening in Nicaragua?", *Popular Resistance* (Managua), 10 iulie 2018: https://popularresistance.org/correcting-the-record-what-is-really-happening-in-nicaragua/.

9. B. Willson și N. McCune, „US Imperialism and Nicaragua: They would not let our flower blossom", in Alliance for Global Justice, *Live from Nicaragua: Uprising or Coup?*, p. 17-54.

10. O. Nuñez Soto, *La revolución rojinegra*, Managua: Fondo Cultural Caruna, R.L. Darío y Sandino, 2014.

11. S. Ramírez, „Introducción", in *Pensamiento político de Sandino*, ed. S. Ramírez, Barcelona: Biblioteca Ayacucho, 1988, p. 6-30.

12. *Ibid.*

13. O. Nuñez Soto, *Sandinismo y socialismo*, Managua: Fondo Cultural Caruna, R.L. Darío y Sandino, 2015.

14. M. Dospital, *Siempre más allá... El Movimiento Sandinista en Nicaragua 1927-1934*, Managua: Anamá Ediciones, 2013.

15. O. Nuñez Soto, *La revolución rojinegra*.

16. W. Blum, *Asesinando la esperanza: Intervenciones de la CIA y del ejército de los Estados Unidos desde la Segunda Guerra Mundial*, Santiago de Cuba: Editorial Oriente, 2005.

17. O. Nuñez Soto, *La revolución rojinegra*.

au început să își părăsească fermele. Externalizarea muncii și munca la negru au caracterizat economia, în timp ce sărăcia extremă, inegalitățile sociale și violența au crescut.[18] Pînă în 2007, consecințele erau generalizate și devastatoare. Această catastrofă socială s-a adăugat distrugerii cauzate de războaiele pentru eliberare și i-a lăsat pe mii de oameni într-o situație de dezrădăcinare și neputință.

Între 2007 și 2018, cînd sandiniștii au revenit la putere, numărul oamenilor subnutriți din țară s-a redus la jumătate; a fost asigurat accesul comunităților urbane și rurale la educație și sănătate libere; mortalitatea în rîndul mamelor s-a redus cu 60% și cea infantilă cu 52%; emigrația a scăzut; procentajul populației care avea electricitate a crescut de la 54% la 95,5% – incluzînd 2,9 milioane de locuitori din zonele rurale –, iar 70% din energia națională provine acum din surse curate, regenerabile. Nivelul de trai și speranța de viață ale poporului nicaraguan au crescut amîndouă.[19]

Nicaragua are în momentul de față cea mai scăzută rată a criminalității din America Centrală, cele mai bune drumuri naționale și se clasează pe locul cinci la nivel mondial în ceea ce privește participarea femeilor la viața publică.[20] Guvernarea actuală a fost reală în 2016, cu 72% din voturi, iar sondajele de opinie indică un procentaj de 60-80% în ce privește sprijinul popular.[21] Guvernarea s-a îndepărtat de modelul economic neoliberal, a reintrodus statul în economie și a investit în infrastructura serviciilor sociale. A redat majorității nicaraguanilor demnitatea traiului în condiții decente. Modelul economic implementat acordă importanța cuvenită economiei familiale, pe care o susține întărind micile cooperative și pe cei care lucrează independent – în jur de 65% din forța de muncă activă din Nicaragua. Aceste mici întreprinderi au făcut posibilă reducerea importurilor alimentare, astfel încît țara produce la ora actuală 85% din alimentele pe care le consumă.[22]

O revoltă „fabricată în SUA“

Această secțiune va recapitula perioada premergătoare evenimentelor din aprilie 2018 și influența Guvernului SUA, mai ales prin finanțarea rețelelor sociale și a mass-mediei. La început, din aprilie pînă în iunie, aceste rețele și organe media au reușit să păcălească o mare parte a tineretului și a populației nicaraguane. La un an de la evenimente, ele continuă să influențeze opinia publică internațională.

Secretarul de stat al Statelor Unite, Mike Pompeo, a declarat deschis că obiectivul SUA este să destabilizeze și să schimbe guvernările din Venezuela, Cuba și Nicaragua – țările pe care el le consideră axa răului în emisferă. Pentru a atinge aceste obiective, de cîțiva ani SUA finanțează media locală și o rețea de agenți pentru drepturile omului, spre a fabrica propria lor versiune a adevărului.[23] În mai 2018, publicația *Global Americans* a NED a publicat un articol de o înduioșătoare candoare, în care NED se felicită singură pentru că „a pus bazele insurecției“.[24]

NED a fost înființată în 1982 ca instituție nonprofit și apare în bugetul anual al Departamentului de Stat în cadrul USAID, cu misiunea declarată de a canaliza finanțarea oferită de Congresul SUA pentru a oferi asistență politică internațională grupurilor politice naționale ce servesc intereselor geopolitice ale SUA. În 1990, NED a cheltuit 16 milioande de dolari pentru a influența alegerile din Nicaragua, finanțînd opoziția antisandinistă. După ce și-a atins obiectivele (înlăturarea sandiniștilor), și-a continuat eforturile de „promovare a democrației“. NED dispune de bugete considerabile și și-a folosit vasta experiență în Nicaragua în tentativa din aprilie 2018 de înlăturare a guvernării existente.[25]

În 2007, SUA și-au schimbat strategia, deoarece partidele politice din Nicaragua aliniate intereselor americane suferiseră pierderi semnificative de prestigiu din cauza nivelurilor ridicate de corupție (dintre cele mai ridicate din America Latină la vremea respectivă), a politicilor neoliberale promovate și a disprețului manifestat deschis de clasele conducătoare față de clasa muncitoare. Din aceste motive, SUA au creat modalități mai eficiente de a finanța și controla organizațiile, pentru a le da o aparență de credibilitate. Acestea s-au autodescris ca fiind dedicate politicilor sociale – mai presus de orice politică –, pentru a crea iluzia unei societăți civile „independente“, cu o față umană și fără legături cu un partid politic anume.[26]

NED a cheltuit public 4,4 milioane de dolari începînd din 2014 pentru a consolida opoziția din Nicaragua. Doar în 2017, mai mult de 700.000 de dolari au fost dați pentru organizații ale drepturilor omului și media. De asemenea, au existat fonduri pentru rețelele sociale, în ideea ca tinerii să se „apere politic“[27], găzduind dezbateri și generînd informație despre crime și violență.[28]

18. O. Nuñez Soto, *Sandinismo y socialismo.*

19. I. Acosta, *Informe de géstion 2018: daños económicos a la economía nacional*, Managua: Asamblea Nacional, 2019.

20. *Ibid.*

21. C. Fonseca Terán, „¿Quieren haver una revolución?“

22. *Ibid.*

23. *Ibid.*

24. B. Waddell, „Laying the Underground for Insurrection: A Closer Look at the US Role in Nicaragua's Social Unrest“.

25. *Ibid.*

26. C. Kaufman, „Introductión“.

27. B. Waddell, „Laying the Underground for Insurrection: A Closer Look at the US Role in Nicaragua's Social Unrest“.

28. M. Blumenthal intervievat de N. McCune, „How Nicaragua Defetead a Right-Wing US-Backed Coup“.

Fondurile au fost distribuite unor organizații nonguvernamentale. ONG-ul „Să Facem Democrație“ (*Hagamos Democracia*) a primit, între 2014 și 2018, 525.000 de dolari din finanțările NED, iar Institutul de Studii Strategice și Politice Publice (*Instituto de Estudios Estratégicos y Politicas Públicas* – IEEPP) a primit cel puțin 260.000 de dolari de la NED. În 2018, bugetul USAID pentru pregătirea societății civile a fost de 5,2 milioane de dolari.[29] Timp de ani de zile, organizațiile înființate și finanțate de NED au primit bugete generoase de milioane de dolari pentru „a pune bazele insurecției în Nicaragua“.[30] S-au folosit de burse pentru învățarea limbii engleze, programe de licență, studii doctorale și cursuri cu nume atrăgătoare, ca „valorile democrației, activismul în rețelele de socializare, drepturile omului și tragerea la răspundere“, în cadrul unor universități private exclusiviste, pentru a-i atrage și seduce pe tineri. Bursele au fost anunțate prin rețelele de socializare, la universitățile publice și private și în organizațiile de tineret ale Bisericii Catolice. Tinerii aplicau online. Autorul articolului de față a realizat cîteva interviuri în 2019 care arată cît de atractive erau aceste cursuri:

> Am auzit despre asta de la preoții tineri de la Catedrală. Toți preoții tineri trebuiau să aplice și mi-au spus să aplic și eu prin rețelele de socializare. Ne-au spus că este un consorțiu deschis la care participă IPADE, ambasada, USAID, IEEPP, Universitatea Americană, Universitatea [St.] Thomas Moore și Colegiul American. Odată ce intrai, îți povesteau despre fonduri de investiții, burse internaționale în SUA, oportunități de practică și voluntariat, călătorii în străinătate. Pentru ca ei să-ți finanțeze participarea în mari programe sau oportunități antreprenoriale, trebuia să faci parte din consorțiu. Spuneau că acesta este apolitic și e, în mare, pentru dezvoltare, însă te monitorizau din momentul în care începeai programul. (Interviu cu ALP, 11 februarie 2019)

Se estimează că între 2.000 și 5.000 de tineri au fost pregătiți ca promotori ai democrației, lideri de opinie, jurnaliști comunitari și alte specializări.[31] Cursurile cuprindeau pregătirea proiectului, relatare, documentare video și foto pe rețele sociale, creare de website-uri și strîngere de fonduri:

> Participam la concursuri și cine avea cele mai bune inițiative cîștiga un premiu în bani. Și ceea ce am văzut în aprilie a fost că una dintre cele mai de succes idei pe rețelele de socializare era să colorezi postările. Ideea era să colorezi postările în albastru și alb. Tot în aprilie te puneau în legătură cu sponsori din afara țării, care te ajutau să-ți implementezi proiectele de impact. Uneori te atrăgeau în proiectele comunitare ale IPADE sau ale altor ONG-uri care stabileau legăturile; în biserici erau foarte mulți tineri. Ei erau cei care dețineau controlul […] de la biserică primeai o recomandare, primul pas pentru a participa la seminarii era să vii cu referințe. Cînd am aplicat, am adus cîteva recomandări de la biserică și de la alții care participaseră deja. Mi-am dat seama că este un spațiu competițional pentru atragerea celor tineri. Copiii cu rezultatele cele mai bune erau cei care păreau apolitici. Erau cercetași, ecologiști, chiar copii din Tineretul Sandinist. Primeai ajutor din partea lor, o alocație zilnică, mese la hoteluri, deconturi de transport. Nu te plăteau direct, dar îți acopereau costurile cheltuielilor și cursurilor și te încurajau să-ți cauți de lucru după aceea în aceleași ONG-uri. (Interviu cu DAR, 7 martie 2019)

Ceea ce îi atrăgea pe tineri era posibilitatea de a urma cursuri internaționale, programe de licență și de a obține burse internaționale fără să plătească practic nimic:

> La fiecare seminar, veneau tot felul de străini să supravegheze. Uneori ei erau chiar cei care țineau cursurile – străini din Spania, Chile, SUA –, ambasadorul SUA venea de fiecare dată la ceremonia de absolvire. La început cursurile erau locale, apoi regionale și naționale. Cursurile se desfășurau mereu în hoteluri scumpe și locații exclusiviste. (Interviu cu PAM, 5 aprilie 2019)

> Adesea, acești copii aveau ocazia să vadă locuri ca Selva Negra în Matagalpa, hotelurile din Bolonia, Managua, hotelul Hex din Estelí, Café Iguana din Juigalpa. Unii dintre ei erau duși chiar și în afara țării. (Interviu cu DAR, 7 martie 2019)

29. *Ibid*

30. B. Waddell, „Laying the Underground for Insurrection: A Closer Look at the US Role in Nicaragua's Social Unrest“.

31. M. Blumenthal intervievat de N. McCune, „How Nicaragua Defetead a Right-Wing US-Backed Coup“.

Pe măsură ce lovitura de stat de catifea era în desfășurare, mulți dintre acești tineri au fost activați:

> La început nu crezi că poate fi atît de rău intenționat, dar te simți cumva înșelat. Aveai senzația că pregătesc o armată pentru luptă. Apoi îi vedeai pe copiii care participaseră la cursuri în postura de lideri și te simțeai tras pe sfoară. (Interviu cu FML, 6 februarie 2019)

Acest proces de pregătire a fost componenta principală pentru manevrarea tinerilor cu ajutorul tuturor instrumentelor disponibile ale comunicării și rețelelor, tineri antrenați și pregătiți să desfășoare acțiuni stradale cu un mare impact simbolic. Mulți dintre acești tineri erau săraci sau proveneau din straturile inferioare și superioare ale clasei de mijloc. A fost un proces de pregătire care a avut succes, din moment ce participarea în cadrul programelor i-a făcut să aibă un sentiment de „mîndrie", de apartenență, de „identitate de grup". În final, se trezeau aliniindu-se intereselor străine. Educația care li se făcea în legătură cu realitatea socială și politică a țării era scoasă din contextul său istoric și politic. Asta servea la crearea unei conștiințe sociale parțiale. Nu analizau istoria Nicaraguei în contextul politic regional și nu aveau niciun fel de gîndire critică față de procesul de pregătire în sine. Obiectivul era să fie „dezideologizați" și să li se adoarmă conștiința de clasă și simțul momentului istoric; subiectivitatea lor era colonizată. A fost o pregătire reacționară deghizată în pregătire revoluționară.
Tinerii sînt cei mai vulnerabili, întrucît sînt mai atrași de industria culturală a ștergerii creierului (divertisment, modă, artă, publicitate), cu toate semnele și simbolurile sale și manipularea psihologică bine construită, ce generează mentalitatea consumerismului individualist, banal și superficial. De aceea, cei mai de seamă reprezentanți ai industriei divertismentului din Nicaragua (artiști, modele, designeri și lideri de opinie) au devenit „emblemele" protestelor din aprilie. Într-un interviu, un părinte al unei tinere care a participat la blocajele rutiere și la ocuparea universităților publice a spus:

> Mai întîi a cîștigat o bursă pentru studierea limbii engleze la Centrul Cultural SUA, iar apoi a mers din curs în curs. Nu mi-a spus niciodată nimic, doar că merge acolo […] dar se schimbase și devenise tot mai egocentrică, mai arogantă. Avea senzația că viziunea ei asupra țării era singura adevărată. A devenit atît de egoistă și de fudulă, că nu mai era fiica mea modestă. În același timp, era tot mai obsedată de consum și nu mai accepta că e săracă. (Interviu cu AAS, 11 ianuarie 2019)

Strategia îi avea în vedere în primul rînd pe cei din generația milenialilor, pentru că aceștia sînt mai predispuși la știrile false și au crescut beneficiind de programe sociale guvernamentale în domeniile educației, sănătății și sportului. Ei sînt cei care nu-și amintesc perioada neoliberală din anii 1990 sau istoria țării lor.
Pe parcursul a doi sau patru ani, acești tineri au construit rețele sociale apolitice foarte puternice la nivel local sau național. Au interacționat cu mii de oameni, intermediind vînzări sau cumpărări, organizînd și distribuind informații despre petreceri sau divertisment local. De exemplu, s-au folosit pagini de Facebook ca „Masaya Gossip and More", „Chontales Entertainment", „Eastern Market" sau „Buying and Selling Nicaragua". Odată stabilite aceste rețele, era nevoie doar de momentul potrivit pentru a le activa. Acesta a fost testat cu #SOSINDIOMAÍZ, atunci cînd au încercat să acuze guvernul pentru incendiul din rezervația forestieră Indio Maíz. A urmat apoi #SOSINSS, atunci cînd s-au anunțat reformele Institutului Nicaraguan de Asigurări Sociale.

Ofensiva împotriva teritoriului virtual

În primele zile ale turbulențelor, Facebookul a devenit principala sursă de știri false și reale din Nicaragua. Sute de conturi au plătit pagini publicitare ce difuzau scene foarte tulburătoare de violență, dintre care multe s-au dovedit ulterior că proveneau din El Salvador, Honduras sau țări și mai îndepărtate, ca Paraguay. Dar consecința imediată a fost că tinerii nicaraguani distribuiau aceste pagini publicitare ale Facebookului și, odată distribuite pe Facebook, ele nu mai apăreau ca anunțuri plătite, ci arătau ca orice alt conținut distribuit gratuit și voluntar. Așa a fost posibilă difuzarea în toată țara a multor reportaje de

știri false, cum ar fi anunțarea unor decese care nu avuseseră loc sau chiar acuzarea guvernului că ar fi angajat lunetiști pentru a trage în civili.
Această explozie de informație digitală a declanșat un sentiment de solidaritate a tinerilor și a societății pentru „protestatarii lipsiți de apărare" și împotriva guvernării, care a fost denumită pe Facebook „dictatură". Acest tip de narațiune prinde foarte bine în societatea nicaraguană, reamintind de lunga și eroica luptă a studenților împotriva dictaturii lui Somoza. Nu conta foarte mult că acum ea nu corespundea realității; ceea ce conta era că astfel de mesaje puteau fi repetate de sute de mii de ori, prin toate canalele media de care dispunea poporul nicaraguan.[32] Printre scenele înfățișate au fost fotografii trucate sau fotografii din alte țări sau din alte timpuri, pe lîngă înregistrări video sau stop-cadre fabricate, iar o foarte bine elaborată campanie le-a distribuit prin intermediul anunțurilor plătite de pe Facebook.[33]
Rețelele sociale au fost folosite la o scară atît de impresionantă pentru a crea o stare de șoc, panică și paranoia, încît rapoarte absurde – greu de crezut în contextul nicaraguan – au devenit „adevărul". De pildă, s-a spus că orașele erau bombardate și că avioane de mică anvergură pulverizează substanțe agrochimice deasupra principalelor orașe; că lunetiști cubanezi au venit în Nicaragua; că drone rusești îi atacă pe tinerii protestatari, printre alte exemple de mesaje care și înainte, și după evenimente sînt ușor de identificat ca aberante, dar la vremea respectivă au reușit să mobilizeze un anumit segment al tinerilor să iasă la proteste.
Dinamica rețelelor de socializare este de așa natură încît o informație care astăzi se propagă vertiginos își pierde semnificația și relevanța a doua zi. Chiar dacă minciunile au fost demascate, nu mai are importanță, pentru că reacțiile provocate de ele s-au răspîndit și violența s-a declanșat. În comunicare, acest lucru se numește un „pozitiv fals". Iată cîteva exemple: la începutul protestelor au apărut pe WhatsApp[34] cîteva înregistrări cu tineri care spuneau: „Sîntem studenți și există un deces la Universitatea Centrală Americană (UCA)". Erau videouri cu tineri care strigau: „Ne atacă, poliția ne atacă, sînt foarte mulți răniți!" Mai tîrziu s-a descoperit că nu murise nimeni la UCA și, dacă ne uităm mai bine la videouri, vedem că relatarea nici măcar nu corespunde imaginilor.
Conflictul a fost gestionat cu ajutorul dominației semnificative a Facebookului și WhatsAppului. Acesta e locul unde s-a implementat strategia uzurpării moștenirii sandiniste a Nicaraguei pe teritoriul virtual. De exemplu, toate organizațiile studențești finanțate de ONG-uri străine au primit nume asociate cu data de 19 aprilie, în ciuda faptului că protestele au început pe 18, iar violența cea mai puternică s-a înregistrat după data de 20. Importanța zilei de 19 este bine cunoscută în societatea nicaraguană, unde 19 iulie este aniversarea Revoluției Sandiniste. În felul acesta, „deturnarea" datei de 19 era o încercare de a-i dezrădăcina pe membrii Partidului Sandinist și de a-i împiedica să se opună schimbării regimului. Pe rețelele de socializare, grupurile de opoziție îi îndemnau pe oameni să răspîndească sloganul „Nu mai este 19 iulie, acum este 19 aprilie". Această frază a fost repetată și în discursurile publice, în mesajele de pe tricouri și în alte materiale de propagandă.
În același registru, în timpul actelor de violență sau de vandalism stradal, grupurile de dreapta intonau cîntece istorice ale FSLN în timp ce incendiau steagul roșu și negru al partidului sau în timp ce distrugeau ori revopseau monumentele sandiniste, înlocuind roșul și negru cu albastrul și albul steagului național. Timp de mai multe săptămîni, multe dintre străzile orașelor din Nicaragua au fost vopsite în albastru și alb – iar asta s-a făcut adesea de către oameni angajați de Biserica Catolică, partidele de dreapta și unele familii din oligarhia locală. Toate aceste lucruri – folosirea datelor simbolice, a cîntecelor revoluționare sandiniste în timpul protestelor și înlocuirea peste noapte a culorilor publice – sînt tactici menționate de Gene Sharp.[35] El vorbea despre utilizarea semnelor și simbolurilor în cartea sa despre „loviturile de stat de catifea", iar aceste tactici au fost puse în practică de organizațiile finanțate de NED pentru a face revoluții colorate în țările din Europa de Est, de exemplu în fosta Iugoslavie.[36]
Aceste acțiuni au marcat un nou stadiu al strategiilor de a prelua controlul asupra teritoriilor din America Latină. O altă tactică pe care opoziția a utilizat-o peste tot în Nicaragua a fost cea a blocajelor rutiere, care au servit și la ocuparea teritoriului real. Ideea era de a imita baricadele folosite în timpul revoltelor populare din 1979 împotriva lui Somoza. Același lucru s-a întîmplat în Siria, cînd jihadiștii din opoziție, cu sprijinul serviciilor secrete occidentale, au blocat drumurile pentru a delimita zone de tipul „aici nu

32. E. Hendrix, „El monopolio de la muerte – o de cómo inflar una lista de muertos contra un Gobierno", *América Latina en movimiento* (Managua), 11 iulie 2018: https://www.alainet.org/es/articulo/194044.

33. G. Trucchi, „Nicaragua: Cuando las mentiras ganan y se convierten en realidad 'aceptada'".

34. WhatsApp este o platformă VOIP și de mesaje instant utilizată la scară largă în Nicaragua.

35. G. Sharp, *From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation*, Boston: The Albert Einstein Institution, 1993.

36. M. Blumenthal intervievat de N. McCune, „How Nicaragua Defetead a Right-Wing US-Backed Coup"

se intră", în care nu aveau acces nici guvernul, nici mass-media, permițîndu-le astfel jihadiștilor să-și creeze propria lor narațiune despre conflict, una care nu reflecta realitatea.[37]
A fost un atac fizic și ideologic bine gîndit, planificat și organizat, în care spațiile fizice, obiectele, sistemele și relațiile de putere s-au adîncit în teritorii virtuale și reale.[38] Blocajele rutiere au convertit spațiile publice în zone unde opoziția a folosit violența pentru a controla circulația oamenilor, vehiculelor și proviziilor. Ele au paralizat comerțul internațional, făcînd posibile incendierea și vandalizarea clădirilor publice și istorice, tortura, arderea și asasinarea publică a oamenilor cunoscuți drept sandiniști. Toate acestea au dus la slăbirea economiilor locale și a celei naționale, la dispariția a 100.000 de slujbe și la pierderi în valoare de 182 de milioane de dolari, produse prin incendierea, vandalizarea sau distrugerea completă a infrastructurii guvernamentale, școlilor, spitalelor și clădirilor istorice.[39] Au condus, de asemenea, la sărăcirea bugetului național și au lăsat în urmă morți, răniți și oameni traumatizați psihic. Mii de familii nicaraguane au fost destrămate și distruse.
Media internațională a funcționat ca un ecou al narațiunii oficiale create de circul media și distribuite de miile de conturi false sau de cetățeni debusolați ori nemulțumiți de guvernarea existentă. Prin aceste conturi, forțele care doreau schimbarea regimului au căutat să controleze teritoriul virtual al ideilor de zi cu zi și gîndurile și sentimentele oamenilor.[40] În particular, au vrut să controleze atitudinile tinerilor față de FSLN prin polarizarea și derutarea populației.
Strategia de comunicare a grupurilor înființate de NED a constat în stîrnirea urii și intoleranței între două părți ale Nicaraguei: o parte a populației a fost revoltată de guvernul „criminal", iar cealaltă parte a fost înspăimîntată și dezorientată. Au folosit ura împotriva FSLN ca o supapă pentru frustrările sociale și personale.
Cei care au adoptat poziții opuse în ceea ce privește conflictul se contrazic în privința atacurilor asupra caselor și familiilor sandiniste din întreaga țară de către grupuri armate de dreapta. Cercetătorul Enrique Hendrix[41] a făcut lumină în această privință, publicînd rezultatele analizei sale, caz cu caz, cu privire la circumstanțele a 167 de decese din timpul conflictului – morți raportate de Centrul Nicaraguan pentru Drepturile Omului (CENIDH). El a conchis că CENIDH raportase în mod repetat 4 nume, 14 nume cu informații incomplete, 19 oameni ale căror morți (inclusiv accidente de mașină, sinucideri etc.) nu au avut legătură cu conflictul politic, 35 de victime colaterale din timpul violențelor, ale căror decese nu pot fi atribuite nici opoziției, nici forțelor proguvernamentale, 51 de oameni care au murit ca urmare a implicării în acțiunile opoziției, inclusiv proteste, focuri armate și blocaje rutiere, și 44 de oameni uciși de atacatorii opoziției. Cu toate acestea, acest din urmă grup de victime nu a fost niciodată menționat de companiile private de media.
Oricum, în Nicaragua, cel mai bun indicator al poziției cuiva față de acest subiect este clasa sa socială. Oamenii din cartierele muncitorești, care nu au mașini și au resimțit pe pielea lor efectele blocajelor rutiere, violența și persecuția politică – chiar dacă nu sînt susținători ai sandiniștilor –, povestesc ceea ce au trăit. Cei din clasele de mijloc și superioară, care, din confortul caselor lor, în mijlocul comunităților încercuite de garduri, au încurajat violența și au preluat și distribuit mai departe relatările mediei de o veridicitate îndoielnică, tind în general să aibă o altă părere și să repete discursul despre dictatură.
În acest caz, diferența este făcută mai degrabă de originile și conștiința de clasă decît de fundalul ideologic. Mulți dintre cei care în anii 1980 au fost revoluționari – oameni din cartierele sărace și de la țară, muncitori și țărani – nu s-au lăsat păcăliți de atacurile mediatice. Alții, care în anii 1980 erau emisarii contrarevoluției din clasele mijlocie și superioară și care acum sînt apropiați de sectorul ONG-urilor, au luat o poziție diferită. Teritoriul ideologic s-a demarcat, etichetele au dispărut, iar principiile, valorile și identitățile oamenilor s-au evidențiat.
Teroarea a fost utilizată ca instrument al Imperiului pe tot parcursul istoriei Americii Centrale. Conchistadorii spanioli au folosit-o împotriva populației indigene. Apoi, pușcașii marini americani au folosit-o cînd au invadat Nicaragua. Dictatorii din America Latină au folosit-o în secolul al XX-lea, *contras* în anii 1980 și opoziția nicaraguană în aprilie 2018. Teroarea a fost mereu utilizată în timpul cuceririlor pentru a schimba percepția oamenilor despre ei înșiși și despre grupul de care aparțin; forța a fost folosită pentru a schimba și deforma conștiința indivizilor în ceea ce privește existența, rațiunea și acțiunea lor.[42]

37. M. Blumenthal, „US Gov. Meddling Machine Boasts off Laying the Groundwork for Insurrección in Nicaragua".

38. B. Mançano Fernandes, *Las configuraciones de los territorios rurales en el siglo XXI*, Bogotà: Editorial Pontificia Universidad Javeriana, 2009.

39. I. Acosta, *Informe de Géstion 2018: daños económicos a la economía nacional*.

40. *Ibid*.

41. E. Hendrix, „El monopolio de la muerte – o de cómo inflar una lista de muertos contra un Gobierno".

42. M. del Rosario Valenzuela Sotomayor, *¿Por qué las armas? Desde los mayas hasta la insurgencia en Guatemala*, México, D.F.: Ocean Sur, 2009, p. 204.

Într-un astfel de scenariu nu era clar care erau părțile implicate în conflict. Guvernul a cerut demonstranților să ia loc la masa negocierilor și să încheie un acord, într-un proces care a fost numit Dialogul Național. Cei care au reprezentat protestatarii opoziției au fost doi stipendiați ai Institutului Aspen – María Nelly Rivas, reprezentanta corporației Cargill în Nicaragua, și Félix Maradiaga, directorul IEEPP, Institutul de Studii Strategice și Politici Publice[43], apoi Michael Healy, reprezentantul UPANIC, un conglomerat de exportatori agricoli de monoculturi; și alți membri ai familiilor importante din istoria Nicaraguei, cum e Juan Sebastián Chamorro, care poartă un nume marcant pentru oligarhia nicaraguană.[44]
Aceștia au spus că revendică drepturi sociale și au susținut că sînt sprijiniți de organizații *grassroots*, precum mișcarea anticanal finanțată de Hagamos Democracia și NED[45], cerînd demiterea imediată a președintelui. În realitate, erau reprezentanții marilor interese financiare din Nicaragua și ai intereselor multinaționalelor aliniate cu SUA. Într-un interviu, un muncitor din construcții descrie cum a perceput el Dialogul:

> Bogaților nu le pasă de săraci și nu le-a păsat niciodată […] Majoritatea celor care reprezentau Alianța Civică[46] la Dialogul Național erau albi, înalți și bine educați. Discursul lor părea învățat pe dinafară și veneau din partea unor organizații necunoscute […] Din partea guvernului am văzut oameni obișnuiți, cu nume obișnuite, care erau negri, măslinii, înalți, graşi, slabi. Discursul lor era normal, iar organizațiile lor familiare… (Interviu cu TLD, 11 februarie 2019)

Există organizații *grassroots* cu o lungă istorie de luptă socială, precum sindicatul profesorilor, cel al lucrătorilor din transporturi, cel al lucrătorilor agricoli, sindicatul asistentelor medicale și altele – toate cele care s-au opus guvernărilor neoliberale în ultimii 16 ani și sînt bine-cunoscute pentru îndelungatele lor lupte sociale, în cadrul cărora au organizat greve naționale care uneori au paralizat țara în anii 1990. Acestea sînt mișcări populare autentice, care au mobilizat populația și au făcut posibilă întoarcerea FSLN la putere. Toate au luat cuvîntul împotriva încercării de lovitură de stat. De asemenea, cooperativele șoferilor de taxi și ale fermierilor au susținut guvernul pe parcursul Dialogului Național. Foarte important, Uniunea Națională a Studenților din Nicaragua (UNEN) a luat pe parcursul conflictului o poziție neechivocă împotriva loviturii de stat. Ca urmare, a devenit ținta unei campanii de represiune și calomnie din partea dreptei înarmate.
Aceste organizații *grassroots* erau conștiente de punctele slabe și tari ale guvernului și au susținut că violența nu era necesară, așa cum nu era necesar nici să se distrugă economia sau să se ceară intervenția externă sau sancțiunile SUA pentru a schimba regimul. Aceste asociații reprezentau economia populară, care este adevărata economie productivă a țării.[47]
Dialogul nu a progresat și violențele au continuat. Două luni mai tîrziu, în diferite părți ale țării, populația și-a creat propriile sale forme alternative de comunicare, pentru a contracara narațiunea oficială. Oamenii au recîștigat controlul rețelelor sociale și și-au construit tranșee geografice, pentru a-și apăra cartierele și spațiile publice, ca răspuns alternativ la violența ce se răspîndea în toată țara.

43. K. Zeese și N. McCune, „Correcting the Record: What Is Really Happening in Nicaragua?"

44. O. Nuñez Soto, *La revolución rojinegra*.

45. K. Zeese și N. McCune, „Correcting the Record: What Is Really Happening in Nicaragua?"

46. Numele opoziției antisandiniste.

47. O. Nuñez Soto, *Sandinismo y socialismo*.

Baricade, șefia teritorială și rezistența reală și virtuală

Cei care se opuneau loviturii de stat au încercat să reînvie conceptul baricadelor din anii 1970. Aceste baricade erau locuri care asigurau siguranță colectivă, avînd un orar stabilit și roluri pentru protecția zonei. Adunau laolaltă tineri, bătrîni, vînzători stradali, vînzători din piață, șomeri, țărani, pensionari, bugetari, casnice, militari în retragere – dar în primul rînd muncitori din economia populară și rezidenți. Oamenii nu erau uniți de o ideologie, ci mai degrabă de nevoia de protecție colectivă și de opoziția lor față de violența și abuzurile comise în blocajele rutiere.
Populația locală a preluat comanda logisticii în aceste zone, întrucît blocajele rutiere îi împiedicau pe oameni să aibă acces la mîncare, transport și logistică. Sarcinile de bază ale acestor spații organizate în cartiere includeau protecția fizică a zonei și a instituțiilor guvernamentale, crearea unor spații libere de ură și discriminare, împărtășirea informațiilor și comunicarea la nivel individual despre cele ce aveau loc. Baricadele sprijineau activități culturale și sesiuni de rugăciune și și-au făcut o identitate pe rețelele sociale. În general, erau localizate în casa cuiva de la intrarea în cartier și în jurul instituțiilor

guvernamentale sau al birourilor FSLN. Baricadele au restabilit adevărul și i-au redat valoarea în viața cotidiană, redînd astfel memoria istorică a acestor teritorii. Lucrul acesta a demonstrat că formele de rezistență teritorială „nu au loc niciodată în mod abstract; ele încep să apară din teritoriu, ca funcție a conflictului provocat de opresori".[48]

Cei care au fost capabili să „schimbe peisajul și termenii conflictului prin acțiuni colective cotidiene"[49] au fost vechii membri ai FSLN. În multe cazuri, aceștia au lăsat deoparte diferențele personale și și-au pus la dispoziția tuturor întreaga experiență organizațională, tăria morală și conștiința istorică pentru a schimba raportul de forțe. Spațiile goale au fost umplute de străbunicii lor, care luptaseră alături de Sandino sau împotriva lui Somoza, de bunicii care apăraseră revoluția din anii 1980, de părinții care s-au opus neoliberalismului. Împreună au vegheat zi și noapte la siguranța colectivă a camioanelor, cartierelor, caselor amenințate și a instituțiilor. Au dat din mînă în mînă mîncarea și au consolidat dialogul între generații, coeziunea socială din teritorii, comunicarea interpersonală și identitatea locală.
S-a creat un dialog între generații: vechea gardă a sandiniștilor și-a demonstrat caracterul în fața tinerilor care îi trataseră adeseori cu lipsă de respect. Și-au recîștigat prestigiul și recunoașterea în teritorii atunci cînd oamenii au realizat că rezultatul acestei dispute teritoriale depinde de ei. Acești bărbați și femei și-au împărtășit experiența organizațională, ideologică și de conducere celor tineri, care la rîndul lor au venit cu energia și cu abilitățile lor pe rețelele de socializare. Generațiile diferite au învățat una de la cealaltă. Trebuie să remarcăm și că au folosit rețelele sociale pentru a demasca minciunile, a clarifica lucrurile, a oferi explicații și a se angaja în dialog.[50]

Acești combatanți istorici dezvăluie în interviuri că nu au fost niciodată dezorientați de situația socială și politică:

> Noi, sandiniștii, sîntem conștienți că realitatea curentă se poate schimba […] De-a lungul vieții mele am învățat că totul se schimbă, dar schimbarea trebuie să fie cîrmită pentru a-i ajuta pe cei mai săraci dintre săraci, prin programe sociale […] Nu ești sandinist pînă la 55 de ani, iar apoi te pensionezi și încetezi lupta. Trebuie să lupți pentru Nicaragua, cu conștiință socială, pînă la ultima suflare. Dacă înțelegi ceea ce pune în mișcare societatea și forțele sociale, nu te simți neputincios sau demoralizat. Ai certitudinea că orice poate fi schimbat. (Interviu cu AA, 2 aprilie 2019)
>
> M-am alăturat Frontului în 1978. Eram cizmar. În Juigalpa am luptat alături de Ahmed Campos. Am supraviețuit închisorii, torturii lui Somoza și masacrelor *contra*. De trei ori am fost răpit de comandourile de rezistență. Am șapte răni de gloanțe în corp și am supraviețuit după 37 de ambuscade *contra* […] și nu puteam să las să ne fie luat tot, pentru ce am plătit cu atît de mult sînge din 1979 încoace. Dușmanul este același, tacticile sînt aceleeași. Curajul altora – principiile și valorile lor – îți dau și ție curaj și nu te deranjează să îți dai viața pentru țara ta. Trebuie să îi învățăm pe cei tineri să își iubească țara. (Interviu cu CHA, 2 aprilie 2019)
>
> Istoria Nicaraguei a fost dură. Metodele s-au schimbat, dar dușmanul a fost același de pe vremea lui Sandino. Cel mai greu este să nu îți pierzi capul. A fost un război psihologic, așa cum a fost și războiul *contra*. Metodele sînt aceleași. (Interviu cu CAR, 15 ianuarie 2019).

În alte interviuri, doi vînzători stradali tineri, care s-au alăturat liderilor istorici ai FSLN, mărturisesc că au simțit profund nevoia să facă asta:

> Vezi tu, tatăl meu a murit în războiul din anii 1980. Eu aveam doar patru luni. De aceea am ieșit să îmi apăr poporul, să urmez idealurile tatălui meu. Sînt oameni mai săraci decît mine și am văzut cum sînt mereu ajutați – mă refer la educație, asistență medicală. În același timp eram și hărțuit de cei de la blocajele rutiere, pentru că eram sandinist. Au venit la mine acasă și m-au amenințat, au tras cu armele. Așa că m-am simțit mai în siguranță pe baricadele noastre. Îmi era teamă, dar m-am simțit mai aproape de tatăl meu. (Interviu cu JAR, 28 de ani, 5 decembrie 2018)
>
> Mi-a fost frică, dar în același timp am fost calm. Am simțit că trebuie să luptăm, pentru că nu este corect ca ei să îl înlăture pe președinte, așa pur și simplu. Mi s-a părut că este necesar să ripostăm. Nu poți să plătești cu bani falși. Am învățat multe de la bătrîni. (Interviu cu MAG, 22 de ani, 1 noiembrie 2018)

La momentul respectiv era foarte periculos să fii identificat ca sandinist sau să fii asociat cu sandiniștii. Din acest motiv, oameni care dețineau influența economică și politică în teritorii s-au retras la propriu, lăsînd locul celor care erau interesați de adevăr. Chiar și mulți oameni apolitici erau deranjați de discrepanțele între ceea ce era relatat în media și realitatea pe care o trăiau. În final au ales să meargă alături de sandiniști. Criza politică s-a transformat într-un curs-fulger, fără precedent, de educație politică pentru tineri. În consecință, FSLN a scos mai mulți oameni în stradă în 2018 decît în toată istoria sa de 60 de ani. Economia populară a jucat un rol esențial. I-a ajutat pe oameni să nu rămînă fără proviziile de bază, a contribuit la recîștigarea mobilității, alimentelor, slujbelor, continuității și vieții de către poporul nicaraguan.
Există paralele și asemănări vizibile între aceste trei momente-cheie din istoria Nicaraguei: lupta lui Sandino, războiul *contra* și încercarea de lovitură de stat din aprilie 2018. În primul rînd, este vorba de finanțarea și participarea Guvernului SUA, a Bisericii Catolice și a oligarhiei locale, apoi utilizarea terorii și folosirea mass-mediei pentru amplificarea unei narațiuni hegemonice. Acestea au fost contracarate de rezistența teritorială a claselor muncitoare, de coeziunea lor neabătută în rezistența la lovitura de stat și de capacitatea de sacrificiu, spiritualitate și demnitate a nicaraguanilor obișnuiți.
Guvernul american și partenerii săi locali au încercat să șteargă moștenirea lui Sandino, a guvernării sandiniste din 1979 și a actualei guvernări sandiniste – ce are încă sprijinul unui larg segment al populației – ca pe un episod trecător al istoriei. Au încercat să le șteargă amintirea din mințile și inimile oamenilor. Pe parcursul acestor trei episoade din istorie, sandiniștii au fost discreditați și prezentați în mod intenționat greșit. Sloganurile lor au fost uzurpate, iar greșelile exacerbate, în timp ce dușmanii noștri mințeau și distorsionau faptele. Ei au încercat și încă mai încearcă să ne stranguleze economia. În toate aceste trei momente istorice, sîngele fraților și surorilor noastre a fost vărsat de ambele părți ale conflictului. Dar adevăratele valori și aura sandinistă au ieșit la suprafață, alături de creativitatea oamenilor.

Concluzii

Adevărul despre ce s-a întîmplat în Nicaragua în 2018 iese la iveală prin crăpăturile și fisurile narațiunii dominante, dar asta contează mult prea puțin comparativ cu distrugerile și durerea sufletească ce au îndoliat poporul nostru. În final, lecțiile învățate nu vor fi uitate multe generații. Nicaraguanii au fost, între aprilie și iulie 2018, actorii și protagoniștii principali ai schimbării raporturilor dintre forțele politice, de la organizarea în cadrul comunităților și pînă la comunicarea în rețelele sociale, unde s-a dat o bătălie pentru valori, identitate și memorie colectivă și individuală.
Dialogul dintre generații și predarea ștafetei valorilor, de la liderii și membrii istorici ai FSLN către tineri, au schimbat relațiile de putere. Valorile și identitatea trebuie inoculate oamenilor pentru ca ei să poată construi noi realități și să aibă capacitatea de a se opune sistemului dominant. Dialogul cu generația tînără și integrarea acesteia sînt esențiale pentru apărarea teritoriului nostru de noile strategii ale controlului sistemic.
Doar nicaraguanii pot decide viitorul Nicaraguei, fără intervenție din afară și fără sancțiunile care îi fac pe cei mai săraci dintre săraci să sufere, destabilizînd totodată economia vulnerabilă a țării. Să ne reamintim sloganul internaționalist de odinioară: „Lăsați Nicaragua să trăiască".

Traducere de Bertha Savu

48. B. de S. Santos, „El Foro Social Mundial y la izquierda mundial", in *Repensar la política des de América Latina: Cultura, Estado y movimientos sociales*, ed. S. E. Álvarez et al., Lima: UNMSM, 2009, p. 385.

49. *Ibid.*, p. 386.

50. Versiunea oficială care susținea lovitura de stat a dominat circa două săptămîni, fiind apoi transformată în ură antisandinistă în postările de pe Facebook. Din acel moment, oamenii au început să reacționeaze și să pună la îndoială veridicitatea acestei versiuni. Tinerii au început să facă filmulețe care demonstrau că înregistrările video falsificaseră realitatea; tinerii sandiniști au luat interviuri oamenilor care ar fi fost omorîți de poliție sau locuitorilor din orașe despre care se spusese că fuseseră bombardate de forțele guvernamentale. O formă cu totul nouă de jurnalism de investigație a apărut astfel.

Tabel – Teritoriile disputate și strategiile apărute în conflictul politic din Nicaragua, început în aprilie 2018

Grupuri în conflict / teritorii disputate	Axa biserică – oligarhie – companii de media – Ambasada SUA	Axa guvern – partid – cartiere – țărani
Real		
– străzi – infrastructură – școli și universități – transport – finanțare	– distrugere, vandalizare și incendiere atribuite guvernării, fără să fie distrusă nicio proprietate privată – locuri ale torturii, răpirii și crimelor – solicitarea de taxe uriașe la fiecare blocaj rutier – utilizarea finanțărilor internaționale prin ONG-uri, USAID și NED – paralizarea funcțiilor guvernului și întreruperea vieții normale – acțiuni identice în toată țara	– protecția spațiilor fizice din cartierele muncitorești – toleranță și respect – utilizarea potecilor dintre ferme pentru aprovizionarea orașelor cu alimente – logistică organizată de rezidenții din fiecare zonă (pentru a asigura cafea, apa, fasole, tortillas, alimente, pături etc.) – asigurarea activității normale a tuturor, fără niciun impediment – acțiuni creative în teritorii
Abstract		
– drepturile omului – siguranță – memorie istorică – legitimitate – identitate	– libertatea presei – menținerea blocajelor rutiere – minciuna și fabricarea de informații, contexte, uzurparea simbolurilor – oligarhia, clasa de mijloc și tinerii înstrăinați de propriile lor clase sociale – destrămarea țesăturii sociale	– dreptul la sănătate, educație, locuință etc. – recîștigarea păcii – redarea identității locale și a valorilor istorice ale FSLN – clasa muncitoare din cartiere și comunități – întărirea comunității – creativitate și forme culturale noi, simboluri, cîntece etc.

Sursa: Yorlis Gabriela Luna Delgado

Ecuador: o victorie istorică a mișcărilor indigene și populare

Miriam Lang

Scris în original în limba engleză, cu titlul „Ecuador: Historical Victory of the Indigenous and Popular Movements" (Quito, 15 octombrie 2019, corespondență personală).

MIRIAM LANG este profesoară la Universitatea Andină „Simón Bolívar" din Quito, Ecuador.

15 octombrie 2019

Quito Protests, October 2019, photo credit: Daniel Tapia

Într-o victorie fără precedent, mișcarea indigenă din Ecuador a forțat guvernul lui Lenín Moreno să retragă decretul de ajustare structurală impus de Fondul Monetar Internațional (FMI) ca precondiție pentru un împrumut. Pachetul de ajustare includea în primul rînd liberalizarea prețurilor la benzină și petrol, care fuseseră subvenționate, și reduceri ale drepturilor muncitorilor. Guvernul a cedat după 12 zile de rebeliuni populare în toată țara, cu revolte puternice în special în capitala Quito. Situația a fost complicată suplimentar de intențiile apropiaților fostului președinte Rafael Correa de a profita politic de pe urma protestelor. Echilibrul puterii politice din Ecuador s-a schimbat: mișcarea indigenă a cîștigat o poziție mult mai puternică, conducînd protestele în care s-au implicat sindicate, femei, studenți și clasele mijlocii. În prezent, țara se confruntă cu sarcina de recompoziție după puternice abuzuri asupra drepturilor omului și o ascensiune a rasismului și clasismului în rețelele sociale. De asemenea, trebuie să construiască o politică economică profund diferită, care să ia în considerare plurinaționalitatea.

În perioada 3-12 octombrie 2019, la 527 de ani după invazia spaniolă în Americi, baricade au luat foc în toate colțurile Ecuadorului. Principalele artere au fost blocate, zeci de mii de oameni au mărșăluit pe străzi și au ocupat temporar clădirea parlamentului, precum și cîteva prefecturi.

Clădirea băncii statului a fost arsă. În diferite zile, trei dintre cele mai importante cîmpuri de petrol din Amazon au fost paralizate, lovind statul acolo unde e cel mai vulnerabil. Șoferii de taxi și muncitorii din transporturi au inițiat protestele, dar au cedat la fel de rapid, iar mișcarea indigenă a început să coordoneze protestele, împreună cu sindicatele. Împreună, s-au bucurat de un sprijin puternic din partea studenților, organizațiilor de femei, sărăcimii urbane și claselor mijlocii. Capitala Quito și țărănimea din provinciile vecine au resuscitat o tradiție a solidarității care susținuse deja protestele indigene din anii 1990, donînd alimente, pături, haine călduroase și medicamente. Familiile au gătit mîncare de acasă, pe care au adus-o în locurile unde și-au stabilit tabăra protestatarii. Muncitorii de la fabrica de tablă au confecționat plăci pentru demonstranții care se confruntau cu atacuri agresive din partea poliției și a armatei.

Guvernul a declarat rapid că țara se află în stare de urgență, aducînd pe străzi armament greu și mii de militari. În replică, bazîndu-se pe conceptul constituțional de plurinaționalitate, confederația indigenă CONAIE a declarat de asemenea starea de urgență pe teritoriile sale. A anunțat că ofițerii de poliție și soldații care vor intra pe aceste teritorii fără permis vor fi reținuți. Aceasta s-a întîmplat în cîteva ocazii, de pildă în provincia Chimborazo din Anzi, unde aproape 50 de oameni în uniforme au fost închiși timp de cîteva zile.

Cea mai mare demonstrație a avut loc în Quito, unde s-au strîns pînă la 40.000 de oameni. Zeci de mii de indigeni și țărani din toate părțile țării au venit în camioane și au făcut tabără în parcul central El Arbolito și în zona universitară din jur, organizîndu-se în ture pentru a nu se epuiza – ceea ce a conferit protestelor o respirație de lungă durată. Deși mișcarea indigenă a făcut apel la un protest masiv, dar pașnic, marșurile au fost însoțite de revolte violente, în care protagoniștii au fost studenți, tineri de la oraș și adepți ai fostului președinte Rafael Correa. Liderii indigeni s-au distanțat cu claritate de toți aceștia.

Guvernul a recurs la o represiune fără precedent în Ecuador, ce a inclus atacuri asupra spitalelor, universităților și femeilor cu copii. Opt oameni au murit în confruntări, peste 1.300 au fost răniți și aproape 1.200 au fost reținuți, conform ultimului raport al raportorului pentru drepturile omului din Ecuador, însă investigațiile despre abuzuri abia încep.

AmazonFrontlines Ecuador Indigenous Mobilization Protest Quito, photo credit: Dolores Ochoa/A.P. AmazonFrontlines

În noaptea de duminică 14 octombrie, guvernul a acceptat în cele din urmă dialogul în condițiile cerute de mișcarea indigenă: un dialog transmis public pentru a asigura transparența maximă, cu participarea comunității media și garantarea securității liderilor sociali. Prin medierea Națiunilor Unite și a Bisericii Catolice, guvernul a acceptat în cele din urmă să anuleze Decretul 883, cel care a provocat rebeliunea.

Victoria istorică a rebeliunii din octombrie indică revenirea mișcării indigene, după 12 ani de represalii și represiune sub fostul președinte Rafael Correa. În același timp, rețelele sociale scot în evidență o explozie de comentarii explicit rasiste și clasiste. În timpul protestelor, persoane din straturile superioare ale claselor mijlocii au patrulat înarmate în comunitățile lor îngrădite. Această polarizare politică e o problemă serioasă pentru o țară care resimte încă efectele victoriei electorale a lui Jair Bolsonaro din Brazilia.

Fundalul economic: redistribuție pentru cei bogați

Corespondența numerelor a fost prea izbitoare: guvernul ecuadorian sub Lenín Moreno dorea un împrumut de 4 miliarde și 200 de milioane de dolari de la Fondul Monetar Internațional. Pentru a-l obține, trebuia să implementeze o serie de măsuri de ajustare structurală, exact cum fusese obiceiul în anii 1990, măsuri ce includeau eliminarea subvențiilor guvernamentale pentru prețul la combustibili și ajustarea prețurilor la motorină și gazolină la nivelul pieței mondiale, dar mai presus de toate revocarea drepturilor muncitorilor, pentru a face piața muncii mai flexibilă. Or, organizațiile sociale au calculat că Lenín Moreno a scutit companiile mari de plata impozitelor cu exact 4 miliarde și 295 de milioane de dolari în ultimii ani. Ca urmare, s-a susținut că era în mod clar o măsură de redistribuire de jos în sus. Populația trebuia să plătească pentru a face elita încă și mai bogată. Băncile au făcut profituri de 554 de milioane de dolari doar în 2018, în timp ce salariile angajaților de stat cu contracte temporare trebuiau reduse cu 20%. Zeci de mii de oameni au fost deja concediați din aparatul de stat, trimiși într-o economie care a stagnat și nu prea are ce servicii să ofere.

Creșterea prețului la gazolină și mai ales a prețurilor la motorină înseamnă o creștere imediată a costului general al traiului. Biletele de transport public au crescut deja cu 10 cenți, la fel alimentele și serviciile – nu doar din cauza costurilor mărite ale transporturilor după creșterea inițială cu 123% a prețului la combustibili, dar și din pricina încercării transportatorilor și a intermediarilor de a-și mări profiturile. Acesta a fost motivul principal al protestelor masive care au izbucnit în Ecuador după 2 octombrie și care au paralizat practic întreaga țară.

Pachetul ajustării nu a fost motivat de preocupări ecologice

Măsurile luate de guvern nu trebuie confundate cu o politică ecologică ce ar urmări redirecționarea oamenilor de la folosirea automobilelor la cea a transportului public: investițiile într-un transport public curat, pentru a crea o alternativă reală, ar fi o precondiție pentru aceasta. De fapt, inegalitățile s-au adîncit și mai mult într-o țară în care economia este deja monopolizată în proporții mari, iar indicele GINI al inegalității e la 0,97 în cele mai bune 20 de sectoare ale economiei, conform sociologului Napoléon Santos – adică un nivel extrem de mare.[1] După cum a declarat ONG-ul Acción Ecológica, o politică de mediu consistentă ar necesita în primul rînd retragerea multiplelor subvenții și scutiri de taxe pentru companiile de petrol, minerit și ulei de palmier. În realitate, acestea își extind tot mai mult operațiunile distructive în țară, cu sprijinul guvernului.

1. Indicele GINI indică inegalitatea pe o scară de la 0 la 1, unde 0 e cel mai scăzut nivel al inegalității, iar 1 e maximumul de inegalitate.

Rolul fostului președinte Rafael Correa

În 2007, în primele luni ale mandatului său, guvernul progresist Rafael Correa a expulzat Banca Mondială și FMI din Ecuador printr-un act de afirmare a suveranității, declarînd în același timp ilegală o mare parte din datoria națională, după un audit. Cu toate acestea, același guvern a declarat război împotriva popoarelor indigene și a sindicatelor, deoarece a considerat că statul este unicul actor legitim al transformării sociale și s-a simțit amenințat de organizațiile sociale autonome. Protestele au fost criminalizate în mod sistematic, legea penală a fost înăsprită, iar blocarea străzilor a fost clasificată drept act de terorism. Au fost înființate sindicate complice, organizațiile sociale au fost învrăjbite în mod agresiv și a fost edificat un aparat de propagandă cuprinzător, pînă în momentul în care executivul a rămas fără rivali în societatea civilă.

Pînă în 2013, correismul a reușit să dobîndească o majoritate de două treimi în parlament și putea să implementeze orice voia, ducînd o politică ce a schimbat pur și simplu transformarea profundă, interculturală, care fusese promisă inițial, într-un proces de modernizare capitalistă ce a deschis și mai tare țara pentru capitalul transnațional. Parcul național Yasuní, unul dintre locurile cele mai speciale ale biodiversității de pe planetă, a fost deschis pentru exploatări de petrol, și pentru întîia oară au fost semnate contracte industriale de minerit la scară largă. După căderea prețurilor internaționale la petrol din 2014, guvernul Correa s-a întors pe piețele financiare internaționale, iar FMI a început să facă presiuni pentru creșterea datoriei externe, care în prezent este de 38 de miliarde de dolari. Într-un final, după înlocuirea lui Correa în 2017, s-au făcut dezvăluiri că guvernul său fusese implicat în acte de corupție de dimensiuni istorice. Mai important, a lăsat în urmă o țară privată de o organizare socială semnificativă ce ar fi fost în stare să se opună guvernului ulterior al lui Lenín Moreno, cel care a adus pur și simplu oligarhia înapoi în ministere. De asemenea, Moreno a schimbat în mod radical și politica externă a statului, aliniindu-se cu SUA și cu guvernele de extremă dreaptă din America Latină, sprijinind ideea unei intervenții militare în Venezuela.

Contrar afirmațiilor unei părți a mediilor străine, rebeliunea din octombrie nu a exprimat nicidecum dorința populară de a-l readuce pe fostul președinte Correa la guvernare. După divizarea partidului său Alianza País, a cărui etichetă e deținută acum de oponentul său politic, președintele Moreno, și după scandalurile de corupție, Correa și-a pierdut mulți suporteri. Aceștia au cîștigat doar 23 de prefecturi la alegerile regionale din martie 2019. Cu toate acestea, un nucleu dur de susținători ai lui Correa, precum și fostul președinte însuși, care se află încă în exil în Belgia și nu se poate întoarce în Ecuador din cauza numeroaselor procese împotriva sa, au încercat rapid să instrumentalizeze protestele, cerînd noi alegeri. Vocile correiste critică guvernarea Moreno pentru politicile sale profund neoliberale, însă trec sistematic peste faptul că tocmai *correistas* sînt cei care au pavat calea pentru aceste politici, ba chiar au implementat primii pași ai acestora, precum semnarea Tratatului de comerț liber cu Uniunea Europeană. Confederația indigenă CONAIE s-a distanțat răspicat de aceste încercări de apropriere a mișcărilor de către *correistas*. Retrospectiv, e dificil de estimat cîtă influență au avut instigările correiste asupra rebeliunii. Între timp, guvernarea Moreno putea însă să declare că rebeliunea din octombrie nu era decît o conspirație a correiștilor și a aliaților lor din Guvernul Venezuelei, și nu o expresie autentică a nemulțumirii populare. Iar în ultimele zile, cîțiva politicieni correiști bine-cunoscuți au fost fie arestați, fie au cerut azil politic în Ambasada Mexicului din Quito.

E remarcabil faptul că niciunul dintre comunicatele oficiale ale CONAIE nu a cerut demisia președintelui Moreno, ci doar pe cea a ministrului de interne și a ministrului apărării. Conform analiștilor politici, guvernarea Moreno se consideră o guvernare de tranziție, care ar deschide drumul pentru dreapta politică explicită sub creștin-democratul Jaime Nebot. Nebot, al cărui bastion e orașul-port Guayaquil de pe coastă, și care a declarat că protestatarii indigeni „ar trebui să se întoarcă la ei în munți", și-a pierdut legitimitatea în provinciile andine ale țării. Să mai adăugăm și faptul că discursul public și mediile sociale din Ecuador au parcurs o tranziție către dreapta în ultimii doi ani, proces ce a inclus atacuri împotriva refugiaților din Venezuela și o agresivitate crescută în rețelele sociale. Demisia lui Moreno ar fi putut funcționa ca un catalizator al ascensiunii dreptei la puterea politică. Deocamdată, în prezent, organizațiile sociale mai au încă șansa, dar și responsabilitatea de a se reangaja într-o dezbatere socială despre viitorul țării.

Către plurinaționalitate și orizonturi civilizaționale diferite

E important să subliniem faptul că problemele de bază ale popoarelor indigene din Ecuador sînt destul de departe de logicile politicii electorale și ale partidelor. Popoarele indigene nu urmăresc doar retragerea pachetului FMI, ci și abandonarea direcției extractivismului, care continuă să avanseze cu violență în teritoriile lor și le amenință însăși existența, atît în termeni materiali, cît și culturali. După cum au explicat indigenii din Chimborazo într-o declarație, ei cer reparații pentru jaful suferit încă din vremurile coloniale. Mai precis, nu cer reparații în bani-gheață, ci sub forma unei politici agricole radical diferite, una care nu urmărește eradicarea țăranilor și a economiei comunitare de subzistență, ci dimpotrivă, încearcă să o întărească: principalele lor cereri sînt accesul la irigații, la bănci de semințe fără licențe și la pămînturi fertile deținute în comun, precum și promovarea sistematică a metodelor agricole organice, în locul kiturilor corporatiste care-i presează pe fermierii aflați în situații de dependență față de capitalul transnațional. Plurinaționalitatea, cerința centrală a popoarelor indigene încă din anii 1990, include, de asemenea, guvernarea teritorială autonomă, aplicarea propriilor sisteme juridice, de educație și de sănătate, precum și propriile lor forme de democrație constituentă. Dreptul la un tip de trai care nu e dictat de capitalismul global și care ia din lumea modernă doar ceea ce decide în mod suveran comunitatea – pentru aceasta luptă, în principiu, mișcarea indigenă din Ecuador.

Rebeliunea din octombrie a scos în evidență probleme legate de clasă, inegalitate și politicile însărăcirii sistematice. Dacă pentru mass-media centrală și metisul obișnuit „indianul e sărac de la natură", după cum critică avocata kichwa Verónica Yuquilema, lupta urmărește eradicarea acestor politici coloniale de extorcare, atît la nivel național, cît și internațional. Indigenii încă mai sînt caracterizați drept „obstacole în calea progresului și a modernizării", o imagine care a fost subliniată de însuși Rafael Correa în timpul celor 12 ani în care s-a aflat la putere. De fapt, indigenii cer recunoașterea cu demnitate a modurilor lor proprii de viață, a cunoașterilor, formelor de organizare și a modului lor de a face politică, care nu sînt luate în considerare. „Noi sîntem statul, dar nu sîntem luați în considerare. Ei spun că oamenii indigeni și fermierii sînt săraci. Noi muncim, cultivăm, hrănim orașele, dar sîntem oricum tratați ca niște săraci", a declarat liderul amazonian Mirian Cisneros în timpul dezbaterii publice. Mai e încă mult de lucru pentru a materializa cu adevărat declarația constituțională a Ecuadorului ca țară plurinațională.

Traducere de Ovidiu Țichindeleanu

Quito Protests, October 2019,
photo credit: Daniel Tapia

Anarhismul și vechea mișcare socialistă din România

Adrian Tătăran

Națiuni, Jurisprudențe, Temple, falșii voștri zei
Nu vor prețui nimic pentru noi, născuți Atei!
Mircea Demetriade, *Libertății (lui Mircea C. Rosetti)*

„Despre nicio altă țară europeană nu se știe atît de puțin în privința mișcării anarhiste" ca despre România, scriau Maria Lidia și Martin Veith într-un scurt articol dedicat revoluționarului basarabean Zamfir Arbure-Ralli.[1] În ciuda unor inițiative recente în această direcție, o istorie comprehensivă a pătrunderii ideilor anarhiste în România, începînd cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, rămîne încă să fie scrisă. Și asta cu atît mai mult cu cît răspîndirea textelor și ideilor anarhiste nu pare să fi fost cu totul neînsemnată la noi, așa cum poate am fi tentați să credem.

De-a lungul timpului, începînd chiar din secolul al XIX-lea, au existat totuși mai multe încercări de a schița tablouri ale anarhismului românesc, chiar dacă ecourile ulterioare au fost, în general, slabe.[2] Istoricul Max Nettlau, de exemplu, a întocmit în 1897 o listă a tuturor publicațiilor, broșurilor, traducerilor și scrierilor de inspirație libertară apărute pînă atunci în România. „Originile mișcării socialiste românești", nota Max Nettlau în preambulul care însoțea minuțioasa listă biografică, „au fost anarhiste."[3]

Remarca istoricului libertar poate părea surprinzătoare, mai ales dacă se pornește de la ideea că „o mișcare propriu-zisă de anarhism militant sau de teoreticieni anarhiști nu am avut"[4], opinie încă preponderentă atunci cînd vine vorba de istoria anarhismului în România. Însă pentru cercetătorul pornit la drum fără povara acestei preconcepții, surprinzătoare devine abia uitarea tradiției libertare autohtone, tradiție care, contrar unei judecăți parțiale și simpliste, este de fapt una îndelungată, diversă și cu bogate ramificații. Interesul recuperării și povestirii istoriei neștiute a anarhismului românesc nu ține deci doar de un simplu demers restaurator și de documentare, fără îndoială și el important. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, mai ales în cazul anarhismului, urmele și posibilele sale conexiuni sînt încă puțin înțelese ca atare, ele ascunzînd nu numai o istorie locală necunoscută, ci și, mai ales, un nou mod de a privi, de a parcurge și de a înțelege teritorii istorice, politice, sociale și culturale considerate pînă azi familiare.

Așezarea unor puncte de reper pe această hartă cu (încă) destule necunoscute pare necesară ca preambul al discuției. Intervalul pe care-l avem în vedere este perioada „clasică" a dezvoltării anarhismului, care începe aproximativ cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și se întinde pînă la al Doilea Război Mondial. Deși aici ne vom concentra mai mult asupra începuturilor acestei istorii în România, prezentarea pe scurt a celor trei faze ale pătrunderii și răspîndirii ideilor libertare la noi nefiind cu totul lipsită de interes.

O primă perioadă, atașată sub influența revoluționarilor narodnici refugiați în Principate, dar și a literaturii anarhiste pe care tinerii întorși de la studii din Occident o răspîndeau în țară, poate fi plasată între anii 1870 și 1892. De la mijlocul anilor 1880, datorită lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, tendințele anarhiste încep să fie marginalizate, mișcarea socialistă îmbrățișînd modelul social-democrației germane și calea marxismului. Momentul expulzării pilduitoare din mișcare a publicistului Panait Mușoiu, acuzat că ar fi nutrit simpatii libertare, în 1892, marchează sfîrșitul acestei faze de început și despărțirea celor două curente: cel marxist și cel anarhist.

A doua perioadă, de maturizare și de maturitate, începe, prin urmare, după 1892 și se întinde pînă în preajma Primului Război Mondial, încheindu-se odată cu suspendarea apariției *Revistei Ideei*, cea mai longevivă publicație anarhistă de la noi, editată de același neobosit Panait Mușoiu. Este o perioadă mai degrabă eclectică. Vechile influențe narodnice, deși încă puternice, cedează locul anarhismului „uvrier" și sindicalismului revoluționar (popularizat, printre alții, de Iuliu Neagu-Negulescu).

Ultima fază, marcată de activitatea scriitorului pacifist Eugen Relgis, cuprinde intervalul dintre anii 1920 și sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd, pentru a nu fi arestat de noile autorități, Relgis părăsește țara. Acești ani se află sub influența tendințelor așa-zis individualiste – vegetarianismul, pacifismul, esperantismul etc. –, deși, mai ales la început, încă existau mici grupuri și publicații de orientare uvrieră.

Acesta ar fi, pe scurt, tabloul de ansamblu. Textul de față își propune însă, așa cum am menționat la început, distingerea cîtorva trăsături specifice formulărilor libertare timpurii, fiind preponderent concentrat, prin urmare, asupra primei faze.

Schițarea tabloului sinoptic al perioadelor (și curentelor) istoriei libertare autohtone trebuie însoțită însă și de cîteva lămuriri în ceea ce privește înțelesul noțiunilor folosite. Termeni ca „anarhie" sau „anarhism" poartă deja o puternică încărcătură semantică, iar în lipsa unor lămuriri, fie ele și schematice, riscul confuziilor este destul de mare.

Departe de a fi o expresie a haosului sau distrugerii, *anarhia* înseamnă în primul rînd negarea autorității, respingerea oricărui „principiu prim" sau a oricărei poziții care s-ar pretinde absolută, imuabilă, nechestionabilă. În plan politic, anarhiștii refuză autoritatea statului, în plan economic pe cea a proprietății și a capitalismului, iar în plan moral sînt contestate autoritatea bisericii, a tradiției sau a relațiilor patriarhale.

ADRIAN TĂTĂRAN (n. 1981) a studiat filosofia la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai". Este unul dintre editorii *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* și doctorand al Catedrei de literatură comparată din cadrul Facultății de Litere din Cluj. Interesele sale de cercetare privesc istoria anarhismului, istoria gîndirii, literaturii și artei libertare. O parte consistentă a proiectului său este dedicată pătrunderii, influenței și răspîndirii ideilor anarhiste în România. A publicat mai multe articole și studii pe această temă și a susținut mai multe prezentări publice dedicate istoriei anarhismului în România, la Limoges, Cluj sau Timișoara. De asemenea, a prefațat și îngrijit ediția din 2018 a utopiei lui Iuliu Neagu-Negulescu, *Arimania sau Țara Buneiînțelegeri*, apărută inițial în 1923, dar și ediția din 2019 a lucrării lui Mihail Bakunin, *Dumnezeu și Statul*, ediție care reia traducerea lui Panait Mușoiu din 1918.

Pe de altă parte, *anarhia* nu trebuie confundată exclusiv cu spiritul de negație sau cu revolta. Dimensiunea sa subversivă, de altfel esențială, nu poate fi însă despărțită de latura sa utopică, creatoare. Revoltei și refuzului îi corespund „afirmarea multiplului, a diversității nelimitate a ființelor și a capacității lor de a alcătui o lume fără ierarhie, fără dominație, fără alte dependențe decît libera asociere a forțelor radical libere și autonome".[5] Pentru libertari, ordinea (socială) nu poate fi unică, exterioară, absolută sau fixă, ci, dimpotrivă, este multiplă, imanentă, dinamică și relativă, apropiată de spontaneitate, de libertate și decurgînd oarecum firesc din ea. Idealul anarhiei este, așadar, o lume deschisă, fără stăpîniți și fără stăpîni, o lume a cărei ordine decurge firesc din solidaritatea oamenilor egali și liberi, iar nu din coerciție, privilegii, ierarhii sau obediență.

Nici aspirațiile anarhiștilor români de la sfîrșitul secolului al XIX-lea nu erau diferite. Pentru poetul Mircea Demetriade, de pildă, generoasa viziune libertară putea fi astfel rezumată: „Bunul trai pentru toți. Pentru toți frumosul. Slobod individul. Slobodă comuna. Slobodă iubirea..."[6]

Ideile socialiste și literatura revoluționară au început să pătrundă în țară în anii '70-'80 ai secolului al XIX-lea, mai ales prin intermediul revoluționarilor din Imperiul Rus care găsiseră în România un refugiu din calea persecuțiilor țariste. Așezat aproape de granița cu Rusia, Iașiul a devenit în scurt timp unul dintre principalele puncte de tranzit pentru nihiliștii și revoluționarii ruși, dar și pentru contrabanda cu literatură interzisă. La acea vreme au început să pătrundă, mai ales în marile centre urbane, și textele lui Reclus, Kropotkin, Bakunin, Jean Grave sau Jules Vallès, citite și dezbătute cu patimă în cercurile de studiu ale elevilor și studenților. Sub impresia noilor idei și lecturi, un difuz spirit de răzvrătire punea treptat stăpînire pe tineri, tulburînd din temelii vechea așezare a lucrurilor. „Strămoșeasca putere părintească se zguduia din temelii, prestigiul clerului slăbea, autoritatea mentorilor școlari se fărîmița. Plutea în aer un duh rău, prin școli și prin familiile burgheze"[7], își amintea C. D. Anghel, unul dintre cei asupra cărora neașteptatul val de răzvrătire tinerească lăsase o profundă impresie.

Odată ajunși în România, nihiliștii au început „o vajnică propagandă anarhistă"[8], asemeni originalului doctor Nicolae Russel, unul dintre mentorii cercului socialist ieșean, ai cărui membri înclinau deja către idealurile revoluționare libertare. „Ne intitulam anarhiști"[9], își amintea Constantin Mille, studentul care reușise să scandalizeze lumea bună a Iașiului, provocînd o grevă studențească și declarîndu-se ateu. Iar Ioan Nădejde, unul dintre „profesorii revoltei" ce-i cuprinsese pe tinerii de atunci, își începea apărarea în fața juriului care decidea eliminarea sa din învățămînt, pe motivul răspîndirii ideilor socialiste de la catedră, cu sfidătorul și emfaticul „Noi sîntem anarhiști!"[10]

Venirea la Iași în 1879 a „doctorului american", așa cum era poreclit Russel (pe numele său adevărat Nikolai Sudzilovski), notoriu pentru convingerile sale extravagante (mai precis anarhiste), a grăbit coagularea grupului socialist și a marcat începutul propagandei printre elevii, studenții, dar și muncitorii ieșeni.[11] Toate acestea au culminat cu apariția ziarului *Besarabia*, iar mai apoi a revistei *Contemporanul*, evenimente care nu pot fi despărțite de răspîndirea literaturii și ideilor anarhiste sau de influența și de activitatea revoluționarilor narodnici.

Începuturile „cercului socialist din Iași", atașat la originea, în 1881, a apariției cunoscutei reviste științifice și literare *Contemporanul* – publicație care a marcat profund fizionomia intelectuală a generațiilor de atunci, dar și direcția dezbaterilor de idei ale vremii[12] –, se leagă și de însărcinarea pe care Zamfir Arbure a primit-o de la anarhistul Mihail Bakunin[13], de-a găsi o rută sigură pentru transporturile clandestine de literatură revoluționară din Elveția în Imperiul Rus. Alături de alți cîțiva studenți ruși, Zamfir Arbure înființase la Zürich o tipografie. Grupul, apropiat pe atunci de Mihail Bakunin, își propunea publicarea de texte subversive și răspîndirea lor în Rusia, în vederea impulsionării și susținerii mișcărilor revoluționare. În 1873, în urma unor neînțelegeri personale, relațiile lui Arbure cu Bakunin s-au răcit, iar tinerii anarhiști și-au mutat activitatea la Geneva, de unde au continuat să trimită în Imperiu numeroase publicații și broșuri. Activitatea lor, dacă e să-l credem pe istoricul Franco Venturi, a jucat un rol important în revirimentul mișcării „mersului în popor", care întăcărase din nou cercurile narodnice.

În 1872, prin urmare, la rugămintea lui Bakunin și înarmat cu un pașaport fals, Zamfir Arbure a venit la Iași, unde l-a întîlnit pe Eugen Lupu, pe atunci student, cel care l-a găzduit și l-a ajutat să pună la cale periculoasele transporturi peste Prut. Eugen Lupu a păstrat legături strînse cu Arbure, dar s-a atașat în legătură și cu alți narodnici ruși și basarabeni, în trecere sau stabiliți deja în România, printre care-i putem aminti aici pe Nicolae Zubcu Codreanu, unul dintre primii revoluționari ajunși în țară, și pe Constantin Dobrogeanu-Gherea. În primii săi ani petrecuți la Iași, tînărul Dobrogeanu-Gherea, care era apropiat mai degrabă de aripa bakuninistă a mișcării narodnice, s-a ocupat o vreme de organizarea acelorași transporturi clandestine de literatură anarhistă provenite din Elveția, de la Zamfir Arbure.

În scurt timp, Eugen Lupu a început răspîndirea de broșuri anarhiste printre studenții ieșeni. Așa l-a cunoscut pe eruditul și taciturnul Ioan Nădejde, viitorul redactor al *Contemporanului*, căruia i-a făcut o puternică impresie dîndu-i să citească „broșurile lui Kropotkin, E. Reclus și alții"[14] și atrăgîndu-l astfel către cauza revoluționară.

Alături de exuberanța tinerească, de excesele retorice sau de pozele sfidătoare luate de tinerii socialiști, zugrăviți ca „dinamitarzi" și „dușmani ai societății" de publicațiile conservatoare, definitorie pentru activitatea cercurilor socialiste de atunci rămîne înclinația către studiu, rigoarea abordării chestiunilor sociale, dar și o anumită austeritate pe care „nihiliști" ca Zamfir Arbure sau Codreanu se pare că o imprimaseră mișcării de început. Pentru Arbure, nihilismul – nume generic prin care ajunseseră să fie desemnate laolaltă toate curentele revoluționare – era o „convicțiune liberă", o știință a vieții și o aspirație etică ușor de rezumat în formula „a înțelege totul, a îmbrățișa totul".[15] La fel ca și pentru Bakunin, în cazul revoluționarului basarabean luciditatea gîndirii, cunoașterea și spiritul critic nu puteau fi, de fapt, despărțite de instinctul cel mai profund al vieții și de „facultatea răzvrătirii". Idealul întrevăzut era o libertate trăită, care, prin cunoaștere și activitate, să facă „legătura vie a omului cu totul".[16]

Cu idei periculoase pentru ordinea socială se întorceau și studenții români ațați la Paris sau Bruxelles și care, „foarte tineri și întăcărîndu-se ușor, [...] se simțeau atrași, poate în mai mare măsură, de agitatorii anarhiști, aparent mai îndrăzneți și mai demni de a fi imitați"[17], după cum nota istoricul Tiberiu Avramescu. Printre aceștia, de pildă, Grigore Maniu, tatăl poetului Adrian Maniu, scrisese o broșură în care-i îndemna pe țărani la răzvrătire împotriva stăpînilor și a cîrmuirii, rezumîndu-și într-un mod cît se poate de plastic și succint profesiunea de credință anarhistă: „Nu-ți schimba stăpînii, cată să rămîi fără de stăpîn!"[18] Broșura fusese adusă în țară de Constantin Mille, care, exmatriculat de la Universitatea din Iași în urma unei greve studențești, trebuise să se mute la Bruxelles, iar mai apoi la Paris, pentru a-și continua studiile. Fostul membru al cercului ieșean s-a alăturat grupului socialiștilor români din Paris, continuîndu-și astfel activitatea militantă. De altfel, Mille participa frecvent la întîlnirile socialiștilor și anarhiștilor din capitala franceză, de unde trimitea presei din țară corespondențe întăcărate și belicoase, în care anunța iminența unei mari răbufniri revoluționare mondiale.

> Atras de violenta propagandă anarhistă, el comenta pozitiv congresul „federației jurasice" fondată de Bakunin, care avea loc în vara anului 1882 la Geneva, bucurîndu-se de prezența lui Piotr Kropotkin și Elisée Reclus. Au participat 50 de reprezentanți din Franța, Italia, Spania și Elveția – care au adoptat un manifest către „prietenii revoluției", la care Mille, cu naivitate, avea să subscrie.[19]

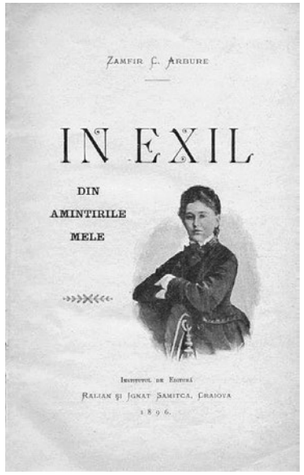

Zamfir C. Arbure, pagina de titlu a volumului *În exil* (1896)

Constantin Mille, care scria și la *Contemporanul*, a devenit unul dintre fondatorii revistei *Dacia viitoare*, scoasă în 1883 la Paris și Bruxelles de „grupul revoluționar român".[20] Orientarea „revoluționară și anarhistă" a revistei a atras imediat atenția presei conservatoare din țară, care, prin vocea lui Th. Missir, pe atunci redactor al *Timpului*, nu a întîrziat să-i atace pe tinerii publiciști. Replica a venit sub forma unui amplu manifest, publicat în 1883 la Iași și semnat sugestiv „Un socialist anarhist". Probabil scris de Ioan Nădejde, textul, deși vădea o bună familiarizare a autorului cu teoriile marxiste, anunțînd oarecum apropiata sa dezicere de anarhism, poate fi considerat totuși un material ilustrativ pentru tendințele libertare ale socialiștilor români de atunci:

> Despre anarhie vom lămuri numai că noi sîntem încredințați că autoritatea este una din piedicile cele mai mari la dezvoltarea omenirii și că toate formele de stat sînt rele, începînd de la monarhia cea mai absolută, pînă la republica radicală sau chiar pînă la „statul popular" al socialiștilor etatiști. Societatea viitoare se va cîrmui singură și toate lucrurile se vor regla prin bună înțelegere și fără de stăpîni. [...] Acum anarhiștii se mai deosebesc de etatiști și prin aceea că nu se amestecă în alegeri cu gîndul de a merge la Cameră, știind bine că prin cameră nu se va face niciodată nimic. [...] Îndemn și eu pe tinerime să iubească adevărul, să caute a înțelege bine cum stau lucrurile în lumea de azi și să se dea de partea celor nedreptățiți. Din munca țăranului și a muncitorilor trăiește și se luminează.[21]

O influență importantă asupra orientării anarhiste a tinerilor socialiști români, mai ales a celor ațați la studii în Apus, a avut-o și Mircea Rosetti, fiul cel mare al revoluționarului pașoptist C. A. Rosetti. Zamfir Arbure, de care l-a și legat o profundă amiciție, l-a întîlnit în 1877 la Geneva, chiar în biroul de lucru al geografului anarhist Élisée Reclus, pe care tînărul „cu părul lung, aproape pînă la umeri, cu o față cu trăsături fine, cu niște ochi mari întunecați de un nor de melancolie“[22] dorise să-l cunoască. Mircea Rosetti, ale cărui calități oratorice îl făcuseră celebru în cercurile revoluționare din Paris, a scris și două strălucite texte libertare, publicate în 1882, la puțin timp după moartea sa timpurie[23]; dar și o serie de nuvele, în care urmele unor rețecții de inspirație „bakuninistă“ sînt ușor de identificat. Tînărul anarhist scria:

> Lumea este predată superstiției, neștiinței, prejudecăților; pentru că biata și mult încercata omenire este cîrmuită, asuprită, subjugată de-o religie funestă și crudă, sălbatică și egoistă, imorală și înjositoare, de-o religie contra naturii, care frică, rîvnă, pizmă, ură a semănat între oameni; care ticăloși, dușmani unul altuia, blestemați ne-a făcut; care ne-a tăvălit în noroi, în gunoi, în mocirlă spre a putea mai sigur și mai cu îndemînare să ne mențină în rușinoasa sa robie; de-o religie împietrită, nesimțitoare, vrăjmașă înverșunată a luminii, potrivnică neîmpăcată a iubirii; de-o religie care se adapă cu lacrimile noastre, se nutrește cu sîngele nostru, se bucură la auzul suspinelor noastre, își rîde de țipetele și vaietele noastre; de-o religie ce lingușește pe cel slăvit și lovește pe cel oropsit; de-o religie care ne amărăște viața, care ne chinuiește, ne muncește, ne înspăimîntă, ne îngrozește; de-o religie, în fine, care ne roade inima, ne spurcă cugetarea, ne distruge voința mai înainte de-a ne arunca în groapa ce ne-a săpat![24]

Vîntul de răzvrătire tinerească, întețit de literatura și de ideile libertare ce pătrundeau la sfîrșitul secolului al XIX-lea în România, a modelat într-un mod hotărîtor peisajul intelectual și cultural al epocii. Răspîndirea ideilor anarhiste a fost însoțită de o intensă activitate de popularizare a științei și de o importantă producție literară, încurajînd astfel apariția unor discursuri alternative (fie ele literare, critice sau științifice), ostile în mare parte discursurilor dominante, tradiției și culturii instituționalizate. Exemplul *Contemporanului* e cît se poate de grăitor în acest sens, deși nu este unul izolat. De altminteri, nu este greu de ghicit în zelul iconoclast al redactorilor de la *Contemporanul* – care și-a început cariera printr-o campanie susținută de demascare a falsei științe, a imposturii academice și a plagiatului – urmele unei evidente sensibilități antiautoritare (și antisistem). Multe somități universitare, științifice și culturale s-au ațat de-a lungul vremii sub temuta lupă critică (și demolatoare) a impertinenților redactori, mereu gata să coboare idolii de pe socluri.

Așa cum remarca și Sofia Nădejde, una dintre membrele importante ale cercului ieșean, în această perioadă anarhistă nu era vorba de „bombe“ sau atentate, ci de „propagandă prin viu grai și prin scris“[25] – formă în care-și găsiseră expresia atît spiritul de revoltă, cît și setea de cunoaștere neîngrădită a tinerilor socialiști. Astfel că, alături de volumele din Darwin, Haeckel sau Ludwig Büchner, o mare parte a lecturilor și discuțiilor era dedicată autorilor clasici ai anarhiei, Bakunin, Kropotkin, Malatesta, Grave sau Reclus, editați în numeroase traduceri.

Concentrarea energiilor către emanciparea obștească și răspîndirea noilor idei nu era străină, prin urmare, de concepțiile libertare îmbrățișate de socialiștii români, îndatorate profund, așa cum am arătat, revoluționarilor narodnici din Imperiul Rus. O demonstrează cu prisosință puzderia de texte, traduceri, broșuri și publicații cu „suțu anarhist“ apărute în această perioadă, dar și numeroasele cercuri de lectură și de autoinstruire, asemănătoare celor din Rusia, care au însoțit răspîndirea acestui difuz (dar profund) spirit libertar printre tineri. Noțiunea împărtășirii cunoștințelor în afara circuitelor oficiale ale științei, nevoia unei largi solidarități sociale care să impulsioneze transformarea din temelii a lumii nu pot fi înțelese pe deplin decît în legătură cu ideea „mersului în popor“, ațată la baza viziunii socialiste narodnice.

Pe de altă parte, dimensiunea socială și culturală (în sens larg) a activității socialiștilor români ținea și de poziția asumată de aceștia în relație cu puterea politică. Critica orînduirii întemeiate pe autoritate și ierarhii însemna respingerea parlamentarismului și a politicii partinice, de stat. Înfăptuirea unei revoluții sociale cuprinzătoare, singurul țel legitim în viziunea anarhiștilor, nu trebuia confundată cu simplele schimbări în ierarhia puterii, care de regulă însoțesc revoluțiile politice. Astfel că singurul teren pe care se putea duce lupta de emancipare era tocmai cel social, intelectual și cultural, cel al cuvîntului, al practicilor și al conștiințelor.

Dorința de instruire și de împărtășire a cunoașterii, năzuința de a crea replici alternative la circuitele închise și rigide ale științei oficiale, dimensiunea culturală (și socială) a revoltei libertare se regăsesc, ca un fir roșu, și în celelalte perioade despre care am amintit, chiar dacă nu îmbracă de fiecare dată aceleași expresii. Ecourile acestei viziuni inaugurale le găsim nu numai în activitatea socialiștilor ieșeni, ci și, ceva mai tîrziu, în scrierile și preocupările anarhiștilor români de la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Într-un articol publicat în 1897 în revista *Mișcarea socială*, scoasă de Panait Mușoiu și Panait Zosîn, Iuliu Neagu, viitorul militant sindicalist, scria că „anarhia e o teorie, e o știință, ceva mai mult după părerea unora, ea e sinteza științei. Deci ca s-o înțelegi, trebuie mai întîi să înțelegi știința“.[26] Unsprezece ani mai tîrziu, în *Vremuri noi*, același Iuliu Neagu revenea asupra chestiunii, definind anarhismul drept „acea știință vie și care dă viață, o știință din care a dispărut spiritul autorității“[27] și rezumînd astfel, într-o singură imagine, etosul unei întregi generații.

Într-o anumită măsură, am putea spune că istoria pătrunderii și răspîndirii ideilor anarhiste în România ilustrează într-o manieră convingătoare teza lui Richard D. Sonn, care scria că însemnătatea criticii antiautoritare nu poate fi înțeleasă numai în termenii filosofiei politice, ci trebuie interpretată mai degrabă „ca o largă răzvrătire culturală“[28], trăsătură esențială a anarhismului, de regulă trecută cu vederea, iar în cazul României cu totul ignorată. Dacă vechea mișcare socialistă românească s-a manifestat preponderent ca o largă mișcare culturală, menită să „opereze o radicală mutație de mentalitate“[29], acest lucru s-a datorat într-o mare măsură, prin urmare, originilor sale bakuniniste, dar și orientării sale vădit libertare din perioada de început.

Note:

1. Maria Lidia și Martin Veith, „Zamfir C. Arbure: memoriile unui anarhist din România“: http://www.syndikalismusforschung.info/zamfirro.htm.
2. Pentru o prezentare sinoptică a tuturor acestor încercări, vezi Adrian Tătăran, „Anarhismul în România: istoriile uitate ale unei istorii uitate“, *Anuarul Muzeului Național al Literaturii Române Iași*, vol. XI, 2018, p. 7-24.
3. M. Nettlau, *Bibliographie de l'anarchie*, prefață de Élisée Reclus, Bruxelles: Bibliothèque des „Temps Nouveaux“; Paris: P.-V. Stock, 1897, p. 202.
4. Nicolae Petrescu, „Anarhismul“, in *Doctrinele partidelor politice: 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Romîn*, București: Cultura Națională, 1923, p. 198.
5. Daniel Colson, *Petit lexique philosophique de l'anarchisme: De Proudhon à Deleuze*, Paris: Librairie générale française, 2001, p. 27.
6. Mircea Demetriade, „Voiți!“, *Mișcarea socială*, (București), nr. 3, martie 1897, p. 1.
7. C. D. Anghel, „Cum am devenit socialist“, in *Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870-1900)*, prefață și note de Tiberiu Avramescu, București: Minerva, 1975, p. 236.
8. Vezi Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille: Tinerețea unui socialist*, București: Editura Politică, 1973, p. 79.
9. Const. Mille, „Doctorul Russel“, *Lumina*, (Iași), nr. 8, 15 ianuarie 1896, p. 58, *apud* Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille*, p. 60.
10. Vezi *Procesul fraților Nădejde*, Iași: Tipo-litografia „Buciumul Român“, 1881, p. 11.
11. În primăvara anului 1881, lucrătorii de la atelierele Briese din Iași au părăsit lucrul, punînd bazele unei cooperative după principii colectiviste și „falansteriste“. Erau inspirați, se pare, de concepțiile socialist-utopice promovate de tinerii anarhiști ieșeni. Statutele întreprinderii au fost redactate de doctorul Russel, care nu era cu totul străin de astfel de inițiative. Episodul „falansterului“ din Iași este amintit de Tiberiu Avramescu în lucrarea sa *Constantin Mille*, p. 84-85.
12. Pentru o prezentare mai detaliată a „curentului de la *Contemporanul*“, vezi excelenta lucrare a criticului Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul“*, București: Minerva, 1977.
13. Episodul este amintit de Arbure în memoriile sale.Vezi Zamfir C. Arbure, *În exil*: *Din amintirile mele*, Craiova: Institutul de Editură Ralian și Ignat Samitca, 1896, p. 111.
14. Sofia Nădejde, „Amintiri din mișcarea socialistă“, in *Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870-1900)*, p. 62.
15. Zamfir C. Arbure, *În exil*, p. 36.
16. *Ibid.*, p. 39.
17. Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille*, p. 137.
18. Gr. Munteanu, *Opt scrisori către țărani*, Iași: Tipo-litografia „Buciumului Român“, 1882, p. 14.
19. Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille*, p. 141.
20. Din grup mai făceau parte, printre alții, Vintilă Rosetti, Al. Bădărău, M. Săulescu, Gr. Maniu și V. G. Morțun.
21. Vezi „Apărarea socialismului de mai multe bîrfeli neîntemeiate“, Iași: Tipografia D. Gheorghiu, 1883. Deși foaia volantă a apărut la Iași, fragmente din text au fost publicate și în revista *Dacia viitoare*.
22. Zamfir C. Arbure, „Elisée Reclus (Din amintirile mele personale)“, in *Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870-1900)*, p. 39.
23. Mircea Rosetti, *Cîrmuiți și cîrmuitori sau scrisori către dezmoșteniți* și *Stăpînii noștri – note: Arta de a guverna sau sfaturi date de un sclav claselor conducătoare*, București: Tipografia „Românul“, 1882.
24. Mircea C. Rosetti, „Spovedania unei murinde“, in *Nuvele*, București: Tipografia „Românul“, 1882, p. 28-30.
25. Sofia Nădejde, „Amintiri din mișcarea socialistă“, p. 72.
26. Iuliu Neagu, „Zădarnic“, *Mișcarea socială*, nr. 23, septembrie 1897, p. 1.
27. Iuliu Neagu, „Cuvîntul nostru“, *Vremuri noi – organ comunist-libertar*, nr. 1, octombrie 1908, p. 2.
28. Richard D. Sonn, *Anarchism and Cultural Politics in Fin de Siècle France*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1989, p. 4.
29. Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul“*, p. 16.

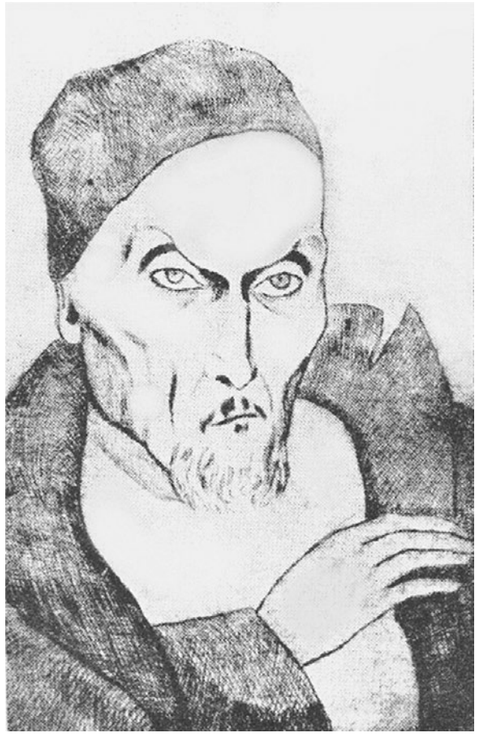

Zamfir Arbore, gravură de Nina Arbore, 1933

Libertari și pacifiști din România

Eugen Relgis

O primă versiune a acestui text a fost publicată în limba spaniolă, în primul număr al revistei *Cenit – Revista de Sociología, Ciencia y Literatura* (1951), care apărea la Toulouse; vezi Eugen Relgis, „Los libertarios de Rumania", *Cenit*, nr. 1, 1951, p. 19-23. Traducerea de față s-a făcut după versiunea în limba franceză, apărută un an mai tîrziu; vezi Eugen Relgis, „Libertaires et pacifistes de Roumanie", *Contre-Courant*, nr. 1, februarie 1952, p. 12; nr. 2, martie 1952, p. 28; nr. 3, aprilie 1952, p. 3; nr. 4, mai 1952, p. 75-76. Recent, textul din *Contre-Courant* a fost reeditat ca broșură în limba franceză; vezi Eugen Relgis, *Libertaires et pacifistes de Roumanie*, Marseille: Centre International de Recherches sur l'Anarchisme, 2018.

Cei care citesc presa libertară l, anarhistă și pacifistă găsesc frecvent articole semnate de tovarășii bulgari și – după al Doilea Război Mondial – numeroase documente, apeluri și dări de seamă privitoare la represiunea feroce îndreptată de noul regim totalitar împotriva diferitelor mișcări libertare din Bulgaria. În această țară, toate concepțiile antiautoritare, de la anarhismul individualist și pînă la tolstoism, de la pacifismul integral la etica vegetariană, își găsesc mii de militanți fideli. Azi, în ciuda martiriului lor, ei înfruntă tirania unui stat proclamat în numele „dictaturii proletare și țărănești". Strigătele lor de revoltă, refuzul lor de a accepta jugul unui partid militarizat, acțiunea lor subterană stăruitoare au cîștigat simpatia conștiințelor libere din celelalte țări, solidaritatea activă a tovarășilor lor din Europa și America.

Nu putem spune același lucru și despre România, despărțită de Bulgaria de apele Dunării albastre. Situația socială și politică este aceeași cu cea din celelalte „țări-satelit", așa-numitele „republici populare". Același regim apasă și aici, aceleași revoluții dirijate, aceeași opresiune polițienească. Dacă există vreo opoziție în România, ea este mai degrabă opera elementelor reacționare. Trebuie s-o zicem pe de-a dreptul: nu avem nicio rezistență activă a libertarilor, așa cum există în Bulgaria. Grupurile anarhiste n-au fost niciodată la fel de dezvoltate în această țară considerată latină, acum scufundată în valurile slavismului „eliberator". Mișcarea era mai degrabă într-un stadiu embrionar în România. Individual, puteam găsi libertari de toate nuanțele, cititori asidui ai revistelor și cărților care le parveneau mai ales din Franța. Un număr însemnat dintre acești libertari „de tinerețe" au devenit „înțelepți" sau „practici" către maturitate, militînd în cadrul vreunui partid care le asigura, dacă nu o poziție de invidiat, cel puțin subzistența.

EUGEN RELGIS (1895-1987), poet modernist, scriitor, traducător și militant pacifist. Este unul dintre cei mai importanți publiciști libertari din România. După Primul Război Mondial a început să dezvolte și să răspîndească doctrina umanitaristă – antiautoritară, pacifistă și nondogmatică –, reușind să adune în jurul proiectului său nume sonore ca Romain Rolland, Stefan Zweig sau Upton Sinclair. Ideile sale au inspirat apariția peste tot în țară a unor grupuri umanitariste, organizate după principii antiautoritare. Eugen Relgis a fost singurul contributor român la *Enciclopedia anarhistă* a lui Sébastien Faure. În 1947 a trebuit să fugă în Uruguay, unde s-a bucurat de o primire entuziastă, textele sale fiind traduse în numeroase ediții și publicate peste tot în lume: din America de Sud și Statele Unite, pînă în Europa (Italia, Franța, Germania, Spania).

Nu vreau să exagerez cu nimic. Nu voi expune în acest studiu condițiile vieții politice și sociale din România, ci doar voi face cîteva precizări despre oamenii care au fost considerați libertari sau anarhiști în această țară.

L'Adunata dei Refrattari a reprodus, în numărul său din 29 ianuarie 1949, declarațiile făcute pentru *Umanità Nova* de un tînăr anarhist român. Această voce a României este singura pe care am auzit-o de mulți ani. Tînărul bărbat, care a scăpat de tirania bolșevică, se bucură acum de puțină libertate într-un… lagăr de concentrare italian. Ne spune diferite lucruri despre situația din România, dar prea puține despre activitatea libertarilor din această țară. Voi încerca s-o fac eu din memorie, căci mi-am lăsat biblioteca și arhivele acolo.

Ideile anarhiste au circulat în România începînd cu cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea, grație refugiaților ruși și bulgari care găsiseră azil în țară și care au plecat mai apoi în Occident. Au trecut frontiera română adepți ai lui Bakunin, precum și alți revoluționari ruși persecutați de țarism. Unul dintre aceștia din urmă, cu numele de Constantin Dobrogeanu-Gherea[2], a devenit principalul teoretician al socialismului românesc. Însă partizanii lui Bakunin sau Kropotkin nu au lăsat urme profunde. Mai degrabă refugiații bulgari – printre care se număra și marele poet revoluționar Hristo Botev[3] (către 1870-1880) – sînt cei care și-au continuat la București, la Brăila și în alte orașe dunărene activitățile în vederea eliberării Bulgariei din robia turcească. Urmele ospitalității de care acești proscriși s-au bucurat în România pot fi lesne recunoscute, căci influența lor în această țară a fost cea a exemplului: indirectă sau individuală. La fel și cea a italienilor atinși de ideile lui Errico Malatesta, care veneau să lucreze ca zidari sau ca lucrători în marmură. Printre intelectuali trebuie căutați însă cititorii cei mai pătrunzători ai scrierilor anarhiste și în special printre studenți.

Pentru a indica o acțiune, chiar și sporadică, în sensul care ne interesează aici, trebuie să ne întoarcem mai înainte, pînă la tinerii revoluționari români de la 1848, care, după revenirea lor de la Paris, au încercat să schimbe ceva în structura socială a țării. Unul dintre ei, Teodor Diamant, a reușit să aplice teoriile lui Fourier, realizînd pe domeniul unui boier o comună agricolă cunoscută sub numele de „Falansterul de la Scăieni".[4] A fost un succes, însă unul de scurtă durată. Exemplul fiind prea contagios, comuna liberă a fost distrusă de latifundiarii alertați.

În Bucovina, provincie românească anexată pînă-n 1918 de Austro-Ungaria și care s-a aflat sub influența culturii germane, operele lui Erich Mühsam, Gustav Landauer, Pierre Ramus, Rudolf Rocker, Max Nettlau au pătruns cu mult mai mult printre anarhiști. Tinerii mai ales au emigrat, iar unii dintre ei au ajuns în Spania în timpul Războiului Civil din 1938-1936, unde i-au înfruntat pe legionarii fasciști români care luptau alături de Franco.

În Transilvania putem să reținem numele lui Viktor Arady[5], publicist maghiar cu tendințe libertare, care a studiat revoltele țăranilor români aflați sub dominația habsburgică. Atras de mirajul comunist, el a dispărut mai apoi undeva în Uniunea Sovietică.

În general, adevărații libertari din România trebuiau să-și caute altundeva un mediu ceva mai favorabil. În mare parte ei au emigrat în Occident, mai cu seamă în America de Nord. Marcus Graham[6], redactor al periodicului *MAN!* din San Francisco, este de origine română. În antologia poeților revoluționari pe care a scos-o, a publicat o poezie de George Coșbuc, „Noi vrem pămînt!", care este strigătul țăranilor români cerînd împărțirea marilor moșii boierești.

Îl avem, de asemenea, și pe Joseph Ishill.[7] Acesta era un tînăr muncitor tipograf din Botoșani, oraș pe care l-a părăsit în urmă cu patruzeci de ani pentru a realiza în New Jersey această minunată colecție de opere libertare, aceste cărți perfecte din punct de vedere grafic și artistic, pe care el însuși le-a tradus, adnotat și imprimat și care sînt apreciate nu numai în toate mediile anarhiste, dar și de cei mai exigenți bibliofili.

Și Panait Muşoiu, cea mai remarcabilă figură a anarhismului din România, și-a făcut ucenicia în străinătate. A trăit o vreme, către finalul secolului trecut, la Bruxelles, iar odată întors la București a condus împreună cu doctorul Panait Zosîn[8] publicația *Mișcarea socială*, una dintre primele reviste românești consacrate noilor chestiuni sociale, după *Contemporanul* lui Ioan Nădejde.[9] Doctorul Panait Zosîn, stabilit la Iași, a devenit promotorul pozitivismului lui Auguste Comte.

Mușoiu a continuat, am putea spune, de unul singur opera de răspîndire a ideilor libertare prin intermediul *Revistei Ideei*, a cărei colecție, din 1900 pînă în 1916, reprezintă o adevărată enciclopedie. Spirit eclectic, Mușoiu a fost la început socialist și s-a aflat în relații cu supraviețuitorii Internaționalei I.[10] Și-a adunat în două broșuri articolele de critică socială: *Orientări* și *Alte zări*. Mai apoi s-a îndreptat către diferitele izvoare ale anarhismului, traducînd din autorii cei mai reprezentativi, de la Bakunin și Kropotkin pînă la Malatesta și Sébastien Faure, fără să neglijeze nici operele de istorie, de sociologie, de literatură care puteau ajuta la răspîndirea ideilor și spiritului libertar. A publicat cam o sută de lucrări, scoase în ediții populare, pe care le împrăștia cu perseverență în toate mediile. Înainte de propaganda socialistă și comunistă sistematică, el a contribuit, prin traducerile sale, la acea cultură sociologică elementară pe care tinerele generații din România o găseau în colecția „Biblioteca Revistei Ideei". Foarte puțini dintre acești tineri i-au rămas fideli lui Panait Mușoiu. Ulterior mulți au fost atrași către partidele politice. Însă tenacele traducător continua să-și răspîndească generos broșurile, adăugîndu-i la „clasicii" libertari pe clasicii literaturii și filosofiei universale. Deseori scotea și texte ciudate ca *Memoriile lui Iuda* de Ferdinando Petruccelli della Gattina, fragmente din Platon sau din Leonardo da Vinci. Însă nu uita nici *Walden* de Thoreau, *Morala întemeiată pe legile naturii* de Deshumbert, *Micul manual individualist* de Han Ryner, studiile lui Antioco Zucca, Jean Maréchal, Auguste Boyer, Bertrand Russell, paginile zguduitoare ale lui Most, ale lui Lafargue, Reclus, Cœurderoy, Grave, Paraf-Javal; și cărțile de educație rațională, de morală anarhistă, de popularizare a științei, de filosofie umanistă (Paul Gille) și chiar nuvele și romane care dezvoltau spiritul critic: *Ce-i de făcut?* de Nikolai Cernîșevski, *Păstorii cei răi* de Octave Mirbeau, *Memoriile* lui Silvio Pellico. Ar trebui să mai citățm și alte nume și titluri pentru a arăta cît de bine a știut Mușoiu să aleagă din toate domeniile ceea

Eugen Relgis, desen de Marcel Iancu

ce putea fi folositor acțiunii de emancipare intelectuală, socială și răspîndirii culturii profund umane în păturile populare.
Panait Mușoiu nu era un editor în sensul comercial al termenului, ci un slujitor dezinteresat al culturii, făcînd el însuși întreaga muncă de traducător, de comentator și de propagandist. Trăia ca un anarhist sărac într-o societate mercantilă. Era însă bogat în năzuințe, în dăruire și solidar cu tovarășii din alte țări.
I-am schițat portretul în peregrinările mele europene, atunci cînd Max Nettlau[11], pe care l-am vizitat la Viena în 1930[12], mi-a cerut noutăți despre el. Mica odaie a lui Nettlau, plină toată de hîrțoage, mi-a adus aminte de camera lui Mușoiu. Acesta locuia pe atunci într-o căsuță spoită cu var, pe jumătate îngropată într-o curte noroioasă, undeva pe la periferia Bucureștiului. Broșurile alcătuiau un zid dublu, pînă la tavan. Acesta era depozitul „Biblioteca Revistei Ideei". În mijloc, un pat de fier și o masă mică. Ușa era mereu deschisă. Dacă nu era acolo, un capăt de creion pus pe o foaie albă te poftea să-i lași un cuvînt.
O sută de manuscrise își așteaptă rîndul la tipar. Mușoiu știe foarte bine să îndese în broșurile lui o literă măruntă care îți dă o carte întreagă în patruzeci și opt de pagini. Are colportori benevoli și abonați fideli. Trăiește ca un schivnic, dar e liber. Primește cămașa lînoasă de la un amic din New York, bocancii din Italia, paltonul nu mai știu de unde. Mănîncă pentru două zile în familia unui tovarăș, dispare pentru o lună sau două la țară, la via unui amic „parvenit" sau la casa de odihnă a scriitorilor din Ardeal. E totdeauna plin de energie, calm, cumpănit, cu buzunarele doldora de manuscrise și tipărituri. Editează fără oprire traduceri, căci de cînd nu mai scoate revista[13], nu mai scrie studii proprii. Generozitatea lui e livrescă. Îți oferă broșuri de cum îi dai bună ziua. Economisește banul, însă îl păstrează pentru tipografi. Și găsește linotipiști care lucrează pentru el ore suplimentare, din pură amiciție.
Cînd Nettlau m-a întrebat cîți anarhiști adevărați sînt în România, a trebuit să mărturisesc că „în țara noastră anarhistul e considerat o sperietoare". Pentru copii și pentru burghezi, el e un sălbatic cu mutră fioroasă, părul lung și vîlvoi, purtînd uneori o lavalieră înnodată la gît ca un ștreang. În buzunar are mereu o bombă sau cel puțin un pumnal. Max Nettlau m-a înțeles foarte bine.
În afară de Mușoiu, n-aș putea numi un alt „anarhist adevărat". Totuși, Mușoiu era cel mai blînd și mai pașnic om. Forța-i explozivă se găsea în broșurile sale, pe care le răspîndea neobosit, indiferent de schimbările de regim. Mai tîrziu și-a părăsit camera de la periferie pentru a ocupa alte trei camere în centrul orașului. A scăpat în timpul războiului de bombardamente. Bulversările dictaturii, ocupația nazistă și „revoluția" l-au lăsat sănătos și întreg. A murit la 14 noiembrie 1945[14], după „eliberarea" României, la fel de lucid și de activ, în chiar ziua celei de-a optzecea aniversări. Bineînțeles că noul regim – deja subordonat bolșevicilor – a făcut elogiul… acestui „precursor al socialismului". Însă presa aservită nu mai știa nimic despre imensa muncă libertară pe care Mușoiu o înfăptuise fără partid, fără sinecuri, fără confortul birocrației politice și polițienești care domnește acum în România, ca și în toate celelalte țări unde s-a instalat absolutismul etatist, care nu e nici „revoluționar", nici „popular", nici măcar „democratic". Cît despre ceilalți libertari români, dacă mai există cumva, ei nu se mai pot manifesta în mod deschis, asemenea tovarășilor noștri din Bulgaria. Opoziția este mai degrabă subterană. Dacă mai găsim încă prin presă un articol semnat de vreun vechi prieten de-al lui Mușoiu, asta este pentru că și-a făcut deja *mea culpa* sau pentru că încearcă să împace și capra, și varza.
În sfîrșit, Iuliu Neagu-Negulescu[15] a publicat înainte de război cîteva lucrări de literatură socială. C. Brudariu[16] are două broșuri despre progresul popoarelor, despre pace și cultura umanității. A. Gălățeanu[17] a lăsat și el o colecție mică de broșuri, „Pagini libere", în același spirit ca *Revista Ideei*. Ulterior a scos două reviste sporadice, *Cultura omului* și *Pagini libere*, ambele cu un aspect eclectic. În ciuda preferințelor sale pentru clasicii libertari, s-a lăsat însă antrenat în compromisurile politice ale momentului.
Tînărul autodidact Ion Ionescu-Căpățînă a fost un zelos propagandist al esperantoului, al vegetarianismului, al pacifismului și al diferitelor tendințelor libertare pe care le-a exprimat în revista sa *Vegetarismul* (București, 1932-1933) și într-o serie de broșuri. Către 1935 a părăsit țara și a coordonat la Paris, în timpul Războiului Civil din Spania, un serviciu de presă în esperanto. În 1938 s-a stabilit la Soutraine, aproape de Rantigny (Oise), la marginea unei păduri, într-o căbănuță din lemn, unde și-a amenajat o bibliotecă și o mică tipografie. Cultiva legume în grădină, își tipărea singur broșurile și scotea *Cahiers de l'Artistocratie* (1939-1940) în patru limbi: esperanto (Căpățînă), franceză (Gérard de Lacaze-Duthiers), spaniolă (Benjamín Cano Ruiz), română (Eugen Relgis). Își dorea să facă un centru de relații internaționale, iar întîlnirile libertare pe care le găzduia erau destul de animate. N-a mai avut timp să-și facă griji din pricina naziștilor, căci a murit în luna aprilie a anului 1942[18], după ce a mîncat – el, vegetarianul integral – ciuperci otrăvitoare, pe care le culesese din pădurea învecinată. Medicul era prea departe pentru a putea ajunge la „Pădurea singurătății".[19] A fost o pierdere dureroasă pentru noi, căci Ion Căpățînă clocotea de energie și de inițiative. Ultima broșură pe care a tradus-o, a comentat-o și a tipărit-o conține cîteva mărturii ale lui Panait Istrati, „omul care nu a aderat la nimic".[20]
Acest mare vagabond a cunoscut tîrziu gloria literară, grație înțelegerii și sprijinului lui Romain Rolland, după un gest de disperare – un suicid neizbutit la Nisa. Poate fi așezat printre libertari pentru spiritul său de independență, pentru căutarea fraternității omenești, pentru refuzul său de a accepta minciunile politice și pentru setea sa de justiție, care l-a făcut să scrie, după o lungă ședere în Uniunea Sovietică, cele trei cărți *Către cealaltă țacără*.[21]
Acest povestitor, ale cărui mărturisiri emoționante ne sînt cunoscute, s-a născut aproape de Brăila, dintr-un tată grec și o mamă româncă. A militat în tinerețe alături de socialiști, a străbătut mai apoi țările Levantului, după care întreaga Europă, pentru a descoperi într-un final, în spatele mirajului comunist, toată grozăvia tiraniei etatiste și a birocrației asasine. Zidurile tăcerii l-au izolat. În perioada ultimilor săi ani, petrecuți la București, ros de tuberculoză, și-a afirmat adevărurile în fața calomniatorilor săi și i-a cerut în van lui Romain Rolland – ajuns între timp apărător al URSS – să răspundă tulburătoarelor sale întrebări. Am schițat acest proces de conștiință în prefața mea la versiunea spaniolă a *Cruciadei mele* (traducere de Tito Livio Bancesco, Buenos Aires, Armonia, 1937), culegere postumă a ultimelor articole ale lui Panait Istrati. Va veni timpul să i se facă dreptate și omului, și operei sale.
Printre declarațiile tînărului român refugiat în Italia și publicate în *Umanità Nova*, menționate deja la începutul acestui studiu, găsim și următorul pasaj: „Tovarășul nostru ne vorbi și despre mișcarea «umanitaristă», foarte apropiată de anarhism, pe care o răspîndea Eugen Relgis, acum emigrat în Uruguay și în continuare apropiat de ideile tovarășilor noștri din această țară. Din acest motiv, mișcarea umanitaristă a fost interzisă de dictatura Anei Pauker și de controlul sever al bolșevicilor asupra tuturor activităților din România".
Sînt, prin urmare, nevoit să vorbesc puțin și despre mine. Nu e locul aici să expun în detaliu o activitate socială și culturală care s-a manifestat în România și în diverse centre internaționale timp de treizeci și cinci de ani (1912-1947). Am povestit în alte părți circumstanțele plecării în America de Sud, de pildă în micul volum dedicat profesorului Georg Friedrich Nicolai[22] (Buenos Aires, Reconstruir, 1949). Acum nu fac decît să-mi continui munca, dublă de această dată, căci trebuie să recuperez anii pierduți în timpul războiului și ai dictaturii din România. Ceea ce trebuie să precizez aici este că „umanitarismul", ale cărui principii le-am expus în 1921, este o concepție pozitivă, defel dogmatică, în continuă dezvoltare și care conține toate elementele favorabile individului și personalității umane, fără a neglija nici idealurile și interesele permanente ale întregii umanități, ale „organismului speciei". Primul grup umanitarist pe care l-am înființat la București în 1923 a fost înainte de toate un centru de studii. Ideea a determinat acțiunea. Douăzeci și trei de grupuri s-au format între 1924 și 1932 în România, numeroase fiind și publicațiile care s-au inspirat din acest „umanitarism". Nu organizare birocratică, ci liberă emulație. Venea cine vrea, vorbea cine vrea. Toți acești ani am fost secundat de fidelul meu prieten Ion Mehedințeanu, care, atins de o boală incurabilă, a sfîrșit prin a se sinucide în 1929.
În revistele mele, *Umanitatea* (Iași, 1920), *Cugetul liber* (1927-1928) și *Umanitarismul* (București, 1929-1930) am publicat articole semnate de libertari de toate nuanțele, din România și din alte țări. „Umanitarismul" meu este și el antiautoritar, antietatist, apolitic (chiar antipolitic). El proclamă pacifismul integral, principiul individualității și nu ignoră nici ceea ce numim revoluția economică și revoluția socială.
În *Enciclopedia anarhistă*[23] am expus pe larg semnificația umanitarismului. *Principiile umanitarismului*[24], traduse în paisprezece limbi și în cîteva idiomuri, au fost în egală măsură publicate în broșuri sau în periodicele editate de diferitele grupuri libertare. Ar fi nevoie de o lungă bibliografie pentru a pune în evidență buna primire pe care am găsit-o în mediile anarhiste, socialist-libertare, individualiste, anarhocomuniste, fără a mai vorbi de mișcările pacifiste și umanitariste.
Nu sînt deci surprins să mă văd gratificat cu numele de umanitarist-libertar, anarhist individualist sau alte calificative asemănătoare. Este o dovadă a afinității care leagă această mare „familie umană" ai cărei membri, răspîndiți prin această vastă lume dominată de intoleranță și violență, urmăresc aceleași țeluri: libertatea și dezvoltarea individului, dreptatea care să nu se sprijine pe opresiune și pe sclavie, fraterni-

Eugen Relgis, coperta volumului *Glasuri în surdină* (1939)

tatea care înseamnă solidaritatea socială și spirituală a umanității, ea însăși un organism mondial ale cărui celule, indivizii, pot și trebuie să trăiască, prin ajutorul reciproc, într-o armonie creatoare. Tocmai în acest sens îmi asum și această năzuință:

> Sîntem asigurați că anarhismul nu se va putea reorganiza în România, nici orice altă mișcare care nu corespunde orientării despotice a regimului bolșevic. Ajunge să observăm lupta clandestină, rezistența împotriva tuturor opresorilor susținută de anarhiștii din Bulgaria, Spania, Portugalia și din alte țări pentru a nega validitatea acestei afirmații. În ciuda despotismului, omul aspiră dintotdeauna la libertate. În profunzimile poporului trăiește și fierbe veșnic un sentiment instinctiv de repulsie față de tiranii săi. Pe acest sentiment ne bazăm părerea atunci cînd declarăm că avem încredere în revirimentul poporului român, în pofida acțiunii nefaste a dictaturii roșii.

Traducere din limba franceză și note de Adrian Tătăran

Note:

1. Joseph Déjacque, scriitor și publicist anarhist, a fost cel care a folosit pentru prima dată termenul de „libertar" într-un pamțet adresat lui Pierre-Joseph Proudhon, publicat în 1857. Joseph Déjacque îi reproșa acestuia ieșirile misogine, incompatibile, în ochii săi cu principiile anarhiste pe care Proudhon pretindea că le îmbrățișează. Astfel, termenul a fost folosit inițial pentru a marca dimensiunea socială, egalitaristă, feministă și revoluționară a anarhismului. Noțiunea s-a încetățenit ulterior în limba franceză ca variantă sinonimă alternativă pentru „anarhist". În limba română, cuvîntul a fost inițial preluat și folosit în același sens, mai ales în publicațiile anarhiste de pînă la al Doilea Război Mondial. Ulterior, toate aceste nuanțe semantice s-au pierdut, cele cîteva voci socialist-libertare de la noi căzînd și ele în uitare. Noțiunea de „libertarian", cu care deseori se face confuzia, a pătruns în vocabular mult mai tîrziu, după 1989, venind de această dată pe filieră anglo-americană. Nu este vorba, în acest caz, doar de o ușoară alterare fonetică, ci și de un înțeles fundamental diferit al termenilor. Fără a intra în detaliile metamorfozelor suferite în Statele Unite ale Americii de noțiunea născocită de Déjacque, ajunge să remarcăm că libertarianismul unor gînditori ca Ludwig von Mises sau Murray Rothbard nu are nimic în comun cu înțelesul dat de Déjacque (sau de Eugen Relgis) termenului de „libertar".
2. Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855-1920), care la venirea sa în țară fusese mai degrabă simpatizant al ideilor bakuniniste, a devenit ulterior inițiatorul unui amplu proces de lămurire doctrinară, care viza tocmai îndepărtarea ințuențelor libertare și angajarea mișcării socialiste din România pe calea marxismului și a parlamentarismului. Procesul, început în 1885-1886, odată cu apariția la Iași a manifestului „Ce vor socialiștii români?", a culminat cu înființarea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (PSDMR), ce lua ca reper social-democrația germană. În tot acest timp, Dobrogeanu-Gherea a publicat o serie de articole în care încerca să fundamenteze teoretic necesitatea (și urgența) delimitării de anarhism.
3. Hristo Botev (1848-1876), poet și revoluționar bulgar, inspirat de ideile bakuniniste. A murit în 1876, în luptele de eliberare de sub dominația turcească. Primul volum de poezii în limba română de Hristo Botev, tradus de D. N. Mincev și intitulat *Dreptate și libertate*, a apărut abia în 1937. Ediția a fost îngrijită de Ion Ionescu-Căpățînă, anarhist și unul dintre apropiații lui Relgis.
4. Pentru o istorie detaliată a falansterului inițiat de Teodor Diamant și Manolache Bălăceanu, vezi I. Cojocaru și Z. Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, București: Editura Politică, 1966.
5. Viktor Arady (1883-1937?), geolog și publicist cu simpatii socialiste, s-a implicat în organizarea la Cluj a unor școli populare și sindicate. Inspirat de munca Ecaterinei Varga, care luptase în secolul al XIX-lea pentru drepturile minerilor și țăranilor din Transilvania, Viktor Arady a scos în anii '20 o colecție de broșuri intitulată „Proletárok Könyvtára" [Biblioteca proletarilor], iar în 1925 revista *A Jövő Társadalma* [Societatea de mîine], apărută tot la Cluj. La începutul anilor '30 a fost închis pentru presupusele sale legături cu puterea sovietică. La eliberarea sa din închisoare, în 1933, a plecat în Uniunea Sovietică, unde se pare că a căzut victimă epurărilor staliniste.
6. Marcus Graham (1893-1985), născut la Dorohoi, a plecat din țară în 1907, stabilindu-se în Statele Unite ale Americii, unde a colaborat de-a lungul anilor la mai multe publicații anarhiste în limbile idiș și engleză. Începînd cu anii '30 a fost editorul revistei *MAN!*, una dintre cele mai importante publicații anarhiste nord-americane. A reușit să scoată revista pînă în 1940, în ciuda șicanelor din partea autorităților, nu de puține ori fiind amenințat cu deportarea. În 1929 a publicat *An Anthology of Revolutionnary Poetry*, menționată și de Eugen Relgis în textul de față, iar în 1974 i-a apărut antologia *Man: An Anthology of Anarchists Ideas, Essays, Poetry and Commentary*. O bună parte a corespondenței și arhivei sale personale se găsește azi în Colecția Labadie de la Universitatea din Michigan.
7. Joseph Ishill (1888-1966), originar din Botoșani, a emigrat la începutul secolului al XX-lea în Statele Unite ale Americii, unde a înființat o editură, lucrînd în tot acest timp ca tipograf. Este recunoscut drept unul dintre cei mai importanți editori și tipografi anarhiști. Arhiva Ishill poate fi găsită în Colecția Labadie de la Universitatea din Michigan.
8. Panait Zosîn (1873-1942), medic psihiatru și, cel puțin în prima parte a vieții sale, fervent publicist și militant socialist. Alături de Panait Mușoiu a scos mai multe reviste, dintre care amintim aici *Carmen Sylva – revistă literară și științifică* (1895) și *Mișcarea socială* (1897), dar și traduceri din clasicii anarhiei, Élisée Reclus sau Max Stirner, de pildă. Panait Zosîn a fost adept al liberei-cugetări și un propagator al ideilor pozitiviste; vezi Panait Zosîn, *Socialism și pozitivism*, Iași: Tipografia „Lumina Moldovei", 1920.
9. Ioan Nădejde (1854-1928), publicist, om politic și redactor al revistei *Contemporanul* din Iași, apărută între 1881 și 1891, a făcut parte din „cercul socialist ieșean" atât, cel puțin la început, sub influența ideilor anarhiste. Convins de Constantin Dobrogeanu-Gherea să îmbrățișeze calea parlamentarismului, a devenit deputat și a susținut organizarea în partid a socialiștilor români. Ulterior a adoptat poziții ostile mișcării socialiste.
10. Cunoscută și ca Asociația Internațională a Muncitorilor, organizația a fost înființată în 1864 la Londra, reunind sindicate, muncitori și militanți socialiști de diferite tendințe din întreaga Europă: de la mutualiștii inspirați de concepțiile lui Pierre-Joseph Proudhon la comuniștii germani, adepți ai lui Karl Marx, sau la anarhiștii din jurul lui Mihail Bakunin. În urma conflictului dintre socialiștii marxiști (sau etatiști) și cei anarhiști (sau federaliști), Internaționala I s-a destrămat în 1872, încetînd-și formal activitatea în 1876.
11. Max Nettlau (1865-1944), unul dintre cei mai importanți istorici ai anarhismului și biograf al lui Mihail Bakunin. În 1895 a îngrijit primul volum din ediția de *Opere* a anarhistului rus, iar în 1897 a publicat o amplă lucrare în care încerca să inventarieze toate scrierile și publicațiile libertare apărute pînă atunci în lume. Cartea, prefațată de Élisée Reclus și intitulată *Bibliographie de l'anarchie*, conține și un minuțios capitol dedicat României.
12. Întîlnirea de care amintește aici Eugen Relgis apare relatată mai pe larg în capitolul „O duminică printre libertari – Max Nettlau" din volumul său *Zece capitale*; București: Editura Socec & Co., 1947, p. 143-164.
13. La sfîrșitul anului 1915, înainte de intrarea României în război, autoritățile au interzis apariția *Revistei Ideei*.
14. Panait Mușoiu a murit de fapt cu un an înainte, la 14 noiembrie 1944.
15. Iuliu Neagu-Negulescu (1878-1940), traducător, scriitor și militant sindicalist, a fost unul dintre cei mai prolifici publiciști anarhiști de la noi și un colaborator apropiat al lui Panait Mușoiu. A publicat numeroase articole, mai multe volume de nuvele, traduceri (inclusiv traducerea din 1930 a *Haiducilor* de Panait Istrati), fiind implicat în editarea și răspîndirea mai multor reviste anarhiste sau anarhosindicaliste: *Sociala* (1898), *Vremuri noi – organ comunist-libertar* (1908), *Mișcarea socială* (1911), *Viața liberă* (1911) etc. Alături de traducerile din Kropotkin și alți clasici ai anarhiei, s-a preocupat și de popularizarea sindicalismului revoluționar. A luat parte la înființarea de sindicate muncitorești și de școli populare, participînd activ la mai multe greve. Cea mai cunoscută lucrare a sa rămîne utopia *Arimania sau Țara buneiînțelegeri*, apărută inițial în 1923, la Brăila, și republicată într-o nouă ediție în 2018; vezi Iuliu Neagu-Negulescu, *Arimana sau Țara buneiînțelegeri*, București: Pagini Libere, 2018.
16. Constantin Brudariu (1866-1945), învățător, poet și unul dintre colaboratorii lui Eugen Relgis. Provenit dintr-o familie țărănească din județul Iași, și-a consacrat întreaga viață chestiunii țărănești și educației din mediul rural, ținînd de-a lungul timpului o serie de conferințe pe această temă, apărute și ca broșuri: *Progresul popoarelor*, *Pace și cultură*, *Convertirea țăranului la școală*, *Societățile cooperativiste*, *Învățămîntul poporului*, *Școala țăranului*, *Dreptate și umanitate* etc. Viziunea lui Brudariu era ințuențată de umanitarismul promovat de Relgis, însă în textele sale pot fi identificate și urmele unor lecturi din Kropotkin sau Lev Tolstoi. Arhiva cu documente personale și publicații se găsește azi la BCU Iași, într-un fond care-i este dedicat. În această arhivă se află și textul inedit al memoriilor sale, scris în versuri și intitulat *Memoriile lui Costache din Osoi*.
17. Militant și publicist socialist de tendință anarhistă. Alături de N. Gogoneață, A. Gălățeanu a publicat în 1970 o monografie dedicată lui Panait Mușoiu, în care însă încerca să minimizeze retrospectiv dimensiunea libertară a vieții și operei acestuia din urmă; vezi *Panait Mușoiu*, studiu, note și antologie de A. Gălățeanu și N. Gogoneață, București: Editura Politică, 1970.
18. După alte surse, Căpățînă ar fi murit de fapt un an mai tîrziu, în vara anului 1943.
19. „*Bois de la solitude*", în original, numele locului unde se afla cabana lui Căpățînă. În anii '60, Guy Malouvier, militant anarhist francez, i-a vizitat la Rantigny ruinele, încă vizibile, cu pereții acoperiți de afișe din timpul Războiului Civil din Spania. În iarba care năpădise locul în întregime mai puteau fi zărite și rămășițele micii biblioteci pe care originalul publicist reușise s-o adune.
20. Vezi Ion Ionescu-Căpățînă, *Panaït Istrati, ou l'homme qui n'a adhéré à rien: Étude suivie d'articles inédits en français*, Soutraine par Rantigny (Oise): Artistocratie, 1941.
21. Deși toate cele trei volume care alcătuiesc *Vers l'autre flamme* au apărut sub semnătura sa, Panait Istrati a fost autorul doar uneia dintre părți, *Après seize mois dans l'URSS – Confession pour les vaincus* (tradusă la noi ca *Spovedanie pentru învinși*). Celelalte două volume, *Soviets 1929* și *La Russie nue*, îi aparțineau lui Victor Serge și, respectiv, Boris Souvarine. Istrati a acceptat să-și asume toate cele trei texte pentru a-i proteja pe ceilalți doi coautori de eventualele represalii. Victor Serge, de pildă, anarhist individualist care după Revoluția Rusă din 1917 se alăturase regimului sovietic, încă se afla la vremea apariției cărții în Uniunea Sovietică.
22. Georg Friedrich Nicolai (1874-1964), om de știință și pacifist german.
23. Inițiat de pedagogul și scriitorul anarhist Sébastien Faure, proiectul *Enciclopediei anarhiste* era menit să prezinte concepțiile, istoria, dar și literatura, arta și practicile anarhiste. Prima parte a enciclopediei, un vast lexicon al anarhismului, a apărut între 1925 și 1934. A rămas, de altfel, și singura parte publicată din cele cinci preconizate. Eugen Relgis a fost singurul contributor român la *Enciclopedia anarhistă*, semnînd articolul dedicat umanitarismului.
24. Vezi Eugen Relgis, *Principiile umanitarismului*, București: Umanitatea, 1922.

I. Neagu-Negulescu, coperta volumului *Clacă și robie* (cca 1913)

Școala liberă

Panait Mușoiu și Panait Zosîn

I

Direcția unui institut particular din București, să zicem că ar fi a „Liceului Modern“, elimină și expulzează de la învățătură un număr de elevi din cursul superior „pentru abateri grave de la disciplina școlară“, după cum rostește și anunță, „cu părere de rău“, părinților respectivi, direcția. Faptul n-are nevoie de exagerări sau de denaturări pentru ca să fie destul de interesant și instructiv și fără asta.
În ziua de 24 ianuarie 1897, la aniversarea Unirii Principatelor, cînd, după toate uzanțele, se știa că trebuiau să fie suspendate toate cursurile, să fie liberă ieșirea în oraș, numai ce se pomenesc elevii că se sună pentru intrarea în clase. O întîmplare neașteptată ca asta îi pune în fierbere pe toți. Și ei, care erau obișnuiți să-și dobîndească libertatea mai mult prin luptă, se și gîndesc să se opună.
Numai prin ademeniri și prin anevoințe se izbutește să se țină cu cei din alte clase un soi de cursuri frînte. Clasa a cincea însă, solidarizată mai cumsecade, rămîne neînduplecată. Și, după ce se împotrivesc de a intra în sala de curs și stau pe coridoare, în ceasul al treilea, răzbiți de frig, băieții se baricadează în clasă și se împotrivesc cu hotărîre să dea drumul să vină profesorul.
Direcția e pusă de îndată în știință și, după ce face o sămuire de cercetare, după ce caută să ațe „neapărații“ atîțători și capi, găsește cu cale să elimine și chiar să expulzeze din școală un număr de vreo cinci elevi. Nu că aceștia ar fi fiind tocmai atîțătorii căutați și capii, ci că, în calitate de cenzori, dar și ca elevi mai buni, unii trebuiau să fie numaidecît denunțătorii altora. Și, după asta, orice parlamentare e întreruptă, lucrurile elevilor în chestiune sînt sechestrate în pension, orice comunicare cu camarazi împiedicată, porțile și zidurile, de pușcărie parcă, stavile de netrecut între o lume și alta. N-avea să se îngrijească *direcțiunea* unde au să se adăpostească în timp de iarnă niște băieți veniți în capitală de departe, cu ce au să se întoarcă la locurile lor, n-avea să țină seama de nimic. Ea își făcuse datoria: înștiințase părinții prin telegraf a doua zi, pe 25, la opt dimineață, iar la nouă își și îndeplinise hotărîrea. Poate i se păruse că așteptase prea mult.

PANAIT MUȘOIU (1864-1944), militant socialist și anarhist, rămîne cel mai important și prolific publicist libertar din România. A fost, printre altele, primul traducător (și editor) în limba română al *Manifestului comunist*, dar și al romanului *Ce-i de făcut?* (Cernîșevski) sau al faimosului *Walden* (Henry David Thoreau). Între 1900 și 1915 a editat *Revista Ideei*, cea mai longevivă și importantă tribună a ideilor anarhiste de la noi. În „Biblioteca Revistei Ideei“, care a funcționat pînă la moartea sa, au apărut de-a lungul vremii peste o sută de titluri și traduceri, în mare parte dedicate clasicilor literaturii anarhiste: Bakunin, Kropotkin, Malatesta, Grave, E. Reclus, Johann Most etc.

PANAIT ZOSÎN (1873-1942), medic psihiatru, publicist și militant socialist, a fost și unul dintre propagatorii ideilor pozitiviste în România. Alături de Panait Mușoiu a scos mai multe reviste de tendință libertară (*Carmen Sylva*, *Mișcarea socială*). Ulterior s-a îndepărtat de ideile socialiste și libertare.

Direcția asta așa de riguroasă și de expeditivă, care nu găsește că i se mai poate da un consiliu util, care trece peste un sfat profesoral, care vrea să dea o pildă strălucită de strășnicie și care procedează aproape impulsiv, direcția asta are un nume. N-avem nevoie însă să-l semnalăm aici, cînd unii ar putea s-o ia ca blam, ca fapt de răzbunare, pe cînd intenția noastră este cu totul alta.
Nu urmează însă defel că blamul s-ar răsfrînge asupra vreunui oarecare elev. Cînd ai un organism în stare să fie atîțat, cînd primești atîtea feluri de întipăriri în viața de școală, neapărat că numai libertatea poate să te mai facă uitător, să-ți șteargă amintirea relelor, să te împiedice să nu-ți iei cîmpii; libertatea pe care o pîndești cu atîta gelozie, ca pe-o comoară neprețuită, nemăsurat de dragă.
Locuințele și dormitoarele puțin comode și friguroase, spălătoarele infecte, hrana, hrana de pension, care te face să găsești minunată pîinea cu ceapă, hrana sărmanului, odihna atît de drămuită, vorbele brutale ale unor profesori, cruzimea altora și cîte altele, ni se pare că sînt destule lucruri care să te facă îndrăgostit de libertate, să-i cauți dobîndirea chiar și cu prețul unei oarecare înfrîngeri. Și numai libertatea mai ține echilibrul între feluritele simțiri opuse, mai face să se șteargă atîțările iritătoare, să se îmblînzească spiritele tulburate. Libertatea e ca aerul proaspăt, care recheamă la viață pe un înădușit, care n-a apucat încă să-și dea duhul. Și e firesc, se poate pricepe lesne, să se încingă o luptă, chiar luptă crîncenă, de cîte ori libertatea este încătușată.
În cazul ce ne îngrijește, poate să spună prospectul „Liceul Modern“ că omul e mai mult decît un animal, că metodele de învățămînt trebuie potrivite caracterului, că personalitatea elevului nu trebuie strivită prin metode impuse în chip despotic și arbitrar, și alte lucruri frumușele. Nu înseamnă nimic dacă tot în același prospect se rînduiesc cu rigurozitate toate și dacă autoritatea școlară uită curînd vreme partea curat omenească. Elevul nu se poate scula, nu poate învăța, nu se poate așeza la masă, nu poate face nicio mișcare, fără să se lovească de-o prevedere regulamentară.
Ce înseamnă atunci dacă e o ciocnire neîntreruptă între spontaneitatea celui ce învață și între rutina așezămintelor de învățămînt? Putem să cerem școlii oficiale de azi să-și schimbe într-atît caracteristicile, să-și părăsească tradițiile, ne putem aștepta la asta? Putem să cerem ca geniul școlarului să se lase ucis ori măcar înfrînat sau pervertit? Avem aici exprimarea a două tendințe ireductibile.
Nu rămîne decît să se îmbrățișeze ideea ce ni se sugerează de starea atîtoare și de necesitate, iar cît se atinge de învățămînt, să se întemeieze un mijloc mai prielnic, un mijloc nou, pentru tinerimea dornică cu adevărat de cultură. Să rămînă școala oficială cu firile mai mlădioase, mai lesnicioase la dresare. Firile mai alese, descoperite ca atare chiar de mizeriile oficialității, pot să urmeze și alte cursuri.
O pildă întăritoare că lucru nu-i anevoios cu totul avem în Universitatea Nouă de la Bruxelles. Vechea universitate „liberă“, ajunsă sub stăpînirea unui spirit mai rutinar, nu mai putea îndestula toate cerințele. Și partizanii liberei cercetări și-au dat silința și au întemeiat o universitate nouă. Ceva asemănător s-ar putea întemeia și la noi. Iar la noi sînt încă și mai puternice motivele.

Poate că unii ar vedea o greutate în echivalarea studiilor, în dobîndirea unui titlu valabil, care să aibă un curs oficial în piață. Nu-i de rigoare greutatea, cu toate că unii dintre noi puțin ne îngrijim de titluri. Cînd vezi că pentru cea mai păcătoasă și mai vremelnică situație trebuie să ieși în arenă, să te întreci la cursă cu un alai, trebuie să fii un naiv ca să socoți că tocmai tu ai să fi dresatul cel mai bun. Și chiar să ai în tine puteri deosebite, mai sînt și alte cele – coteriile și combinările politice, înrudirile și înjosirile – ca să ieși izbînditor. De ce atunci să ne hrănim cu năzuințe deșarte, de ce să rătăcim, să ne mișcăm în cercuri vicioase, de ce să așteptăm ca numai soarta să ne arunce la locul nostru în marea masă proletară? Ne va lipsi un titlu, acela că am făcut o jertfă, că am părăsit o situație de perspectivă. Dar ăsta nu poate fi un titlu de glorie pentru oamenii sinceri – nici pervertiți, nici convertiți – care își urmăresc oricum mulțumirea și care răspund mai degrabă menirii și conștiinței lor.
Totuși rămîne în picioare chestiunea vieții. Pare că te mistuiește un leșin cînd vezi că se lasă o noapte neagră peste bucata ta de pîine. Ce poate însă să fie mai asigurător decît o creștere aleasă. Cînd umbli la o școală la care poți învăța ce-ți place și cum îți place ție, urmîndu-ți geniul firii tale, cînd școala asta e ca un vast atelier în care, prin atingere, cunoști și te pricepi la toate, ce spaimă să te stăpînească? Cu o pregătire mai generală îți stau la îndemînă multe să-ți dea de lucru, să te susțină, să-ți ardă viața în toată lumina ei. E jurnalismul și arta, cu toate că nesocotite încă, sînt alte meșteșuguri, sînt capete de întreprinderi ce pot să ne slujească drept prilej de trai. Pe deasupra avem o hrană mai de seamă, aceea că ne trudim cu ce ne place, că ne mișcăm în atmosfera dragilor noștri și nu ne doare nicio constrîngere.
Dar încercăm degeaba să dăm tărie celor ce sînt firește tari. Un caracter din acela ce nu se lasă încătușat, ce întrevede și prinde să se poarte în căile adevăratei vieți, nu poate fi cuprins de atîta frică oarbă. Ori în ce stare s-ar ața, el știe să rămînă nestrămutat și știe să cuprindă prilejuri minunate ca să-și vădească puterea de lucrare, senina-i conștiință și duhul de frăție cu toți dezmoșteniții vremii.
În vremea asta atît de critică, nicio purtare nu-i mai îndreptățită decît aceea ce tinde la reformarea generală a stării atîtoare, decît aceea ce urmărește binele lumii. Iar unul din cugetătorii cei mai pătrunzători interzicea chiar cercetările ce nu erau în legătură cu astă mare țintă, ce nu erau folositoare în vreo privință. I s-au adus întîmpinări, într-o privință drepte, însă cugetătorul știe ce spune.
Dar cînd în școlile oficiale, fie ele publice, fie particulare, porecleasc-că-se cît vor vrea „moderne“, nu domnește defel un duh de conștiință, cînd pretutindeni nu se vînează decît un interes bănesc și nu se urmărește decît despotizarea, prosteala și irosirea vremii, ce amăgire să ne oprească să nu întemeiăm pentru aleșii noștri, băieți și fete, și oameni mai în vîrstă, de orice neam, o școală liberă și largă, de unde să se împărtășească știința aplicată și să se dea pilda unei purtări mai vrednice, cetățenești. De ce să nu se strîngă laolaltă conștiențiii, de ce să nu ne punem toate silințele pentru a întemeia o operă frumoasă, mare, un templu care să se înalțe falnic peste ruinele de azi? De ce să nu fim promotorii unei asemenea idei?

[Context]

În 1892, Panait Mușoiu și Panait Zosîn, pe atunci încă elevi de liceu la Botoșani, au hotărît să organizeze o serbare de 1 Mai în oraș. Alertate, autoritățile au făcut totul pentru a opri manifestarea, considerată periculoasă și subversivă. Botoșaniul arăta în acele zile ca un oraș sub asediu, își amintea ceva mai tîrziu Mușoiu, cu patrule de jandarmi la fiecare colț de stradă și numeroase arestări printre tinerii care ajutaseră la organizarea serbării. Într-un final, după cîteva zile în care s-au baricadat în sediul clubului elevilor, înconjurați de poliție, cei doi „complotiști“, Mușoiu și Zosîn, au fost reținuți. Acuzat că ar fi stîrnit tulburări printre elevi și că a încălcat astfel disciplina școlară, Panait Zosîn a fost exmatriculat. Tovarășului său de „revoluție“, mai mare cu zece ani decît el, autoritățile școlare nu au avut însă ce să-i facă. În toamna aceluiași an, cei doi răzvrătiți au pornit împreună peste hotare, către Bruxelles, spre a audia cursurile Universității Libere. În Belgia au intrat în legătură cu mai mulți intelectuali și militanți socialiști, Mușoiu împrietenindu-se cu rectorul de atunci al Universității Libere, Hector Denis, căruia i-a și tradus un text în 1893, la întoarcerea în țară. Cît timp Zosîn și Mușoiu se ațau la Bruxelles, a izbucnit conținctul care a dus în cele din urmă la ruptura din sînul Universității Libere, instituție înființată în 1834, și la apariția unei noi universități. Reputatul om de știință anarhist Élisée Reclus fusese invitat de Hector Denis, în vara lui 1892, să țină aici cursul de geografie comparată. Cum în aceeași perioadă Franța era zguduită de un val de atentate atribuite anarhiștilor și în fața opoziției îndîrjite a unora dintre membrii consiliului universitar, cursurile lui Reclus au fost amînate sine die. Solidari cu fostul comunard francez, o parte dintre membrii Universității Libere, printre care și Hector Denis, au înființat o nouă instituție, unde, în 1894, geograful Élisée Reclus și-a putut ține prima prelegere. În acest context trebuie înțeleasă și remarca din textul de față referitoare la Universitatea Nouă și la declinul vechii universități libere, „ajunsă sub stăpînirea unui spirit mai rutinar“. Scurta perioadă petrecută în Belgia a lăsat, mai ales asupra lui Panait Mușoiu, o vie impresie, concretizată ulterior în preocuparea lui constantă pentru educație și pentru organizarea de școli populare sau de grupuri informale de instruire. De altfel, ideea educației obștești, deschisă tuturor și care să facă, după expresia lui Zamfir Arbure-Ralli, „legătura vie a omului cu totul“, nu le era străină anarhiștilor în general și cu atît mai puțin anarhiștilor români, formați preponderent în atmosfera micilor cercuri intime de studiu și autoinstruire. Panait Mușoiu însuși a fost un autodidact și a făcut parte toată viața sa din tagma eruditilor sălbatici, lipsiți de vreo diplomă sau recunoaștere oficială. Preocuparea sa pentru noile idei și practici pedagogice s-a tradus și în abundența de articole pe această temă, pe care le-a scris, tălmăcit și răspîndit de-a lungul timpului în revistele și broșurile sale. Panait Mușoiu a fost primul care a popularizat la noi ideile educatorului anarhist Paul Robin, unul dintre inspiratorii lui Francisco Ferrer y Guardia, pedagogi libertari care militau pentru o „educație integrală“, liberă și rațională. De altfel, celui din urmă Mușoiu i-a dedicat numeroase materiale, iar la moartea sa, în 1909, un întreg număr din *Revista Ideei*. În 1897, cînd a apărut broșura *Școala liberă*, „cei doi Panaiți“ scoteau revista *Mișcarea socială* și sperau, se pare, să impulsioneze și la noi apariția unor școli libere, asemănătoare celor pe care le vizitaseră în perioada peregrinărilor lor prin Europa. (Adrian Tătăran)

II

Ca întărire a nemăsuratelor foloase ale școlii libere și cu totul neoficiale asupra școlii disciplinate și oficiale vin pildele strălucitilor învățați fără certificate și fără diplome. Printre aceștia planează, dacă nu chiar drept cel mai învățat, dar desigur drept cel mai cunoscut din punctul acesta de vedere, filozoful englez John Stuart Mill. Memoriile lui, în care descrie școala la care s-a instruit – întîile elemente de cultură i le-a dat tatăl său, iar vastele cunoștințe și le-a dobîndit singur – sînt poate și cea mai aleasă lucrare de propagandă pentru învățămîntul liber. Dar, pe lîngă pildele mărețe și clasice, așa zicînd, care nu sînt poate încă la auzul acelora ce abia se gîndesc să urmeze vreo școală, ori numai ce au început-o, mărturisirea noastră proprie credem că le poate fi spre oarecare edificare. Ceea ce știm, cunoștințele de care ne simțim mîndri și fericiți că le avem sînt numai unele căpătate pe lîngă școala oficială. Cele mai multe sînt căpătate la școala liberă, la școala proprie a fiecăruia dintre noi, unde ni s-a cerut numai tragerea de inimă către învățătură și dorința unei culturi integrale, premergătoare oricărei specializări.

Din școala oficială sînt înlăturate ramuri științifice de cea mai mare valoare, iar refugiul acestora este la școala liberă. Rutina, împrietenindu-se cu cîteva ramuri ale științei, cărora le acordă monopolul minților fragede și mlădioase, ajunge în școala oficială atotstăpînitoare. Cei prinși sub dînsa nu sînt în stare decît s-o îndreptățească. Partea scrutătoare a minții lor, dornică de aventuri neînfrînte, este cu vremea închircită. Răzvrătirile împotrivă-i nu sînt cele mai dese, asemenea zbaterilor victimei ce dă să se ridice de pe rug, dar stăvilirile o cuprind din toate părțile și, la urma urmelor, tot rugul are parte de dînsa.

Această comparație ne înfățișează destul de bine nemulțumirile tineretului de ambele sexe față de școala oficială. Ținînd să se acomodeze în vreun chip cu aceasta, avînd numai iluzia că i s-a și cedat ceva, tineretul se pune tot mai bine în ghiarele ei și cu vremea i se dă rob. Cei ce reprezintă astăzi învățămîntul oficial, profesori și directori, au avut și dînșii pe cînd erau „copii" perioada lor de „răzvrătire" și, cu toate astea, astăzi, sub o alură de blîndețe, de libertate, de respect către înclinațiile firii omenești, care alură este mai primejdioasă decît o asprime demnă, dînșii slujesc la rîndul lor ca sprijinitori devotați ai rutinei.

Am dori să rămînem de minciună. Cîți din aceia care astăzi sînt nemulțumiți de școala oficială și îndrăgostiți de școala liberă, întocmai ca victima nemulțumită de rug și dornică de pajiștea verde, se vor găsi peste un an, nu mai mult, alături de noi? Puțini. Tocmai fiindcă dînșii sînt victima și prea puține șanse de scăpare are aceasta față de nenumăratele șanse ce tind spre nimicirea-i din toate părțile. Compromisurile și ademenirile, care le dau iluzia că firea le este respectată, îi îndepărtează tot mai mult de noi, îi îndepărtează tot mai mult de ei înșiși, cum se credeau să ajungă într-adevăr culți și liberi.

Nu-i vorbă, este faptă filozofică acomodarea, cu deosebire în împrejurările care nu-ți convin, asta pentru ca să nu fii tulburat sufletește. Vechii filozofi – dintre dînșii mulți noi și astăzi și noi poate atît cît va trăi omenirea – recomandă adaptarea la situații. Numai nu trebuie scăpat din vedere că dînșii recomandă adaptarea conștientă. Filozofii și cei ce țin să-i urmeze cu adevărat îndură fără să se tulbure apăsarea, dar numai cîtă vreme nu simt într-înșii îndeajunsă putere de împotrivire. Chiar apăsați, dînșii nu contenesc un moment de-a se gîndi la ei, de a-și respecta pornirea lor conștientă și aleasă. La momentul potrivit, filozofii, în niciun chip robiți situațiilor, ci numai adaptați, își vin în ape.

Oare același lucru are loc cu adaptarea tinerelor vlăstare la regulile și regulamentele școlii oficiale? Puțini numai se adaptează cu nădejdea și cu puterea de a-și pune în fapt nădejdea asta: să se folosească de toate cuceririle științei, de îndată ce ar urma să fie liberi. Cei mai mulți se lasă robiți. În afară de cultura oficială, altă cultură nu mai există pentru dînșii. Ba, cu cît alunecă pe povîrnișul acesta, cu atît neputinței lor de-a urma direcția contrară îi corespund ca sprijin sufletesc nepăsarea și orbirea. Ajunși simple corpuri brute, dînșii urmează legilor căderii corpurilor brute.

Și oare este de îngăduit ca cele cîteva inteligențe alese să se supună la așa grea încercare, pururea în primejdie de-a se rutina, iar majoritatea tineretului să se înglobeze cu totul în disciplina școlii oficiale? O încercare de școală liberă ar fi menită oare să rămînă simplă încercare? Văzînd tineretul și lumea că li se cade mai lesne să se instruiască la o atare școală, n-ar fi oare tot mai îndemnați s-o sprijine, iar ideea ei s-o tot propovăduiască? Să fie oare hotărît lucru că nu se mai poate face un pas fără să nu te lovești peste tot de reguli ridicole și absurde? Oare bunăvoința și deșteptăciunea acelora care ar lua inițiativa unei atare școli n-ar răspîndi un mai bun sistem de învățături decît aceia care urmăresc mai mult lefurile, nesocotind scopul pentru care li-s date?

Socotim că s-ar putea întemeia o școală liberă. Cei care fac critica sistemului actual de școli, de la cele mai elementare, pînă la cele superioare, sînt gata pentru lucru. Ei nu cer decît concursul strict neapărat. Cît pentru traiul lor, și-l lasă în seama altor întreprinderi personale, străine de tot ce-ar putea aduce vreo critică țintei ce-o urmăresc. Sîntem prea dornici de-a arăta că inițiativa individuală este în stare să facă mari isprăvi, chiar și minuni, fără atîta desfășurare de voluminoase venituri și cheltuieli și mai voluminoase, ca să apucăm pe bătătorita cale a întreprinderilor cu scop mai mult negustoresc decît cultural.

Pentru ceea ce noi știm și ne simțim mîndri că știm nu avem certificate ori diplome. Și totuși ne simțim tot mai îmboldiți să știm, pe cînd cunoștințele pentru care dobîndisem certificate și diplome s-au stins de mult din mintea noastră. Ce s-au făcut toate povestirile religioase, nămolul de fapte istorice anoste sau, mai bine zis, războinice, complicațiile cu limbile clasice, gramaticile limbilor străine prevăzute în program, noțiunile de artă, de scrimă, de gimnastică, de muzică? Abia dacă oarecare amintiri din ele ne mai joacă întîmplător prin minte, și asta parcă să ne convingem și mai mult că o neprețuită și pentru veci pierdută vreme ni s-a irosit cu nimicuri.

Ne-am încredințat că cunoștințele neapărate, pentru a fi cu drept cuvînt cultură, se capătă într-un interval de timp mult mai redus decît cel prevăzut pentru învățămîntul oficial, că-i nevoie chiar de scos cei mai frumoși ani ai vieții de sub o disciplină dobitocească, pentru ca într-înșii cineva să-și capete vigoarea și știința ce au să-l susțină în anii grei de bărbăție și de bătrînețe. Altminterea, știut să fie că nu se poate fixa vremea de studiu. Privind întocmirea învățămîntului oficial cu ani ficși, mulți cred că, dîndu-și școlii acei ani, au dreptul să fie socotiți ca învățați. Doar că timpul de studiu variază după oameni – o școală liberă ar ține seama de asta. Apoi, omul dornic de învățătură cercetează și învață pînă moare.

Dar, în vremea noastră, fiind alergare după posturi, iar pentru asta cerîndu-se diplome și certificate, chitanțe că însemnatul în ele are avutul intelectual specificat în ele, toată lumea și tineretul aleargă să dobîndească diplome. Și, tot în vremea noastră, avînd loc frustrarea și șiretlicul, diploma dobîndită ori cumpărată, numai prin faptul că-i diplomă, fără privire la obîrșie, are trecere. Numitul într-însa poate fi de-o prostie străvezie. Și, cu chipul acesta, în vremea noastră nu învățații, ci diplomații ocupă locurile menite celor dintîi. Analogie numai, nu asemuire, este între aceste două categorii sociale. Printre învățați pot fi diplomați, după cum printre diplomați pot fi învățați. Posturile, însă, se dau numai „diplomaților".

Norocul este că învățații cu adevărat sînt puțin geloși de diplomați. Dezgustați de-o societate în care forma are prioritate, dînșii urmăresc să se dea precădere fondului și-s deprinși să nu ocupe ranguri care i-ar pune în contrazicere cu ei înșiși. Nu-și fac un merit din ținuta lor, deoarece-i ținuta ce le convine și cu bucurie și-o iau. Nu-s adevărați învățați și oameni de convingeri temeinice aceia care se poartă ca atare, numai pentru ca să audă glăsuindu-li-se în urechi de mulțimea inconștientă, parcă spre mîngîiere de o stare grea la care nu se așteptau: „puteau fi ca cutare ori cutare demnitar, dar uite, jertfire de sine, bat alte căi!" Cea mai amară ironie la adresa șovăirii. Încredințați că astăzi cele mai adînci și mai vrednice porniri, de care omenirea s-ar putea sluji cu mult folos, sînt înăbușite dacă nu chiar nimicite din germene; încredințați că munca și odihna trebuie lăsate la fireasca chibzuire a fiecăruia; încredințați că numai în chip liber și respectîndu-se înclinațiile tineretului se poate da cultură acestuia; încredințați că, în mod fatal, mai curînd ori mai tîrziu, știința tinzînd să se generalizeze, învățămîntul oficial și-al cîtorva va deveni social și al tuturor, că, deci, școlile oficiale se vor desface cu toată mașinăria lor, noi, cu un ceas mai înainte, propunem școala liberă.

Tineretul și lumea toată pot vedea bine că statul, neputînd da tuturor posturi, locuri de hrană, este nevoit să îngreuneze învățămîntul oficial cu programe grele și regulamente aspre, pe care numai înguștii la suflet și la inimă le-ar putea îndura. Și atunci se poate înțelege că într-o școală liberă lumea urmează să se cultive pentru folosința-i proprie, fără o anumită menire. Școala liberă nu va urmări niciodată să fie recunoscută oficial, ca să nu poată elibera certificate și diplome, niște deșarte iluzii în mîna celor mai mulți. Școala liberă va pregăti tineretul și lumea toată pentru viața socială. Pîinea zilnică o urmărește toată lumea țămîndă. Nu va încerca să o procure, anume ea, cîtorva, care s-ar face piedici spre a nu se putea procura tuturora. Intrații la școala liberă, trăind cum se trăiește la alte școli, vor avea deocamdată mai mult ca la alte școli: nicio regulă de înscriere, nicio obligație, nicio pedeapsă, niciun examen, un simplu program ticluit

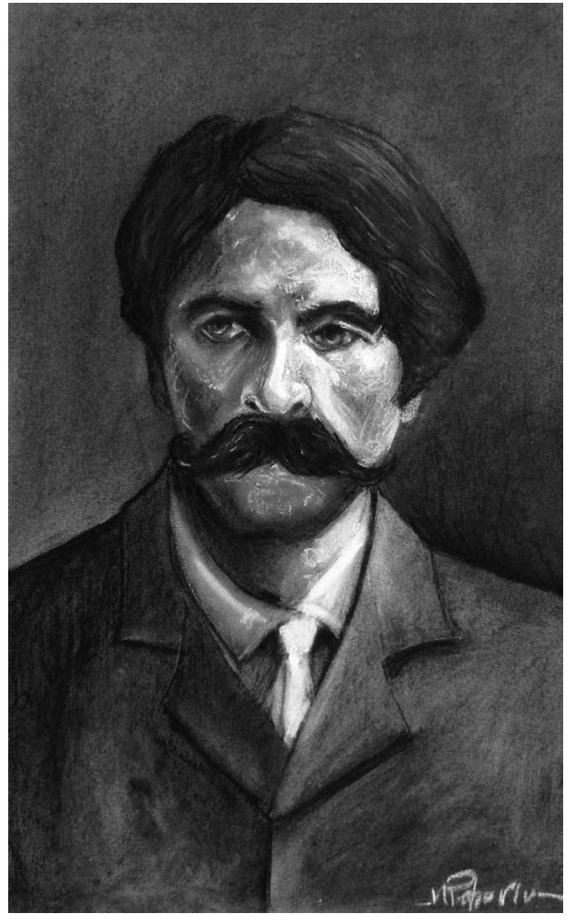

Panait Mușoiu, portret de Mihaela Petrariu

cu învoirea tuturora (de zilele și ceasurile de studiu), o simplă alegere din cele mai alese lucrări din toate domeniile inteligenței omenești, ale celor mai adînci cugetători, învățați și literați, alegere făcută prin bună înțelegere între toți, învățători și discipoli. Iar, pe deasupra, libertatea de a-și orîndui viața cum vor crede, de a lucra și citi orice vor crede, de a urma și suspenda cursurile cînd și cum vor crede. Însă sîntem încredințați că școala liberă îi va îndruma pe un făgaș priincios lor și obștiei, în care făgaș, fără să fie siliți de cineva, se vor ține școlarii singuri.

București, februarie, 1897

Reflecțiile unui proletar

Joseph Ishill

> Ca să spun deschis ce am pe inimă, trebuie să recunosc cu toată sinceritatea că, atîta vreme cît există proprietate & cît timp banul este măsura tuturor lucrurilor, nu cred că o națiune poate fi condusă nici cu dreptate, nici în mod fericit.
>
> Sir Thomas Morus

[ÎN LOC DE INTRODUCERE]

Viața, din perspectiva sa coincidentă, este cumva bulversantă pentru cineva care a dat deoparte, ca fiind neadecvate, toate interpretările fataliste. Și totuși, ce vieți suspect de similare trăim! Ele coincid aproape pînă la cel mai subtil detaliu de nuanță și formă. Înaintînd încet pe un drumeag obscur și izolat de lume, contemplînd frumusețea, nu pe cea evidentă, ci pe cea adînc ascunsă în sufletul nostru, putem simți asta cel mai pregnant. Ideea și emoția se contopesc într-o armonie inseparabilă, și, în momentul conștientei creatoare, cineva se poate simți ca fiind unic.
Dar în realitate nu este deloc așa. Ideea și imaginația se suprapun de așa natură, încît sursa originară a inspirației este adesea ignorată. Și totuși, foarte probabil, undeva pe acest pămînt, altă ființă solitară învîrte în minte aceleași idei și imagini. Un altul își poate aduce contribuția cu propriile sale producții asemănătoare, diferite doar în privința subtilităților individuale ce țin de integritatea interconectată a acestei lumi cu multe nuanțe.
Mai presus de toate gîndurile și aspirațiile, cea mai de preț idee este cea de umanitate – acea frăție cosmică – ce aspiră să trăiască liber, să creeze fără problema sîcîitoare a sărăciei, fără biciuirea enervantă a dominației și fără inerția paralizantă a bogăției.
Doar cele mai luminate minți au simțit chemarea idealului libertar. Te uiți la Bakunin, Kropotkin, Tolstoi, Sir Thomas Morus, William Godwin și regăsești la ei, în tot ceea ce au făcut sau scris, spiritul revoluționar, dorința de dreptate și șanse egale pentru toți oamenii. Unii dintre acești rebeli măreți au renunțat la nobilitatea lor ancestrală, titulară, pentru a-i putea servi, prin convingerile lor înalte, pe acei paria exploatați și umiliți. Au demascat în mod curajos societatea ca fiind crudă și inumană. Aici nu putem, de asemenea, să ignorăm contribuțiile foarte valoroase ale acestor frumoase spirite în domeniul literaturii: Emerson, Thoreau, Hugo, Whitman, Nekrasov, Heine și alții. Ei și-au îndreptat protestul de o temerară frumusețe împotriva a tot ceea ce era, din timpuri imemoriale, limitat, dogmatic și egoist în cadrul propriei lor clase. Vedem iarăși dorința lor sinceră de a deschide ochii celor mulți, ce sînt victimele oarbe ale unei opresiuni arbitrare. Anatemele lor puternice sînt îndreptate împotriva unei societăți ipocrite și pervertite, ale cărei despotism, pedepse umilitoare și abuzuri sînt primite de marea masă cu resemnare și apatie de sclavi și al cărei sînge este transformat în averi acumulate ce servesc carnajului perpetuat al altor milioane.

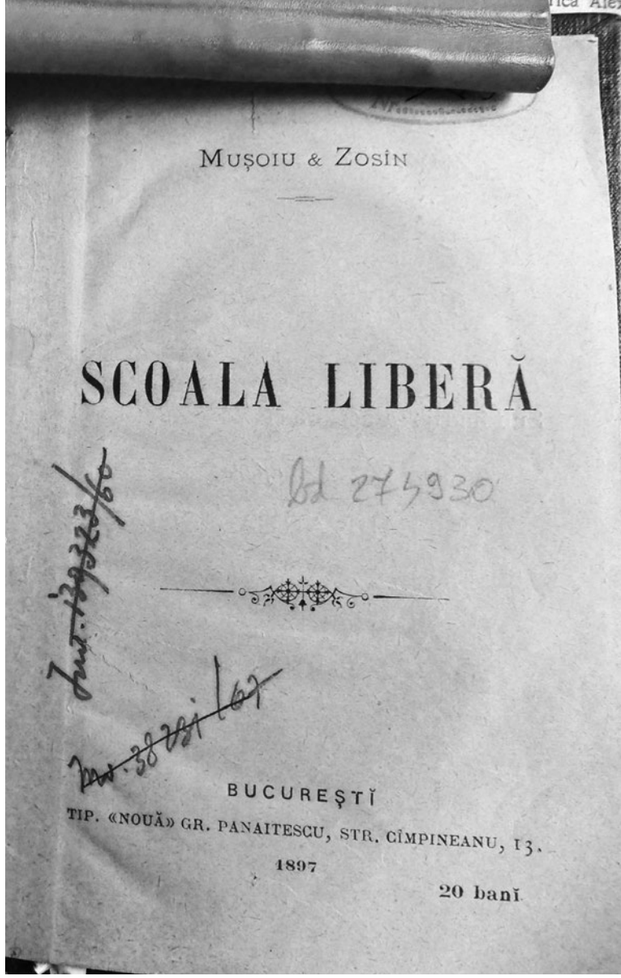
MUȘOIU & ZOSÎN

SCOALA LIBERĂ

BUCUREȘTI
TIP. «NOUĂ» GR. PANAITESCU, STR. CÎMPINEANU, 13.
1897
20 bani

Mușoiu și Zosîn, pagină de titlu la volumul *Școala liberă* (1897)

Élisée și Élie Reclus au simțit că este datoria lor sfîntă să își dedice întreaga viață și strălucirea lor intelectuală aceleiași cauze căreia i s-au dedicat și strămoșii lor spirituali.
Filosofia anarhismului nu poate fi cu adevărat cuprinsă și înțeleasă de o clasă de oameni cu o educație superficială. Cineva trebuie să fie foarte avansat în concepțiile sociale pentru a-i înțelege importanța. Este, înainte de toate, nevoie să fii propriul tău stăpîn, să te învîrți în jurul propriul tău ax, care să radieze idealuri, și nu reproduceri mecanice ale unor modele făcute doar pentru a fi copiate de milioane. Trebuie să fii mînat de convingeri individuale și trebuie să dai deoparte toate codurile, legile și superstițiile superficiale fabricate de cei așa-numiți „superiori" pentru oprimarea continuă a celor așa-numiți „inferiori". Astăzi anarhismul este corect interpretat doar de cei care și-au dezvoltat intelectul și și-au asumat obligația de a se pune în slujba idealurilor umanitariste pentru un bine comun al omenirii.
Biserica, statul, parlamentul au lucrat mereu mînă în mînă, instaurînd o teroare punitivă și sperietori popești împotriva tuturor gînditorilor libertari care au îndrăznit să ignore sclavia ignoranței și a superstiției. Acești rebeli au început invariabil prin a predica evanghelia adevărului *natural* și, cu timpul, soarele iluminării a început să strălucească tot mai puternic, însuțînd viață proaspătă celor slabi.
Elita celei mai înalte culturii și civilizații nu se putea dispensa de acești rebeli aprigi, care, asemenea lui Prometeu, au furat focul revoltei din cer și, prin urmare, sînt hărțuiți pe vecie de îngerii întunericului. Ne putem apropia de o înțelegere mai profundă între om și om doar datorită eforturilor persecutate ale acestor adevărați martiri, care din timpurile străvechi au fost expuși biciuirii torturii și împunsăturii ridiculizării.
Prejudiciul aproape universal răspîndit și fanatismul cu care este vînat revoluționarul vor înceta doar atunci cînd propensiunea către libertate, care sălășluiește și în cel mai umil suțet, se va trezi cu adevărat la viață. Toate crezurile și competițiile vor pune atunci pe primul loc doar *umanitatea*. Vor recunoaște într-o clipită spiritul liber care trăiește în aceeași măsură în toate piepturile. Mari poeți, precum Shelley și Byron, au deschis acest drum cu frumusețea și minunația geniului lor.
C. L. James, investigînd acum cîțiva ani *Originile anarhismului*, a scris cîteva cuvinte care sînt valabile și pentru frații Reclus, în ciuda faptului că Élie era un discipol al ideilor lui Fourier; cu toate acestea, cineva poate să-i parcurgă scrierile fără să dea peste gîndirea sa anarhistă. Astfel descrie James, pe scurt, idealul anarhismului:

> Adevărata putere a anarhismului se vede nu în numărătoarea capetelor, ci în greutatea creierelor...
> La fel ca Profetul, care, pentru a putea vorbi singur cu Iehova, a escaladat munții ale căror vîrfuri erau mereu scăldate de soare, anarhistul stă deasupra norilor și se uită la vacarmul și întunericul care sînt departe, mult sub picioarele sale. Doctrina anarhismului este adevărul științei. Puterea care asigură progresul adevărului este omnipotentă. Nicio armă îndreptată împotriva ei nu va avea cîștig de cauză. Atacurile împotriva a ceea ce se poate demonstra sînt decrete împotriva mișcării Pămîntului. Oricît de mult rău ar putea face, nu pot împiedica demonstrația. Nu pot împiedica nici Pămîntul să se miște, nici mișcarea denigrărilor lor o dată cu Pămîntul.

Aproape de fiecare dată cînd revin la paginile *Corespondenței* lui Élisée Reclus, dau peste pasaje intime, strîns legate de fratele său mai mare, Élie. Cei doi s-au iubit și s-au înțeles unul pe celălalt atît de bine, iar părerile lor erau atît de asemănătoare, chiar dacă aria lor de cercetări științifice era diferită, încît m-am simțit obligat să editez acest volum memorial dedicat amînduror acestor frați remarcabili în spiritul, forma și pentru cauza fraternității universale. Frați în realitatea concretă, ei s-au străduit să fraternizeze cu toată omenirea. Viața lor a fost un exemplu superb de armonie perfectă între ideal și practică. Dar nu este treaba mea, ca simplu editor și compilator, să pun în umbră claritatea revelatoare a unor contributori mult mai capabili la volumul de față – în majoritatea cazurilor, bărbați și femei care au lucrat alături de frații Reclus, au suferit și s-au zbătut împreună cu ei ca niște contemporani uniți – cu lumina mai slabă, mai rețexivă a unei generații mai tinere și a unui timp mai recent. Să-i lăsăm pe cei care au fost în bătălie să-și arate cicatricile; să scoată steagul cei care l-au purtat sus deasupra tumultului și luptei. Este o onoare suficientă să-i fi putut convoca pe acești supraviețuitori glorioși sau să mi se permită includerea unor documente ce au aparținut unora dintre cei care nu mai sînt printre noi.

În periferiile în culori crude ale unei mici națiuni balcanice, debordînd de draperii și vegetație, unde gîndirea se combină mai ușor cu imaginația, încep să gîndesc. În mijlocul scenelor încărcate de frumusețe pitorească, văd, prin contrast, durere și oprimare. Față de ultima, inima mea protestează instinctiv. Soarta clasei țărănești asuprite și exploatate împrumută frumuseții rafinate a locului un ton tragic. Și simt în mine punerea în mișcare a rădăcinilor fine ale unei frumuseți mai sălbatice: iubirea față de omenire, față de cei care suferă în tăcere. Văd o castă întreagă, de departe marea majoritate a omenirii, scufundată în sărăcie și sîngerînd de la rănile provocate de secole de tradiții barbare.
Atunci eram probabil prea tînăr pentru a analiza întrebările provocatoare ale economiei sociale și politice. Sensurile mai bogate au venit mai tîrziu, odată cu maturizarea și cu îndulcirea individualității. Am simțit totuși impulsul primar care m-a pus încă din acele zile de început pe șinele corecte.
Nu peste mult timp, m-am trezit printre locuitorii orașului, prizonier între zidurile înalte de mortar și piatră, cu un pavaj de beton sub picioare. Am avut senzația, atunci și acolo, că ne ațăm cu toții în purgatoriu, un purgatoriu creat de om, suferit de om. S-a întîmplat să mă opresc în fața unui atelier tipografic. Nu îmi amintesc cît timp am rămas acolo, fără să mă mișc, cu privirea pironită pînă la extaz pe zațurile cu litere. Mă simțeam de parcă cerneala tipografilor îmi pătrundea chiar prin vene, dînd culoare dorințelor mele.

Am început să zăresc o lume de visuri realizabile. Îmi găsisem vocația. Din acel moment, am pus umărul la povara proleriatului conștient – o povară ușurată și mai ușor de suportat, întrucît spatele care se încovoia s-o primească nu era îndoit de umilință, ci conștient, cu mîndrie, de asumarea onoarei de a face parte din masa muncitorilor, prestînd o muncă ce putea să contribuie, prin eforturile mele, la binele cel mai luminat.
Spre seară, cînd discul de un roșu aprins al soarelui se scufunda dincolo de lanțul munților care se întindea maiestuos în spatele căsuței mele, încercam, după lunga trudă a zilei, să păstrez senzația caldă a radiației sale persistente ce se revărsa pe cerul asfințitului. Farmecul unei seri liniștite pătrundea adînc în suțetul cuiva care căuta în toată această frumusețe exterioară a peisajului o consolare interioară.
Dar, din păcate, acest scurt răgaz putea cu greu să șteargă efectele corozive ale lungilor ore de muncă și călătorie. Întunericul avansa rapid, acoperind cu mantia sa ziua care era pe moarte, diminuîndu-i și umilindu-i frumusețea magnifică. Atunci o lumină strălucea în mica mea „tipografie" primitivă și cădea peste micile compartimente de unde apăreau literele pentru pagini. Una după alta, aceste pagini erau închegate și tipărite de o singură pereche de mîini, iar primul cîntat al cocoșului din vecini, ce indica miezul nopții, era semnalul pentru mine să „pun punct" în noaptea aceea. În ciuda tuturor lipsurilor, nu m-am simțit niciodată obosit în munca mea. Exista întotdeauna o energie psihică ce o compensa pe cea fizică și trăiam o stare apropiată de cea de extaz atunci cînd mă gîndeam că, dacă mă epuizam zi și noapte, o făceam pentru o cauză socială. Simțeam ceea ce ar simți oricine altcineva într-o societate construită altfel decît cea de acum: făceam o muncă pe care o iubeam – o făceam cu entuziasm neabătut, dacă nu cu forță fizică.
Am început munca în vara lui 1925; acum este vara anului 1927. În spatele căsuței mele se aude o rumoare printre copaci; razele aurii ale răsăritului străpung broderia verde și deasă a ramurilor; păsările încep să ciripească. O ceață lăptoasă se ridică din pămînt. Și totuși nu există nicio senzație de grabă – trecerea de la răsărit la zi se potrivește unei contemplări plăcute. Doar eu mă grăbesc; doar eu stau cu urechea atentă la scrîșnetul trenului de dimineață, în timp ce alții se lasă fermecați de țautul liniștit al păsărilor. Pentru că eu trebuie să fac naveta la oraș și mă voi întoarce doar la orele înaintate ale zilei.
Și astfel, această carte a apărut în liniștea nopților…

Berkeley Heights, N.J.
vara lui 1927

Traducere din limba engleză de Bertha Savu

Joseph Ishill (1888-1966)

Originar din Botoșani, Joseph Ishill a început să deprindă lucrul cu cuvintele și cărțile încă de timpuriu, devenind ucenic tipograf la doar 14 ani. Ceva mai tîrziu s-a mutat la București, unde l-a cunoscut pe Panait Mușoiu, editorul *Revistei Ideei*, care i-a făcut o puternică impresie și care i-a trezit, se pare, interesul pentru autorii anarhiști. A emigrat în 1909 în Statele Unite ale Americii, împreună ca mulți alți români de origine evreiască, dar a continuat să corespondeze cu Mușoiu, ba chiar să și primească regulat *Revista Ideei*. S-a stabilit la New York, familiarizîndu-se destul de repede cu cercurile anarhiste din metropola americană și participînd la animatele prelegeri ale Emmei Goldman. Începuse să se intereseze de metodele pedagogului Francisco Ferrer, iar în scurt timp a devenit unul dintre membrii „coloniei Ferrer" din Stelton. Colonia era organizată după principii libertare și includea o școală inspirată de viziunea educatorului spaniol. Aici a cunoscut-o pe Rose Freeman, poetă și traducătoare, care i-a devenit apoi tovarășă de viață. Ulterior, cei doi s-au mutat în Berkeley Heights, Ishill întreținîndu-se din munca de tipograf și folosindu-și timpul liber pentru a scoate reviste, cărți și broșuri lucrate cu o grijă și o măiestrie uimitoare. Primul său volum mai important i l-a dedicat lui Oscar Wilde, *The Ballad of Reading Gaol*, în 1916. A urmat în 1924, după moartea lui Piotr Kropotkin, superba antologie ilustrată *Peter Kropotkin: The Rebel, Thinker and Humanitarian*. Printre artiștii cu care a colaborat sau ale căror lucrări le-a reprodus în cărțile sale s-au numărat Maximilien Luce, Louis Moreau, Théophile Steinlen, Maurice Duvalet etc. Dintre gînditorii, scriitorii și libertarii cărora le-a tipărit sau dedicat volume, îi amintim aici pe Walt Whitman, Henry David Thoreau, Élisée Reclus, Emma Goldman, Havelock Ellis, Rose Freeman, Eugen Relgis sau Rudolf Rocker. Una dintre cele mai reușite inițiative ale sale rămîne însă antologia apărută în două volume – în 1933 și 1937 – și intitulată *Free Vistas: A Libertarian Look on Life and Letters*, prin care Joseph Ishill încerca, după propria-i mărturisire, să ofere o idee mai clară despre „anarhism și valoarea sa estetică, atît de nesocotită chiar și de cei mai sinceri precursori ai acestui ideal". Obișnuia să lucreze singur, scoțînd tiraje destul de mici, destinate în mare măsură prietenilor și cunoscuților săi. Era în același timp editor, traducător, corector, culegător și legător, căci „terenul muncii manuale, munca cinstită a brațelor, Ishill nu numai că nu l-a părăsit niciodată, dar a înțeles să-l înnobileze cu o pasiune de artizan medieval" (Henry Marcus, 1932). A murit la Berkeley Heights, în 1966, lăsînd în urma sa o colecție impresionantă de tipărituri și poate, mult mai important, pilda unui om care a trăit simplu, curat și liber.
În 1927, Joseph Ishill le-a dedicat fraților Élie și Élisée Reclus o antologie în care a adunat mărturii și texte de la Piotr Kropotkin, Jean Grave, E. Armand, Max Nettlau, Zamfir Arbure, Pierre Ramus și alți autori, în mare parte anarhiști. Volumul, bogat ilustrat cu gravuri, desene și fotografii inedite, a apărut la Oriole Press, editura pe care Joseph Ishill și Rose Freeman o înființaseră în 1926. „Rețections of a Proletarian" este introducerea scrisă de Joseph Ishill pentru această antologie. (Adrian Tătăran)

400495 RO Cluj
Calea Turzii, nr. 160–162
tel.: 0744691030
simona@idea.ro
www.ideaeditura.ro

Editura IDEA a luat naștere în 2001 ca un proiect deopotrivă teoretic și practic: publicarea de texte ca tot atîtea instrumente de reflecție asupra artisticului, socialului și politicului. Echipa editorială a pornit de la un minim de exigențe clare: traducerea riguroasă în limba română a unor scrieri majore din filosofia contemporană și din teoria recentă a artei și, prin aceasta, introducerea fiabilă în dezbaterea intelectuală de la noi a unor interogații exemplare pentru lumea în care trăim. Nu e vorba însă de simplul „import" în română al unor „idei". Prin opțiunea pentru un anumit tip de scriitură, aceea în care limba se pune la încercare în toate resursele ei logice și expresive, editura și-a propus să împrospătească, prin chiar actul traducerii ori prin texte originale, idiomul critic (i.e. filosofic) în românește. Cu alte cuvinte, să contribuie la deplasarea și acutizarea capacității de a gîndi ceea ce ni se întîmplă, astăzi.
În colecția BALCON apar lucrări contemporane de teoria artei, studii culturale și estetică socială. Autori precum Benjamin, Barthes, de Duve, Flusser, Groys, Babias, Lovink, Lacoue-Labarthe sau materiale despre opera unor artiști ca Joseph Beuys oferă puncte de sprijin pentru cartografierea teritoriului artei moderne și actuale. Cărțile sînt selectate datorită analizei cu miză filosofică a cîmpului extins al sensibilității și medialității, incluzînd artele vizuale, fotografia, filmul, televiziunea, cultura digitală, dar și studii de iconografie ori genealogii arhitecturale.
Colecția PANOPTICON e gazda unei munci de pionierat în introducerea sistematică a teoriei critice occidentale în spațiul românesc după 1989, preponderent pe dimensiunea filosofică, cu un punct de greutate pe filosofia franceză contemporană. Colecția se extinde atît în direcția reflecțiilor radicale contemporane din spațiul internațional, cît și în cea genealogică, propunînd publicului român texte și autori-cheie pentru deschiderea de drumuri, reliefarea cadrelor de referință și înțelegerea critică a modernității în raport cu noi înșine. Prezența în această colecție a unor autori ca Agamben, Arendt, Benjamin, Derrida, Deleuze, Foucault, Nancy, Granel, Sloterdijk, Tamás, Wallerstein sau Žižek îi pune cititorului la dispoziție lecturi de referință ale unor probleme cu care se confruntă în viața societății. Prin colecția PANOPTICON, IDEA e principalul editor al operei extinse a lui Michel Foucault în limba română, continuînd publicarea seriei complete de cursuri susținute de filosoful francez la Collège de France pînă în 1984.
Colecția PUBLIC e prima colecție deschisă cărților de artist, cuprinzînd figuri relevante din arta contemporană axate pe intervenții în afara galeriei, în spațiul public local. De asemenea, această colecție publică reflecții critice și eseuri ce urmăresc deschiderea cîmpurilor disciplinare și a ordinii spațiului urban.
Colecția REFRACȚII e dedicată relațiilor dintre laboratorul de cercetare al revistei *IDEA artă + societate* și agendele de cercetare proprii ale redactorilor, colaboratorilor și autorilor locali. În această colecție au apărut lucrări colective sau individuale realizate de Aurel Codoban, Bogdan Ghiu, Claude Karnoouh, Timotei Nădășan, Alexandru Polgár, Ovidiu Țichindeleanu.
Colecția PLURITOPIC este prima colecție de carte dedicată în exclusivitate gîndirii radicale nonoccidentale, propunînd raportarea directă la experiențe, rezistențe și viziuni ce se opun totalității europene și deschid alte capete de pod pentru gîndirea est-europeană. Autori ca Arturo Escobar, Lewis R. Gordon, Achille Mbembe, Sylvia Marcos, Walter Mignolo sînt repere ale criticii eurocentrismului care propun în același timp opțiuni alternative, pe baza diferenței afirmate a unor culturi cu metode proprii de filosofare și a revizitării istoriilor nonoccidentale.
Colecția HETEROPEDAGOGII propune contribuții fundamentale la regîndirea filosofiei și practicii instituțiilor și a sistemelor de învățămînt ale modernității.
Colecția (EXPOZIȚII) propune studii dedicate unor evenimente sau scene expoziționale, cu răsfrîngeri asupra criticii muzeale și a criticii instituționale.

www.ideaeditura.ro

www.ideamagazine.ro

The IDEA publishing house was established in 2001 as a theoretical and practical project committed to the task of publishing translations and original texts designed to deepen the concerns, practices and points of inspiration explored in the magazine *IDEA arts + society* and in the projects of its collaborators, all while renewing the critical vocabulary in Romanian and bringing to the Romanian public reference works in contemporary debates.
The BALCON book series publishes contemporary works on art theory, cultural studies and social aesthetics. Authors such as Benjamin, Barthes, de Duve, Flusser, Groys, Babias, Lovink, Lacoue-Labarthe or monograpies on artists like Joseph Beuys offer critical mappings of the fields of modern and contemporary arts. The series have in common philosophical analyses of the extended field of sensibility and media, including the visual arts, photography, film, television, digital culture, as well as studies in iconography and architectural genealogies.
PANOPTICON had a pioneering role in the systematic introduction of Western critical theory in the Romanian public sphere after 1989, with a particular focus on contemporary French philosophy. Works by authors such as Agamben, Arendt, Benjamin, Derrida, Deleuze, Foucault, Nancy, Granel, Sloterdijk, Tamás, Wallerstein and Žižek provide references for understanding modernity and its socio-political criticisms. Through PANOPTICON, IDEA is is the main publisher of the extended works of Michel Foucault into Romanian, continuing the publication of the complete series of courses held by the French philosopher at Collège de France until 1984.
PUBLIC is the first series dedicated to artist books and to contemporary art interventions outside the gallery, in local public spaces. Also, PUBLIC publishes critical reflections and essays on the opening of disciplinary fields and that of the orders of the urban space.
REFRACȚII is dedicated to the relations between the research laboratory of the magazine *IDEA arts + society* and the research agendas of the editors, collaborators and local authors. In this book series were published individual and collective works by Aurel Codoban, Bogdan Ghiu, Claude Karnoouh, Timotei Nădășan, Alexandru Polgár, Ovidiu Țichindeleanu.
PLURITOPIC is the first book series dedicated exclusively to radical non-Western thought. It offers ways of relating to experiences, resistances and visions that are opposing European or Western totalisations, opening potentially alternative bridgeheads for East-European thought. Authors such as Arturo Escobar, Lewis R. Gordon, Achille Mbembe, Sylvia Marcos, Walter Mignolo are reference points of the work of criticism of Eurocentrism, proposing in the same time alternative options such as decolonial thought, based on revisiting non-Western histories and affirming the difference of non-Western methods of philosophizing.
HETEROPEDAGOGII proposes fundamental contributions to rethinking the philosophy and practice of the modern institutions and systems of learning.
(EXPOZIȚII) offers monographies of event-exhibitions or relevant scenes of contemporary arts with implications on the criticism of museums and institutional critique.

Andor Horváth:
Carte de vizită: În care autorul povestește cum a devenit maghiar
14 × 23 cm, 215 pag.,
29 lei

Boaventura de Sousa Santos:
Dacă Dumnezeu ar fi un activist pentru drepturile omului
14 × 23 cm, 131 pag.,
9,50 lei

Marta Roesler:
Clasa culturală
14 × 23 cm, 190 pag.,
15,50 lei

Michel Foucault:
Curajul adevărului. Guvernarea de sine și guvernarea celorlalți II
14 × 23 cm, 371 pag.,
45 lei

Irina Cărăbaș:
Realismul socialist cu fața spre trecut: Instituții și artiști în România: 1944–1953
14 × 23 cm, 304 pag.,
18 lei

Ivan Illich:
Pentru a deșcolariza societatea
14 × 23 cm, 120 pag.,
29 lei

Jacques Rancière:
Neînțelegerea: Politică și filosofie
14 × 23 cm, 133 pag.,
35 lei

Magda Predescu:
Utopie și heterotopie în arta din România anilor 1950–1970
14 × 23 cm, 523 pag.,
38 lei

Everett Reimer:
Școala a murit: Eseu despre moduri alternative de educație
14 × 23 cm, 151 pag.,
20 lei

Jason Hickel:
Diviziunea: Scurt ghid despre inegalitatea globală și soluțiile sale
14 × 23 cm, 287 pag.,
22 lei

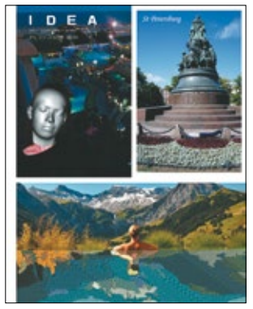

IDEA artă + societate #46, 2014
30 lei

IDEA artă + societate #47, 2015
30 lei

IDEA artă + societate #48, 2015
30 lei

IDEA artă + societate #49, 2016
30 lei

IDEA artă + societate #50, 2017
30 lei

IDEA artă + societate #51, 2017
30 lei

IDEA artă + societate #52, 2018
30 lei

IDEA artă + societate #53, 2018
30 lei

400495 RO Cluj
Calea Turzii, nr. 160–162
tel.: 0744691030
simona@idea.ro
www.ideaeditura.ro

Colecția Public

Nicoleta Esinencu:
A(II)Rh+
16 × 23 cm, 240 pag.,
35 lei

H.arta:
2008
16 × 23 cm, 124 pag.,
35 lei

Lia Perjovschi:
Contemporary Art Archive
Center for Art Analysis 1985–2007
16 × 23 cm, 200 pag.,
35 lei

Daniel Knorr:
Carte de artist
16 × 23 cm, 200 pag.,
tiraj epuizat

Marius Babias:
Recucerirea politicului:
Economia culturii
în societatea capitalistă
16 × 23 cm, 140 pag.,
30 lei

Spațiul Public București |
Public Art Bucharest 2007
16 × 23 cm, 248 pag.,
25 lei

Marius Babias:
Nașterea culturii pop
16 × 23 cm, 128 pag.,
25 lei

Oliver Marchart:
Hegemonia în cîmpul artei:
Expozițiile documenta dX, D II,
d12 și politica bienalizării
16 × 23 cm, 96 pag.,
19 lei

Augustin Ioan, Ciprian Mihali:
Dublu tratat de urbanologie
16 × 23 cm, 200 pag.,
25 lei

Alexandra Croitoru:
Brâncuși: O viață veșnică
16 × 23 cm, 260 pag.,
28 lei

Iulia Popovici:
Elefantul din cameră:
Ghid despre teatrul independent
din România
16 × 23 cm, 159 pag.,
8,40 lei

Silviu Medeșan,
Laura Panait (eds.):
cARTier: Intervenții
Periferice/Peripheral Interventions
16 × 23 cm, 199 pag.,
8,40 lei

Hito Steyerl:
Dincolo de reprezentare:
Eseuri (1999–2009)
16 × 23 cm, 167 pag.,
28 lei

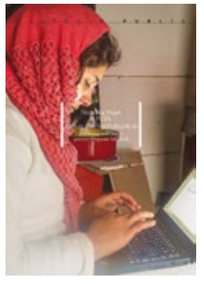

Nicoleta Vișan & FCDL
Jurnal din Vulturilor 50: Povestea
unei lupte pentru dreptate
locativă
16 × 23 cm, 195 pag.,
25 lei

Harun Farocki:
Zece, douăzeci, treizeci, patruzeci:
Fragment al unei autobiografii
16 × 23 cm, 209 pag.,
35 lei

400495 RO Cluj
Calea Turzii, nr. 160–162
tel.: 0744691030
simona@idea.ro
www.ideaeditura.ro

Colecția Refracții/Refractions

Marius Babias (ed.):
European Influenza
16 × 23 cm, 264 pag.,
20 lei

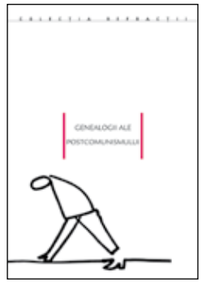

Adrian T. Sîrbu,
Alexandru Polgár (coord.):
Genealogii ale
postcomunismului
16 × 23 cm, 336 pag.,
35 lei

Konrad Petrovszky,
Ovidiu Țichindeleanu (coord.):
Revoluția Română televizată:
Contribuții la istoria culturală
a mediilor
16 × 23 cm, 248 pag.,
35 lei

Timotei Nădășan (coord.):
Comunicarea construiește
realitatea: Aurel Codoban
la 60 de ani
16 × 23 cm, 164 pag.,
25 lei

Bogdan Ghiu:
Telepitecapitalism:
Evul Media 2005–2009
16 × 23 cm, 312 pag.,
29 lei

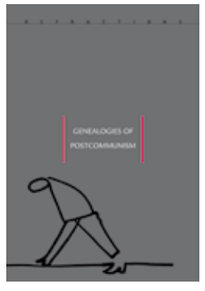

Adrian T. Sîrbu,
Alexandru Polgár (eds.):
Genealogies of Post-Communism
16 × 23 cm, 343 pag.,
35 lei/9 €/12 USD

Konrad Petrovszky,
Ovidiu Țichindeleanu (eds.):
Romanian Revolution Televised
16 × 23 cm, 255 pag.,
35 lei/9 €/12 USD

Aurel Codoban:
Imperiul comunicării:
Corp, imagine și relaționare
16 × 23 cm, 107 pag.,
25 lei

Claude Karnoouh:
Inventarea poporului-națiune:
Cronici din România și Europa
Orientală 1973–2007
16 × 23 cm, 368 pag.,
30 lei

Alexandru Polgár:
Diferența dintre conceptul
de piață al lui Heidegger
și cel al lui Granel
16 × 23 cm, 140 pag.,
19 lei

Ovidiu Țichindeleanu:
Contracultură:
Rudimente de filosofie critică
16 × 23 cm, 319 pag.,
19,50 lei

Alexandru Antik:
Articole, interviuri, studii
16 × 23 cm, 261 pag.,
24 lei

400495 RO Cluj
Calea Turzii, nr. 160–162
tel.: 0744691030
simona@idea.ro
www.ideaeditura.ro

Colecția Pluritopic

Sylvia Marcos:
Femeile indigene și cosmoviziunea decolonială
14 × 23 cm, 151 pag.,
29 lei

Souleymane Bachir Diagne:
Cerneala savanților: Reflecții despre filosofie în Africa
14 × 23 cm, 96 pag.,
29 lei

Souleymane Bachir Diagne:
Cum să filosofăm în Islam?
14 × 23 cm, 107 pag.,
19 lei

Walter Mignolo:
Dezobediența epistemică
14 × 23 cm, 136 pag.,
15,90 lei

Achille Mbembe:
Critica rațiunii negre
14 × 23 cm, 211 pag.,
35 lei

Lewis R. Gordon:
La sud prin nord-vest: Reflecții existențiale afrodiasporice
14 × 23 cm, 87 pag., 9 lei

Arturo Escobar:
Designul relațional
14 × 23 cm, 187 pag.,
11,50 lei

Jean Casimir:
Ayiti Toma – Dragă Haiti: De la cultura oprimată la suveranitatea populară
16 × 23 cm, 239 pag.,
23 lei

400495 RO Cluj
Calea Turzii, nr. 160–162
tel.: 0744691030
simona@idea.ro
www.ideaeditura.ro

Colecția (Expoziții)

László Ujvárossy:
Arta experimentală în anii optzeci la Oradea
16 × 23 cm, 319 pag.,
39 lei

Claire Bishop:
Muzeologia radicală sau ce anume e „contemporan" în muzeele de artă contemporană
Cu desene de Dan Perjovschi
16 × 23 cm, 87 pag.,
35 lei

Daria Ghiu:
În acest pavilion se vede artă: România la Bienala de Artă de la Veneția (1907–2015)
16 × 23 cm, 320 pag.,
24,50 lei

Roxana Gibescu,
Dan Mihălțianu, Decebal Scriba,
Raluca Voinea (coord.):
house pARTy 1987, 1988
16 × 23 cm, 287 pag.,
27,43 lei

Iulia Popovici, Raluca Voinea:
Metaforă. Protest. Concept: Performance Art din România și Moldova/Metaphor. Protest. Concept: Performance Art from Romania and Moldova
16 × 23 cm, 288 pag.,
25 lei

Cristian Nae (coord./ed.)
Cadre (in)vizibile/ (In)visible frames
16 × 23 cm, 351 pag.,
35 lei

Beti Žerovc:
Cînd atitudinile devin normă: Curatorul contemporan și arta instituțională
16 × 23 cm, 219 pag.,
25 lei

Chausseestraße 128/129 — 10115 Berlin — +49 [0]30 280 70 20 — www.nbk.org

n.b.k.

Hito Steyerl
November 23, 2019 – January 26, 2020

Joan Jonas
November 26, 2019 – January 24, 2020

Bouchra Khalili
November 23, 2019 – August 31, 2020

Frauke Boggasch, Ursula Döbereiner, Calla Henkel & Max Pitegoff, Leon Kahane, Şener Özmen, Doireann O'Malley, Sabine Reinfeld, Maya Schweizer, Lerato Shadi, Rui Vilela, Philip Wiegard
March 7 – May 3, 2020

Renate Lorenz & Pauline Boudry
March 10 – May 3, 2020

Monika Baer
June 12 – August 9, 2020

Natascha Sadr Haghighian
June 12 – August 7, 2020

LOTTO STIFTUNG BERLIN
The Neuer Berliner Kunstverein is funded by the LOTTO-Stiftung Berlin.

neuer.berliner.kunstverein.e.V.

Concert Arnold Dreyblatt & The Orchestra of Excited Strings, *50 years of n.b.k.*, 2019